

FAŞİZME, EMPERYALİZME, FEODALİZME, ŞOVENİZME VE HER TÜR DEN GERİCİLİĞE KARŞI

PARTİZAN

Eylül-Ekim 2009 Sayı: 69 İki Aylık Siyasi Dergi Fiyatı: 3 TL ISSN: 1303-0078

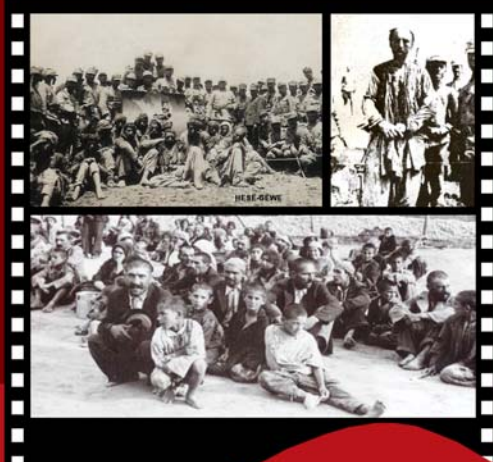
**EMPERYALİST-
KAPİTALİZMİN
KRİZ
BATAĞINDA
YENİ BİR
GELECEK
YEŞERMEZ...**

**Kürt ulusal sorununun
çözümünde Türkiye Modeli:
Tasfiye ve tasfiyecilik
Sayfa: 59-69**

**Küresel kriz salgını
SAYFA: 24-50**

**Ezen ulus milliyetçiliğinin
panzehiri ezilen ulus
milliyetçiliği değildir! (2)
Sayfa: 70-122**

Osmanlı ve Cumhuriyet Döneminde DERSİM

UMUT YAYINCILIK

Ne kadar geçmişte kalırsa kalsın, tarihsel olgu ve olayları, kısır bir döngüye girmemek koşuluyla, bütün yönleriyle ve en ince ayrıntısına kadar açığa çıkarıp kavramadan, bugünü ve yarını görebilmek ve bu kapsamda toplumsal çıkara dair yeni projeler üretmek ve geliştirebilmek olanaklı olmadığı gibi, tarihin ağır manevi yükü ve sorumluluğu hep (sırtta) hissedilecektir.

C.D

Osmanlı ve Cumhuriyet Döneminde DERSİM

Kıyım ve katliama uğramış tüm
mazlum halklara...

CAFER DEMİR

"Ne kadar geçmişte kalırsa kalsın, tarihsel olgu ve olayları, kısır bir döngüye girmemek koşuluyla, bütün yönleriyle ve en ince ayrıntısına kadar açığa çıkarıp kavramadan, bugünü ve yarını görebilmek ve bu kapsamda toplumsal çıkara dair yeni projeler üretmek ve geliştirebilmek olanaklı olmadığı gibi, tarihin ağır manevi yükü ve sorumluluğu hep (sırtta) hissedilecektir" diyerek Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemindeki Dersim'in tarihine ışık tutmaya çalışan Cafer Demir'in kitabı çıktı.

Cafer Demir'in hatırlanacağı gibi daha önce de Çıban, Sürgün ve Qopo isimli kitapları yine yayınevimizden çıkmıştı. Demir'in yeni kitabını tüm Umudun Yayıncılık bürolarından temin edebilirsiniz...

MUZAFFER ORUÇOĞLU

TOHUM

Umudun Yayıncılık

...er verip air vermeyen ka

İbrahim Kayp

Hayata ve mücade

Umudun Yayıncılık

Saklanmaya çalışılan bir

İBRAHİM KAYPAKKA

Umudun Yayıncılık

İbrahim Kaypakkaya

Seçme Yazılar

Umudun Yayıncılık

**UMUT YAYIMCILIK
VE BASIM SANAYİ LTD. ŞTİ**

Yönetim yeri: Gureba Hüseyin Ağa Mah. İmam Murat
Sk. No: 8/1 Aksaray-Fatih/İstanbul
Tel: (0212) 521 34 30 Faks: (0212) 621 61 33
Sahibi ve Yazışleri Müdürü: Çilem ÖNSEL

Baskı: Yön Matbaacılık Davutpaşa Cad.
75/2 B 366 Topkapa/İstanbul
Tel: 0 212 544 66 34
ISSN 1303-0078
e-posta: umutyayimcilik@ttmail.com

BÜROLAR

KARTAL: İstasyon Cad. Dörtler Ap. No: 4/2
Tel: (0216) 306 16 02 Cep: 0537 270 75 60

ANKARA: Sıhhiye Mah. Süleyman Sırrı Sk.
Yunt Ap. No: 19/7 Çankaya
Tel: (0312) 430 67 65 Cep: 0543 453 89 84

İZMİR: 865 Sk. No: 48/203 Kemeraltı/Konak
Tel: (0232) 446 78 07 Cep: 0555 561 04 03

MERSİN: Silifke Cd. Çavdaroğlu İşhanı Kat: 3 No: 118
Cep: 0545 685 25 27

BURSA: Selçuk Hatun Mh. Ünlü Cd. Sönmez İşsarayı
Kat: 2 No: 185 Heykel
Tel: (0224) 224 09 98 Cep: 0536 613 81 98

MALATYA: Dabakhane Mh. Turgut Temelli Cd.
Barış İşhanı Kat: 3 No: 94

ERZİNCAN: Ordu Cd. Ordu İşhanı Kat: 3
Tel: (0446) 223 67 18

AVRUPA MERKEZ BÜRO: Weseler Str 93 47169
Duisburg/Almanya
Tel: 0049 203 40 60 958 Faks: 0049 203 40 60 959

HESAP NUMARALARIMIZ

Yurtiçi: Selma Şahin

**Ziraat Bankası Aksaray Şubesi
48209849-5002**

Yurtdışı: Selma Şahin

**Ziraat Bankası Aksaray Şubesi
Euro Hesap No: 48209849-5001
Vakıflar Bankası Aksaray Şube
Euro Hesap No: 001580480000527074
İş Bankası Parmakkapı Şube
Euro Hesap No: 1042 0175785**

PARTİZAN'DAN

Merhabalar...

Uzunca bir aradan sonra 69. Sayımızla sizlerleyiz. Çeşitli olumsuzluklar nedeniyle dergimizin periyodunda yaşanan uzamalar nedeniyle kimi eleştiriler almaktayız. Umut Yayımcılık olarak sizlere nitelikli ve periyoduna uygun bir yayın ulaştırma çabası içerisinde olduğumuzu bilmenizi isteriz.

Bu sayımızda ilk yazımız emperyalist-kapitalist sistemin yaşadığı ekonomik kriz ve bunun ülkemize yansımalarını içeriyor. Tüm demagojilere karşın ekonomik kriz, emekçilerin yaşamını giderek daha fazla cendere altına alırken, hükümet ise patronlar için bir dizi yasa çıkartarak bu cendereyi daha da sıkmaktan geri durmuyor. Dergimizde bu cendereyi anlatmanın yanı sıra, bir de kapitalizmin krizine MLM bakış açısını sunan bir yazıya da yer veriyoruz.

Ekonomik krizin yanı sıra, özellikle Mart 2009 Yerel Seçimlerinin ardından tüm kesimler tarafından büyük bir hararetle tartışılan Kürt Ulusal Sorunu üzerine de iki yazı mevcut. Bunlardan ilki, bugün yaşanan tartışmaların özünü ve MLM'lerin bakış açısını açmak amacı taşıırken diğeri ise Atılım Gazetesi ile başlayan ve ardından Teoride Doğrultu Dergisi ile devam eden aynı konu üzerine polemğin devamı. Hatırlanacağı gibi, Atılım Gazetesinde Yürüyüş Dergisine yönelik -kimi haklı yönleri de içeren- bir eleştiri yazısı çıkmış, ardından dergimizde Yürüyüş'ün ve esas olarak da Atılım'ın bu eleştiri vasıtasıyla dile getirdiği yaklaşımlara yönelik bir yazı yayımlanmıştı. Bu tartışmaya katılmamızın nedeni Atılım'ın Yürüyüş'e yönelik haklı eleştirilerinin yanında Partizan'ın görüşlerinin de bu eleştiriler içinde yer almasıydı. Bu nedenle biz de üçüncü taraf olarak bu tartışmaya katılma gereği hissetmiştik. Teoride Doğrultu'nun 34. Ve 35. Sayılarındaki Partizan eleştirilerine dair yer verdiğimiz yazının ilgiyle okunacağını ve faydalanılacağını tahmin ediyoruz.

Bu yazıların dışında yine toplumun "öteki"lerinden Alevileri sisteme yedekleme amaçlı gerçekleştirilen Çalıştay'a ilişkin yorumlar yer alırken, son olarak da bir süredir yayımladığımız Sanat Tarihi çalışmasının Kölelik Çağı, Anadolu Mezopotamya bölümüne yer veriyoruz.

Bir sonraki sayımızda görüşmek üzere...

Dostlukla

EMPERYALİST-KAPİTALİZMİN KRİZ BATAĞINDA YENİ BİR GELECEK YEŞERMEZ

Yalnızca hükümetlerin, devletlerin, uluslararası/yerel "finans dünyasının" değil hatta onlarınkinden daha öncelikle kriz, geniş halk kitlelerinin gündemine yerleşmiş bulunuyor. Sınıf çıkarları birbirinin tam zıddı olan sınıflar, doğal olarak krizi tartışırken, talep ve beklentilerini ortaya koyarken bu durumlarına uygun kavramlarla ve kendi çıkarlarını etkileyen yanlarıyla değerlendiriyorlar kriz sürecini.

Egemenlerin ve onların sözcülerinin tüm çarpıtma, manipülasyon çabalarına karşın ekonomik krizin Türkiye ekonomisini ciddi boyutlarda etkilediği inkara gelmeyecek bir olgudur. Türkiye'de yalnızca "inkar politikasının kamçısıdır" gözüyle bakıldığı için değil, Erdoğan tüm inkara rağmen tam da hakim sınıflar için yapılması gerekenleri layıkıyla yaptığı için hoş görülüyor. O yüzden Erdoğan ve diğerlerinin inkarı esasen halkın yüzüne karşı yapıyor, bu da onun misyonu gereği.

Aşağıdaki tabloya bakıldığında bile Türkiye hem dış ticaret açığı (cari açık) veren ülkeler sıralamasında hem de büyüme hızı sıralamasında "en kötü performans" gösteren

ülkelerin ilk başlarında gelmektedir. Bir yandan yüksek cari açığı bulunan diğer yandan yüksek dış borca saplanmış olan, yani "kırılgan ekonomi"ye sahip kabul edilen ülkelerden olan Türkiye, krizden en çok etkilenen ülkeler arasındadır. Çünkü krizin finansal darlık ve arz/talep dengesi açısından krizden etkilenmeye en müsait olduğu ekonomik bir yapı bulunmaktadır. Zaten bu yüzden Türkiye'nin kredi notu "28", yani "yeni yatırımlar" açısından riskli kabul edilen ülkeler arasında derecelendirilmiştir. Başbakanından geri kalmamaya çalışan Merkez Bankası Başkanı Yılmaz Durmuş, "Biz diyoruz ki bizim derecelendirmemiz yanlış, biz daha yüksek

bir notu hak ediyoruz" diye sızlanırken, "dost acı söylermiş" sözünü kanıtlarcasına Uluslararası Kredi Derecelendirme kuruluşu Fitch'in sözcüsü, "(Türkiye) 3B grubuyla karşılaştırılınca yine en derin bütçe açıkları Türkiye'de... Türkiye'nin borç oranları düşmesine rağmen gelirle karşılaştırıldığında, rezervlerle netleştirildiğinde, kendi kategorisindeki ülkelere kıyasla daha kötü durumda"¹ diye açıklama yapmaktadır. Yani "o notu bile hak etmediniz ama..." demeye getirmektedir.

Türkiye'nin krizden çok ciddi bir şekilde etkilendiği ve bundan sonraki dönemde de rekabet şartlarının çok sert ve katı olacağı çünkü dünya finansal sistemin işliyor gözükmesine rağmen bir nevi "yaşam destek üniversitesi"ne bağlı ayakta kalabildiği yönlü tespitler Dünya Bankası temsilcilerinden de gelmektedir.²

Türkiye ekonomisinin diğer göstergeleri de krizin aldığı ve almaya devam ettiği boyutu ve krizin ciddiyetini göstermektedir.

TÜİK'in verilerine göre sanayi üretiminde Mart ayı itibarıyla önceki yıla göre % 20,9,

Nisan ayı itibarıyla % 18,5 daralma yaşanmıştır. Bu oranlarla Türkiye ekonomisi tüm ülkeler içinde en kötü durumda olan 4. Ekonomi konumundadır.

Türkiye İhracatçılar Meclisi (TİM)'e göre ihracat Mayıs ayında %40, 2009'un ilk beş ayına göre %34,75 azalmış durumda.

Yine TÜİK'in tüm "hünerini" sergileyerek az göstermeye çalıştığı işsizlik oranı %15,8. Yani son bir yılda 1 milyon 244 bin işçi işsizler ordusuna katılmış durumda. Bu haliyle bile işsizlik sıralamasında dünya üçüncülüğünde bulunuyor. Resmi olmayan yani gerçek rakamlara göre sıramız muhtemelen birinciliktir.

TÜİK'in verilerine göre Türkiye ekonomisinin 2009'un ilk çeyreğinde diğer tüm ülkelerden daha derin bir küçülme yaşadığı ortaya çıkmaktadır. Sabit fiyatlarla gerçekleşen % 13,8'lik küçülme (dolar bazında cari fiyatlarla % 29) ile Türkiye 2. Emperyalist Paylaşım Savaşı'ndan sonraki en büyük küçülmesini yaşamış oldu. Yandaki tabloda da görüleceği üzere hemen her sektörde geri-

CARİ DENGELER, BÜYÜME HIZLARI %

	2007: Dış denge/M. gelir	2007 büyüme	2008 büyüme	2009 büyüme (beklenen)	2009 ilk çeyrek
Macaristan	-6,4	1,1	0,6	-3,3	-5,4
Polonya	-4,7	6,7	4,8	-0,7	1,9
Romanya	-13,9	6,2	7,1	-4,1	-
Türkiye	-5,8	4,7	1,1	-5,1	-13,8
G. Afrika	-7,3	5,1	3,1	-0,3	-
Meksika	-0,8	3,3	1,3	-3,7	-8,6
Arjantin	1,6	8,7	7,0	-1,5	-
Brezilya	0,1	5,7	5,1	-1,3	-1,8
Çin	11,0	13,0	9,0	6,5	6,1
Endonezya	2,4	6,3	6,1	2,5	-
Filipinler	4,9	7,2	4,6	0,0	-
G. Kore	0,6	5,1	2,2	-4,0	-4,3
Hindistan	1,0	9,3	7,3	4,5	5,8
Malezya	15,4	6,3	4,6	-3,5	-
Tayland	5,7	4,9	2,6	-,30	-

leme, durgunluk ve küçülme yaşanmıştır. Ve buna rağmen Erdoğan'ın yorumu kimseyi şaşırtsmadı: "Krizi en az hasarla atlatan ülkeler arasındayız." Birilerinin artık Erdoğan'ın hangi ülkenin başbakanı olduğunu sormasının/hatırlatmasının zamanı gelmiş görünüyor.

AKP hükümetinin her vesileyle övünüp durduğu ve önem verdiği "makro ekonomik dengeler"i içeren yukarıdaki rakamlar bile krizin teğet geçmeyip yıkıp geçtiğinin ifadeleridir. Bu yüzden Erdoğan'ın sözünün değer karşılığına da koca bir "pavlra" yazmak gerekiyor. Buna rağmen Erdoğan krizin etkilerini yok sayan son başbakan - belki de son insan- olma pahasına söylemlerinden geri adım atmıyor. Çünkü Erdoğan'ın "kriz teğet geçti, kriz psikolojiktir" söylemi hepten plansız ve boş bir çabayı ifade etmiyor. Krizin toplum üzerinde psikolojik bir etki yarattığı ve bu etkinin tersine dönerek krizin gidişatına kısmen de olsa etkide bulunabileceği doğru kabul edilebilir. Ancak gerçekten psikolojik bir dengeyle belirlenebilecek durumları değil de sömürü ve yağma düzeninin maddi bir ürünü olan, tek tek insanlardan ve toplumdaki bağımsız olarak oluşan krizi psikoloji ile açıklamak hatta inkar etmek başlı başına psikolojik bir savaş vermektir. Kime karşı? Tabi ki krizin tüm yaşamlarını altüst ettiği ezilen/kendisinden korkulan halk yığınlarına karşı. Bu psikolojik savaş sayesinde, toplumda oluşabilecek demokratik tepkilerin ve ekonomik hak taleplerinin daha baştan önüne geçmek hedeflenmektedir. Böylelikle ezilenlerin krize karşı geliştireceği mücadelelerin "gayri meşru" olduğu ve toplumun huzurunu bozucu, korku ve panik ilan edilebilmesi kolaylaşacaktır. Krizi yok sayarak toplumda yaratıl-

SEKTÖR	2008 ilk çeyrek	2009 ilk çeyrek
Tarım	8,1	-3,0
Balıkçılık	4,7	2,0
Madencilik	8,4	-13,0
İmalat sanayi	8,8	-18,5
Elektrik-gaz	8,3	-6,1
İnşaat	-3,1	-18,9
Ticaret	10,2	-25,4
oteller, lokantalar	1,3	2,8
Ulaştırma-haberleşme	8,4	-17,6
Mali kuruluşlar	9,3	10,8
Gayrimenkul kiralama	7,3	0,0
Eğitim	1,4	-0,2
Sağlık işi ve sosy hizmet	5,5	0,0
Konut sahipliği	1,5	4,5
Eviçi pers. çalış. hane halk	6,7	-1,4
Dolaylı ölçülen mali ara hizmet.	8,0	10,7
Vergi sübvansiyonlar	9,9	-21,2
GSYH (alıcı fiyatları)	7,3	-13,8

maya çalışılan algı böyledir. İnkâr artık bir yönetim biçimidir.

Ancak bir yandan Erdoğan tarafından krizin açık inkarı yapılırken diğer yandan - ekonominin "alt kurmaylarınca"- krizin yarattığı tahribat ve krizin ciddiyeti çekinik bir şekilde de olsa kabul edilmek zorunda kalınıyor. Çünkü hem inkara gelmeyecek bir olguyu bu denli inkardan gelmek onların inandırıcılığını zedeliyor hem de krizin tüm yükünü halkın sırtına yüklerken bir de "kriz yok" demek imkansız hale geliyor. "Kriz yoksa bu sefalet neyin nesi?" sorusu karşısında apışıp kalmak istemiyorlar. O yüzden tüm inkarcılıkları da, utangaç kabullenişleri de tamamen planlı bir yaklaşımdır. Krize karşı ekonomik, finansal rezervleri olmasa da her duruma uygun "yalan rezervleri" konusunda ellerine su dökmek mümkün değildir. Öte yandan Erdoğan bu inkarcılığıyla kimi zaman hizmet ettiği sınıfın patronlarını bile çileden çıkarabilmektedir. Kışıl'nın Yönetim Kurulu Başkanı Abdullah Kışıl, tekstil

sektörünün işler acısı halinden dert yandıktan sonra "Ben bile bağırıma başladığıysam ortada ciddi bir sıkıntı var demektir" diye isyan ediyor.

Ancak krizin asıl yıkım tablosunu işçi-işsiz, köylü, esnaf, küçük üretici hak kesimlerinde kendini göstermektedir. Bizlerin asıl önemsedığı alan da burasıdır zaten.

Krizin halk cephesindeki yansımaları

Türk-İş'in yaptığı araştırmaya göre Mayıs ayı itibarıyla 4 kişilik bir ailenin aç kalmaması için gereken asgari para miktarı 744 TL. Yoksulluktan kurtulabilmesi için kazanması gereken para ise aylık 2 bin 424 TL'den az olmaması gerekiyor. Ve şu an devletin belirlediği asgari ücret 527 TL'dir. İşsizlik korkusuyla teslim alınmaya çalışılan ve çoğu kayıt dışı, sigortasız çalıştırılan ve ücretleri aşağı çekilen işçi-emekçi sınıfların tek düşüncesi sefalet sınırında hayatlarını idare ettirme noktasına gelmiştir.

İşsizlik Sigortası Fonu'na başvuru sayısı Ocak-Mayıs döneminde geçen yılın aynı dönemine oranla % 1979 artış sonucu 175 kişiden 3 bin 639 kişiye yükselmiştir. Ancak bu artışa rağmen fondan faydalanabilenlerin oranı prim ödeyenlerin yalnızca % 6'sıdır.

Kriz koşulları bahane edilerek işçi sınıfına yönelik her türlü hak gaspı ve hukuksuzluk artmıştır. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından hak ihlalleri nedeniyle yeniden değerlendirilmeye alınmıştır. Öte yandan Uluslararası Sendikalar Konfederasyonu'nun 2008 yıl raporuna göre de sendika ayrımcılığı ve düşmanlığı konusunda TC devletinin dünyada birinci sırada yer aldığı rapor edilmiştir. Raporda Türkiye'de 11 milyon çalışanın yalnızca 1 milyonunun toplu iş güvencesi altında olduğu belirtilmektedir.

Yapılan hesaplamalara göre sanayi işçilerinin ücretlerinde nominal % 8.5 bir azalma olmuştur. Reel ücretler ise ortalama % 10 gerilemiştir. Bunun yanı sıra çalışanlar birçok yerde sıfır zam dayatması ya da ücret-

lerin düşürülmesi tehlikesi altındadır. Nihayetinde, demir-çelik sektörünün lokomotifi Erdemir İşletmesi'nde ücretlerde %35 oranda indirim imza atan Türk-İş'e bağlı Türk Metal Sendikası 5 ihanette sınır olmadığını bir kez daha göstermiştir.

Köylülerin durumu da daha iyi değildir. Normalde Tarım ve Köyleri Bakanlığı'nın hazırlaması gereken planlar Ekonomi Koordinasyon Kurulu'na bırakılmıştır. Krizle birlikte Doğrudan Gelir Desteği (DGD) dönüm başına 7 TL'ye indirilmiştir. IMF'nin "uyarıları" doğrultusunda genel bütçeden tarıma ayrılan kısımdan % 10 kesinti yapılmıştır zaten. Bu uygulamalar en çok küçük tarım üreticisi köylüleri etkiledi.

Öte yandan geçen yıl 56 kuruştan alınan buğday, bu sene en az 61 olması gerekirken taban fiyatı 50 kuruş olarak belirlenmiştir. Fakat köylüleri (kapıya dayanan icraları, borçları ve acil ihtiyaçları yüzünden köylüler elindeki ürünü tutamıyor. En son Söke'de 300 pamuk üreticisi TARIŞ'in İzmir'deki merkez binasını işgal etti. Alacakları halen ödenmediği, geciktirildiği için) piyasaya yönlendiren devlet, köylülerin elindeki buğdayı 41.5 kuruştan satmaya zorluyor. Aslında benzer oyunlar birçok yerde sergileniyor. Örneğin geçen sene 810-860 kuruştan alıcısı bulunan Kanola'nın bu sene alım fiyatı ancak 580-650 kuruşa düşürülmüştür. Üstelik tarımsal ürünlerin tüketiciye ulaşmasında sürekli bir fiyat artışı söz konusu ve üretim masrafları artıyor. Peki bu arada kim kazanıyor? Tefeciler, uluslararası tarım tekellerinin yerli şubesi gibi çalışan şirketler ve büyük toprak sahibi sınıflar kazanıyor.

Sonuçta küçük köylülük üretmez hale geliyor, sefalete yuvarlanıyor. 2009'da kırsal alanda gençlik arasındaki işsizlik oranının % 24.9'a yükselmiş olması da buna işaret ediyor.

Türkiye'de olup bitenler özetle böyleyken, krizin gidişatını daha iyi görmek ve krizin sorumlusu devletlerin/hakim sınıfların ezilen halklar için nasıl bir gelecek inşa ettiklerini anlamak için hangi politikaları tar-

tışıp uygulamaya çalıştıklarına bakmakta fayda var.

Emperyalistler-kapitalistler "günah çıkarıyor" ancak "ders çıkarmıyor"

Dolayısıyla "kriz" denilirken bile bununla emperyalist-kapitalist sınıfın sermaye birikim tıkanıklığının mı kastedildiği, devletten/hükümetten kendilerini kurtarmayı bekleyen batık banka ve şirketlerin mali sorunlarının mı kastedildiği, sermaye desteği isteyen sanayicilerin üretim tıkanıklıklarının mı kastedildiği yoksa işsizlikle açlıkla boğuşan halktan insanların üzerine çöken karabasan şartlarının mı kastedildiği kimin dillendirdiğine bağlı olarak değişiyor. Tabi ki en çok sesi çıkanlar yine krizin sorumlusu olan devlet bürokratları, banka sahipleri, tüccarlar, fabrika sahipleri, finans kurumu temsilcileri vb. oluyor. Ancak krizin sorumluluğunu üstlenmedikleri gibi kendi mali/ekonomik hastalıkları için hazırlanmış gibi görünmeyi de ihmal etmiyorlar. Çünkü emperyalist-kapitalist sistemden ve onun krizinden emek ve sermaye güçlerinin el ele barışık biçimde çıkabileceği bir kapı yok. Birinin yararına olan daima diğerinin zararına olacaktır. (sistem bu yüzden yıkılmalıdır zaten) Sermayenin iktidarı sürdürdüğü müddetçe altta kalan ve ezilen hep emek güçleri olacaktır. Kapitalizmin batağı üzerinde yaşandığı sürece krizler tıpkı sıtma nöbetleri gibi kaçınılmaz olacaktır.

Bu gerçeği akılda tutmak zorundayız. Çünkü krizin nasıl bir seyir izlediğini, devletlerin krize karşı uyguladıkları politika ve teşvik araçlarını değerlendirirken bu ayırım noktası, yapılan-edilenlerin de niteliğini belirlemektedir. Ve de şu sıralar sıkça dillendirildiği üzere, kriz tünelinin (aslında kapitalizmin kendisi tüneller zinciridir) sonundaki ışığın kimler için yandığını ve olası bir trenin kime çarpacağını anlamamızı sağlayacaktır.

Krizin ilk büyük kıvılcımları ABD'nin Mortgage sektöründe çıktığında bunun ni-

hayetinde sektörel bir sorun/tıkanma olduğu tespitiyle içlerini rahatlattılar. Sonra ABD'nin köklü yatırım ve finans bankalarının bir kısmının batması, diğerlerinin iflas eşğine gelmesiyle "evet, bu bir finans krizi" olmalı dediler. Sadece ABD değil tüm Avrupa, Asya, Afrika kıtasına yayılarak sanayi ve sanayinin yan kollarını, ticaret alanlarını da içine alacak biçimde üretim kapasitesinin düşmesi, talep kıtlığı, emtia fiyatlarının düşüşü ve borsaların tepetaklak olmasıyla birlikte yaşananların çok ciddi bir ekonomik kriz olduğu, 1929 Büyük Buhranı'nı aratmadığı itiraf edildi. Ama yine de piyasaların gecikmeyle de olsa toparlanacağı ve tüm kriz semptomlarının "küreselleşme" adıyla merkezileşen ve yaygınlaşan sermayenin tahakkümüyle alakalı olmadığı söyleneğeldi. Artık gelinen noktada ise 2008 yılı itibarıyla dünya üzerinden silinen 50 trilyon dolar servetin ardından, emperyalist ve yarı-sömürge ülkeleri saran ekonomik depresyon manzarasının ardından son kaleler de terk edildi: Bu yapısal bir sorundur... sürdürülemez bir ekonomik modelin sonuna geldik... dünyayı krize sürükleyen serbest piyasa tapıcılığını ve neo-liberal uygulamaları bir kenara bırakmadan ilerlenemez, krizden dahi çıkılamaz!... (4)

Fakat tüm bu günah çıkarmaların, ezilen halklar nezdinde pratik bir karşılığının olacağını ummak büyük bir saflık olacaktır. Başta da dediğimiz gibi asıl önemli olan sorunun dillendirilmesinden öte nasıl ve hangi niyetle dillendirildiğidir. Düşen kâr oranlarının, yavaşlayan sermaye birikimlerinin, aşırı üretim tıkanıklığının önüne dikilmiş olarak kabul edilen, tanımlanan "kriz"e elbette ki bu noktalarda işe yarayacak araçlarla ve yöntemlerle müdahale edilecektir. Bu yüzden emperyalist-kapitalistlerin "çözüm" adına ortaya koydukları reçeteler, yol haritaları ve yöntemler "krizden" neyin kastedildiğini de açıklığa kavuşturacaktır. İşin bu pratik boyutuna baktığımızda, sermaye yine sermaye gibi hareket edip kapitalizmin yasalarına uygun bir şekilde hareket etmenin, kendisini büyütmenin/birikim sağlamanın, düşük kâr ve

talep kıtlığı engelini aşmanın, ellerinde birikmiş kapasite fazlalarını eritmenin, piyasaları ve emek cephesini kendi çıkarına göre yeniden şekillendirmenin gayreti içindedir. Yani burjuvazi yapmaya zorunlu olduğu aptallığı gene yapıyor ve yapmaya da devam edecek kuşkusuz. Çünkü bu işleyiş hâkim sınıfların ekonomik ve siyasal açıdan varlık koşullarıdır. Bu bakımdan emperyalist-kapitalizmin temsilcileri ve akıl hocalarının Davos Zirvesi ve G-20 toplantılarında ortaklaşma eğilimleri ve önerilen yol haritaları açısından öne çıkan temel noktalara bakmakta fayda var.

Bunlardan ilki, krizin gidişatı ve kontrolünün piyasa hareketlerinin tek başına özel finans kurumlarına terk edilemeyeceği fikridir. Zaten onlar kendilerini kurtaracak güçten bile acizler. Bu yüzden bugüne kadar herhangi bir müdahalesinde yaygaralar kopartılan "kamu"nun/devletin piyasaların düzenlenmesinde, kontrolünde ama asıl olarak sermaye sınıflarına kaynak sağlanmasında müdahaleci olması gereklidir!

Devlet müdahalesi/desteği bir yere kadar gerekli ve faydalı olur ancak bunun sınırlarını da iyi belirlemek gerekir. Örneğin ülke devletleri kendi içinde aşırı korumacı tedbirler uygulamamalı, "küreselleşmiş" dünya pazarında lehte ya da aleyhte dengeleri bozacağından sınırları fazla zorlamama-

lıdır. -Ne var ki ABD, AB ülkeleri, Çin, Rusya gibi büyük emperyalist devletler açısından bu bir yere kadar kaçınılmazdır, göz yumulabilir. Ancak "gelişmekte olan ülkeler" tam aksine tarımsal ve kamusal ürün ve hizmetlerde sübvansiyon ve diğer destekleri kaldırmalıdır!

İkinci olarak, krizin yükü "özel sermaye" sınıfına yıkılmaksızın tüm topluma doğru da-

ğıtılmalıdır. Kimi iflas ve batık şirketler kurtarılmalı (stratejik görülenler) ama asıl önemlisi, "kamu-özel" işbirliği ile sermaye için "melez fon"lar yaratılmalıdır!

Üçüncü olarak kârlı kamu hizmetleri ve kaynakları (eğitim, sağlık, enerji, tarım arazileri, ormanlar, hazine arazileri, su kaynakları vb.) "destek" biçiminde piyasaya sunulmalıdır!

Dördüncü olarak tüm bu uygulamaların sağlıklı işleyebilmesi ve sermaye kesimlerine/piyasaya güven vermesi açısından mülkiyet ve hukuk yapılarında bu amaca uygun reformlar hızla hayata geçirilmelidir!

Son olarak da, krize karşı "en korumasız" kesimler için ekonomik ve sosyal projeler geliştirilmeli! (Aman ayaklanmasınlar sonra!)

Tüm bu ana başlıklar aslında emperyalist kapitalist sınıfların "neo-liberalizm" adına uygulamaya çalıştığı politikalarından temelde farklı bir yan içermiyor. Farkı şu; devletler "neo-liberal" temel yasa ve amaçlara dokunmaksızın "devletçi kapitalizm"de olduğu gibi rol almaya çağırılıyor. "Özel sermaye" sınıflarının üzerindeki yükün halkın üzerine yıkılmasında "taşıyıcı" bir görev alması, halkı kısmen sopa kısmen havuçla yatıştırarak "babalık" görevini yerine getirmesi, evin içinin kurallarını belirlemede daha etkin rol üstlenmesi talep ediliyor.

Kuşkusuz TC devleti de hâkim sınıfların bu yönde beklentilerini karşılamaktaki gayretkeşliği ve pervasız uygulamalarıyla sermayeye kol kanat germek için elinden geleni yapıyor. Daha öncesinde "sosyal güvenlik reformu" adı altında oldukça önemli yasaları uygulamaya koyan devlet yine aynı yasaları perçinleyen ve uygulamaları kolaylaştıran politikaları için kriz ortamını tam bir fırsata çeviriyor. "Varlık barışı" adı altında vergi indirimi ve aflarla, ÖTV ve KDV gibi dalgalı vergileri indirme uygulamalarıyla, "teşvik paketleriyle" bu yolda hızla ilerliyor.

Kriz yangınından ilk kurtarılacaklar için devlet görev başında!

TC devleti tam da yukarıda çerçevesini çizdiğimiz yol haritası eşliğinde devlet/hükümet bürokratları şöylesi bir söyleme de sarılmış bulunuyor: "Krizi biz çıkarmadık ve bizim kontrolümüzde değil, 'dışardan' geliyor. Dünyadaki finansal-ekonomik çalkantılar, belirsizlikler yüzünden önümüzü göremiyoruz ancak toplumumuzda her kesime destek olmak için elimizden geleni yapıyoruz, sizlerden de fedakârlık ve sabır bekliyoruz..."

Oysa kriz yoktur/teğet geçmiştir lafıyla ne denli büyük bir gerçeğin üzeri örtülmeye çalışılıyorsa bu söylem de benzer bir misyon taşıyor. Sanki her şey krizin denetlenemez atmosferine kapılmış ve devlet de krizin yıkıcı etkilerinden toplumu korumak için çırpınıyor algısı yaratılmaya çalışılıyor. Oysa devlet kriz sürecini elindeki yol haritası eşliğinde gayet sistemli ve öngörölmüş bir yapılanma süreci olarak yürütüyor. Hâkim sınıflar adına yaptığı her uygulamayı "ülke" adına yaptığına inanmamızı bekliyor, kendi "tarafsız" görüntüsünü de bozmak istemiyor tabi ki. Kriz ortamında istikametini şaşırmayan, uygulanma kararlılığı değişmeyen tek politika; bankacı, sanayici, tüccar, tefeci tüm burjuva sınıfların ve büyük toprak sahiplerinin sermayelerini korumak, güçlendirmek ve krizin olumsuz etkilerine rağmen son kerte-

sine kadar emeği sömürmesinin önündeki tüm engelleri kaldırmak için krizi fırsata çevirmek politikasıdır.

Bu politikalar doğrultusunda öncelikli amaçlarından birisi sermayeye destek olmak ve sermaye hareketlerinin yolunu temizlemek olmuştur. Bu amaçla çıkarılan "varlık barışı" yasası sayesinde kirli işlerle birikmiş paraların ve servetlerin açıklaması (yani resmîyet kazanması) ve daha önceden vergi kaçıran tüm varlıklı sınıfın vergi cezalarının silinmesi hedeflenmiştir. Bu amaçla 2 Kasım 2008'de yürürlüğe giren kanunun bir yıllık süresi bitmeden ikincisi devreye konulmaya çalışılıyor. Böylelikle Türkiye'de üçte ikisi resmi kayıtların dışında yürüyen ekonominin/para akışının tüm kirleri yıkanıp sermaye sahiplerinin eli rahatlatılmış oluyor. Buna, yıllarca işçisini sigortasız çalıştıran, kendisini resmîyette "zarar eden" göstererek vergi kaçıran patronlar da dâhil.

Sermaye sınıflarına diğer bir "kıyak" ÖTV ve KDV gibi dolaylı vergilerin indirilmesi oldu. Asgari ücretten vergi kesintisini kaldırarak aylık sınırı altında yaşayan milyonlarca insanın yaşamlarını bir parça olsun çekilir kılmayı aklının ucundan geçirmeyen devlet, beyaz eşya, otomotiv ve mobilya ürünlerinden alması gereken "kamu" payını doğrudan sermaye sahiplerine bırakmış oluyor. Tabi bu arada elde birikmiş stokların eritilmesi de kolaylaşmış oluyor. Bu vergi indirimleri sayesinde "tüketiciye" daha ucuz ürün sağlanacağı ve istihdamın artacağı iddiasının da boş olduğu ortaya çıkmış, bu anlamda hiçbir ilerleme sağlanamamıştır. İlgili sektörlerden işçi çıkarılması devam etmiştir. Üstelik devletin halka ucuz ürün sağlamak gibi bir kaygısı yoktur. Halkın temel gereksinimlerinde (gıda, giyim vb) fiyatların yükselmeye devam ettiği bizzat TÜİK rakamlarıyla ortadadır. Bir yıl öncesine göre % 40 değer kaybeden petrolün kısa zaman öncesine kadar sadece % 8,47'lik bir indirimle satılmasına göz yumabilenlerden halkı adına kaygılanmasını beklememek gerekir elbette. Kriz ortamında otomobil, beyaz

eşya, ev alabilen orta ve üst sınıf insanların alışveriş keyfine bakarak "halkta para yok değil, var var" diyen RTE'nin asıl derdi bu tür söylemlerle milyonlarca insanın yoksulluğunun üstünü örtmektir sadece.

Yine "piyasayı canlandırmak, sermayeye Pazar/piyasa desteği sunmak" amacıyla yalvar yakarmalarla, vatan-millet vazifesi ilan etme yoluyla iç talebi/tüketimi yükseltme çabalarına bir örnek olarak "**Kriz varsa, Çare de Var**" isimli devlet destekli kampanya örgütlenmiştir. RTE'nin tüccar versiyonu olan TOBB Başkanı Rifat Hisarcıklıoğlu halktan tüketim dilenmelerinin gerekçesini şu şekilde açıklamaktaydı: "elimizde geriye kalan mekanizma, tek güç 72 milyonluk Türkiye. Bu dinamiği hareketlendirerek, ekonomik gücümüzü kaybetmemek. Hedef bu. Bütün dünya zengin olmak istiyor siz de, biz de, 72 milyon zengin olmak istiyor. Bunun da yolu paranın el değiştirmesi. Ekonominin ana kuralı bu. Para el değiştirmeden zengin olmak mümkün değil." Eğer R. Hisarcıklıoğlu'nun kendi zengin olma seçeneğini acinası bir zavallılıkla halka yamama çabasını bir kenara bırakırsak kendi sınıfsal ihtiyaçlarını gayet açık ifade etmiş. Para el değiştirmelidir! Yalnız bu noktada kapitalist ekonominin başka bir ana kuralını da eklememek eksik kalır: Kapitalistler işçiden artı-değer sömürüsüyle eline geçirdiği ürünü pazarda satarken bunu yeniden üretmek üzere satar ve bu dönem onu zenginleştirir. "Pazardaki vatandaş" ürünü alıp tüketirken de, bitirip yenisini almaya geldiğinde de hep tüketicidir, ürünü paraya çevirebilir yalnızca. Bu tek taraflı mekanizma ekonominin işleyişi gereği bir avuç sermaye sahibini zenginleştirip daha fazla üretme olanağını sağlarken halk kesimlerini yoksullaştırır. **Son tahlilde para ne kadar el değiştirirse değiştirsin istikameti hep sermaye sahiplerinin kasasına doğrudur.** Bu işten 72 milyon insan değil bir avuç azınlık zengin olarak çıkar. Bu kampanyada R. Hisarcıklıoğlu'nun bunları "bilemiyor" olmasından daha önemli şey, bu açıklamalar yapılırken hemen omuz başında yer alan

Türk-İş, Hak-İş ve Kamu Sen gibi "sendika" temsilcilerinin teslimiyetçi suskunluklarıdır. Patronların böylesi ucuz teorilerinin arkasında el pençe durabilen "sendika" yöneticilerinin orada işçi-emekçi sınıf adına olmadıkları aşikardır ve yüz karası bir durumdur. Ama işte gerçek dostluklar da böylesi zorlu/krizli dönemlerde belli olurmuş! Bu sendika ağaları da asıl çıkarını korudukları dostlarının omuz başında bekliyorlar böyle.

Devletin krize müdahale politikalarından bir diğeri ve en kapsamlısı, yakın zamanda açıklanan "Teşvik Paketi"dir. Bu paket uygulamaların sözde amacını bir kenara koyarak, bu paketin de içinde yer aldığı "kriz politikalarıyla" nasıl bir ülke inşa edilmeye başlandığına bakalım: "Türkiye'yi ucuz işgücü ve vergi cenneti haline getirme çabaları, krizin yarattığı hassas ortamda hedefine ulaştı. Artık vergi imtiyazları, arazi tahsisleri, sigorta yükünden arındırılmış haliyle sermaye açısından 'dikensiz gül bahçesine' dönüştürülmüş yatırım cennetiyiz. Kriz, işçinin böğrüne saplanmış bir hançerken, sermaye açısından ancak bir sıyrıklı teğet geçen, hatta yeni fırsatlar yaratan bir süreç olarak görülüyor."⁵

İşte "Teşvik Paketi" de bu yolda sermaye sınıflarına tanınmış çok seçenekli imtiyazlardan oluşuyor. Gelişmiş düzeyine göre ayrılan bölgelere ve sektörlere göre kurumlar vergisini % 2-15'e kadar indiren, "işveren sigorta payı"nın tamamının "kamu"ya (yani vergi mükellefi halka) yıkıldığı, işletme sahibine işçiyi köle gibi çalıştırma olanaklarının sağlandığı bu uygulamalar, Davos ve G-8 toplantılarında ortaklaşılacak "sermayeye can simidi olma" politikalarının bir devamı olarak gündeme gelmiştir. Bu teşvik paketi de hem emeğin kölelik şartlarında sömürülmesi ve işçi ve emekçi sınıfın alınteriyle biriktirdiği sigorta fonlarını sermayeye kaynak olarak aktarmayı içermektedir hem de emek cephesinin savunmasız bırakılması ve sendikal hakların kullanılamaz hale gelmesini içermektedir. Daha önceden yasalaştırılan ve tüm halk sınıfları için kapsamlı bir saldırı ni-

teliği taşıyan "Sosyal Güvenlik Reformu"nun ardından bu "teşvik paketi" sermaye açısından adeta yemek üzerine tatlı gibi gelmiştir.

Bu paketle, kapı önüne konulan işçiler için oluşturulduğu söylenen (ne var ki ancak % 6'sının faydalanabildiği) İşsizlik Sigorta Fonu (İSF) "işveren"e tahsis ediliyor. Hatta "işveren"in ödemesi gereken ücretleri belli oranda bu fondan karşılaması sağlanıyor.

Staj çalışması adı altında, patronlar istediği sayıda işçiyi 6 ay hiçbir ücret ödemedi "normal" bir işçi gibi çalıştırabilecektir. "Stajyer"lerin maaşlarını patronlar değil diğer işçiler ödeyecek. Yani İSF'den karşılanacak. Staj bitince işe alınma garantisi de yok. Üstelik geçmişte olduğu gibi "normal" statüde çalışan yani kadrolu, kıdemli işçilerin işten çıkarılarak yerine "stajyer" alınmasının ya da her 6 ayda bir yeniden staj girişi gösterilerek işçilerin çalıştırılmasının önü açılmış oluyor. Hırslı kapitalistlerin geçmişte sıkça bu dalaverelere yeniden başvurmayacağına garantisizdir. Sonuçta sermaye "bedava emek" tahsis etmiş oluyor.

İstihdam için kamu sektörüne alınacağı söylenen 120 bin işçiye ise daha beter koşullar dayatılıyor. Tıpkı gündelikçi işçi gibi istendiği zaman birkaç günlüğüne çalıştırılan, çalıştığı gün kadar ve düşük bir ücretle çalıştırılan, hiçbir gelecek, güvencesi olmayan şartlar, kölelik şartlarıdır. Konunun uzmanlarından Ali Tezel'in söylemiyle, bu uygulama Osmanlı devletindeki kölelik düzeninden bile geri kalmaktadır. Osmanlı devletinde kölelerin yarı ücretinin, yemek-barınma vb. ihtiyaçlarının ve çalışma garantisinin köle sahibine yüklendiği, teşvik paketi uygulamalarıyla sermayenin bu yükümlülükten de kurtulduğunu söylemektedir haklı olarak.

Devlet, "krizle mücadele" uygulamalarını "tüm millete hakkaniyetle" yaptığını söylese de 2009 yılına kadar benzer teşvik sistemiyle sermaye sınıfının cebine 40 milyar TL aktarmıştır ve hiçbir çalışan bundan faydalanamamıştır.

Kaldı ki bu "hakkaniyetin" nasıl bir şey olduğunu anlamak için aşağıdaki uygulamaları

da bilmekte fayda var.

Devlet "kriz bahanesi ile başta sendikalara üyelikte noter şartı olmak üzere, işyeri ve işkolu barajları, uzun toplu sözleşme prosedürleri, dayanışma, hak grevi gibi grev yasakları ile işçi sınıfının örgütlenmesinin önüne örülmüş bir kalkan olan sendikalar kanununu, uluslararası normlara uygun hale getirmek için gereken düzenlemeleri bir kez daha uluslararası kamuoyunda kınanmak pahasına rafa kaldırmıştır."⁶

Yine, çalışanların maaşlarından kesilerek oluşturulan Konut Edindirme Yardımı (KEY) ödemelerinde hak sahibi 2,5 milyon kişiye ya hiç ödeme yapılmamıştır ya da eksik ödeme yapılmıştır.

PTT'de çalışan ve kefalete tabi çalışanların maaşlarından kesilerek Kefalet Sandığına aktarılan 252 milyon TL'nin sadece 25 milyon TL'si ödenmiş gerisine PTT Genel Müdürlüğü ve Hazine el koymuştur.

Şimdi sırada ise çalışanların Kıdem Tazminatlarının kaldırılması için hazırlıklar vardır.

İşte R. Hisarcıklıoğlu gibilerinin ellerini ovuşturarak bekledikleri "paranın el değişimi" olayı görüleceği gibi kamu/devlet üzerinden böyle de yapılmaktadır.

Tarımsal alan için hazırlanan Teşvik Paketi de zannedildiği gibi küçük köylü üreticilere değil asıl büyük toprak ağalarına destek olmayı hedeflemektedir. 100 dekar-dan küçük toprak sahibi olan % 80'lik kesim yerine 100 dekardan büyük toprağı olan % 20'lik kesim, desteklemenin hedefindedir.

Yıkıma uğrayan küçük üreticilerin toprağı da yine bu büyük toprak ağaları ve emperyalist şirketler tarafından kapılmayı bekliyor. Bunun en tipik örneği genetiğiyle oynanmış ve sağlık açısından büyük riskler taşıyan gıda üretiminin yasal hale getirilmesinin ardından, uluslararası tekel olan Cargill vb. firmalar için yapılan çalışmalardır. Bu amaçla Türkiye Şeker Fabrikalarına (TÜR-ŞEKER) bağlı 25 fabrikadan 13'ünün kapatılarak pancar üreticisi köylülerin toprağından edilmesi hedefleniyor. Böylece Cargill için

hem sudan ucuz toprak şansı doğuyor hem de piyasa uygun hale getirilmiş oluyor.

Işıklı bir gelecek yaratmak halk kitlelerine bağlıdır

Devlet kriz ortamını hâkim sınıflar için tam bir fırsata çevirme politikalarını sürdürdükçe (yapısı ve misyonu gereği bunu yapma yükümlülüğü var) ve halk kitleleri kendi çıkarları için harekete geçmediği sürece gelecek hiç de parlak değildir. Son dönemde devlet/hükümet bürokratlarının dillerine pelesenk ettikleri "tünelin sonundaki ışık" ezilen yoksul işsiz insanlar için yanmıyor. Kaldı ki RTE tarafından o ışığa kavuştuğumuz bile ilan edildi. Böylesi umut tacirliğinin kısa vadede getirisinin halk kitlelerini yumuşatmak, ehlileştirmek olacağı bekleniyor.

Sorun kriz tünelinin sonunda ışık olup olmaması, bu ışığın gün ışığı mı tren ışığı mı olduğu değildir. Emperyalist kapitalist sistem zaten kendisini dönemsel olarak yıkarak - ama ezilenlerin üzerine- ayakta kalabilen bir sistemdir. Yani bir tünelin bitişi bir sonrakinin garantisidir. Bu, tünellerle dolu uzun bir yolculuktur. Tünelin içinde trenden kaçmak için hâkim sınıfların her zaman yeri vardır ama halk kitleleri raylara zincirlerle bağlıdır. Görüleceği üzere hâkim sınıflar tünelin ucuna halkın sırtına basa basa ilerliyor. Krizin yükünü taşımak söz konusu olunca emekçi halk kitlelerini en öne sürenler, krizden faydalanmak fırsatı doğar doğmaz devletin gücüne yaslanarak herkesi itelemeyi ve en öne geçmeyi iyi biliyorlar doğrusu.

Ve örgütsüz olan güçlü bir karşı koyuştan yoksun bir halk, hâkim sınıflar ve devlet açısından dinlenmeye, gündeme alınmaya ve durumları dikkate alınmaya bile gerek görülüyor ne yazık ki!

Başta işçi sınıfı ve diğer halk sınıflarının bunca ekonomik, politik saldırıya karşı etkili bir karşı koyuş sergileyemiyor olmaları hâkim sınıfların, devletin elini rahatlatmakla kalmıyor; sendika ağa ve patronlarının büyük

bir gayretkeşlikle sermayenin hizmetine koşmalarını kolaylaştırıyor. Dolayısıyla hâkim sınıfların "zenginliklerinin kaynağı" olmalarının ötesinde halk kitleleri sadece krizin yaratabileceği "sosyal patlama" ve "huzursuzluklar" açısından dikkate değer görülüyor.

Gerçekte de aslanan budur! Halk kitleleri örgütlü bir mücadele ortaya koymadan, kendi talepleri ve gasp edilen hakları için diş diş bir mücadele kararlılığı göstermeden yani hâkim sınıfların "sosyal patlama" korkularını gerçek kılmadan ayakta kalması bile mucizedir. Tünelin sonunda ezilen sömürülenler için bir ışık yanacaksa o ışığa ancak çarpışa çarpışa ilerlemek mümkündür. O yüzden şimdi her zamankinden daha sıkı mücadele etmeye, ekmekten ve sudan daha fazla gereksinimimiz vardır. İşçi ve emekçi sınıfı hâkim sınıflara pazarlayan yüz karası sendika yönetimlerinden başlayarak mücadele etmeye başladığımızda yaşayacağımız her günün eskisinden kötü olmadığını göreceğiz.

Dipnotlar:

1) Fitch Türkiye Genel Müdürü Ayşe Botan Berker

2) DB Türkiye Ofisinden Güven Sak

3) Bahçeşehir Üniversitesi Ekonomi ve Toplumsal Araştırma Merkezi (BETAM) dan

4) "Neolibarelizmi başlatan adam Volker, finans mimarlarıyla dalga geçti, "Kapitalizm bu krizden de çıkar... ama kimi özellikler değişir... Denetimsiz mali piyasa modeline dönüleceğini sanmıyorum..." dedikten sonra krizden çıkmaya ilişkin bir önerisi olmadığını itiraf etti...

20 yıldır neo-libareli küreselleşmenin fanatik savunucusu Thomas L. Friedman, International Herald Tribune'de "Büyük Bozulma" başlıklı yazısında "Doğa ananın ve piyasanın büyüme modelimize hayır dediğini" adeta tutkuyla anlatıyordu. Ekonomik ve ekolojik olarak sürdürülemez bir tüketim modelinin sonuna gelmişiz." (Cumhuriyet Gazetesi, Dünya Ekonomisine Bakış, Ergin Yıldızoğlu.)

5-6) Birleşik Metal -İş Sendikası Araştırma Uzmanı F Serkan Öngel.

ARTAN SÖMÜRÜ VE YIKIM KARŞISINDA KÖYLÜNÜN “BEKA STRATEJİLERİ”

Beka stratejilerinin yaygınlaşmasını sağlayan temel etmen, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de, emperyalizmin tarımı tamamen kendisine bağımlı hale getirmesi ve küçük üreticinin önemli bir bölümünü yıkıma uğratmasıdır. Kırdan ve şehirde yoksullaşmanın esas nedeni, emperyalizmin bu yıkım politikalarıdır.

’90’larla birlikte merkezileştirilen neo-liberal politikalar, 2000’li yıllarda, dünyanın birçok bölgesinde açlık isyanlarına neden olacak kadar yoğunlaştı. Dünyada 800 milyonu bulan aç insan sayısı¹, yıkıma uğrayan milyonlarca köylü ile her geçen gün daha fazla artmaktadır.

Yoksulluğun artması, her kesimden emekçiyi olduğu gibi köylüleri de yeni gelir kaynakları bularak, hayatta kalma yollarını çeşitlendirmeye zorluyor. Beka stratejileri² de diyebileceğimiz bu yöntemler, sosyo-ekonomik yapıya ve coğrafi özellik-

lere göre farklılık göstermektedir. Ancak tüm dünyada ortak bir öze sahip olan beka stratejileri ve bu temelde geliştirilen mekanizmalar, ayakta kalabilmek için daha yoğun emek harcamayı ve tüketimi iyice kısmayı doğurmaktadır.

Emperyalizm, sömürüyü yoğunlaştırdıkça, köylünün yaşam mücadelesi daha çetin olmaktadır. Bu zorluklar, köylünün kendi emek gücünü daha fazla sömürmesini öne çıkartırken, kadın ve çocuk emeğinin kullanımı da yoğunlaşmıştır. Bu kadar çok emek verilmesine rağmen, dünya piriç ih-

tiyacının önemli bir kısmını karşılayan Güney Asya köylülerinin pirinç yiyemediğine, bir zamanlar Ortadoğu'nun et ambarı olan köylerimizde, bayramlar dışında et yemediğine tanık olabiliyoruz.

Köylülerin yaşam mücadelesinde örgütlenme bilinci ve mücadele kültürünün belirleyici bir rolü bulunur. Brezilya'da açlık sınırına gelen köylüler, toprak işgalleri gerçekleştirmiştir. Nepal'in yoksul köylüleri, NKP(M) önderliğinde yeni geçim kaynakları üretmiştir. Ülkemizde ise beka stratejileri, çoğunlukla, akrabalık temelinde kurulan yardımlaşmalar ile daha yoğun emek harcama ekseninde geliştirilmektedir.

Sömürü yoğunlaştırıldıkça, açlık ve sefalet de yoğun olarak yaşanır. Bu nedenle kitlelerin en acil talebi, gıda başta olmak üzere temel ihtiyaçlarının karşılanması olur. Kitlelerin öncelikle bu acil talepleri dikkate alınmadığı sürece, siyasal-örgütsel mücadelenin geliştirilebilmesi imkânsızdır. Dolayısıyla, **kitlelerin öncü ve önderlerinin, köylünün beka stratejilerini ve mekanizmalarını somut biçimde tahlil etmesi zorunludur.**

Coğrafi bölgelere göre yaşanan farklılıklara, bilinç düzeyindeki farklılıklar da eklenince, her bölgenin-yörenin özgüllükleri ile hepsinin ortak özelliklerinin saptanması daha fazla önem arz etmektedir. Ancak böylesi bir yöntemle kitlelerin örgütlenmesi sağlanabilir.

Beka stratejilerinin yaygınlaşmasını sağlayan temel etmen, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de, emperyalizmin tarımı tamamen kendisine bağımlı hale getirmesi ve küçük üreticinin önemli bir bölümünü yıkıma uğratmasıdır. Kırdı ve şehirde yoksullaşmanın esas nedeni, emperyalizmin bu yıkım politikalarıdır. Emperyalist tekeller; Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), OECD, IMF, DB gibi emperyalist kurumlar aracılığı ile yarı-sömürge ülkelerin köylülerini, kendilerine bağımlı hale getirdiler. Bu bağımlılıktan aldıkları güçle daha da pervasızlaşarak tüm dünyada yok-

sulluğun derinleşmesine ve yaygınlaşmasına neden olmuşlardır. Bu nedenlerle beka stratejilerinin zorunluluğunu ve biçimlerini kavrayabilmek, öncelikle, neo-liberal politikaların kavranmasını gerektiriyor.

Tarımın emperyalist tekellere bağımlı hale getirilmesi ve yıkım

Türkiye, '90'lara kadar bir tarım ülkesi olarak anılırdı. '80'lere kadar, Ortadoğu ve Avrupa'nın, hububat ve et ambarı işlevine sahipti. Bu sürece kadar kendini besleyebilecek yeterliliğe sahip olan ülke, günümüzde, temel gıda ürünlerinde bile emperyalizme bağımlı hale gelmiştir. '90'lı yıllara kadar tarım ağırlıklı bir ekonomiye sahip oluyorsa da, bu durum, tarımın gelişkin olduğunu göstermemektedir. **Modern tarım yöntem ve araçları, Türkiye'ye esasta 1950'lerde girdi. Yoğunlaşması ve yaygınlaşması ise esasta '70'lerle birlikte olmuştur.** Bu yaygınlaşmaya rağmen, günümüzde hala saban, orak vb. de kullanılmaktadır. Bunun bir nedeni coğrafi koşullar iken, diğer nedeni ise yoksulluktur. Modern tarımın hala, çok yaygın olmadığı Türkiye'de, işletmelerin dağınık ve işletmecilerin ise yeterli bir örgütlenme bilincine sahip olmaması gibi nedenler, Türkiye devletinin, küçük üretim tarzını uzun süre idame ettirebilmesini sağlayabilmiştir.

Anadolu'da çoğunlukta olan küçük tarımsal işletmeler, genelde sermaye biriktirememektedirler. Gelirleri düzensiz ve iklim koşullarına bağlıdır. Sermaye biriktiremediği için, üretimi artırmaya yönelik tarım araçları satın alamamaktadırlar. Bu nedenle küçük üreticiler daima yoksulluğun kıyısında durur. Dolayısıyla, ülke tarımı için **küçük üreticinin desteklenmesi zorunludur.**

Devlet, 1980'lerden önce, küçük üreticiyi geniş çapta destekliyordu. Bu destekler gübre-ilaç sübvansiyonu, taban fiyatının belirlenmesi, ürün alım garantisi, ürün bazlı destekler, teknik yardım, üretim aracı te-

mini, tohumluk-damızlık temini vb. şeklindeydi. Bu kadar geniş çaplı desteğin esas nedeni, elbette, devletin, köylüye olan sevgisi ya da tarım aşkı değildi. Türkiye, II. Emperyalist Paylaşım Savaşı sonrası, esas olarak ABD'nin güdümüne girmiştir. ABD, savaş dolayısıyla yıkıma uğrayan Batı Avrupa'da, komünizmin gelişmesini önlemek için “Marshall Yardımı”nı başlattı. Komünizmin yayılmasını engellemeyi merkezi görev olarak ele alan “Truman Doktrini” çerçevesinde başlatılan bu “yardım” projesinde, Türkiye'ye, Batı Avrupa'yı “doyurma” görevi verilmişti.

Bu çerçevede, Türkiye'de, tarım yeniden yapılandırıldı. Birçok Kamu İktisadi Teşebbüsü (KİT) ve Tarım Satış Kooperatifi kuruldu. Bunu Devlet Üretim Çiftliklerinin yaygınlaştırılması ve geniş çapta destekler verilmesi izledi. Bu şekilde, ABD emperyalizmi, temel tarım araçlarında (traktör gibi) Türkiye'yi kendine bağımlı kılarlarken, Batı Avrupa'nın gıda ihtiyacının önemli bir kısmının karşılanmasını sağlamış oldu.

1970'lere kadar, Batı Avrupa'nın hububat, et ve birçok temel gıda ürünü ihtiya-

cını, Türkiye ve diğer yarı-sömürgeler karşıladı. '70'lerde emperyalist-kapitalist sistemin derinden yaşadığı kriz; ithal ikameci-Keynesyen politikaların da iflasını getirmiştir. Bunun yanında '70'lerle birlikte ekonomik olarak toparlanmaya başlayan Batı Avrupalı emperyalistler, ABD'nin güdümünden çıkmak ve halkların sömürsünden daha fazla pay almak istediler. 1973 krizinin de etkisiyle birlikte diğer emperyalistlerle uzlaşarak, neo-liberal politikalara geçiş yaptılar.

Neo-liberal politikaların özü, sermayenin dizginsizce hareketini (sömürsünü) sağlayabilmek için, ulusal engellerin (gümrük duvarları, yerli üretimi koruyan bazı yasalar, yabancı sermayeyi sınırlayan çeşitli yasalar vb.) ve tarıma uygulanan sübvansiyonların kaldırılmasıdır. Böylece köylüler, doğrudan emperyalist tekelere bağımlı kılındı. Sermayenin dolaşımını ve hızını daraltan yasal uygulamalar da ortadan kalkınca, sermaye, tarihinde hiç olmadığı kadar sömürüyü yoğunlaştırabilme ve yayabilme zeminine sahip olmuştur.

Neo-liberal politikalar sonucu devlet küçültülerek; ekonomiden önemli oranda, “elini ayağını çekmiş”, verdiği sübvansiyonlar (destekler) kaldırılınca, küçük üreticinin üretim faaliyeti büyük oranda sekteye uğramıştır. Üretimi iyice daralan küçük üretici, ithalat vergilerinin çok fazla düşürülmesi yüzünden de emperyalistlerin ürünleri ile rekabet edemez hale geldi. Türkiye'de 1984'te hayvan ürünleri ithalatının vergilerinin düşürülmesi ile önce hayvancılık sonra tarım alanları tedrici olarak iyice daraltılmıştır. 1980 AFC'si ile hayata geçirilen neo-liberal politikalar, 1997'de Ecevit döneminde yoğunlaştırılmış ve zirveye taşınmış, bunun en çarpıcı sonucu ise Türkiye'nin artık kendine yeterliliğini kaybetmesi ve temel gıda ürünlerinde bile emperyalizme bağımlı hale gelmesi olmuştur.

1980-2000 yılları arasında tarımsal destekler, % 50 azaldı. Bunu takiben tarımsal üretim % 40-60 civarında düştü.³

Tarımsal istihdam 2000 yılında 9 milyon iken (ve istihdam oranlarında sanayi ile hizmet sektörünün istihdamından fazla iken) 2007 yılında 6 milyonu düştü.⁴ Kırdan kopan köylüler, şehirlerde işsizler ordusuna katıldı.

Özelleştirmelerin yaygınlaşması ve hızlandırılması ile şehirlerde işsizlik artmış ve tüm emekçilerin sosyal hakları gasp edilerek yoksulluk derinleştirilmiştir. Özelleştirmelerin kırsaldaki etkisinin sonucu ise, öncelikle, ürün alım garantisi ile taban fiyat belirlemesinin kaldırılarak, köylünün tefeci-tüccarın kucağına atılması olmuştur. **Girdi fiyatlarının yükselmesi ve desteklerin kaldırılması ile birlikte özelleştirmeler, küçük üreticinin geniş çapta yıkımını getirmiştir.** Kendi ayakları üzerinde durmayan küçük üreticiler yoksullaşmış ve kırdan önemli oranda kopma yaşamıştır.

Dünyanın birçok ülkesinde, tarımdaki yıkım Türkiye’den daha ağır olmuştur. Haiti’de bazı köylüler çocuklarının karınlarını, çamurdan pişirdikleri ekmeklerle doyurmaya çalışmıştır. Meksika’da 16 milyon köylü topraklarından edilmiştir.⁵

2008’in başlarında yaşanan gıda krizi, yoksulluğun dünya ölçeğindeki yaygınlığını ve derinliğini göstermiştir. 2005-2008 arasında gıda fiyatlarının genel ortalaması % 83 arttı.⁶ Temel gıda ürünleri ise 2006’da % 238, 2007’de % 290 arttı.⁷ Gıda fiyatlarının çok fazla artması, gelirlerinin büyük kısmını gıdaya ayıran yarı-sömürgelerin daha fazla yoksullaşmasına neden oldu.

Bölgesel savaşların ve yoksulluğun etkisiyle birçok Afrika ülkesinde salgın ve açlığa bağlı hastalıklardan ölümler yaşanmıştır. Yine yoksulluktan kaynaklı binlerce kişi, insan tacirlerinin eline düşerek, köle olarak (gerçek anlamda!) çalıştırılmıştır. Yoksulluğun ve aşırı göçün artırdığı/yol açtığı fuhuş, mafya, organ ticaret vb. de çabası...

BM’ye bağlı olan Dünya Gıda Örgütü

(FAO), dünyada son 25 yılın en düşük gıda stokunun bulunduğunu açıkladı.⁸ Yarı-sömürgelerin gıda stoklarını eriterek, kendi ürünlerini daha rahat satabilen emperyalist tekeller, onlarca ülkede açlık yaşanmasına neden olmuştur. 2008’in başlarında ortaya çıkan açlık isyanları, bu sürecin ürünüdür.

Emperyalizm; halklara karşı kullanılan en güçlü silahı, açlık silahını, en etkili biçimde kullanabilmenin zeminini yaratmıştır. ‘80’lerde önce görece kendini besleyebilen yarı-sömürgelerin büyük çoğunluğu, artık tohumda dahi emperyalist tekellere bağımlı hale gelmiştir. “Sözleşmeli Çiftçilik” adı altında tekellerin birer çalışanı haline gelen küçük üreticiler, ayakta kalabilmek için daha fazla çalışmaktadır ancak bu, çoğu zaman yetmemekte ve yıkıma uğramaktadırlar.

Ayakta kalabilen küçük üreticiler, yaşamalarını idame ettirebilmek için yeni olanaklar-yöntemler geliştirmek zorunda kalmaktadırlar. Beka stratejileri diyebileceğimiz bu yöntemlerin varlığı, aslında kitlelerin acil örgütlenme ihtiyacını da gözler önüne sermektedir.

“Beka stratejileri”

Her bölgenin sosyo-ekonomik yapısının farklılık arz etmesi, coğrafi şartlara bağlı farklı toprak ve ürün çeşidine sahip olması ile örgütlenme bilincinin farklı düzeylerde olması, beka stratejilerini çeşitlendirmektedir.

Bu çeşitliliğe rağmen hepsinin bir ortak noktası var: **Ayakta kalabilmek.** Brezilya köylüleri bunun için toprak işgal ederken Hindistan köylüleri (Ganj Havzasında), köylülerini seyyar hale getirerek mevsimlik tarım arazisi işletmektedir. Tüm ülkelerdeki başka bir ortak özellik ise tüketimin kısılması ve yeni gelir kaynaklarının yaratılmasıdır. Tüketimin kısılması, genelde, ilk başvurulan çare olmasına rağmen, kısa zamanda yeni stratejilerin geliştirilmesi ge-

rekir. Bunu, genelde mevsimlik güç takip eder. Bu, dünyanın birçok bölgesinde benzer biçimde yaşanmaktadır. Göç etmeyenlerse, kendi emek güçlerini daha fazla sömürerek, kadın ve çocuk emeğini daha yoğun kullanmaya başlıyorlar. Sıkça kullanılan bir strateji de, orman ve meraların tarım arazisine dönüştürülmesidir. Geliri artırmaya yönelik bu çabaları, genelde, mantar, meyve ve çeşitli otların toplanarak satılması takip eder.

Tüm bu çabalar, stratejiler, köylünün yaşam tarzını, alışkanlıklarını değişime uğratar. Bu değişimleri algılamaksızın köylünün tanınması, örgütlenmesi oldukça zordur.

Elbette bu yazımız, ne kadar ayrıntı olursa olsun genel kalacaktır. Yazının esas amacı, her bölgenin somut durumunun temelinde, kitlelerin yaşama tutunma çabalarını kavramaya yönelik bir bakış açısı ve yöntem sunmaktır.

Tüketimin kısılması ve borçlanma

Kırsal bölgelerde, özellikle küçük üretimin hâkim olduğu bölgelerde, tüketimin kendine has biçimi vardır. Şehirlerden farklı olarak, kendi yiyeceğini üretebilir ve doğadan da çeşitli gıdalar temin edilebilir. Kapitalizmin kırsala nüfuz etmesine kadarki süreçte, bu durum, kendine yeterli bölgeler yaratılabiliyordu. **Kapitalizmin kırsala nüfuzuyla birlikte tüketim ve yaşam tarzları değişmiştir.** '90'larla birlikte köylerin büyük çoğunluğunda TV, beyaz eşya, çeşitli elektronik eşyalar vb. kullanılmaya başlanmıştır. Eğitimin yaygınlaşması ve şehir kültürünün de kırsala nüfuz etmesiyle birlikte tüketim alışkanlıkları iyice değişmiştir. Anadolu'da bu farklılaşma, tümünden kapitalist veya şehir kültürünü özümsemek şeklinde değil de, genelde, kır kültürünün hâkim olarak kaldığı bir harmanlanma şeklinde olmuştur.

Yoksullaşan köylüler, öncelikle şehirleşmenin ve kapitalizmin getirdiği alışkanlık-

ları terk etmektedirler. **Feodal zihniyetin de etkisiyle genelde ilk tasarruf eğitimden yapılır. Bunu, sağlık harcamaları, sonra da beyaz eşya ve elektronik eşyaların kısıtlanması takip eder. Bu sıra, yoksulluk arttıkça gıda tüketiminden kısımaya kadar gider.** Günümüzde hem şehir hem de kır emekçilerinin, gıdadan kısımaya başladığına, tek yönlü beslendiğine sıkça tanık oluyoruz. Gıdadan kısmak, durumun gittikçe kötüleştiğinin göstergesidir.

Tüketimin kısılması yetmez olunca, borçlanma başlar. Alım gücü azalan köylü, zaman içinde toprağını ekebileceği ve hasat zamanına kadar geçimini sağlayabileceği parayı, borçlanarak temin etmeye başlar. Bankalar, tefeciler ve esnaf, köylünün borçlanabildiği kesimlerdir. Köylünün hasat sonrası ilk yaptığı iş -artık düğün değil- borç kapatmaktır. Ancak yeni sezona başlarken, yeniden borç para bulmak zorunda kalır. **Yani borcu, borçla kapatma devrini başlatır.** Her geçen yıl daha fazla borçlanmak zorunda kalan küçük üretici için kuraklık, sel, hastalık vb. gibi etmenler, yıkımı hızlandırıcı bir etkiye sahip olur.

Küçük üretici, hasattan elde ettiği parayı, borçlarını ödemeye yetmeyince eldekileri satmak gibi bir çözüme yönelir. Önce hayvanlarını, sonra tarım araçlarını (öncelikle traktörü) ve en sonunda da, tedrici olarak, toprağını elden çıkarmaya başlar. Bu son yöntem, köylünün pazar için üretim yapabilme koşullarının tükenmesi anlamına gelir. Eğer hala köyde kalınıyorsa, kalan küçük toprak parçasında, ailenin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik ürünler ekilir. Bu durum, ailenin ihtiyaçlarını tümünden karşılayamadığı için, genelde göç başlar. '80'lerden beri farklı düzeylerde yaşanan bu durum, kırsal nüfusun % 35'e inmesine neden olmuştur.

Bu süreç, orta köylüyü zayıflatırken, tüketimi kısacak durumu olmayan yoksul köylünün, kırsalla bağının daha çabuk kesilmesini sağlar. Az topraklı veya topraksız köylüler, yoksulluğun artması ile mevsimlik

işleri, yarıcılığı vb. zor bulmaya başlar. Zaten kıt-kanaat geçinen bu kesim, kırsaldan ilk kopan kesimdir.

Tüketimin kısılması (yoksullaşma), köylünün sosyal yaşamını da olumsuz etkiler. Geleneksel misafirlik olgusu giderek zayıflamıştır. Dost ve akraba ziyareti, kırsal yaşamın vazgeçilmezleri arasında iken bu güzel gelenekler-kültürler, yoksulluğun kurbanı olmaktadır. Düğün, bayram, şenlik gibi halkı bir araya getiren, kaynaştıran etkinlikler de ya azalmış ya da etki alanları daralmıştır. **Bu durum, misafirlik ve ziyaret kültürünün de zayıflaması ile birlikte, bireysel yaşamı daha fazla öne çıkarmıştır.** Haliyle, kolektif yaşamın en yoğun yaşandığı yer olan kırsal, bu özelliğini giderek kaybetmektedir.

Yeni gelir kaynakları yaratma

Köylünün, farklı coğrafi bölge ve kültürlerle sahip olması, gelir kaynaklarını biçimlendirmektedir. Ege köylüleri domuz etini dini inançtan dolayı yemezken, yaban domuzu avlayıp Hıristiyanlara satabilmektedir.

Tüm farklı biçimlere rağmen yeni gelir yaratma mekanizmaları benzerlik gösterir. En yaygın gelir yaratma yöntemleri; mevsimlik göç, yeni tarım alanları açma, yarıcılık-ortakçılık ve doğadan toplanan ürünlerin pazarda satılması şeklindedir.

Mevsimlik göç genelde kışın gerçekleşir. Evin bir veya daha fazla erkek üyesi, şehirde çalışarak para getirir; yazın ise köy işlerine bakar.

Yeni tarım alanları açma; genelde, orman, çayır ve meraların tarıma açılması ile gerçekleştirilmektedir. Köylü, eldeki imkânları ile üretimini artıramadığı için, emeğini yoğunlaştırıp, yeni tarım alanı açar. Ancak buna rağmen yeterli bir geçim kaynağı elde edebildiği söylenemez. Çünkü yeni açılan araziler, genelde çok küçüktür ve hanenin ihtiyaçlarını kısmen karşılar.

Bu durum köylünün yarıcılık-ortakçılık

yapmasına neden oluyor. Yarıcılığın bazı bölgelerde artması-yaygınlaşması, kır-şehir ilişkisinin bir ürünü olarak mümkün olabilmıştır. Şehirlere kalıcı olarak göç edenler, kendi emeğini daha fazla sömürmeye razı olan (ve köyde kalmakta direnen) köylüye, toprağını işletmekte ve ürünün yarısını almaktadır. Genelde akraba-tanış arasında yapılan bu yarıcılık sonucu, şehirdediler, ek bir ürüne veya paraya, yarıcı köylü ise fazladan ürüne sahip olmaktadır. Her iki taraf da kazançlı çıktığını, “havadan para kazandığını” düşünerek bu işi sürdürmektedirler.

Bu yolla yeni bir gelir kaynağı elde eden köylü, hem kendi emek gücünü hem de hane halkının emek gücünü daha fazla kullanmak zorunda kalır. Bu durum birçok yörede çocukların okuldan alınmasına neden olabildiği gibi, zaten çok emek harcayan kadının daha yoğun çalışmasına neden olur.

Yeni gelir kaynağı olarak birçok yörede ot, meyve, mantar vb. toplanarak pazarda satılmaktadır. Yoğun bir emek gerektiren bu işler, çok cüzi bir gelir yaratmakta ve genelde en son çare olarak başvurulmaktadır.

Orta Karadeniz’de Karagöl Dağlarında yaşayan köylüler, özellikle Köknar ormanlarında bolca yetişen saçak mantarını (Giresun’daki ismi gelinparmağı) toplayarak, turşusunu pazarda satmaktadırlar. Yine aynı bölgede, birçok köylü, ormanın derinliklerindeki otları bile biçerek satmaktadırlar. Hakkâri ve civarındaki köylüler, Avrupalıların rağbet ettiği soğanlı bitkileri (çiğdem, kardelen vb.) toplayarak tüccara satmaktadır. Eskişehir’in kırsal kesimindeki köylüler, gecenden ürettikleri kitre zamkını gelir kaynağı olarak kullanıyor. Bu tür örnekleri artırmak mümkündür. Türkiye’nin çeşitli yörelerinde yetişen kuşburnu, ahlat, böğürtlen, mantar (kuzu göbeleği, geyik mantarı, içi kızıl vb.), otlar (kaldirik, ısırğan, pancar otu, kuzukulağı vb.), bitin (Akdeniz bitkisi), Mersin (Hımbiles) gibi bitkiler de toplanarak satılmakta ve cüzi

► Gelir yaratma stratejilerinin köylülere, geleceğe dair bir güven verdiği söylenemez. Tersine, bunlar, çaresizlikten çırpınan köylülerin daha yoğun emek harcayarak, günübirlik mevsimlik olarak biraz rahatlayabilme çabalarının bir ürünüdür.

de olsa bir gelir sağlanmaktadır. Daha az yaygın olmakla beraber avlanma yolu ile ek gelir sağlamaya çalışanlar da bulunmaktadır.

Genelde sabahın ilk saatlerinden, akşam karanlığına kadar toplanan bu ürünler, yüksek bir gelir sağlamadığı gibi, mevsimlidir. Bu tür işleri en yoksullar veya yoksullaşanlar yapar. Ele geçen para, çok cüzdür ve "harçlık" gözüyle bakılır.

Bu saydığımız gelir kaynaklarının, esasta bireysel (hane) bazlı yapıldığı aşikârdır. Hindistan ve Bangladeş'te, bazı köyler, eski kültürleri olan komünal yaşama geri dönmüştür. Kuzey Avrupa'da bazı köyler, toprağı ortak işleyerek ve yenilenebilir enerji kaynaklarını devreye sokarak, krizin etkilerini nötralize etmeye çalışmaktadır. Meksika, Arjantin ve Brezilya'da köylüler toprak işgalleri gerçekleştirmiş ve bu toprak ortak bir şekilde işlenmiştir. Bu tür örnekler artırılabilir. Türkiye'de böylesi örnekler az rastlanır türdendir. Mücadele kültürü ve örgütlenme bilincinin zayıflığı bunun esas nedenleri arasındadır. Dolayısıyla Türkiye'de yeni gelir kaynakları yaratma mekanizmaları esasta bireysel olmaktadır.

Yeni gelir yaratma stratejilerinin köylülere, geleceğe dair bir güven verdiği söylenemez. Tersine, bunlar, çaresizlikten çırpınan köylülerin daha yoğun emek harcayarak, günübirlik mevsimlik olarak biraz rahatlayabilme çabalarının bir ürünüdür.

nüdüdür. Köylülerin, bir örgütlülük içinde kendilerini asgari de olsa güvende hissedebilme zeminleri oldukça güçlüyken, objektif ve subjektif koşulların çakışması sonucu bu çaresizlik her geçen gün büyümektedir.

İlkel üretim araçlarına dönüş yapma

İlkel araçların tarımda tekrar kullanılmaya başlanması, sadece bize has bir durum değildir. Amerika'dan Asya'ya kadar geniş bir coğrafyada bu durum yaşanmaktadır. Girdi fiyatlarının fahiş biçimde artması, neo-liberal politikaların etkisi, emperyalist tekellerin ürünleri ile rekabet edememe vb. nedenlerden dolayı, küçük üretici, üretimini asgari oranda da olsa sürdürebilmek için ilkel araçlara dönüş yapmak zorunda kalmaktadır.

İlkel üretim araçları, özellikle dağlık kesimlerde ve kapitalist tarımın gelişmediği yörelerde kullanılmaktaydı. Ancak, yoksulluğun derinleşmesi sonucu, ovalarda bile, ilkel araçlar kullanılmaya başlanmıştır.

Bülent Ecevit'in şaşaalı bir törenle açtığı Mesudiye Köy-Kent'te, kağı kullanımlı köylüler bulunmaktadır. Bu köylüler kağı ile taşıma yapmakta, yakacak olarak çoğunlukla kuru kozalak ve kuru odun kullanmaktadırlar. Bu köylüler, hemen her gün, "Modern Kereste Fabrikası"nın önünden geçmektedirler! Benzer örneklere, her yörede rastlamak mümkündür.

Mibzer yerine elle tohum ekilmesi, tırpan-orak kullanımının bazı yörelerde artması, elle kullanılan eski taş değirmenine dönüş yaşanması, sabanın ise ovalarda bile kullanılmaya başlanması gibi uygulamalar, yoksulluğun artması sonucu oluşmuştur.

Göç

Göç olgusu, kırsalın özgüllüğünden kaynaklı her dönem yaşanır. Ancak savaşların ve neo-liberal politikaların yarattığı yıkım, bunu büyük ölçüde hızlandırır.

Küçük üretim, miras yoluyla daha da küçülmektedir. Bugün Türkiye’de cüce işletmelerin oranı (20 Dolardan az olanlar) % 35’e yükselmiştir.⁹ Planlı ve kolektif bir üretim tarzının olmayışı, toprağın giderek daha küçük parçalara ayrılmasını sağlamaktadır. Kapitalizmin girdiği bölgelerde yaşanan toprak birleşmeleri veya büyük çiftlikler, bulunduğu bölgenin tüm işgücünü emecek kapasitede olmadığından dolayı da göçler yaşanmaktadır. Ancak bunlardan hiçbiri, bugüne kadar neo-liberal politikaların yarattığı göç hızını yaratmamıştır.

Mevsimlik veya kalıcı göçle, kırsal nüfusta azalma yaşanır. Köyden ayrılan hane üyelerinin şehirlerde ayakta kalabilmesi gittikçe zorlaşmaktadır. İşsizlik, en yoğun biçimiyle tarım sektöründe yaşanıyor olsa da, diğer sektörlerin istihdam olanaklarının da sınırlı olduğu bir gerçektir. Özellikle ‘90’lardan sonraki göçlerle birlikte işsizler ordusu büyümüştür. Emekçi yoksul semtlerdeki yaşam koşulları iyice zorlaşırken, şehirde kazanılan paranın erimemesi için köyle bağ kurulur veya var olanlar sağlamlaştırılır.

Ailenin bir ayağı köydedir artık. Şehirlerdeki, hasat zamanı köye gelir. İşleri bitince erzak alıp şehre dönerler. Şehirlerde genelde inşaat işçiliği, seyyar satıcılık, katı atık toplayıcılığı gibi işlerde çalışıldığı için hasat zamanı köye gitmek zor olmamaktadır. Kalıcı göçe rağmen, yaz ayları kendi tarlasını veya akrabalarının tarlasını işleyen-hasat edenlerin sayısı azımsanmayacak kadar çoktur.

İster mevsimlik ister kalıcı göç olsun, kır ile şehir arasında geliştirilen bu bağ esasta akrabalık temelinde gerçekleşmektedir. Şehirdeki nakit para, kırdaki ise yiyecek sağlayarak bu bağ idame ettirilir.

Ordu-Mesudiye’nin 24 köyünde veya Almus’un Dumanlı eteklerindeki köylerde pazar için üretim çok sınırlıdır. Bu köylerin büyük çoğunluğu zaten göç etmiştir. Kalanlar ise şehirle sıkı bağlarını koruyarak ayakta kalmaya çalışmaktadırlar. Giresun-Yağlıdere ilçesinin neredeyse yarısı ABD’dedir. Gerek ilçe merkezinden (“Köy görünümü merkezinden!”) gerekse köylerden bu ülkeye gidenlerin sayısı 10 bini aşmıştır. Türkiye’nin diğer birçok bölgesinde

de Almanya başta olmak üzere Avrupa'nın çeşitli ülkelerine göç edenler, ülkedekileri maddi olarak desteklemektedirler. Bu tür ilişkilere hemen her yörede rastlamak mümkündür.

Üretimi esasta kendileri için yapan birçok köylü, şehirdeki veya yurtdışındaki akrabaları sayesinde kısmi rahatlamaya yaşayabilmektedir. Köyedekiler, şehre çeşitli gıda ürünleri yollayarak şehirdekilerin ucuz gıdaya ulaşabilmelerini sağlamıştır.

Yoksulluğun hızlandığı ve daha da yaygınlaştığı göç olgusu, hem şehirleri hem de kırsalı dolaysız olarak etkilemektedir. Sosyal olarak da büyük bir değişim yaratan göç, şu ana kadar yoksulluğa çare olamamıştır. Tersine, işsizliğin ve yoksulluğun daha da artmasına neden olmuştur. 6 ayını şehirde, 6 ayını köyde geçirenlerin aile düzenleri bozulmuştur. Bu durum, yoksulluğun pençesinde kıvranan köylülerin, sosyal yaşamını alışılmadık bir duruma sokmuştur. Yoksulluğun artması ile de bu durum daha fazla yaygınlaşmaktadır.

Göç olgusu, yoksulluğu artıran ve azdıran bir etkiye sahip olduğu halde, örgütlenme zeminini zayıflatmaktadır. Zaten örgütlenme bilinci zayıf olan köylü, kırşehir bağıni idame ettirebileceğini düşünerek, bu bağa daha sıkı sarılır. Bununla birlikte “ne şehirli ne de köylüdür”. Bu ikililik köylüde bir sınıf bilincinin oluşma zeminini zayıflatır. Bu zayıflık yoksulluğun derin olmasına rağmen sürebilir. Mülkiyetçi zihniyeti ağır basan köylü, asgari geçimi temin ettiğinde genelde daha fazlasına odaklanma eğilimindedir. Bu eğilim, onu muhafazakâr yapar. Böylece örgütlenme onun yaşamına uzak kalır.

Bu genel tablo, sefaletin derinleşmesi sonucu gittikçe yıkılmaktadır. '70'lerde metropollere gelen köylülerin bu tür sorunları esasta kalmamış, tersine devrimci mücadelenin en fazla yükseldiği yerler olmuşlardır. Ancak, köylünün bu eğilimi ve özgülüğü incelemelerde göz önüne alınması

gereken önemli bir konudur. Köylü, işçi sınıfına göre zaten daha zor örgütlenirken, göçün yarattığı yeni ekonomik ve sosyal biçimler bu eğilimini artırabilmektedir.

Yardımlaşma

Beka stratejisi olarak yardımlaşma, bizim özgülümüzde, genelde dar bir çevrede ve akrabalık temelinde yapılmaktadır. Aşiret kültürünün yaygın olduğu bölgelerde, yardımlaşmalar yine akrabalık temelinde olsa da etki alanı daha geniştir.

Örgütlenme bilincinin ve mücadele kültürünün zayıflığı, devlete yaklaşım, dinin etkisi vb. nedenler yardımlaşmanın, genelde, lokal düzeyde ve dar sınırlar içinde gerçekleşmesine neden olmaktadır.

Yardımlaşmanın geleneksel biçimlerinden biri olan imecenin birçok yörede korunduğuna veya yeniden canlandırıldığına tanık oluyoruz. Yoğun emek gerektiren fındık, çay, zeytin, meyve gibi ürünlerin toplanması, pazara üretim yapan hanelerin tek başına altından kalkabileceği bir iş değildir. Düne kadar işçi tutarak, bu ürününü toplayan küçük üretici; bu olanağını kaybedince, akraba veya köy temelli bir imeceye başvurmaktadır.

Bu yöntemde, genelde aynı dertten muzdarip olan üreticiler tüm hane ile emek güçlerini katarlar. Sırayla her hanenin ürününün toplanmasına dayanan imecenin etki alanı genelde dardır. Ancak buna rağmen kısmi bir rahatlama sağlar.

Hayvancılığın gelişkin olduğu dağ köylerinde, mesela Orta Karadeniz'de, yoksulların, keşik ismini verdiği bir yardımlaşma biçimi vardır. Esasta, birkaç davarı veya sığırı (malı) olan yoksul köylüler, çoban masrafından tasarruf etmek için bu yola başvururlar. 10-15 hanenin birleştirdiği (bazı köylerde 3-5 haneyi ancak bulur) hayvanlar, keşiğe katılan hanelerce sırayla güdülür. Bahardan kış mevsimine kadar süren bu yardımlaşma çok az bir rahatlama sağlayabilmektedir.

Düğünlerde para takma geleneği, zengin köylüler için genelde bir gösteriş aracı iken yoksullar açısından bir çeşit yardımlaşma işlevi görür. Her düğüne ufak bir miktar para koyan yoksul köylüler, kendi çocuğunun düğününde bu paraların kendisine geri döneceğini bilir. Yani bu gelenek, bir çeşit "kumbara" işlevi görür yoksullar için.

Yaygın olan bir yardımlaşma örneği de **dernekler**dir. Dernek örgütlenmeleri özellikle '90'larla birlikte artmaya, yaygınlaşmaya başlamıştır. Bugün Türkiye'de binlerce dernek bulunmaktadır. Hemen her sınıf ve tabakanın kullandığı bu örgütlenme biçimini köylüler yardımlaşmak ve kültürel faaliyetlerini sürdürmek için kullanmaktadırlar.

Genelde "yardımlaşma veya yöre dernekleri" ismiyle kurulan bu dernekler, metropollerde ve kırsalda faaliyet yürütebilmektedir. Bu dernekler, üyelerine; borç para yardımı, iş bulma, ihtiyacı olana cenazesini kaldırma veya gıda yardımında bulunma gibi faaliyetlerde bulunabilmektedirler. Bazı derneklerin ise köylerine, sulama kanalı, yol, su deposu inşa ettiği veya bazı tarımsal ürünlerin pazarlanmasına aracılık ettiği de görülmektedir.

Derneklerin yanında az sayıdaki kooperatif de benzer işleri daha dar sınırlar içinde gerçekleştirmektedir. Türkiye'de kooperatif sayısı yüzlerce, üye sayısının yüz binlerce olması, kooperatifçiliğin, var olduğu anlamına gelmemektedir. Büyük çoğunluğu devletin elinde veya güdümünde olan bu kooperatifler, kaldırılana kadar bir şirket gibi çalışmışlardır ve devletin politikalarının dolaysız bir aracı olmuşlardır.

Ege gibi, kırsaldaki mücadele kültürünün görece daha güçlü olduğu bölgelerde kurulan bazı küçük kooperatifler, (mesela süt kooperatifleri) birçok köye düzenli gelir sağlamada önemli bir işleve sahip olmuştur.

Ne yazık ki, Türkiye'de dernek ve kooperatiflerin etkisi çok dardır. Yoksullaş-

manın derinleşmesiyle birlikte bu örgütlenmelerin artma zemini genişlemiştir. Köylülerin ekonomik ve siyasal düzeyine uyan, köylülerce çabuk benimsenen bu örgütlenme biçimlerinin yaygınlaştırılması, ekonomik-siyasal mücadelenin büyütülebilmesi için bir zorunluluk arz etmektedir.

Kadın ve çocuk emeğinin daha yoğun kullanılması

Kırsal kesimlerde kadın ve çocuk emeğinin kullanılması, binlerce yıldır süregelen bir uygulamadır. Ancak sömürü ve yoksulluğun derinleşmesi, bu emeklerin daha yoğun kullanılmasına neden olmaktadır.

Mevsimlik göçlerde, evi ilk ve en çok terk edenler ailenin erkek üyeleridir. Köyde kalan erkekler, gündelik işler, tamir-bakım, nakliye vb. işlerde çalışsalar da, çoğu zaman bu işler kadının omuzlarına ek bir yük olmaktadır. Bunların yanısıra kadın, eve ek gelir getirebilecek işlerde de çalışır.

Bölgesel farklılıklar azımsanmayacak oranda olsa da, Türkiye'de genel olarak kadının durumu oldukça ağırdır. Eğitim, sağlık, miras ve başka olanaklardan yararlanmada en atıl pozisyonadadır. Hala birçok yörede, kadının, evliliğinde bile söz hakkı yoktur ve hala "namus cinayetlerine" kurban gitmekte veya tecavüzcüsüyle evlendirilmektedir. Tüm bunlara yoksulluğun artması eklenince kadının durumu iyice kötüleşmektedir.

Kırsal yaşamın her alanında çalışan kadın, aynı zamanda ücretsiz tarım işçisidir. Türkiye'de tüm sektörler içinde kadın istihdamının en yoğun olduğu alan tarım sektörüdür. "*Kırsal alanda tarımda istihdam edilen erkeklerin oranı % 66.7; kadınlarınki ise % 94.2'dir. Kırsal alanda, kadınların tamamına yakını istihdam edildi.*"¹⁰

İstatistikî verilerin de ifade ettiği gibi köy yaşamından yalnızlaştırılmış olarak, ailenin her yükünü omuzlayan kadın için ya-

►► Kırsal kesimlerde kadın ve çocuk emeğinin kullanılması, binlerce yıldır süregelen bir uygulamadır. Ancak sömürü ve yoksulluğun derinleşmesi, bu emeklerin daha yoğun kullanılmasına neden olmaktadır.

şamın zorlukları bunlarla sınırlı değildir. Neo-liberal politikalar sadece tarımsal üretimi değil, kırsaldaki eğitim ve sağlık alanlarını da dumura uğratmıştır. Sağlık açısından daha hassas bir bedene sahip olan kadın, sağlık olanaklarından daha az yararlanmaktadır. Devletin, kırsaldaki sağlık yatırımlarından uzak durması, sağlık ocaklarını atıl bırakması vb. nedenler kadını daha fazla etkileyerek, sağlık sorunlarını artırmaktadır. Çocuk ölüm oranları ve düşükle sonuçlanan hamilelikler kırsalda daha fazla görülüyorken, yoksulluğun derinleşmesi bunu katmerleştirmiştir.

Eşitsiz gelişimin uçurumlar yarattığı Türkiye Kürdistanı, en geri kalmış bölge olma özelliğini koruyor. Kürt kadınları, Türk hemcinslerinden farklı olarak, sınıfsal ve cinsel baskının yanında, ulusal baskıya da maruz kalmaktadırlar. Ulusal baskının sonucu olarak yaşanan ambargolar, köy-orman yakmalar, zorunlu göç, neo-liberal politikaların derinleştirdiği yoksullukla birleşince Kürt kadınının yaşamını anlatacak söz kalmaz.

"Doğu ve Güneydoğu Türkiye'nin en yoksul illeri olan Muş, Ağrı, Bitlis, Hakkâri ve Bingöl'de kişi başına düşen gelir, yoksul Afrika'nın birçok ülkesinin kişi başına gelirinin altındadır."¹¹ İşte bu nedenle Türkiye Kürdistanı'nda yaşayanlar, yeryüzünün en yoksul insanları arasında yerini almaktadır.

Kırsalda çocuk emeği, daha çok mal-davar gütmeye ve çeşitli ürünlerin toplanmasında kullanılmaktaydı. Günümüzde ise

yoksulluğun derinleşmesi sonucu, çocuklar, yaygın olarak mevsimlik işçi olarak da çalışmaktadır. Çok küçük yaşta çocukların bile fındık, pamuk, zeytin gibi ürünlerin toplanmasında kullanıldığına sıkça tanık oluyoruz. Köylüler, "birkaç kuruş" daha fazla kazanabilmek için çocuklarının emeğini daha fazla kullanmaktadırlar.

Kısacası savaşlarda, ekonomik yıkımlarda, ailede, köyde, şehirde en büyük bedelleri, bütün dünyada olduğu gibi, Türkiye'de de en çok kadınlar ve çocuklar ödemektedirler.

"Beka stratejilerinin" ömrü

Öncelikle, beka stratejilerinin uzun ömürlü olmadığını, olamayacağını belirtelim. Çoğu mevsimlik olan bu stratejiler, gelecek kuşağa-çocuklara bir güvence vermekten uzaktır. Beka stratejilerinin özü, yıkım politikaları karşısında köylünün kendi emek gücünü daha fazla kullanmasına dayanır. Yani, biraz daha fazla uzakta kalabilme mücadelesi olduğu için geçicidir.

Yoksulluğun derinleşmesi, beka stratejilerini çeşitlendirdiyse de, bunların ömrü giderek kısalmaktadır. Neo-liberal politikaların yıkımlarının sürmesi bunun esas nedenidir. Bu yıkım politikaları, emperyalizmin kana doymayan yapısı nedeniyle yoğunlaşarak sürecektir. Dolayısıyla beka stratejilerinin etkisi gittikçe daralmaktadır.

Bu durum, köylünün, pazarla ilişkisini iyice sınırlayarak kendine yeterliliğin çitasını düşürmesini veya sefaletle daha fazla katlanmayı getirmektedir.

Aşırı kâr hırsıyla yaşayan emperyalistler, yoksulluğu derinleştirmeye devam edecektir. Çünkü sömürü, emperyalizmin varlık koşuludur. Emperyalizm var oldukça, yoksulluk da artan bir ivme ile olacaktır.

Sonuç

Türkiye'de yoksulluğun yaygınlaştığı ve derinleştiği çarpıcı bir şekilde görül-

mektedir. Krizin etkisiyle katmerleşen duruma rağmen buna paralel bir örgütlenmenin arttığını söyleyemiyoruz. Kitlelerin gerçekliği, egemen sınıfların kitleler üzerindeki etkileri vb. dışında, subjektif güçlerin, ekonomik mücadele ile siyasal mücadeleyi yeterince kaynaştıramamış olmasının da bu sonuçta önemli bir payı vardır.

Mao ve Giap, savaşın her döneminde kitlelerin acil talepleri ile ilgilenilmesini ve bu temeldeki örgütlenmelerin hiçbir dönem aksatılmaması gerektiğini vurgular. Ancak bazı anlayışlar, siyasal mücadeleyi ekonomik mücadeleden, silahlı mücadeleyi ise siyasal mücadeleden koparmaktadır. Mücadele biçimlerinin kaynaştırılamaması ise kitlelerden kopmayı beraberinde getirmektedir.

Ekonomik sömürü, kapitalist sistemin varlık koşuludur. Dolayısıyla kitlelerin kurtuluş mücadelesi, ekonomik sömürü temelindeki örgütlenmelerden bağımsız ele alınamaz. Siyasal mücadele biçimlerinin genelde ön planda olması ve bunların demokratik ya da silahlı biçiminin esas alınması, ekonomik mücadelenin atıl bırakılmasını gerektirmez. Tersine, her türlü siyasal mücadele biçimi (ister esas olsun ister tali!) ekonomik mücadele temelinde ve onunla birlikte yürür; yürütülmelidir.

2000’li yıllarda yoksulluğun dünya genelinde açlık isyanlarına sebep olması, milyonlarca köylünün yıkıma uğraması, göç ve işsizliğin artması ve sosyal hakların gasp edilmesine rağmen kitlelerin örgütlenme düzeyi hala geridir. Bu hem dünya genelinde hem de Türkiye özgülünde geçerlidir. Bu durum, krizle birlikte tersine bir sürece evrilmekte, Marksizm ve sosyalizm yeniden halkların umudu olmaya başlamaktadır. Bu sürecin ve etkinin hızlanması ise kitlelerin acil taleplerinin örgütlenmesi yapılmaksızın mümkün olamaz.

Yoksulluğun derinleşmesine paralel, beka stratejilerinin lokal ve bireysel bazda artması, örgütlenmenin bir nedeni

değil; sonucudur. Kitlelerin yoksulluğunun kesin çözümü ancak devrimden sonra olacaktır; ama bu gerçeklik, yoksulluğa karşı ekonomik mücadelenin verilmemesini değil tersine büyütülerek siyasal mücadele ile birleştirilmesini zorunlu kılıyor. Devrimi yakınlaştırmanın başka bir yolu yoktur.

Köylülerin beka stratejilerinin çeşitlenmesi ve yaygınlaşmasından çıkaracağımız ilk ve en önemli sonuç, kitlelerin acil örgütlenme ihtiyacı içinde olduklarıdır. Siyasal mücadele, ancak ekonomik mücadele ile doğru bir şekilde birleştirilerek yükseltirirse sağlam temelli ve uzun vadeli olabilir. Bunu sağlamanın ilk adımı ise kitlelerin, acil talepleri etrafında örgütlenmesini sağlamaktır.

“Kitlelerden kitlelere” çizgisinin hayat bulmasının ilk yolu, kitleleri tanımaktan ve onların içinde olmaktan geçer. Köylülerin beka stratejilerinin bilinmesi, kitlelerin acil taleplerini, yoksulluk karşısındaki tutumlarını, örgütlenme düzeylerini vb. gösterir. Bu temelde de her alanın, kitlelerin benimseyebileceği örgüt biçimlerini saptamada temel veriler sunar.

Kana ve sömürüye doymayan emperyalizmin, yoksulluğu artıracığı aşıkardır. Dolayısıyla kitlelerin bu temelde örgütlenmesi en acil görevler arasında yer almaktadır.

Dipnotlar:

- 1) Radikal, 14.04.2008
- 2) Bu Terim, Zülküf Aydın'dan alınmıştır, Toplum Bilim, Sayı:88, Sayfa:11
- 3) Cumhuriyet, 02.06.2008
- 4) Türkiye İş Bankası, İnternet Sitesi
- 5) Toplum Bilim, Sayı:88, Sayfa:123
- 6) Birgün, 19.04.2008
- 7) Cumhuriyet, 15.04.2008
- 8) Evrensel, 08.04.2008
- 9) Toplum Bilim, Sayı:88, Sayfa:147
- 10) Dr. Necdet Oral, Türkiye Tarımında Kapitalizm Ve Sınıflar
- 11) Dr. Necdet Oral, Türkiye Tarımında Kapitalizm Ve Sınıflar

KÜRESEL KRİZ SALGINI

Dünya, 1929-1933 arası ortaya çıkan büyük ekonomik krizden bu yana ortaya çıkan en derin ve en tahrip edici krizle yüz yüze. Bu durum, krizlerin keskinliğinden hiçbir şey yitirmeyerek "dönemsel olarak" geri geldiğine işaret ediyor.

Avrupa'nın tepesinde bir hayalet dolaşiyor; komünizm hayaleti. Marks ve Engels 1848 yılında yazdıkları ünlü Komünist Manifesto'nun Önsöz'ünde böyle seslenmişlerdi. Bugünse yalnızca Avrupa'nın değil, dünyanın tepesinde bir hayalet dolaşiyor; ama bu seferki, birkaç-elli yıl önceki gibi komünizm hayaleti değil, kapitalist sistemin tepesinde boza pişiren "ekonomik kriz" hayaletidir. Birinci hayalet kapitalizme karşı komünizmi simgeliyordu; oysa güncel hayalet, kapitalist sistemin bizzat kendi gelişmesinin ürünü, sistemin işleyişinin sonucudur.

Ve bu hayalet, hem sermayenin egemenliği üzerine inşa edilmiş kapitalist üretim sisteminin, gelişmesinin iç sınırlarına gelip dayandığının yeni bir kanıtını veriyor ve dolayısıyla, hem de, Marks'ın kapitalist "kriz ve çöküş teorisi"nin yeni bir doğrulanışına fevkalade kanıtlar demeti sunuyor.

Güncel dünya ekonomik krizi için kimi-

leri son yüzyılın en büyük krizi derken, kimileri de 1929'dan sonra yaşanan en ciddi kriz diye tanımladılar. Kimileri krizin henüz dibe vurmadığını savunurken, diğerleri krizin dibe vurduğunu söylüyordu. Kimileri krizden çıkışın birkaç yılı alacağını söylerken, kimileri bu çıkışın belirsiz olduğunu ve krizin ne zaman biteceğinin söylenemeyeceğini seslendiriyorlardı. Kim ne derse desin, açık olan bir gerçek var ki, kapitalizm, adım adım her yanı kuşatan, kendi tarihinin en ağır kriziyle karşı karşıya.

Dünya, 1929-1933 arası ortaya çıkan büyük ekonomik krizden bu yana ortaya çıkan en derin ve en tahrip edici krizle yüz yüze. Bu durum, krizlerin keskinliğinden hiçbir şey yitirmeyerek "dönemsel olarak" geri geldiğine işaret ediyor.

ABD'de başlayıp arz yuvarlağını dolaşarak dünyalılaştıran kriz; kapitalist sistemin ateşini yükselterek; çelişme ve uzlaşmazlıklarını, kör noktaları ve sınırlılıklarını gün

ışığına çıkarıyor. En güçlü kapitalist ülkede, ABD'de başlayıp, belli başlı güçlü kapitalist ülkeleri, İngiltere, Fransa, Almanya ve diğerlerini derinden sarmalayıp, tüm bir kapitalist halkalar zincirini içine çekerek yer küreyi kuşatan kriz; emperyalizmin çevre gerisini, yarı-sömürge ülkelerin kıyılarını da dövmeye başlayarak bir dünya ekonomik krizine dönüştü.

Farklı ülkeleri farklı zaman dilimleri ve farklı ağırlıkta etkisi altına alan ekonomik kriz, "eşitsiz" olarak gelişse de, dünya ekonomik krizi niteliğine bürünmüştür. Ve bu kriz, kapitalist sistemin üzerinde yükseldiği kolonları öylesine tahrip ederek ilerliyor ki, ABD'nin Ulusal İstihbarat Direktörü **Dennis Blair**, "**Artık ulusal güvenliğimiz açısından öncelikli tehdit küresel krizdir**" sözleriyle, sistemin korkusunu dışa vuruyordu. Ve başka kapitalizm savunucuları da, "**bir parça kapitalizm öldü**" diye köşe yazıları döşedi.

Burjuva dünyanın en önde gelen ekonomistleri ve dünyanın iktisadi ve mali kuruluşlarının en yetkin ağızları, bu krize; mali şirketler, bankalar ve borsaları yönetenlerin aç gözlülüğü, hırsı ve kontrolden, düzenden yoksun mali sermayenin piyasadaki sınırsız hareketinin yol açtığını söyleseler de, bu kriz; kapitalist tarzın gelişme derecesinin belli bir aşamada kendi gelişmesiyle girdiği çatışmadan başka bir şey değildir. Tüm bir kapitalist gelişme ve genişleme sürecinin sermayenin çelişkilerinin, savaşların ve krizlerin yeniden üretim sürecinden başka bir şey olmadığı ve dolayısıyla krize yol açan gerçek nedenin sermayenin işleyiş biçiminin **kendisi** olduğu; metanın sermayeye doğru gelişmesi ve sermayenin uçsuz bucaksız genişleme sürecinin iç çelişkileri; sermayenin "üretme" ve "üretilme" koşullarının gelip dayandığı sınırlar olduğu apaçıktır.

Elbette bu süreç, kredi sistemindeki dolandırıcılıkla, başarısız spekülasyonlar ve hilelerle iç içe yürür. Verili kredi ve para krizinde bu etmenlerin ikincil derecede de

olsa, dolaylı bir rol oynadıklarını da teslim etmek gerekir.

Güncel krizi tetikleyen arka çerçeve ve krizin niteliği; nedenleri, sonuçları ve kendine özgü niteliği; para sermaye ekseninde ortaya çıkan ve süreç içinde sayısız birleşme kanalları üzerinden sanayi krizini de açığa çıkaran ekonomik krize temel oluşturulan etmenler; ve daha da önemlisi, doğrudan üretim süreci ile ve dolaşım sürecinin birliği olarak fiili üretim sürecindeki zoraki genişlemeyi besleyen ve büyüten "kredi ekonomisi"nin krizi saklayarak erteleyen yapay temeli de bu incelememizin konusunu teşkil edecektir.

Hiç şüphe yok ki, incelememize, Marks'ın bakış açısı yön verecektir; başka türlü de düşünülemez. Zira, üzerinden birkaç elli yıl geçmiş de olsa, Kapital'de, sistemin işleyiş biçimi ve özel olarak da sermayenin krizine Marks tarafından getirilen güçlü analiz, güncel dünya ekonomik krizinin anlaşılmasında temel anahtardır.

Arka çerçeve

Her şey ABD'deki Mortgage denilen ipotekli konut kredileri sisteminde yaşanan "felaketle" açığa çıktı. Bu felaketin başrol oyuncularını, mali sistemin büyük yatırım bankaları, para piyasasının belli başlı oyuncularını ve diğer küçük mali kuruluşları. Bu tablonun mağdur figüranları ise, konut kredisini kullananlardı. Elbette, kredi ekonomisinin inanılmaz çabuklukla ve her türlü spekülasyonu besleyerek çığ gibi genişleyen temeli, bu temelden beslenen en büyük oyuncuların büyük bölümünü de kurban almadan edemedi. Oynanan bir kumardı; kaybedeni de olmalıydı.

Her yer günlük güneşlikti. Konut satışlarının ardı arkası gelmiyordu. İşler yolunda gidiyor ve kampanya yayılarak ve etki alanını büyütürken bütün hızıyla yol alıyordu. ABD'de herkesin ev sahibi olması adeta kışkırtılıyordu. Borç sermaye olarak kullanılacak atıl haldeki para sermaye bol, faizler düşük ve ortam fevkaladeydi. Ve konut

kredisi veren mali kuruluşlar herkesi ev sahibi yapmak istiyordu. Ev sahibi olmak isteyenler bir bankaya, konut kredisi veren bir mali kuruluşu gidiyor ve saptanan faiz karşılığı, gerekli konut kredisini aldıktan sonra ev sahibi oluyordu. **Elbette konutlar teminat gösterilerek.**

Konut kredisi sahibi olmak isteyen konut sahiplerinin, aldıkları krediyi ödeyebilme gücüne bakılmaksızın binlerce konut **Mortgage** denilen sistem yoluyla satılıyordu. Yalnızca bu değil; bir de tüketim kredisi verilerek borçlanma had safhaya varıyordu. Devlet Federal Merkez Bankası'nın konut satışını teşvik etmek için yatırım bankalarını desteklemesi, bu satışları daha da cazip hale getiriyordu. Satılan konutların konut kredisini veren bankaca alınan teminat belgeleri yatırım bankaları denen büyük bankalara devrediliyordu. Bu bankalar ellerinde bolca biriken teminatları belli bir faiz karşılığı büyük yatırım bankalarına devrediyorlardı. Bunları satın alan yatırım bankaları üst üste yığılmış inanılmaz büyüklükteki bu ipotekli varlıkları piyasaya sürerek tahviller çıkardı ve bu tahvilleri gerek ülke içi ve gerekse başta Avrupa olmak üzere, Uzak Asya gibi alanlara bankalar ve yatırım kuruluşlarına sattı. Bunu alan bankalar da bu tahvilleri piyasalara sürüp kazanç elde etti. Mali sistemin çeşitli basamaklarında pozisyon alan oyuncular memnundur gidişattan. Mortgage sistemine bağlanan insanlar bu konutların değerinden fazla bir paraya satıldığının ve bunlara ödenen faiz oranlarının başlarına iş açacağından habersiz, mali sermaye piyasasının ağırları içerisinde kapana sıkışmışlardı. Ve Mortgage, ipotekli konut kredisi sistemi ansızın patlak veren çöküşe dek işler yolunda gitti ve kampanya bütün hızıyla sağlıklı yürüdü.

Ve işler birden tersine döndü: Süreç içinde konut fiyatları olabildiğince düşüp de menkul varlıklar değersizleşince, krediyi kullanan yüksek ipotekli konut borcu olanlar kredileri geriye ödeyemez duruma

düştüler. İşler sarpa sarınca konut fiyatları öylesine düştü ki, kimse elindeki konutunu satamaz oldu. Zira, konutların değeri kredi borçlarını karşılayamaz noktaya dek gerilemişti. Amerikan Merkez Bankası'nın faizleri olabildiğince aşağı çekmesi bile durumu kurtaramadı ve beklenen gün geldi: **Kimse konut ve tüketim kredisi borcunu ödeyemiyordu.**

Mortgage sisteminin tüm işleyişinin krediye dayandığı bu verili durumda ödemeler zinciri yüzlerce yerinden kopunca, kıyamet gününe varıldı. Mortgage sistemi tablosunda mali bir aracın nasıl da tüm bir alanı tam bir sahtekarlık dalgasıyla kuşattığını gözler önüne serdi. Kriz başlayıp konutların değerinin çok üzerinden satıldığı anlaşılınca, konut kredisini ödeyemez hale gelen konut sahibinin konutuna, teminat belgelerini elinde bulunduran yatırım bankalarınınca el konuldu. Ama bunlar da menkul kıymetler piyasasında değer yitirdiği için kendileri de iflas etti. Ve sistemde iflaslar iflasları izledi ve bu süreç, küresel ilişkiler ağı içinde domino etkisi göstererek her yanı sarıp sarmaladı.

Kriz, önce mali kriz olarak ortaya çıktı; üretimdeki anormal dalgalanmaların yol açtığı ve her genel krizin bir aşamasına oluşturan mali bir krizle değil; kredi ve para ekseninde, bu alana özgü bağımsız bir kriz olarak ortaya çıktı; ve zamanla genişleyerek tüm dünyayı etkisi altına aldı. Ve dahası, bu kriz yalnızca mali kriz olarak kalmadı; sanayi, ticaret vb. alanları da içine alarak sistemin genel aşırı-üretim krizini de açığa çıkardı. Kapitalist üretim tarzının tüm çelişkileri, bu krizle birlikte kolektif olarak patlak verdi.

Mali kriz ilk önce ABD'de başladı. Ve büyük yatırım bankaları tek tek iflas etti. Yüzyılların ünlü yatırım bankası **Lehman Brothers**'in batması, sonun başlangıcı oldu. 158 yıllık köklü bir geçmişe sahip olan bu bankanın batışı ile iflaslar iflasları izledi. İflas başvurusunda bulunan Lehman Brothers'ın batışına, devlet seyirci kaldı; ne ki

bu batış, sığınaktaki saklı para ve kredi krizini de bütünüyle açığa çıkardı.

Sıra diğerlerine gelmişti. Bunların başında **Fannie Mae** ve **Freddie Mac** gibi yatırım ve **Washington Mutual** gibi ülkenin en büyük mevduat bankaları vardı. Devlet bu büyük yatırım bankalarının batmasına seyirci kalmadı ve bunlara dolaysızca omuz verdi ve ayakta tuttu. Bunlardan ilk iki banka Mortgage sisteminin çöküşünde baş rolü oynayan mali aktörlerdi. Her ikisi de kredi ekonomisi üzerinden oynanan kumarın en ünlü iki oyuncusu ve her ikisi de konut kredisini veren mali kuruluşlar. Ve her ikisinin de birkaç trilyon dolarlık konut kredisi verdiği tahmin ediliyor. Ve hatta bazı tahminler ABD'deki toplam konut kredilerinin yarısına yakınının bu iki bankaca verildiğini gösteriyor. Konutların değeri düştüğünde ilk önce iflas eden mali kuruluşlar da Lehman Brothers'tan sonra bu ikisi oldu. Ve domino etkisiyle sıra diğerlerine geldi. Bir dönemlerin en büyük yatırım bankalarından **Merrill Lynch** ve **Bear Stearns** gibi bankalar çöküşe sürüklenerek tarih oldular.

Kredi sistemi ile işleyen "yapay sistem" çöküşünü ilan etti. Onlarca banka, mali kuruluş ve mali hizmetler sektörü felç oldu. Para piyasası ateş almıştı ve sönmek bilmiyordu. Devlet müdahalesine karşın tüm piyasa alev alevdi.

Mortgage zinciri, kredi sistemindeki çökmeyle birlikte her halkasından tek tek koptu ve zincir paramparça oldu. Ve kriz bir ejderha gibi ayaktaydı. Avrupa'da birçok banka bu tahvilleri satın aldığı için milyarlarca dolar zarar ettiler; bu bankalardan bu tahvilleri satın alan halktan insanlar da, karşılığı olmayan bu tahvillerin (değersizleşen demek daha doğru) kurbanı olarak büyük kayba uğradılar. Ve kriz, ABD merkezli olmaktan çıkıp adım adım dünyalılaşıyordu. Zira, satın alınan evlere karşılık gösterilen teminat stoku varlıkların karşılığında çıkartılan tahviller tüm dünyaya satılmıştı ve bunlar milyar-

larca dolar değerinde idi.

Hubson'un sözlerini yineleyecek olursak; kapitalizm, "**herkesin herkese karşı savaşı**"ydı. Piyasa saldırgandı, mali oyuncular sahtekardı ve sistem hileliydi ve nihayet, mali sermaye de her şeyin celladıydı. Bu hile ve sahtekarlığın asıl oyuncuları ise bu işten milyarlar vuran serbest piyasa lapasının büyük oyuncularıydı. Oynanan bir kumardı ve kazanan bu piyasanın kurtlarıydı. Marks'ı güncelleyip yinelerseniz; **kredi sistemi, bu azınlığa gitgide daha fazla sırf bir maceralar topluluğu niteliği verdi ve küçük balıklar köpek balıkları tarafından yutuldu ve kuzular mali piyasanın maceralar topluluğu kurtlar tarafından mideye indirildi.**

Kredi sistemindeki zoraki gelişme üzerine inşa edilmiş bir sistemde, kredinin birden bire kesildiği bir yerde, ödemeler zinciri binlerce yerinden koptu ve sistem işleyemez hale geldi. Ve ABD'de Mortgage denen ipotekli konut kredileri üzerinden gelişen mali kriz, kasırga gibi mali sermaye ekseninde hareket eden kuruluşları yerle bir etti ve tüm dünyada tam bir çöküş yaşandı. Bozulmanın kalbi bankalar mali bir aracı spekülasyon aracına çevirerek bu çöküşte baş rolü oynadılar.

Yıllar önce Marks'ın dediği gibi:

"Bankacılığın amacı ticarete kolaylık sağlamaktır ve ticareti kolaylaştıran her şey, spekülasyonu da kolaylaştırır. Ticaret ile spekülasyon bazı hallerde öylesine sıkı fıkıdırlar ki, hangi noktada ticaretin bitip hangi noktada spekülasyonun başladığını anlamak olanaksızdır." (J. W. Gilbert'tan aktaran Marks, Kapital-3, sayfa 357)

"Para ekonomisi"nin yerine "kredi ekonomisi"nin iyiden iyiye yerleştiği ABD gibi gelişmiş kapitalist ekonomide, kredi sistemindeki uçsuz bucaksız genişleme ve bu genişlemenin ipotekli konut kredileri sisteminde olduğu gibi devlet eliyle düşük tutulan faiz oranları aracılığı ile inanılmaz ölçüde büyümesi, yapay olarak gelişen sis-

temde, her türlü spekülasyonu kolaylaştırarak ona koltuk değneği oldu. Ve Gilbert'in sözleriyle ticaret spekülasyona kapıyı araladı konut sahibi olanlar tam bir sahtekarlık ağı içinde kapana kısılarak insafsızca soyuldu.

Elbette Mortgage sistemi serbest piyasa tablosunun yalnızca bir yanıydı. Bu tablo içinde, mali sermayenin doludizgin kuralsızca at oynattığı ve mali sermayede krize yol açan **Hedge Fonları** denen, **Serbest Yatırım Fonları** gibi yüksek getirisi olan mali fonlar da vardı. Krizle birlikte, sabun köpüğü gibi söndü bunlar. Bu fonlar üzerinden hizmet veren mali kuruluşlar, mali piyasa ilişkileri sistemindeki yarıklara sızarak ve mali piyasanın açıklarını kullanıp bunlardan yararlanarak çok yüksek kârlar elde edebildiler. Çok çeşitli menkul kıymetleri bir tek mali havuz hesabında toplayan bu piyasa oyuncuları, bu kıymetleri karşılık göstererek düşük faizle borçlanıyorlar ve sonra da borca aldıkları para ile bono ve tahvil alarak paradan para elde ediyorlardı. Bir koyup yüz kazanıyorlardı.

Bitmeyen bir kumardı sürüp giden. Kredi şiştikçe şişmiş, sistem borç denizinde yüzdürülmüş, mali hizmetler sektörü en gözde sektör olarak yayıldıkça yayılmış; ne ki, kredi sistemine dayanan bu işleyişin bir noktadan sonra kendi engeline takılarak param parça olacağı, gelişmesinin iç sınırlarına gelip dayanacağı adeta unutulmuştu.

Paradan para kazanma felsefesi kışkırtıldıkça kışkırtıldı. Hisse senedi, tahvil ve borç senedi vb. içeren mali sermaye, halkı bu araçların bağımlısı haline getirmede üzerine düşeni yaptı. Tüketim kredisi ile de yığınları tüketim budalası birer maymuna dönüştürmeyi ihmal etmedi. Her yanı kredi salgını sardı. Ve sıradan insan da, piyasanın küçük-büyük tüm oyuncuları da bu yüksek kazançlı oyundan memnun gözüktü.

"Her borsa oyununda, fırtınanın er geç kopup her şeyin altüst olacağını herkes bilir, ama gene de hepsi, kendisinin

altın yağmuru ile küplerini doldurup onu sağlama aldıktan sonra, dünyanın kendisinin değil, komşusunun başına yıkılabileceğini düşünür." (Marks, Kapital-1, sayfa, 283)

Oldukça kazançlı olan bu mali araçlar üzerinden ortaya çıkan hormonlu sermaye bir noktadan sonra, yarattığı sistemin altından kalkamaz oldu. Para ekonomisinin tahtına oturan kredi ekonomisi, kapitalist üretimin gelişme derecesinin ürünü de olsa, kredi sistemi, kapitalist sistemi sınırlarının ötesine, ileriye doğru iterek onun kendi engelleri üzerinden kafasını duvara vuracağı noktaya dek genişletti.

Marks'ın dediği gibi:

"...kapitalist üretimin çelişkili niteliğine dayanan sermayenin kendi kendisini genişletmesi, ancak belli bir noktaya kadar gerçek serbest gelişmeye izin verir ve böylece, aslında, sürekli olarak kredi sistemi ile yıkılması ve kopartılması gereken kaçınılmaz engeller ve bağlar yaratır." (Kapital-3, sayfa, 390)

Yaratılan yapay sistem üzerinde yükselen ve karşı-değeri olmayan hayali sermayenin aşırı şişmesi ve gerçek varlıkları karşılamayan yapay temeli ve biriken mali kayıpların yol açtığı mali piyasa ilişkilerinin felce uğrayarak mali krize yol açması, sistemin işleyişinin beklenen sonucuydu. Ve bu sonuç, sistemin örtülü olan, potansiyel halde bulunan, uyuklayan ve mali sermayenin kanatları altında saklı bulunan tüm falso ve çelişkilerinin, bütün iç zaaf ve kutupsal karşıtlıklarının örtüsünü kaldırarak sistemi nefessiz bıraktı.

Anlaşılır ki, güncel dünya ekonomik krizi yukarıdaki koşullar altında yatağından taşmış para ve kredi krizi olarak "özel türden" bir mali sermaye krizi olarak ortaya çıkmıştır.

Krizin niteliği

Krizin niteliği, nasıl bir kriz sorusunun karşılığıdır. Güncel krizi hemen her çevreden insan ve bu arada devrimci ve ilerici

basın mali kriz olarak niteliyor. Bu açıklama yeterli bir tanımlı içermiyor; eksik ve muğlak; hangi mali kriz sorusunu boşlukta bırakıyor. Evet, krizin mali kriz olarak ortaya çıktığı doğru.

Fakat, nasıl bir mali kriz?

Bu mali kriz, genel aşırı-üretim kriz tablosunun bir bileşeni ve onun yoğunlaşmış bir ifadesi midir; yoksa ondan bağımsız, kendi başına ortaya çıkan ve salt para sermaye ekseninde dönen bir mali kriz midir? güncel krizin niteliğinde açık bir anlayışa varmak için Bu soruların yanıtlanması gerekir.

Önce şu: Bu kriz, kredi ve para krizidir ya da kredi ve para krizi niteliği ile ortaya çıkıp ekonominin diğer dalları üzerinde, örneğin sanayi ve ticaret üzerinde dolaylı olarak etki yaparak genel aşırı- üretim krizini de tetikleyen bir para sermaye krizidir. Çıkış nedeni dolaysızca üretim süreci değildir -genel aşırı üretimin yol açtığı krizdir.

Marksizm iki tür para krizi tanıır. **Birincisi**, her genel ekonomik krizin bir aşamasını teşkil eden para krizi; **ikincisi**, genel aşırı üretim krizinden bağımsız ve onun bir aşamasını ifade etmeyen ve kendi başına ortaya çıkan para krizi. Bu ikinci kriz türü

krizler, sanayi üzerinde doğrudan etki yapmaz, etkisi ikincildir, talidir ve bazen hiçtir. Ne var ki, bu krizin genişliği, derinliği ve yalıtılmışlık derecesi, üretim ve dolaşım sürecindeki alt üst oluşların derecesini ciddi biçimde belirler. Göreli aşırı üretimin, genel aşırı üretime dönüşmesinde katalizör rolü oynar.

Eğer kriz, tek yanlı, ara ara ve yalıtılmış halde ise, bunun sanayi üzerindeki etkisi yok denecek denli az olur ya da hiç olmaz. Yok eğer uzun süreye yayılmış, tek yanlı olmaktan çıkarak bir dünya mali krizi haline dönüşmüşse; bu mali kriz, sanayi krizini de tetikle-

yerek fiili üretim sürecinde felaketli dalgalanmalara neden olur ve eş zamanlı olarak sanayi krizine yol açar. Tıpkı güncel kredi ve para krizinin akabinde giderek sanayi krizinin şiddetle açığa çıkması gibi.

Öte yandan, her genel ekonomik krizin bir aşaması olarak ortaya çıkan para krizinde durum farklıdır. Bu kriz aşırı üretim krizini tetiklemez, tam aksine, kendisi aşırı üretim krizinin bir sonucu ve yoğunlaşmış bir şeklidir. Ne ki, böylesine bir aşırı üretim krizi çoğu kişide ilk etapta bir para ve kredi kriziymiş gibi bir izlenim bırakır. Oysa bu apaçık bir yanılgıdır. Zira, bu tür bir para krizine yol açan nedenlerin kendisi üretim sürecinin **kendi içinde** gizlidir, potansiyel olarak vardır; her alandaki göreli aşırı üretim, zaten genel-aşırı üretim krizlerinin saklı durağıdır. Dolaşım süreci, üretim sürecinin yolu üzerindeki potansiyel krizin kendisini dışa vurduğu mekanıdır. Üretken sermayenin işlev gördüğü üretim sürecinin aksine, meta ve para sermaye dolaşım sürecinde işlev görür.

Dolaşım sürecinde kredinin birden bire kesilmesiyle başlayan korkunun yol açtığı panikte, "**yalnızca meta paradır**" çığılığı, yerini, "**yalnızca para metadır**" haykırışına bırakır. Ve para, böylesi kriz anlarında, tek

ödeme aracı olarak ve değerlerin gerçek varlık biçimi ve aynı zamanda maddi biçimi olarak kendisini ortaya koyar. Böyle durumlarda para, hesap parasının düşünsel biçimi rolünden soyunarak nakit para haline gelir. Ve hiçbir şey onun yerini tutamaz olur ve o ise güvenli bir limana sığınarak ortalıktan kaybolur. Tıpkı şimdilerde "güven bunalımından" dolayı yaşanan para kıtlığında olduğu gibi. Aslında para kıtlığı yok; salt güvenli bir ortam yokluğundan dolayı para bulmak zorlaşmış durumda. Dolayısıyla her yerde nakit sıkıntısı baş gösterir.

Böylesi dönemlerde ortaya çıkan kriz, para ve kredi krizi olarak algılanır, oysa bu kriz, üretim ve yeniden-üretim sürecindeki alt üst oluşlardan, bu altüst oluşlara neden olan görece aşırı üretimin genel aşırı üretime evrilmesinden kaynaklanır. Anlaşılır ki, bu tür para krizleri, her genel ekonomik krizlerinin bir bileşeni, bir evresi ve yoğunlaşmasının bir sonucudur. Oysa bu tür para krizinden bağımsız olarak ortaya çıkan ve doğrudan üretim süreciyle ilişkisi ya yok ya da ikincil olabilen özel türden para krizleri, para sermayesi eksenini etrafında gelişir ve hareket alanı da banka, borsa ve mali kuruluşlardır. Ve dolayısıyla bunlar özel türden krizlerdir ve bunların, gerçek genel krizlerden ayırt edilmesi gerekir.

Marks'ın sözleriyle:

"Emeğin toplumsal niteliği, metaların para-varlık biçimi ve dolayısıyla da gerçek üretime yabancı bir şey olarak görüldüğü sürece para bunalımları -gerçek bunalımlardan bağımsız ya da onların yoğunlaşmış şekli olarak- kaçınılmazdır." (Kapital-3, sayfa, 457)

İşte, para sermaye eksenini etrafında ortaya çıkan ve hareket alanı banka, borsa, mali çevreler ve kredi ekonomisi olan bu türden özel krizler ile her genel krizin bir aşamasını oluşturan mali krizler hakkında, yani yeniden üretim sürecinin yolu üzerinde ortaya çıkan krizler hakkında açık bir fikir sahibi olunmazsa, genel olarak yapılacak bir

para krizi tanımı eksiktir, tek yanlıdır ve hatta yanlıştır.

Şimdi artık başta sorduğumuz soruyu yanıtlayabiliriz. Demiştik ki, bu mali kriz, genel aşırı-üretim kriz tablosunun bir bileşeni ve sonucu mudur; yoksa ondan bağımsız, kendi başına ortaya çıkan bir mali kriz midir?

Apaçık ki, bu kriz, ikinci türden özel bir krizdir.

Demek ki, para krizi var, para krizi var; yapay bir sistemin kredi ekonomisi ile zorla ayakta tutulduğu yerde her yerinden kopan ödemeler zincirinin fitilini ateşlediği, ama kendisi bizzat, doğrudan üretim süreci ile dolaşım sürecinin zaman ve mekan olarak ve de mantıken ayrı olmasından ve dolayısıyla özdeş olmamasından, doğrudan üretim sürecinin dolaşım süreci engelini aşamamasından kaynaklanan ve genel ekonomik krizin bir aşaması ve onun yoğunlaşmış hali olarak para sermaye krizleri ile Marks'ın sözleriyle "gerçek bunalımlardan bağımsız", yani bu tür krizlerden ayrı, hareket alanı mali çevreler olan para sermaye krizlerini birbirinden ayırt etmek gerekir. Marks, birincisine, her genel krizin bir aşaması, ikincisini bundan bağımsız ve kendi başına ortaya çıkan kriz olarak adlandırır.

Sonra şu: Anın dünya krizi, para sermaye ekseninde çakılı kalmamış, derinleşerek ve uzun zamana yayılarak hem kendi mali kriz alanında dünyalaşmış ve hem de iktisadi ve ticari ilişkiler küresel tabloda sayısız yönlere doğru uzanan ve kredinin "aşırı üretimi" üzerinden birbirine dolanan milyonlarca aralıksız kredi köprüsü (avans alışverişi) yoluyla genel aşırı üretim krizine, sanayi krizine de yol açmış bulunuyor.

Evet, bu kriz, kredi ve para krizi niteliği ile ortaya çıkmış olsa da, bağımsız ve kendi başına gelişse de, her şeyin birbirine dolandığı küresel kapitalizm tablosu içinde, uzun zamana yayılan hiçbir para krizi, bağımsız olarak gelişmiş de olsa, doğrudan üretim ve hatta dolaşım sürecinden ayrıışık

da olsa, kendi güzergahında ve kendi doğasının saptadığı iç yasalara tabii de olsa; kapitalist üretim sisteminin bütününe sıçramadan, yer sarsıntısı yaratmadan, üretim ve dolaşım sürecinde dalgalanmalara yol açmadan edemez.

Zira, para sermaye ile sanayi sermayesi öylesine iç içe geçmiştir ki, ve dahası, para ticaretinin üretim üzerindeki etkisi öylesine kuvvetlidir ki; ve nihayet, para sermaye, üretimin en azından bir bölümü üzerinde öylesine kontrol gücü kazanmıştır ki, yalıtılmış ve tek yanlı değil, dünya ekonomik krizi haline dönüşmüş olan böylesi bir krizin ekonomik süreçler üzerinde, üretim üzerindeki yansımalarının kaçınılmaz olacağı şüphesizdir. Evet her ne kadar para sermaye kendi iç hareket yasalarına, kendine özgü güzergaha sahip olsa da, her şeyin birbirine dolandığı, birbirine bir iç bağımlılık ilişkisi içinde olduğu bir tabloda, bu krizin genel aşırı üretim krizine yol açmaması düşünülemez.

Dolu dolu piyasalar, satılamayan metaller, daralan talep, bir kısım sermayenin yıkımı, sabit sermayenin işleyemez hale gelmesi, üretici güçlerin tahribi ve kitlesel işsizlik verili durumu yeterince tarif ediyor.

2008 yılının somut göstergeleri, üretim seviyesindeki düşme, ticaretteki daralma, büyüme oranlarında fena haldeki küçülmeyi; 2009 yılının tahminleri ise, en gelişmiş kapitalist ülkelerdeki fena halde negatif büyümeye işaret ediyor.

Dolayısıyla anın dünya ekonomik krizi, ne salt kredi ve para krizidir ve ne de sanayi krizidir. Her ikisinin yanyana, içiçe, biri diğerinin koşulları altında gelişen ve biri diğerinin sonucu olan çifte bir krizdir yaşanan. Mali sermaye krizi dibe vurmuşken başlayan üretim krizinin her yana yayılması, sermayede çok büyük değer kayıplarının ve sermaye tahriplerinin yaşanaçağını gösteriyor.

Dahası var: Anın "ekonomik krizi", aynı zamanda, I. Emperyalist Paylaşım Savaşı ile

dahası, Sovyetler Birliği'nin kapitalist sistemden kopmasıyla başlayan kapitalist-emperyalist sistemin "genel krizi" koşulları altında gelişmekte ve bu kapitalist dünya sisteminin evrensel krizinin kolları arasında derinleşmektedir.

Bu, "kriz içinde krizdir"; bu, ekonomik krizin kapitalist sistemin genel dünya krizinin kucağı içinde karmaşıklaşıp genişleyerek tüm bir kapitalist sistemi kuşatmasıdır.

Her ülkeyi farklı zaman dilimlerinde ve farklı ağırlıklarda etkisi altına alan bu krizi, çepeçevre kuşattığı kapitalist sistem tablosu içinde somut verilerle, istatistiklerle inceleyerek, açtığı tahribatın boyutlarını görelim.

Krizin tablosu

Mali kriz de, tetiklediği sanayi krizi de ilk önce ABD'de başladı. 2007 yılında giderek ayağa doğrulan kriz, 2008 yılının tümünde ve 2009'un bu ilk çeyreğinin başında hız kesmeksizin yayıldı/yayıyor. Bu yayılma, hem en gelişmiş kapitalist ülkeleri ve hem de orta dereceli kapitalist ülke ve yarı-sömürgelere doğru inanılmaz çabuklukla ve olanca şiddetiyle devam ediyor. Ne mali alanda ve ne de sanayi alanında sistemin her santimetre karesine derinden işleyen kriz, dibe vurmuş değil; bu bakımdan, sistemi, daha da genişliği ve derinliğine kuşatmayı sürdürecektir. İflaslar zincirine her ülke birbiri peşi sıra diziliyor. 2010 yılının da kriz yılı olacağı şimdiden belli.

Anın özgün durumu, kapitalist sistem açısından kötünün de kötüsü verilerle dolu. Krizin ilk işaretleri daha önceki yıllarda verilmiş ve 2007 yılında giderek belirginleşmişti. 2008 yılına gelindiğinde bütün şiddetiyle sistemin karşısına dikilmiş ve 2009'un başında ise kriz, kapitalizmin tepesinde dolanan bir hayalet halini almış durumda. Başlangıçta durgunlukla gelişini hissettiren kriz, şimdilerde sistemin yapışığı halini almış ve göstergeler durmaksızın negatif gelişmeyi işaret etmektedir.

2009'un bu ilk çeyreğinde daha da netleşen krizin dehşet tablosunu rakamlarla görelim.

Ama önce şu: Krizden bu yana 50 trilyon dolar eriyip gitti. Asya ülkelerindeki kayıp ise 9.6 trilyon dolar. Yalnız başına bu rakamlar bile krizin gerçek tablosu için yeterince açık ve net.

Ve sonrası: ABD'de başlayan kriz, Lehman Brothers'i yok etti. Fannie Mae ve Freddie Mac gibi en büyük mali kuruluşları ise çökertti. Bunlar dışında Bank of America, Citigroup, JPMorgan ve Wells Fargo gibi en büyük ABD bankaları havlu attı. Ve bunlar ancak devletin müdahalesi ile ayakta tutulabildiler. Tıpkı ilkleri gibi. Bu bankalar, "Sorunlu Varlıkları Kurtarma Programı" çerçevesinde, devletten, sırasıyla 45, 45, 25, 25 milyar dolar destekle, toplam 140 milyar dolar aldılar. ABD'deki bankaların 50'den fazlası iflasta kazığı çakmış durumda.

Gelişmeye devam eden kriz, küreselleşmiş mali sermayenin ağırları içinde Avrupa, Çin, Japonya, Rusya gibi ülkelere doğru döludizgin yol aldı. Almanya ve Fransa'da bankaları ve mali kuruluşları sertlikle vurdu. Almanya'daki en büyük yatırım bankası Hypo Real Estate'yi fena halde çökertti. Ve Alman devleti bu en büyük yatırım bankasının bir bölümüne ortak oldu. Almanya'nın en büyük ve en eski bankalarının, Commerzbank, Postbank, Berliner Bank, Deutscher Bank ve eyaletlerin kendi bankalarının krizini açığa çıkardı.

Fransa da aynı yazgıyı paylaşmadan edemedi. İsviçre'nin en büyük yatırım bankaları ve özellikle de UBS, ABD'deki batık bankalarla olan mali ilişkileri yüzünden yılı büyük bir zararla kapatıyordu. İspanya mali krizden en çok etkilenen ülke oldu ve kriz tüm ülkede şok etkisi yarattı. İngiltere'ye ABD'den sonra krizi en çok hisseden ülke oldu. Burada da krizin içinde boğulan mali kuruluşlardan Northern Rock ve Bradford-Bingley örneğinde olduğu gibi devletleştirme yolu tutuldu. Bu ülkenin en büyük

mali kuruluşu Northern Rock'a devlet el koydu. Ülkenin en büyük ikinci bankası ve % 70'i devlete ait olan Royal Bank of Scotland (RBS)'in kriz dolayısıyla zararı ise, son yapılan açıklamalara göre 34.3 milyar dolar.

Ya İzlanda? Bu refah diyarının kendisi devlet olarak iflas bayrağını çekti ve tüm bankalarını devletleştirdi.

Bu krizin etkileri Rusya, Çin, Brezilya, Hindistan gibi ülkeleri de içine alırken Türkiye gibi ülkelerde yer sarsıntısı yaratıyordu. Başta ABD olmak üzere, Avrupa ve Uzak Asya borsası ve sık sık işlemlerini durdurmak zorunda kalan Rus borsası durmadan değer kaybetti.

Bozulmanın kalbi borsadaki süregelen düşüşler, hisse senetleri ve tahvillerin değer kaybetmesi ve hatta çoğu kez değersizleşmesi, günlük mali piyasanın bir parçası oldu artık. Çoğu değerli kağıtlar paçavraya döndü. Kimse bankalara ve mali çevrelere güvenemez oldu. Sıradan insanların milyarlarca dolar değerindeki varlıkları bankalarda bir günde eridi. ABD'nin büyük yatırım bankası Lehman Brothers'in iflası ile başka ülkeler bir yana, yalnızca Almanya'da 25.000 kişi, bu bankadan satın alınan değerli kağıtlar üzerinden tüm değerlerini yitirdiler. Karşılığı olmayan tahviller ve senetler, değeri sifıra inen değersiz varlıklar ortalıkta uçuşur oldu. Krizden bu yana mali çevreler, banka, borsa vb. kuruluşlar milyarlar değil, trilyonlarca kayıpla karşı karşıya kaldılar.

Dünyada bankaların borsadaki değeri salt 2007 yılı yazında 5.5 trilyon dolar düştü. Ve bu, dünyadaki brüt üretimin % 10'u kadardı. Yalnızca 2008 yılında ise, dünyada, bankaların değer kaybı 4 trilyon dolara ulaşıyordu. 2009'un Ocak ayının ilk üç haftasındaki değer kaybı ise 700 milyar dolardı; evet, bir ayı bile bulmayan bir süredeki değer kaybıydı bu.

Bu, mali tablonun yalnızca en öne çıkan parçası. Mali tablodaki bu çöküşü, sanayi alanındaki durgunluk ve akabinde kapıyı çalan kriz izledi. ABD'nin en köklü sanayi

►► Kriz, yatağından hoyratça taşmış bir nehir gibi önüne geleni sürükleyip fırlatıyor. Mali piyasalar nefessiz; borsa yediği vurgunla yara bere içinde; sanayi sektörü umutsuzluk girdabında debeleniyor. Güneşli günlerse, uzak mı uzak...

devleri, General Motors ve Chrysler gibi dev otomotiv tekelleri iflasla karşı karşıya kalarak çöküşe sürüklendiler. Kendi başlarına ayakta kalamayarak milyarlarca dolar devlet desteği aldılar; ne ki bununla da krizden çıkamadılar. Almanya'da General Motors'a bağlı Opel ve de diğer tekellerden BMW, Daimler, Volkswagen gibi otomobil tekelleri ve Schaeffler-Continental gibi yedek parça şirketleri, Marklin gibi şirketler, Schiesser gibi iç giyim şirketleri ve de Aareal gibi büyük mali kuruluşlar krizi enselerinde hissettiler.

Krize, büyüme oranları üzerinden verilere baktığımızda, tablo, krizin derinleşerek süreceğine işaret ediyor. Tablo şu: 2008 yılı itibarıyla ABD ve Almanya'da geçen yıllara oranla genişleyen yeniden üretimde küçülmenin sürdüğünü gösteriyor. Her iki ülkede de büyüme 1.3 kadar. Fransa'da 0.8; İngiltere'de 0.7; Japonya'da eksi 1.8; İspanya'da 1.1'e gerilemiş durumdaydı. Bu arada Brezilya'da 5.3'e; Hindistan'da 7'ye; Çin'de 10'a; Rusya'da 7.1'e ve Brezilya'da 4.8'e gerilemişti.

Dünya Bankası'nın son verilerine göre, dünya ekonomisi 2009 yılında ancak 0,9 oranında büyüyecek. Görüleceği gibi mevcut gerilemenin dünya açısından eksi çıkmamasında Çin, Hindistan, Brezilya gibi ülkelerdeki gerilemiş de olsa, artı oranlarının etkili olduğunu gösteriyor. Böylece dünyada genişleyen yeniden üretim 0.9 gibi bir oranda zar zor gerçekleşebilecek. Yalnızca ABD ve Avrupa açısından baktığımızda

2009 yılı bu alanlar için tümüyle eksidir. Yani en zengin ülkelerde ekonomideki daralma negatif çizgide sürecek.

Krize bir de dünya ticareti açısından bakalım istiyoruz. Dünya ticaretinin 2006 yılındaki 9.8'lik büyümesi 2007 yılında 7.5'e ve 2009'de ise 6.2'ye gerileyecektir. 2009 yılının tahminleri ise 2.1'dir. Bu tablo, dünya ticaretindeki daralmanın hız kesmeyeceğini gösteriyor. Ve Mart başı verilere göre ise, dünya ticareti son 80 yılın en düşük seviyesine inmiş durumda.

Ve üstelik krizle cebelleşen ülkeler, dünyanın en borçlu ülkeleri de. Krizin ana üssü ABD, 12.250; İngiltere, 10.450; Almanya, 4.450; Fransa, 4.396; Japonya, 1.492 trilyon borç yükü altında. Dolayısıyla, krizi, trilyonluk borçlarla karşılayan bu en gelişmiş ülkeler açısından durum hiç de parlak değil. Ve ufukta güneşli günler gözüküyor; en azından yakın dönem için. Sistem her yerinden dökülüyor.

Kriz, yatağından hoyratça taşmış bir nehir gibi önüne geleni sürükleyip fırlatıyor. Mali piyasalar nefessiz; borsa yediği vurgunla yara bere içinde; sanayi sektörü umutsuzluk girdabında debeleniyor. Güneşli günlerse, uzak mı uzak. Her ülke krizi önlemek için farklı kurtarma paketleri, değişik çözüm reçetelerine yönelmiş durumda. Her ülke ve özellikle de Almanya'nın -Avrupa Birliği'nin ekonomik motoru olan bu ülkenin- kriz karşısındaki tutumu oldukça ilginç: Ulusal önceliklerini, AB'nin önüne çıkarma. Mali krizin kalbi ABD ile Avrupa arasında krizin çözümüne ilişkin ortak bir mutabakat yok; tam aksine herkes kendi evinin içini süpürme derdinde. Herkes kendi mali kara deliğini kapatma peşinde. Krizin ortaya çıktığı ilk evrede, ABD'den Avrupa Birliği ülkelerine krizi birlikte çözmek için ortak hareket etme önerisi, başta Almanya olmak üzere, Batı Avrupa ülkeleri yönetimleri tarafından ret edilmişti. Bir ülke bir diğerinin zararını paylaşmak istemiyordu. Her ülke, en az kayıpla zararın üstesinden gelme peşindeydi. Ama nafile!

Öte yandan emek cephesi açısından da sorun büyüyor. Kitlesel işsizlik yaşamın yaşayan gerçeği oldu bile. Son Küresel İstihdam Trendleri Raporu, 2008 yılında dünyadaki işsiz sayısını 210 milyon olarak veriyor. Ve gene gelecek yıl için yapılan tahminlere göre, buna bir 50 milyon daha eklenecek gibi. Salt ABD'de 2009 Şubat ayı itibarıyla son 25 yılın en yüksek işsizlik oranına ulaştı; bu oran 8,1. Yalnızca Şubat ayındaki rakam 651 bin. Krizin başlamasından bu yana (Mart başı-2009) 4.4 milyon işçi işini kaybetti; son altı ayda ise 3 milyon. Bu rakam kitlesel bir işsizliğin en sert dışa vurumu.

Almanya'da şu an için 3.55 milyon olan işsizliğin, yıl sonunda 4.6 milyon sınırına varması ve hatta bunu aşması bekleniyor. Yine Almanya'da geçen Ekim ayından bu yılın (2009) Şubat sonuna dek kısa çalışmaya katılan işçi sayısı ise 775 bin kadar. Geçen yılın Ekim'inden bu yana kısa çalışanların sayısı ise 1.5 milyona ulaşmış durumda. Fransa'daki işsizlik ise 2.2 milyona ulaşmış durumda.

ABD ve Avrupa ülkelerindeki bütçe açıkları makası da giderek açılacak. Yalnızca Almanya'nın 2009 için bütçe açığı tahmini yüzde 3.5 olarak öngörülüyor.

Otomotiv sektörü zorda, mali piyasalar altüst olmuş durumda. Kitlesel işsizlik sürüyor ve devamı gelecek. Kısa devre çalışma otomotiv ve yedek parça sanayiinde çoktandır başladı. Üretimde fena halde bir gerilemiş, istihdamda daralma, ücretlerde düşme ve işsizliğin olağanüstü artışı, genişleyen halkalar halinde yaygınlaşan ekonomik krizin genel bir tablosudur. Sanayi sektörünü etkileyerek yayılan krizin etkisiyle makine sanayiinde Ocak ayından bu yana siparişlerde % 42'lik bir düşüş var. Bu tablodan kurtulmak için, verili krizi engellemek ve krizi kontrollü biçimde yönetmek için alınan hiçbir devlet tedbiri krizi ortadan kaldırmaya yetmedi ve yetmeyecek de.

Neydi bu önlemler?

Krizden çıkış reçeteleri

Mali ve sanayi krizinin vurduğu sermayeye dayalı kapitalist sistem, krizden kurtulmanın arayışlarını sürdürüyor. Her ne kadar bazı önlemler alındıysa da bunların yeterli olmadığı ve yeni ek önlemlerin alınması zorunluluğu kendisini bütünüyle dayatıyor. Krizden çıkış için her ülke ardı arkası kesilmeyen kurtarma paketleri açıklıyor. Kurtarma Paketi I; Kurtarma Paketi II. Bu iki paket de yetmeyecek; üçüncü, dördüncü sıraya girecek. Nitekim, ABD'de, bir trilyon dolarlık III. Kurtarma Paketi de yolda. Sistem var olma savaşı veriyor; ayakta kalma, krizi bertaraf etme cebelleşmesidir sürüp giden.

İlk kurtarma paketi, krizin ilk vurduğu ülke olan ABD'de açıldı. Bu yardım paketi 700 milyar dolar gibi büyük bir rakamla Bush döneminde açılıyordu. Ne ki, alınan bu önlem, mali piyasaları ve sanayi sektörünün sivri ucu otomotiv sanayini ayakları üzerine dikemedi. Mali sermayeye ve onun serası bankalara pompalanan milyarlarca güven garantisi ve doğrudan yardım, ne hisse senetlerinin değerindeki düşüşü önleyebildi ve ne de dolaşımın engeli haline gelen mali kanalları açabildi. Sermaye sahiplerinin kendi aralarındaki güven bunalımı, mevduat sahiplerinin bankalara olan güvensizliği bütünüyle ayakta kalmaya devam etti. Ve üstelik iflaslar iflasları izlemeyi sürdürdü.

Sıra ikinci paketteydi. 787 milyar dolarlık ikinci kurtarma paketi de 2009'un başında Obama'nın başkanlığı döneminde açıklandı. Ve bir üçüncü paket daha ABD'nin gündemine girdi. Bu paket, daha büyük; tamı tamına bir trilyon dolar.

ABD'den hemen sonra sıra İngiltere'ye gelmişti. Orada da kurtarma paketleri açıldı. Açılan ilk paket toplam 500 milyar sterlin. Bunun 270 milyar sterlini bankalar arası kredi garantisidir. Otomobil endüstrisi için 2.5 milyar sterlin; 3 milyar sterlin ise alt yapı hizmetleri vb. ayrıldı ve ayrıca tüketim vergisinde yüzde 2.5 indi-

rime gidildi. Devlet merkez bankası 1.5 oranında da faiz indirimine gitti.

Sonra Almanya ve Fransa'ya sıra gelmişti. Almanya'da kurtarma paketi 480 milyar Euro gibi yüksek bir rakamla açıklandı. Fransa'da ise 320 milyar Euro ile açıklandı paket. İtalya'da 40 milyar Euro; İspanya'da 150 milyar Euro; Rusya 157 milyar Euro; İrlanda 485 milyar Euro; Norveç'te 350 milyar Norveç kronu...

Kurtarma paketleri her ülkede farklı zeminde planlandı ve uygulandı. Ancak hepsinin ortak bir noktası vardı. **Yürümeyen sistemi, işlemeyen kapitalist tarzı işletmek, yürütmek.** Devlet, serbest piyasanın elinden tutup, yürüme çağındaki çocuklar gibi piyasayı yola sokarak yürütmek çabasında. Ama piyasa, doymak bilmeyen bir ah tapot gibi; kurban üstüne kurban istiyor. Sermayenin egemenliğine dayalı sistemse, ha bire mali sisteme ve sanayi alanına para pompalıyor ya da birçok mali ve sanayi kuruluşu devletleştiriyor.

Kimi ülkeler, bankaları belli ölçüde kamulaştırırken, kimi ülkeler doğrudan kredi garantisi ile yetindi; kimileri ise devlet güvencesi altına aldı bankaları. Almanya'da, yardım paketinin 400 milyar Euro'su, bankaların alacakları için garanti olarak ayrıldı. Bu, üç yıla dek olan borçlara verilen garantiydi. 70 milyar bankalara doğrudan aktarılmaya, 10 milyar ise bankaların batık kredileri için ayrıldı. Ama bu da yetmedi. Almanya ikinci paketi de Şubat 2009'un sonlarına doğru onayladı. Onaylanan paket 50 milyar Euro. Ayrılan bu para ile ekonominin desteklenmesi hedefleniyor. Fransa'da ise, 320 milyar Euro bankaların beş yıla kadar borçları için garanti olarak ayrıldı. Bankalara doğrudan yapılan yardım ise 40 milyar Euro kadardı. Rusya ise bankalara açtığı 200 milyar dolarlık yardım paketinin yanı sıra borsayı çökmekten kurtarmak için geçen yıl ve bu yıl için tamı tamına 500 milyar rublelik paket açıklamıştı.

Ne var ki, hiçbir kurtarma ya da yar-

dım paketi, hiçbir banka yasası ya da mali piyasanın işleyişine dair hiçbir düzenleme, ekonomik krize çözüm olamıyor. Devlet her şeyden elini-ayağını çeksin diyen sermaye sahipleri, şimdi de her zamanki gibi, devleti serbest piyasanın hizmetine koşuyor. Ama bilinir ki, devlet cihazı her daim tekelere tabi olmuştur. Piyasa kendi kendisini düzenler diyenler, şimdi de piyasaya belli bir düzen getirilmelidir demeye başladılar. Devlet tüm ekonomik faaliyetlerden çekilsin diyenler, şimdi de devlet zordaki bankaları ve belli başlı sanayi şirketlerini kamulaştırsın diye feryat ediyorlar. Devlet, elimizi bıraksın diyenler; şimdilerde, devlet elimizi sımsıkı tutsun diyorlar.

Dahası var: Devlet eliyle piyasanın canlandırılması. Zaten ikinci paketin bir ayağını da bu oluşturuyor. Devlet eliyle halkı tüketmeye yöneltmek, piyasayı devlet bütçesi üzerinden canlandırmak. Almanya ve Fransa örneğinde olduğu gibi belli yaştaki eski arabaları hurdaya çıkarıp yeni araba alan kişiye belli bir prim ödemek. Almanya'da bu 2500 Eurodur; Fransa'da ise 1000 Euro kadar. Ayrıca altyapı tesislerine, okul, hastane vb. alanlara ayrılan yardımlarla bu alanlarda iş sahası yaratmak ve piyasayı devlet kanalıyla ve devletin etkin yardımıyla canlandırmak gibi çözüm reçeteleri de her ülkede karar altına alınmaya başlandı bile.

Anlaşılır ki, tüm bu çözüm diye sunulan reçeteler, krizin sonuçlarına karşı alınan tedbirler olarak kalırlar; ama krizin nedeğine asla çözüm olamazlar.

Anlaşılan o ki, kapitalizm, burjuva neo-liberalizmden devletçilik çizgisine doğru taktik bir yönelime girecek; en azından karma bir işleyişle yol almaya çalışacak. Neo-liberalizm reçeteleri artı devletçilik güzergahı. Şu ana dek, bir kısım bankaların devletleştirilmesi, devlet müdahalesi vb. araçlarla yaşamın tanıklığında yapılan da bu. Devlet müdahalesi, denetimi, gözetimi. Mali piyasa ilişkilerinin devlet eliyle

bir ölçüde sınırlandırılması; dizginlerinden boşanmış neo-liberalizmine kontrollü bir denetim ve düzenleme.

Açıktır ki bu batık banka ve diğer mali kuruluşların, ABD'de American International Group, sigorta şirketi örneğinde olduğu gibi devlet eliyle ayakta tutulmasından başka bir şey olamaz. Bu sigorta şirketi 2008 itibarıyla 99.3 milyar dolar zarar etti ve devletin bu şirketi kurtarmak için şimdiye dek yaptığı yardımsa 180 milyar dolar. Bu kurtarmanın Almanya'da, Opel örneğinde olduğu gibi sanayi sektörüne dek uzandığını da görüyoruz. Ancak Opel'in devlet tarafından kurtarılması planı henüz onay almış değil.

Ayrıca korumacılık da işbaşında. Fransa'nın Fransa otomotiv sanayine yapılacak devlet yardımını yalnızca yerli yedek parça üreticisi şirketlerle çalışma koşuluna bağlaması örneğinde olduğu gibi, korumacılık duvarları da şu ya da bu ölçüde yükseltilmeye başlandı bile. Bunun da ticaret hırlaşmasına yol açacağı ortada.

Bakın, ABD Merkez Bankası eski başkanı Alan Greenspan neler söylüyor:

"Hızlı ve düzenli bir yeniden yapılandırma gerçekleştirmek için bazı bankaları geçici olarak kamulaştırmak gerekebilir."

Aynı soydan ata, İngiliz ekonomisti Keynes'in sunduğu bu seçenekle daha önceleri de binen burjuvazi, bu denenmiş yola yeniden yönelmekle krizini bertaraf edebilecek mi? Onu hafifletip atlatabilecek mi? Onun sığınmak istediği devletçilik limanı, krizin aşılmasında ve mali piyasaların doymak bilmez kâr hırsı üzerinden hile ve spekülasyonuna yeterli bir frenleyici engel olabilecek mi? İkinci paylaşım savaşından sonra denen bu yolun yetmişlerin başından itibaren terk edilip neo-liberalizme kayan politikalara götüren nedenlerin kendisi yeterince analiz edilmeden bu sorulara gerçek yanıtların bulunması adeta imkansızdır. Keynesçilik neden terk edildi ve şimdi neden yeniden Keynesçilik güzergahı?

Krizden çıkış adına hazırlanan kurtarma

paketleri, yardım reçeteleri sistemi normal işleyişine koyabilir mi? Mali piyasalar eski durumuna sokulabilir mi? Kriz atlatılabilir mi? Yoksa, kriz, sistemin içindeki kurt mu; onunla nefes alıp veren? Yoksa, krizin varlık koşulu bizzat sermayenin kendisinde mi; sermayenin artı-değerden, artı-değerin sermayeden çıkma koşullarının kendisinde midir?

Bu soruların yanıtları, krizin nedenleri sorusunun karşılığıdır. Ancak belirtmeliyiz ki, Marks'ın birkaç elli yıl önceden dediği gibi hiçbir piyasa ve banka yasası krizleri ortadan kaldıramaz, yok edemez. Marks;

"1844-45'de görüldüğü gibi, bilisizlik içeren ve hatalı banka yasaları bu para bunalımını daha da yoğunlaştırabilir. Ama hiçbir banka yasası bu bunalımı önleyemez." (Kapital-3, sayfa, 434)

Dahası:

"Yeniden-üretim sürecindeki zoraki genişlemeye dayanan bu baştan sona yapay sisteme, hiç kuşkusuz, İngiltere Bankası gibi bir bankanın, bütün dolandırıcılara, senetleri yoluyla değersiz sermaye vermesi ve değer kaybetmiş bütün metaları eski nominal değerleri üzerinden satın almasıyla çare bulunamaz." (Aynı yer, ikinci pasaj)

Çünkü, şeyler nasıl ki, kendini yıkıp yok eden kutupsal karşıtlıklar ile kuşatılmışsa; sermaye de, kendi yıkılışının kriziyle eğilidir. O, hem bu krizle birlikte yaşamak, hem onu aşmak ve hem de onu aşayım derken, daha heybetli bir biçimde ortaya koyan çizgide genişler ve gelişir. O kendine özgü "salınım limitlerini" aşmadığı sürece, bu "eğerle" yaşamak zorundadır. Metanın sermayeye, onun da merkezileşme ve yoğunlaşmaya geliştiği her adımda; kriz, onun astarı olarak işlev görür. Onun dönemsel olarak geri gelmesi, bu gerçeğin en yalın ta-nıtlanmasıdır.

Dolayısıyla Marks bundan birkaç elli yıl önce, sermaye, krizine çare bulamaz derken, taşı gediğine koymuştu. Bulduğu sanılan her çözüm, yalnızca geçici ve görelidir.

Krizin nedenleri

Krizler, sermaye ile birlikte dünyalaştı. Başlangıçta her on, sekiz, beş yıl ve giderek daha kısa aralıklarla dönemsel olarak geri gelen kapitalizmin ekonomik krizleri; sonraları, görünüşleri, biçimleri ve çevrim sıralaması değişerek daha düzensiz hale geldi. Ve öyle ki, kriz kapitalizmin yapışığı haline gelerek, gölge gibi izlemeye başladı. Ve artık krizi ortadan kaldırmak değil (bu imkansızdı), onunla birlikte yaşamayı öğrenmek, onu yönetmeyi öğrenmekti aslolan.

Ne demişti, daha 1886 yılında, Kapital'in İngilizce Baskıya Önsöz'ünde Engels:

"Üretici güç, geometrik oranla arttığı halde, pazarlar olsa olsa aritmetik oranla büyüyor. 1825'ten 1867'ye kadar durmadan yinelenen onar yıllık durgunluk, gönenç, aşırı üretim ve bunalım dönemleri, gerçekten ömrünü tamamlamış gibi görünüyor; ama yalnızca bizi devamlı ve süreğen bir depresyonun bataklığına bırakmak için. Özlemler beklenen gönenç dönemi gelmeyecek; bunu haber veren belirtileri görmemizle bunların ufukta kaybolmaları bir oluyor." (Engels'in İngilizce Baskıya Önsöz'ü, Marks, Kapital-1, sayfa, 39)

Sermayeye dayalı kapitalist üretim sisteminde kriz, sistemin iç işleyişinin sonucudur. Krize neden olan, ona temel oluşturan etmenler, sermayenin gelişme ve genişleme sürecinin kendisinde saklıdır. Dolayısıyla kriz, kapitalizmin içindeki kurttur.

Nasıl oluşur; sermayeyi güçten düşürerek, onu, gelişmesinin iç sınırlarına gelip dayatan bu süreç.

İlk önce, sorunu, sanayi krizini açığa çıkararak kendine özgü bir yol çizen kredi ve para krizi, sonra sanayi krizine dönüşen genel aşırı üretim krizi ve onun yolu üzerindeki, onun belli bir aşamasını oluşturan mali kriz açısından incelemek istiyoruz. Elbette ki, dönemsel olarak geri gelen bu tür

ekonomik krizlerin, içinde geliştiği ve dünya tarihini yeni bir gelişme aşamasına ulaştıran ve I. Emperyalist Paylaşım Savaşı sırasında başlayan kapitalist sistemin uzun süreli genel krizinin nedenleri de analizimiz içinde güncel krizle bağlantısı ölçüsünde yer bulacaktır.

"Krizde kriz" söylemimiz, kapitalist sistemin uzun süreli genel ve dönemsel ekonomik krizlerinin birlikte açıklanmasını gerektirir.

-I-

İncelememizin çatısını Marks'ın, gerçeği en kısa yoldan tanımlayan, şu önemli ve güçlü yargısıyla kuralım:

"Kapitalist üretimin gerçek engeli, sermayenin kendisidir. İşte bu sermaye ve onun kendisini genişletmesidir ki, üretimin hem çıkışı ve hem de sonuç noktası, hem itici gücü, hem amacı olarak görünür; üretim yalnız sermaye için ürettir, ama bunun tersi doğru değildir; üretim araçları, sırf, üreticiler toplumunun yaşama sürecinde, devamlı bir gelişmenin araçları değillerdir." (Kapital-3, sayfa 221)

Bu çatı, krizler, sermaye ile birlikte dünyalaştı yargısının apaçık doğrulanışıdır. Öyleyse biz, para ve kredi ekseninde ortaya çıkan bu krizi, mali sermaye tablosu içinde ele alalım.

Kapitalist üretim sisteminin adamakıllı yerleştiği; para ekonomisinin yerini kredi ekonomisine bıraktığı; paranın "satın alma aracı" olarak değil, genellikle ve ağırlıklı olarak "ödeme aracı" rolüne soyunduğu; kredinin uçsuz bucaksız genişleyerek *"başkalarının emeğinin sömürülmesi yoluyla zenginleşmeyi, en katıksız ve en dev boyutlara ulaşmış bir kumar ve sahtekarlık sistemi halini alıncaya kadar geliştiren(en)"* (Kapital-3, sayfa 390) sermayeye dayalı bir sistemde; mali piyasada dolu dizgin at oynatan para ticaretinin, tahvil, hisse senedi, borç senedi vb. ticaretini de içeren inanılmaz genişleme ve gelişmesinin tam bir

dolandırıcılık ağıyla kuşattığı kapitalist sistemin, iç frenleyici engellerine takılarak kafasını "aşırı-kredi üretimi" ile duvara çarpması kaçınılmazdı.

Marks'ın dediği gibi;

"...kapitalist üretimin çelişkili niteliğine dayanan sermayenin kendi kendisini genişletmesi, ancak belli bir noktaya kadar gerçek serbest gelişmeye izin verir ve böylece, aslında, sürekli olarak kredi sistemi ile yıkılması ve kopartılması gereken kaçınılmaz engeller ve bağlar yaratır." (Kapital-3, sayfa 390)

Yeterince açık ve net.

ABD'de ipotekli konut kredileri üzerinden yaşanan tam da buydu. Kredi aracılığıyla konut alımındaki "zoraki" genişlemenin, kredi sistemindeki uçsuz-bucaksız genişlemenin gelip dayandığı kredi ve para piyasasında para ticareti yapan sermayenin iç engelleyici sınırıydı bu.

İpotekli konut kredisi yoluyla yaygın bir sahtekarlık sisteminin yerleştiği ve muazzam bir asalaklar zümresinin boy attığı elverişli bir ortamda; konut piyasasındaki alım-satımların genişliğinin, toplumun ödeme gücünün çok üzerinde olması ve sonunda, ödeyebilme gücüyle desteklenen talebin yetersizliğinin açığa çıkması, bunalımın temelini oluşturdu.

Marks, kredi sistemi bir azınlığa gitgide daha fazla sırf bir maceralar topluluğu niteliği verir derken, günceli ne de güzel resmetmişti yıllar önce. Bu maceralar topluluğu piyasa oyuncularını, para piyasasının asalakları, üretimden kopuk ve ellerini hiç taşın altına koymadan kolay yoldan milyarlarca dolar kazanmışlardı. Ne ki ödemeler zinciri birden bire kopunca, kıyamet de koptu ve bu, konut fiyatlarındaki aşırı şişmenin hemen ardından gelen düşmenin menkul kıymetlerdeki değersizleşme örneğinde yaşandığı gibi başarısız spekülasyonları ve ABD'deki konut kredileri örneğinde açığa çıkan dolaysız bir dolandırıcılıkla beslenen para sermayenin iç zaafalarını ve açmazlarını bütünüyle gün ışığına çıkardı.

Zira, kredi, yalnızca üretimin ve dolaşımın çapını genişleterek sistemin ertelediği patlamaları hızlandırmak ve daha heybetlice ortaya koymakla kalmaz. Kredi, aynı zamanda, ödeme aracı hizmeti rolüyle, satın alma ve satma hareketlerinin birbirinden uzun süre ayrı kalmalarına da yardım ederek spekülasyon için de bir temel hazırlar; ve bu, bunalımın kaynağı olur. Mortgage denilen ipotekli konut kredileri olayında olduğu gibi konut alıcılarından alınan teminatlar stoku karşılığında piyasaya çıkartılan tahvillerin fiili temelini çürüklüğü açığa çıkınca, sanal servet de sabun köpüğü gibi söndü. Bu menkul kıymetler kağıt üzerinde vardı ama bunların fiili temeli yoktu; milyarlarca doları bulan bu tahviller vardı ama bunlar yalnızca bankalarda ipotek stokları üzerinden "alacak talebi" olarak duruyordu. Dar bir alım gücü içine hapsedilmiş olan konut alıcıları konutlarını bu kredi ile alarak borçlanmışlardı ve avans alış verişiydi konutların satışında patlama yapan. Ne ki konut fiyatları düşüp de konutların satın alındığı andaki değeri ile sonraki değeri, satılmak istendiği andaki değeri arasında derin bir uçurumun oluştuğu bir durum oluşunca; karşılıklı yükümlülükler yerine getirilemedi, konutların güncel fiyatı, borçlardaki genişlemenin çok gerisinde kalarak "geriye akış" aksadı ve ödemeler zinciri ardarda her yerinden kopar oldu ve ödeme güçsüzlüğü ödeme güçsüzlüğünü izleyerek, karışıklık ve bunalım kapıyı çalarak her yeri çöküş dalgası kaplar oldu.

Marks;

"Bu karışıklık ve durgunluk, paranın, gelişmesi sermayedeki gelişmeye bağlı bulunan ve önceden belirlenen fiyat ilişkilerine dayanan ödeme aracı işlevini felce uğratar. Belirli tarihlerde vadeleri dolan ödemeler zinciri yüzlerce yerinden kopar. Karışıklık, sermaye ile birlikte gelişen kredi sistemindeki çökmeyle daha da büyür ve, şiddetli, ağır bunalımlara, ani ve zoraki değer kayıplarına, yeniden-

üretim sürecinde fiili durgunluklara ve kesintilere ve böylece de yeniden-üretimde gerçek bir düşmeye yol açarlar." (Kapital-3, sayfa 225)

Yatırım bankaları üzerinden varolan alacak talebi, bankalarda para olarak bulunmuyordu ve yapay olarak oluşturulmuş olan bir kredi sisteminde başka türlü de olmaz. Piyasada milyarlarca dolar pozisyon alan para ticareti sahiplerinin kendi kasalarında bunun yüzde biri bile zor bulunur. Bu aynı durum, aşırı-üretimden kaynaklanan ve onun bir aşamasını oluşturan sanayi krizinde de, dolaşım sürecinde yer alan ticaret sermayesinin, sanayi sermayesinin bir evresini oluşturan mali sermaye tablosunda da ortaya çıkar. Ama bu özünde birinci mali krizden ayrı olarak, bağımsız değil, kendi başına değil, doğrudan doğruya sanayi alanındaki altüst oluşlardan doğar ve bu alandaki krizin yoğunlaşmış ifadesi olarak ortaya çıkar.

Tam da burada denilebilir ki, para ve kredi krizi olarak ortaya çıkan bu kriz, aşırı-üretimden kaynaklanan bir kriz değil miydi? Yanıtımız gayet açık: Hayır değil. Bu mali kriz, Marks'ın sözünü ettiği kapitalist üretim ve yeniden üretim sürecinin iç işleyişinden kaynaklanan bir kriz değil, onun yasaları tarafından yönlendirilen bir kriz değil, bütünüyle kendine özgün güzer-gah çizen bir mali krizdi; para piyasası işleyişinden, mali mekanizmaların kendi tablosundan ortaya çıkan krizdi.

Nasıl mı?

Marks ve Engels özellikle vurgulamışlardı ki, kapitalist üretimin krizleri aşırı-üretimden kaynaklanan krizlerdir ve Marks, bu krizleri sermayenin "gerçek krizleri" olarak adlandırmıştı. Ne ki, mali piyasanın da kendine özgü krizleri var demişlerdi Marks ve Engels. Ve bu krizlerde, üretim sürecinden kaynaklanan altüst oluşların, dalgalanmaların ya da rahatsızların payı, ya hemen hemen yoktur ya da ikincildir diye de eklemişlerdi teorilerine.

Son kriz bunun en somut örneğidir. Bu

kriz, kendi doğasından kaynaklanan, kendi özel gelişme yolunda ayağa doğrulan ve kendine özgü özel yasalar tarafından yönlendirilmiştir; kendi doğasının belirlediği kendi iç yasaları tarafından. Bu özel türden krizin dolaysız etki alanı, banka borsa ve mali çevreler oldu. Yangının tuttuğu alan burasıydı ve genişleyen yangın giderek üretim süreçlerini de manyetik alanı içine çekti ve böylece genişleyen yeniden üretimdeki çelişme ve uzlaşmazlıkları da öne çıkararak sistemi güçten düşürdü. Bu arada üretim ve dolaşım süreçlerinde saklı olan potansiyel bunalım olasılıklarını gerçeğe dönüştürdü.

Güncel mali krizde, bırakalım sanayiden kaynaklanan dalgalanmaların rol oynamasını; tersine, bu kriz otomotiv ve yedek parça sanayi başta olmak üzere, sanayideki dalgalanmaların nedeni oldu ve buradaki aşırı-üretimi açığa çıkardı. Bunun böyle olması da doğaldı.

Bilinir ki, kendine özgün gelişme yasalarına tabi olan "bu" mali sermaye, sayısız birleşme kanalları ile sanayi sermayesine bağlanmış; öylesine yatay ve dikey ilişkilerle bu sermayeyle içiçe geçmiştir ki; ara ara olmayıp, tek yanlı olmayan ve uzun süreli ve derin olan böyle bir krizin sanayi krizine yol açmaması, özellikle de küresel kapitalizm ilişkileri içinde olanaksızdır. Para ticareti yapanların aynı zamanda ekonominin diğer dalları üzerinde kuvvetle etki sahibi oldukları anımsanırsa, bu alandaki bir krizin genel ekonomik krize dönüşmemesi imkansızdır.

Elbette ki, küresel kriz yalnızca mali kriz niteliğiyle değil, o aynı zamanda sanayi krizine de yol açarak aşırı-üretim krizi niteliğiyle de kendisini ortaya koydu. Bu ikincisi henüz ve şimdilik birincisi kadar ağırlıklı bir etkiye sahip olmasa da (Ne ki, bunun giderek kapitalist ilişkiler ağı içinde derinliği ve genişliğine yayılacağını söylemek için kahin olmak gerekmiyor; Marks'ın isabetli analizleri ve güncel tablo kuvvetle bu duruma işaret ediyor).

Hemen söylemeliyiz ki, dönemsel olarak geri gelen kapitalist ekonomik krizlerin nedeni sistemin kendisinde yatmaktadır.

-II-

Kredi ve para piyasasındaki bunalımın açığa çıkardığı sanayi krizi ve onun yolu üzerinde ve bir aşamasını oluşturan mali krizin nedenleri nedir sorusu, aşırı-üretim nedir sorusunun karşılığında kendi yanıtını bulur.

Anarşi içinde anarşi ile işleyen bir toplumda, yani kapitalist bir toplumda görece aşırı-üretim, genişleyen yeniden üretimin gereğidir. Birbirine milyonlarca bağla bağlı bulunan ve bir alandaki üretimin diğer alandaki üretime bağlı bulunduğu; ancak, bir alanın üretiminin diğer alandaki tüketimi kavramadığı bu sistemde, her alanda fazladan üretim, bu tarzın zorunlu koşuludur. Gereğinden fazla üretilmiş belli bir miktarda sabit sermaye ve gene gereksinimlerden fazla hammadde ikmalî sistemin gereğidir ve bu demektir ki sürekli görece aşırı-üretim bu sistemin işleyişinin temelidir. Ancak bir an gelir görece aşırı-üretim genel aşırı-üretime dönüşerek (ki bu dönemseldir) krize neden olur.

Genel aşırı-üretime neden olan şey; üretici güçlerin gemlenmemiş gelişmesinin yol açtığı üretimin sınırsız gelişimi ile gerekli geçim araçlarının sınırları içine hapsedilmiş gerçek üreticilerin sınırlı tüketimi arasındaki çelişmedir. Toplumun ilerlemesiyle birlikte emek üretkenliğinin muazzam artışının yol açtığı kapitalizmin üretim kapasitesinin inanılmaz ölçüde büyümesi bir yanda, yaşam düzeyi sermaye tarafından asgari sınırlar içinde tutulan milyarlarca emekçinin ödeme gücü öte yanda, eşitsizlikler tablosu sunarak üretim kapasitesini büyütür. Bu da aşırı-üretim açığa çıkmasına temel oluşturur.

Marks'ın sözleriyle:

"Aşırı üretim, halk kitlelerinin hiçbir zaman ortalama gerekli geçim araçları miktarından fazlasını tüketmeyişi ve do-

layısıyla tüketimlerinin emeğin üretkenliğine tekabül ederek büyümeşi olgusundan kaynaklanır." (Artı-Değer Teorileri-2, sayfa, 451)

Sermaye üretirken, üretimle pazar arasında oluşan derin gediği dikkate almaz; o üretirken, halk kitlelerinin ödeyebilme gücüyle desteklenen gereksinimlerini dikkate almaz; o üretirken, büyüyen üretim olanaklarına dar gelen pazarları hesaba katmaz. Onun dikkate aldığı tek şey, ya da daha tam ifadesiyle sermaye üretiminin "genel yasasının" öngördüğü tek şey; üretici güçlerin belirlediği sınıra dek üretmektir. Bu da mevcut sermayenin durmaksızın, bir sarmalı andıran hareket çizerek kendisini genişletmesi ve bunu özellikle de kredi ekonomisi üzerinden olabildiğince ileriye doğru itmesidir. Ne var ki, kapitalizm altındaki sınırlı tüketim ile sınırsız tüketim arasında sürekli bir gediğin oluşması kaçınılmaz olur. Zira o, ne pazarın fiili koşullarını ve ne de zorunlu geçim gereksinimleri içine sıkıştırılmış halk yığınlarını hesaba katar; yalnızca azami kâr peşinde koşar; birikim ve genişleyen yeniden üretimi daha büyük ölçekte büyütme hedefi dışında hiçbir şey onun ilgi alanı içine girmez. Marks, Kapital'deki analizlerinde, kapitalizm altında sınırlı boyutlardaki tüketim ile, bu frenleyici engeli durmaksızın aşmaya çalışan üretim arasında süregelen bir gediğin zorunlu olduğunun altını döne döne çizer. Gereksinimleriyle insan onun ilgi alanı dışındadır. Zira, Marks'ın isabetlice saptığı gibi, kapitalist üretim tarzı gereksinimlerin karşılandığı bir tabloda değil, kâr üretiminin ve bunun gerçekleştirilmesinin amaç edinildiği güzergahta hareket eder. Bu çizgide gelişen ve genişleyen sermaye bir noktadan sonra kendi gelişmesinin iç sınırlarına gelip dayanır; gelişme ve uzlaşmazlıkları açığa çıkar. Ve kriz kapıyı çalar.

Neden kapıyı çalar kriz?

Yanıtı Marks'tan:

"Bütün gerçek bunalımların son nedeni, daima kapitalist üretimin üretici

güçleri sanki yalnız toplumun mutlak tüketim gücü bu güçlerin sınırını teşkil edermişçesine geliştirme çabasına zıt olarak, kitlelerin yoksulluğu ve sınırlı tüketimidir." (Kapital-3, sayfa 428)

Ayrıca Marks çözümlemiştir ki, toplumsal emeğin üretici güçlerindeki gelişme, sermayenin tarihsel işlevi ve varoluş nedenidir. Ne ki, kapitalist üretim tarzının gelişme ve uzlaşmazlıkları da bu noktada başlar. Zira, bu tarzın çelişkisi, üretici güçleri mutlak bir biçimde geliştirmeye doğru bir eğilim içinde olmasıdır. Bu mutlak eğilim özgün kapitalist üretim koşullarıyla sürekli çatışma içine girse de. Sermaye bu tarihsel görevine dört elle sarılırken, inanılmaz bir biçimde üretimi genişletir, sermaye değeri git gide çoğaltır, büyütür ve büyüme devrevi genel aşırı üretim bunalımlarına neden olur.

Kredi ve rekabet de aşırı-üretim için bulunmaz Hint kumaşı rolü görür. Rekabet, metaların ucuzlatılarak geniş bir alana yayılmasıyla olur. Bu da ancak üretici güçleri ara vermeksizin büyütmeyle, teknik temeli geliştirmekle, emek üretkenliği üzerinden olur. Metaların daha geniş bir alana ucuzlatılarak yayılması, rakipleri pazardan sürmek için en etkili yol olur çıkar. Bu ucuzluk da emek üretkenliğini artıran üretici güçlerdeki mutlak gelişmeye doğru eğilimle ancak yerine getirilebilir. Ve sonuçta her alanda aşırı bir üretim sermayeler arasındaki rekabet için vazgeçilemez bir ödev olur. Kim kimi pazardan edecek sorunu geniş ölçekli üretim ile sermayenin dur durak bilmez çoğaltılmasıyla ve rekabet mücadelesi yolu ile yaşam bulabilir. Bu yol, sınırsız bir üretimin ta kendisi olur çıkar. Bu da görelî aşırı-üretim genel aşırı-üretim dönem dönem evrilmesinin temel tabanı olur.

Öte yandan, para ekonomisinin yerini alan kredi sisteminde, kredi, üretim ve dolaşımın çapını genişletmede en önemli etmen olup çıkar. Kredi, dolaşımın ve değişimin sınırlarını hem genişleterek ve hem

de aşarak; hem aşırı üretimi gizler ve hem de üretim sürecinin saklı çelişmelerinin yeğinleşmesini daha büyük ölçekte açığa çıkarır. Kapitalist bir sistemde üretimin ve dolaşımın sürekli bir hal almasında kredi ekonomisi temel dayanaktır. Üretim daha geniş ölçekli hale gelmesinde de, dolaşımın daha hızlı hale gelmesinde de kredi ekonomisi bulunmaz bir temeldir. Kredi dolaşım hızının fevkalade düzenleyicisi olarak değil yalnızca, o aynı zamanda üretimin aşırı hale gelen yapısını da gizleyerek sistemin en önemli nefes borusudur. Aşırı üretimin çelişmelerinin saklı durağıdır o. Zira, kredi sisteminde, para, ödeme aracı olarak hizmet eder. Burada söz konusu olan karşılıklı avans alışverişidir. Metalar para karşılığı değil, belirlenen herhangi bir zamanda ödeme yapılmak üzere bir ödeme vaadi belgesi ile satılır. Kredinin uçsuz bucaksız yayılması ile ödeme zincirinin halkaları da uçsuz bucaksız genişler. Ve böylece para ekonomisi yerini kredi ekonomisine bırakır. Ne ki, kredi ekonomisi ile gölgeye çekilen çelişme ve uzlaşmazlıkların daha büyük oranda açığa çıktığı alan da burasıdır. Zira kredi aracılığıyla yaratılan yapay bir sistemdir ve gelişmesi içinde kendi iç sınırlarına gelip dayanması ilerleyen sürecin kaçınılmaz sonucudur.

Nasıl mı?

Üretim ve yeniden üretim sürecinin tüm sürekliliğinin krediye dayandığı kapitalist bir sistemde, kredinin ansızın kesilmesiyle, üretimin ve dolaşımın sürekliliğini sağlayan kredi zinciri yüzlerce halkasından kopar ve kredi ekonomisine dayalı sistemin yapay yanı gün ışığına çıkarak durgunluğa ve krizlere yol açar. Açığa çıkan krizin fitilini dolaşım sürecindeki tıkanma ateşlediğinden ve bu ateş ilk önce dolaşım sürecindeki sermayede çıktığından, bir kredi ve para bunalımı olarak algılanır. Oysa gerçekte ortaya çıkan dönemseller olarak geri gelen genel aşırı-üretim bunalımının ta kendisidir. Ne ki, herkes bunu Marks'ın sözleriyle "kredi ve para bunalımı gibi görür". Fakat gerçek

tam tersidir. Zira, para ve kredi alanında ortaya çıkan yalnızca bir sonuçtur; neden değildir. Çoğu kez de neden sonuç ve sonuç da neden olarak algılanır olur.

Kredinin birden bire kesilmesiyle ödemeler zinciri yüzlerce halkasından koptuğunda ortaya çıkan fırtınada tüm sorun, borç senetleri olarak bilinen ödeme vaatlerinin yerine getirilememesidir. Marks, poliçe adı altında toplar bu senetleri. Kredi ve para krizinde, bu poliçelerin paraya çevrilmesi sorundur. Bunlar paraya çevrilemez olur ve karşılıklı yükümlülükler yerine getirilemez. Buradaki poliçeler, alım-satımları ifade eder; bunların temsil ettiği şey önceden yapılan alım-satımlardır.

Kriz, alım-satımlardaki genişlemenin toplumun gereksinimlerinin gereğinden fazla üzerinde olmasından kaynaklanır ve gereksinimlerin üzerindeki çok fazla alım-satımlar bunalımın kaynağı olur. Demek ki buradaki neden görünmez hale gelerek sonuç; ve sonuç da görünmez hale gelerek neden olarak görünmüş olur. Ve dolayısıyla herkes de ortaya çıkan bunalımı bir kredi ve para bunalımı olarak bilir; oysa bunalım borç senetlerinin alım satımının genişliğinin toplumun gereksinimlerinin çok çok üzerinde olması fiili temelinden çıkmıştır. Ama unutulmasın ki, burada mülkiyet **poliçeler** biçimindedir.

Fakat sorun bu kadarla da bitmez; dahası var: Bu poliçelerin önemli bir bölümü de bunalımla birlikte açığa çıkan dolandırıcılığı; başarısız spekülasyonları; hiçbir zaman yeniden gerçekleştirilemeyecek olan geriye dönüşleri ve de değer kaybeden ve de hiç satılamayan meta-sermayeyi temsil ederler derken Marks, bir ikinci gerçeğe daha parmak basıyordu.

Anlaşılır ki, tüm senetlerin alım-satımı gerçek yatırımların ifadesi olmaz. Böylece zoraki genişlemeye dayanan yeniden üretim sürecindeki yapay kanallar açığa çıkarak bunalıma katalizör etkisi yapar. Anlaşılır ki, poliçelerin gerçek fiyatı ile onların gerçek temeli bu çizgide kaybo-

lur gider ve hiçbir yerde gözükmez olur. Bu poliçeler tablosunda her şey çarpıtılmış olarak durur; neden sonuç, sonuçsa neden olur.

Demek ki, para ve kredi krizi olarak görünen krizin kendisi ancak fiili bir temele, aşırı-üretim temeline dayanarak açıklanabilir. Kredi sisteminden ansızın para sisteme, yani nakit sisteme geçilmesiyle, para ve kredi krizi diye algılanan krizin, aslında, kredinin çapını genişlettiği aşırı-üretimden doğduğu su yüzüne çıkar ve görünürdeki yanılsama da ortadan kalkar.

Genişleyen yeniden üretimin sarmal gelişmesi ile birlikte piyasalar ne denli genişlerse, kredi de o denli çok yayılır ve bu yayılma, ticaretle spekülasyonu iç içe geçirerek spekülasyonun bu ilişkilere egemen hale gelmesini kolaylaştırır. Bilinir ki, kredinin ödeme aracı olarak hizmet gördüğü bir kredi ekonomisinde, yeniden üretim sürecinin sürekliliği bu yolla sağlanır ve yeniden üretim sürecinden geçen metalar bu sürecin çeşitli evrelerinden geçer. Burada geçişi sağlayan kredidir. Otomotiv sektöründe bir otomobilin geçirdiği evreleri göz önüne alalım. Bu evrelerde otomobil olarak ortaya çıkıncaya kadarki sabit sermaye, döner sermaye, başka girdilerde, kredi, köprü görevi görür. Bu evrelerin ağırlıklı bölümünde nakit ödemesi olmaz; tüm geçişler ödeme yapılmaksızın kredi ile gerçekleşir. Eğer yeniden üretim süreci sürekliliğini koruyorsa, eğer bu süreçteki geriye akış güven altında ise, kredinin yolu üzerinde bir engel yoktur ve kredinin kendisi de genişler ve bu genişleme geniş ölçekli üretimdeki genişlemeye koşut olarak yayılır gider. Ne var ki, geriye dönüşteki dalgalanmaların yol açtığı gedikler ve piyasa dolup taşırın metalar ve giderek düşen fiyatlar yeniden üretim sürecinde sarsıntılara yol açar ve duraklama kaçınılmaz hal alır. Çünkü burada, para kendi düşünsel biçiminden, hesap parası konumundan sıyrılarak, meta-değer karşılığı üzerinden değer maddi biçimi ha-

►► Üretim ve yeniden üretim sürecinin tüm sürekliliğinin krediye dayandığı kapitalist bir sistemde, kredinin ansızın kesilmesiyle, üretimin ve dolaşımın sürekliliğini sağlayan kredi zinciri yüzlerce halkasından kopar ve kredi ekonomisine dayalı sistemin yapay yanı gün ışığına çıkararak durgunluğa ve krizlere yol açar.

line gelir ve de metalar karşısında mutlak bir durumda ortaya çıkar.

Marks'ın, Kapital'de, para teorisi bölümünde genişçe açıkladığı meta-para karşılığı tam da ödemeler zincirinin birdenbire koptuğu bir zamanda kendisini ortaya koyar. Bol miktarda sabit değişmeyen sermaye işlemeden durur ve sermaye olmaktan çıkar; aynı şekilde bolca döner sabit sermaye üretken biçimde tüketilmekten yığılır kalır. Metalar dolup taşar, piyasalar dolu doludur, bol miktarda meta, sermaye depolarda satılamadan bekler ve sanayi sermayesinde aşırı bir bolluk oluşur ama bu sermaye görevlerini yerine getiremez olur. Yeniden üretim sürecinin sürekliliği vurgun yer ve tam bir tıkanma yaşanır ve nihayet, aşırı üretim açığa çıkar. Bu durum bütün üretim alanlarına yayıldığı andan itibaren de genel aşırı-üretim krizi sökün eder.

Elbette burada borsadan ve ondaki altüst oluşlardan söz etmemek olmaz. Marks'ın temel eseri Kapital'de, henüz emekleme aşamasındaki borsayı yeterince ele alamayacağı açıktı ve Engels'in de buna fırsatı olmayacaktı kısa bir makale dışında. Ama aradan geçen bunca zaman sonra borsa kapitalist sistemde hem "bozulmanın kalbi" ve hem de üretimin yönetim merkezi olmuştur artık. Daha, 1895 Mayıs'ındaki en

son yazılarının birinde, ölümünden yalnızca üç ay önce, Engels, borsayı şöyle tanımlıyordu:

"Ama, kitabın yazıldığı 1865'ten beri (kastedilen Kapital'dir -YN), bugün borsaya, önemli ölçüde artan ve sürekli büyüyen bir rol yükleyen bir değişiklik olmuş, sanayi ve tarımsal tüm üretimin, tüm ticaretin, ulaştırma ve iletişim araçlarının olduğu kadar değişim işlevlerinin de borsa yöneticilerinin elinde toplanmasına doğru bir gelişme görülmüş, ve böylece, borsa, bizzat kapitalist üretimin en seçkin bir temsilcisi halini almıştır." (Marks, Kapital-3, sayfa 794)

Borsa bugün artık, kapitalizmin tüm ilişki alanlarına dek sokularak egemen hale gelmiş bulunuyor. İktisadi, ticari ve mali tüm kapitalist dünya borsanın denetimi altında. Ve burada mülkiyet, hisse senedi vb. biçimde bulunur. Özellikle mali sermayenin dünyada belirleyici hale gelmesinden bu yana borsa ekonominin de, ticaretin de, ulaştırma ve iletişimin de egemen gücü olmuş bulunuyor. Dolayısıyla borsa pazarındaki menkul kıymetlerin, tahvillerin, hisse senetlerinin ve fonların hareketi ekonomik süreçlerin gidışı için bir dış termometre görevi görür ama aynı zamanda her gerçek bunalımın nedenlerini de para piyasası bunalımı örtüsü altında gizler. Ne ki, borsa, kapitalist bozulmanın da döl yatağı olur çıkar. Ve bu yatak, hem hayali sermayeye, hem sanal servete ve hem de spekülasyon ve dolandırıcılığa sığınak olan ve her türlü büyük kumarın oynandığı bir "gazino kapitalizmi" olur çıkar.

Ne var ki, bu yatak her gerçek ekonomik aşırı-üretim krizinin niteliği üstünde ancak etkide bulunur ama onun nedeni halini alamaz. Dolayısıyla Marks'ın sermayenin krizi sorunundaki analizi yaşamın canlı gerçeği olmayı sürdürür. Gelişen üretim olanakları üzerinden bir günde üretilenin bir yılda bile piyasa tarafından güç bela tüketilebildiği bir kapitalist yeniden üretim tablosunda, her gerçek ekonomik bu-

nalımın temeli aşırı-üretim değil de başka ne olabilir ki?

-III-

Belirtmeliyiz ki, aşırı-üretim krizinin bir aşamasını oluşturan mali krizin kendisi de üretim sürecindeki altüst oluşların, rahatsızlıkların dışı vurumudur. Örneğin Marks'ın sözünü ettiği tüccar sermayesi bağlamında ortaya çıkan krizin kendisini banka krizi olarak dışı vurmasının nedeni bizzat tüccar sermayesinin bir ölçüde yeniden-üretim sürecinin bağlı olduğu sınırlardan "bağımsız" hareketinden kaynaklanır. Tüccar sermayesi yalnızca dolaşım alanında hareket eder ve bağımsız bir duruma sahiptir. Bu özelliğinden dolayı yeniden-üretim sürecinin sınırlarının dışında kalır hareketi. Şu da var ki, tüccar sermayesinin hareketi, sanayi sermayesinin dolaşım alanı içindeki hareketinin kendisidir. Anımsanırsa, sanayi sermayesi üretim aşamasında üretken sermaye; dolaşım aşamasında meta ve para sermaye biçimlerine bürünür ama her üç biçim ayrı ayrı hareket etmelerine karşın sanayi sermayesinin yeniden üretim sürecinde aldığı üç biçimden başka bir şey değildir ve dolayısıyla sanayi sermayesine bağımlıdır. Ne var ki tüccar sermayesi, üretim sürecine değil de dolaşım sürecine ait olduğu için belli sınırlar içinde ve belli ölçüde bağımsız hareket eder. "Bağımlılık" içinde "bağımsızlık". Marks'ın sözlerini yinelersek bu, "iç bağımlılık" ve "dış bağımsızlık" durumudur. İşte onun bu "dış bağımsızlık" durumu, krizin hem ilk önce toptan ticarete ortaya çıkmasının ve hem de bu krizin bankacılık üzerinden bir mali kriz olarak kendisini dışı vurmasının nedeni olur. Oysa temel, yeniden üretim sürecinin iç çelişkilerinin kendisindedir. Çünkü, bu alanda ortaya çıkan krizin kendisi, fazla üretim krizinin bir aşamasıdır yalnızca; başlı başına bir kriz değil.

-IV-

Kriz hakkında Marks'ın çoğu kişi tara-

fından artık ezberlenen tanımını vererek konuyu sürdürelim:

"Bunalımlar, daima, mevcut çelişkilerin ancak geçici ve zora dayanan çözümleridir. Bunlar, bir süre için bozulmuş dengeyi tekrar kuran şiddetli patlamalardır." (Kapital-3, sayfa 221)

Nedir bu çelişkiler ve kaynakları?

Sermaye üzerine inşa edilmiş bir kapitalist toplumda, çelişkiler, bu sistemin kendi niteliğinden doğar; kaynak, üretim ve yeniden-üretim sürecinin kapitalist doğasıdır. Öyle ki bu doğada gerçek olan tek şey, emeği kurt açlığı ile emerek sömürmek üzerinden en fazla artı-değeri ele geçirmek için üretici güçleri mutlak bir gelişmeye doğru ileriye itme eğilimidir.

Kapitalist üretim tarzı bu yola girerken, ne değeri ve ne de onun içerdığı artı-değerin gerçekleştirilmesi koşullarını hesaba katmaz ve böylece o, artı-değerin elde edilmesi ile onun gerçekleştirilmesi arasındaki çelişmeyi yeğleştirir; o bu yola girerken, ne doğrudan sömürü koşullarını ve ne de bu sömürünün gerçekleştirilmesi koşullarını hesaba katar. Ve böylece o, değerlenme ögesinin yolu üzerindeki değersizleşme ögesini hesaba katmayarak, yolu üzerine engeller koyar; o bu yola girerken, bu iki koşuldan ilkinin, yani doğrudan üretim koşulunun, toplumun üretici gücü koşulu ile ikincinin de, yani birinci koşulun gerçekleştirilmesini de orantılı bağıntı ve toplumun tüketim gücü ile ve özellikle de toplumun büyük bir bölümünün tüketimini dar bir alım gücü içine hapsedmiş olan uzlaşmaz karşıtlık halindeki bölüşüm koşulları tabanına dayanan tüketim gücü ile "sınırlı" olduğunu hesaba katmaz. Ve böylece o, işçiyi sömürdüğü halde bu sömürünün kapitalist bir sömürü olarak gerçekleşmesinin önüne engeller koyarak, sermaye kayıpları ve tahriplerine neden olur; o bu yola girerken, sermayenin kendisini üretirken aynı zamanda kendi iç çelişkilerini de ürettiği gerçeğini dikkate almaz ve böylece gelişmesinin iç sınırlarına

gelip dayanır.

Bu gelişme çizgisi onda, yani sınırsız üretim amacına ulaşmak için kullandığı yöntemler ve araçlar onda, sermaye tahripine, sermayede değer kaybına, kâr oranında düşmeye ve emek üretkenliğinin karları daha ileriye itemeyeceği noktaya dek gerdirerek çelişme ve uzlaşmazlıklarını açığa çıkarır. Marks'ın sözlerini yinelersek; **"Ne var ki, üretkenlik geliştikçe kendisini, tüketim koşullarının dayandığı dar temeller ile o denli çatışır bulur."** Bu da üretim ve yeniden üretim sürecinin sürekliliğinin sağlandığı koşulları birçok noktada bozarak ani dalgalanmalara, altüst oluşlara ve bunalımlara varır. Üretimin sınırsız büyütülmesi amacı ile bu amaca varmak için kullanılan üretim yöntemleri süregelen bir çatışma alanı olup çıkar sermayeye dayalı üretim sisteminde: Yöntem-amaç uzlaşmazlığı.

Görülüyor ki, her şey gelip tek bir şeye dayanıyor: Aşırı üretimin yol açtığı genel aşırı üretim krizi. Elbette aşırı üretim krizi, toplumsallaştırılmış üretim ile kapitalist mülk edinme arasındaki çelişmenin yatağında kendisine yolu açmaktadır. Bir yanda üretim toplumsal karakterdedir; öte yanda toplumsal üretimin sonuçlarının mal edilmesi kapitalist biçimdedir. Sınırsız üretim ile sınırlı tüketim; çelişki budur; aşırı üretim bu yataktan taşar. Toplumun büyük bir kesiminin, yani milyonlarca emekçinin kapitalist mülk sahipleri tarafından yaşam standartlarının asgari bir düzeyde tutularak, ödeme gücünün zorunlu geçim araçları seviyesinde tutulması ile emek üretkenliğinin kanatlandırdığı kapitalizmin, pazar mücadelesinde rakiplerinden geri kalmamak ve bu mücadelede galip gelmek için teknik, bilim, iş bölümü vb. üzerinden emeğin üretkenliğini artırarak, geniş ölçekli üretimi en son sınırına dek genişleterek yatağından taşan üretim kapasitesi arasında oluşan gedik, genel aşırı üretim krizlerinin temelidir.

Gerek para ve kredi ekseninde gelişen

kendine özgü mali kriz ve gerekse de bu krizin açığa çıkardığı genel aşırı-üretim krizi, kapitalist emperyalizmin evrensel krizi koşullarında gelişti ve böylece "krizde kriz" durumu ortaya çıktı. Ve biz şimdi işin bu yanını güncel küresel krizin gelişmesini kolaylaştıran sistemin bu genel krizini de, incelememizin sınırları çerçevesinde ele almak istiyoruz.

-V-

I. Emperyalist Paylaşım Savaşı sırasında kapitalist emperyalist sistem zincirinden Sovyetler Birliği halkasının kopması ve bu kopmanın yol açtığı sonuçlar, kapitalist dünya sisteminin evrensel krizine yol açtı. Bu kriz, tek yanlı değil, bölgesel değil, salt ekonomi ya da salt politikayı değil, hem ekonomi, hem politika başta olmak üzere kapitalizmin tüm alanlarını sarmalayan ve tüm sistemi çepeçevre kuşatan genel bir dünya kriziydi. Salt ekonomik kriz gibi, dönemsel olarak geri gelen değildi; Ekim'den sonra başlayıp dünya tarihini yeni bir gelişme aşamasına, uzun, kronik genel bir buhrana sürükleyen bir krizdi. Sistem, sosyalist bir devletin ortaya çıkmasıyla yer sarsıntısı geçirmiş ve bir daha Ekim öncesi sahip olduğu istikrar ve dengeye kavuşamamıştı.

Dolayısıyla, güncel küresel ekonomik kriz, üretim, dolaşım ve para piyasasının kendisinden ileri gelen çelişme ve uzlaşmazlıkları temelinde gelişse de, bu kriz, bu genel buhran tarafından beslendi, gelişti ve daha da karmaşıklaşarak boyutlandı.

"Bu, yalnızca I. Emperyalist Paylaşım Savaşının kapitalist sistem zincirini parçalayıp onun tekliliğine son vermesi açısından değildi; bu, yalnızca, yeni, karşıt bir sistemin doğuşunda ifadesini bulan sosyalist yeni bir halkanın kendi etrafında yeni bir zincir kümelenmesine yol açması açısından değildi; bu aynı zamanda, sistemin, kapitalizmin emperyalist aşamasına evrilmesinde ifadesini bulan yeni ve özel olan, yeni ve özgül

olan unsurların ve gelişmenin yeni koşullarının, sermayenin 'tarihsel ve siyasal çöküşünü' hızlandıran koşullar ve etmenler olmasındandı. Bu yeni ve özgül olan koşulların ve gelişmenin yeni etmenlerinin de, tekellerin bu egemenliği döneminde de kapitalist sistemin dengesini bozarak sarstığı ve onun tüm gelişme ve genişleme koşullarına karşın çürümesini derinleştirdiği apaçıktır." (Ferhat Ali, Tanrıların Alacakaranlığı ya da Sermayenin Alacakaranlığı, Umut Yayıncılık, sayfa 201)

Bu yeni ve özel olanın, kendisini, dünya çapındaki devrimin nesnel koşullarının olgunlaşmasında, devrimci bunalımın ayağa doğruluşunda, sistemin politik istikrarsızlığında, tarihsel çöküşünün kanıtlanmasında, işsizliğin kitlesel işsizliğe varan durumunda, sanayi işletmeleri ve diğerlerinin süregelen bir kapasite altı çalışmasında, pazarların görece istikrarı çizgisinin yara almasında ve nihayet sistemin "tarihsel çöküşünde" ifade ettiği gelişmenin yeni etmenleriydi bunlar. Bütün bunlara bir de Ekim'den günümüze sürüp gelen devrimler ve savaşlar çağı eklenirse, tüm bu koşulların ve etmenlerin küresel ekonomik krizin ağırlaşmasındaki yeri daha açık hale gelir.

Anlaşılır ki, "krizde kriz"dir yaşanan. Bir yandan güncel mali kriz ve onun açığa çıkardığı sanayi krizi ve öte yanda kapitalizmin genel dünya krizi.

-VI-

Görünenle gerçeği ayırt etmek istemeyen burjuva ekonomistleri krizin nedenini hiç olmadık bir yerde, talep yetersizliğinde, sürümdeki gerilemede görüyor. Onlara göre, talep azaldıkça, yeterli sürüm olmayınca durgunluk ve akabinde kriz ortaya çıkar. Bu, gerçeği tersten okumadır. Talep yetersizliği sonuçtur, neden değil. Ama bu normaldir. Biz biliyoruz ki ve Marks berrakça çözmüştür ki, krizin temeli aşırı üretimdir ve bunun temeli ise, üretici güçlerin gemlenmemiş gelişimi üzerinden kitlesel üretim ile bu üretimi mas-

sedecek toplumun büyük kesiminin yalnızca "gerekli geçim araçlarının" sınırları içine kapatılmasıdır.

Sermaye için aslolan, paranın emeğin ateşinde yıkanarak en fazla kârın ele geçirilmesidir. Burjuvazi bu gerçeği itiraf edemez. Burjuvazi talepteki daralmanın sınırsız üretimle sınırlı tüketim arasında olduğu gerçeğine inatla sırtını döner. Ya da gelişmenin yalnızca bir yanına, "tüketim" yanına gözlerini açar; "sınırsız üretim" yanına gözlerini kapar.

Yaşam standartları yalnızca zorunlu geçim araçları miktarıyla sınırlandırılarak dar bir ödeme gücü içine hapsedilmiş milyonlarca emekçinin alım gücünün her daim sermayenin sınırsız üretim arzının gerisinde kalacağı ve bu gediğin her geçen gün büyüyeceği apaçık ortadayken, halk gereksinim duyduğu metaları alamaz durumdayken, talep yetersizliğinden söz etmek, nasıl mümkün olabilir ki? Gerçeklerle alay etmek demek olur bu. Hemen herkes de bilir ki, üretimin sınırını tüketicilerin gereksinimleri değil, kapitalistin kârı belirler. Zira, kapitalizmin temel ekonomik yasası bunu öngörür.

Stalin ne diyordu bu yasayla ilgili:

"Kapitalist azami kârın, kendi ülkesinin nüfusunun çoğunluğunun sömürülmesi, yıkıma uğratılması ve yoksullaştırılması yoluyla, başka ülkelerin, özellikle de geri kalmış ülkelerin halklarının köleleştirilmesi ve sistemli bir şekilde yağmalanması yoluyla ve son olarak da azami kârın garantilenmesine hizmet eden savaşlar ve ekonominin askerileştirilmesi yoluyla azami kârın güvence altına alınması." (Stalin, Eserler, Cilt 16, sayfa 313)

Bu böyle olmaya devam ettikçe de dönemsel olarak aşırı-üretimin geri gelmesi kaçınılmaz olur. Milyonlarca emekçinin tüketimi her daim emek üretkenliğindeki gelişmenin gerisinde kalır; pazar ile geniş ölçekli üretim arasında daima gedik oluşur ve bir an gelir pazar üretime dar gelir. Bu, kapitalistlerin iddia ettiği gibi, talep ye-

tersizliği değildir; bu, sürüm alanlarının yetersizliği değildir. Bu, ne pazarı ve ne de üreticilerin sınırlı tüketim koşullarını düşünmeden yalnızca en fazla kârı ele geçirmek için üretme hırsıdır: Gereksinim için değil, üretmek için üretmek. İşte sorunun özü de burada, yalnızca buradadır. Talep yetersizliğinin nedeni de sürüm pazarları sorunu da öz suyuna burada, yalnızca burada kavuşur.

Sonuçlar

Kapitalizmin tüm çelişme ve uzlaşmazlıklarını açığa çıkarıp yeğinceleştiren küresel kriz, siyasal ve toplumsal alanda da ağır sonuçlara yol açarak derinleşiyor. Bu sonuçlar şimdiden ortaya çıktı bile. Ama dahası var: kriz aynı zamanda sefalet/sermaye kutuplaşmasını derinleştirecek; bir yandan sefaleti çoğaltıp yoksulluğu artırırken, öte yandan küresel sermaye, devletin koltuk değnekleriyle yeniden yapılandırılıp; sömürü, arz yuvarlağının her alanına yayılıp yoğunlaşmasını sürdürecektir.

Küresel kriz, tek tek her gelişmiş kapitalist ülke ve yarı-sömürgelerde iç politika alanında milliyetçilik ve ırkçılığa kayış, daha fazla gericilik ve faşizm; daha az demokrasi ve özgürlük olacaktır. Nasıl ki, 1929-32 büyük çöküşünün hemen arkasında birçok ülke tek tek iç faşistleşme üzerinden burjuvazinin sınıf egemenliğinin son şekli olarak faşizme kaydıysa; bu yeni çöküşün de öncelinin yolunu izlemesi hiç de ender bir olasılık değildir. Derinleşen krizin ağır yükünü "alttakilere" yüklemek "üsttekilerin" her daim izlediği çizgi olagelmıştır. Krizin üstesinden küresel çapta artan bir sömürü yoğunluğuyla gelecektir sömürenlerin iktidarları. Fatura halka, sınıfa kesilecektir. Bu faturanın kendisi, sermayenin emeğe saldırısı olarak vücut bulacaktır. Kapitalist sınıfın proletarya ve emekçiler üzerindeki baskısı şiddetlenecektir. Yoğunlaştırılmış sömürünün sınıf ve bağlaşıklarında dalgalanmalara yol açmaması, sınıfın ayağa doğruluşuna doğru

bir gelişmeye yolu açmaması düşünülemez. Böyle bir gelişmenin önünü kesmek için iç politika alanında sermaye lehine yeni bir politik düzenleme üzerinden emekçiler aleyhine "demokrasi"nin sabote edilmesi, faşizme kayma ve iç gericilik arz yuvarlağını kuşatacaktır.

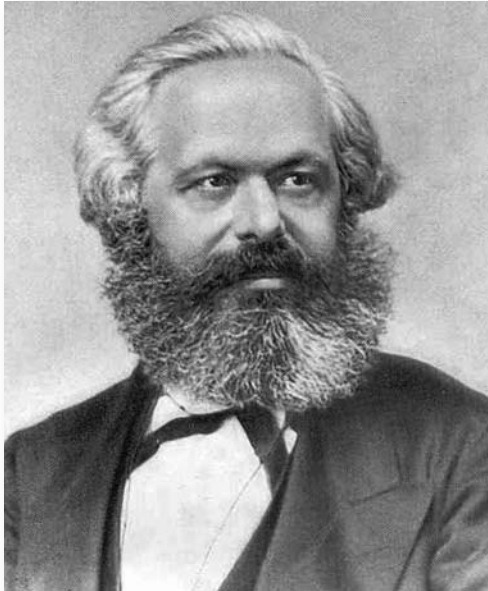
Kapitalist devletin saldırısı bu dönemde hız kazanacak ve alttakilerin sınıfsal tepkilerine karşı devlet zaptiye rolüne daha fazla soyunacaktır. Bu da daha fazla gericilik, daha az demokrasi, daha fazla yoksulluk ve sefalet ve daha fazla sömürü olarak kendisini üretecektir. Ve bunun sonucu olarak işçi ve emekçi kitleler korumasız kalacaktır. İşsizlik kitlesel işsizliğe varacak ve işsizler ordusu büyüdükçe büyüyecektir ve işsizlikle birlikte yaşamak, sermayenin politik bir çizgisi olmayı daha fazla sürdürecektir. Büyüyen yedek sanayi ordusu, ücretleri sermayenin isteklerine uygun düşük düzeyde tutmak için düzenleyici rolü oynamada gecikmeyecektir. Emek gücünün değeri, fiyatının altına çekilerek, ücretlerin düşmesi tüm alanlara yayılarak kitlesel sefalet yaygınlaşacaktır. Elbette bu yeni dönemde göçmenler hedef tahtası haline gelmekte gecikmeyecektir. Kriz dönemlerinde azgınlaşan milliyetçi damar ve bunun beslediği ırkçılık, göçmenlere dünyayı dar etmeyi sürdürecektir.

Öte yandan toplumsallaştırılmış üretimle mülk edinmenin kapitalist niteliği arasındaki çelişme bu krizle birlikte yatağından taşacak; bu çelişmenin siyasal plandaki ifadesi olan **emek-sermaye çelişmesi** ivme kazanacaktır. Sermaye-sefalet kutuplaşması hiç olmadık ölçüde büyüyecektir. Bu sonuçlar, devrimci bunalmı olgunlaştıracak, sınıfa yeni mücadele kanalları açacak ve toplumsal kaynama sınıf mücadelesi rengine bürünecektir. Burjuvazi-proletarya çelişmesi, sesini perde perde yükseltecektir. Her ülkede farklı ağırlıkta bir etkiyle de olsa... Daha şimdiden başta Fransa, Yunanistan, İtalya olmak üzere, kapitalist ülkelerde krizin fatura-

sını ödemek istemeyen geniş halk yığınları kitlesel gösterilerle sokağa çıktı bile. Krizin derinleştiği dereceli kutuplaşmalar toplumsal kaynamaya ivme kazandırmaya devam edecektir. Yakın gelecek, sınıf mücadelelerine gebe duruyor. Gölgeye çekilen çelişmeler, krizle birlikte gün ışığına çıkacak ve saklı duran potansiyel güçler yatağından taşacaktır. Ne var ki, krizin derinliği, genişliği ve uzun vadeye yayılması, burada tayin edici rol oynayacaktır.

Krizin sefalete ittiği yığınlar çareyi devrimleşmede arayacak ve böylece toplumsal kaynama ile sokağın ayağa kalkmasının koşulları her zamankinden daha elverişli hale gelecektir. Ve elbette bir sonraki son alt başlığın konusu olmakla birlikte sermayenin politik, ekonomik, sosyal saldırılarına karşı, yoğunlaşan sömürü ve politik baskıya karşı, çözümü, devrimde arama etmenleri giderek daha belirgin hale gelecek; bazı ülkelerde proletarya dolaysızca çareyi devrimci girişimlerde ararken, bazı ülkelerde ise geleceğin devrimini örgütlemek için uygun ve elverişli koşullar ortaya çıkacaktır.

Nihayet kriz, dış politika alanında da, çelişmelerde dereceli kutuplaşmalara yol açacak ve krizin vurduğu sermaye ve onun kayıpları, zararı başka sermaye gruplarına nasıl yüklerim çizgisindeki bu mücadele,

sermaye, tekeller ve emperyalist gruplar ve devletler arasındaki hırlaşmayı körükleyecektir. Ama aynı zamanda krizin faturasının en azından bir büyük bölümünün yarı-sömürge ülkelere aktarılması dış politikanın bir başka çizgisi olacaktır.

Bu da bir yandan emperyalistlerin kendi aralarındaki çelişmelerin keskinleşmesine, öte yandan da emperyalistlerle yarı-sömürge ülkeler ve halkları arasındaki çelişmelerin derinleşmesine doğru bir hat izleyecektir. Her tekelci grup, her kapitalist ülke ve diğerleri krizden en az zararlı çıkmak isteyecektir. Bu da ekonomik alandaki çelişmelerin politik alana taşınması demek olacaktır. Kârları paylaşırken "kardeş" olanlar; zararları paylaşırken "düşman kardeşlere" dönüşürler.

Sermaye, son birkaç on yılın en ağır ve ciddi krizinin ve onun felaketli sonuçlarının üstesinden gelebilir mi? Devrim gereksinimine işaret eden kriz, devrime yol açar mı? Kriz, devrim ve sosyalizmin "an"ını mı, "yön"ünü mü işaret ediyor? Bu soruların yanıtını son alt başlığımız içinde ele alalım.

Kriz ve devrim gereksinimi

Deniliyor ki, kapitalizmin seçeneği yoktur; yalnızca onun biçimleri vardır. Ve deniliyor ki, kapitalizmden daha iyi bir seçenek yoktur. Bu sorunun yanıtını en sona bırakarak yukarıdaki "sorularımıza" yanıt arayalım.

Önce şu: kapitalizm yüzyılın bu en büyük krizinin üstesinden gelebilir mi?

Her büyük kriz, burjuvazinin üretici güçleri yönetmeye güç yettirmede gün ışığına çıkarır. Bu şu anlama gelir ki, meta üretimine dayalı bir üretim sisteminde, yani sermayenin egemenliğine dayalı bir üretim tarzında, bu sistemin kendisi, modern üretken güçleri yönetemiyor, onların haktan gelemiyor; bu güçler karşısında yetersiz kalıyor. Kriz, bu gerçeğin yalın doğrulanışının sonucudur. Toplumsallaştırılmış üretimde anarşi egemendir; anarşi içinde anarşi ile işleyen bir toplumdur söz konusu olan. Plan-

sızlık, rastlantı ve anarşi üçgeninde hareket eder bu sistem. Üretim, üretim araçları ve ürünlerin kapitalist niteliği, üretim ve dolaşım süreçlerini ve değişimi dönemsel olarak yolundan çıkarmakta ve sistem, gelişmesinin iç sınırlarına gelip dayanmaktadır: Kilitlenme.

Seçenek, halkın maddi ve kültürel gereksinimlerinin karşılanması temeli üzerinde, önceden hazırlanmış bir plan dahilinde üretimin örgütlenmesidir. Üretimin toplumsal karakterine karşın, kapitalist üretimin tüm sonuçlarının mal edilmesi kapitalist biçimdedir. Her kriz bu biçimin iflas ettiğini gösteriyor. Bunun seçeneği ise, üretim araçlarının sermaye karakterine son verip, onlara proletarya önderliğinde toplumsal bir karakter kazandırmaktan ibarettir.

Ne ki, tüm bu duruma karşın, sistemin hala krizden kendi olanaklarıyla çıkma koşulları bütünüyle tükenmemiştir ve sistem hala onu çöküşe götürecek denli olgunlaşmamış ve son durağına varamamıştır; bunun olduğu durumlarda da bu çöküşe müdahale edecek tarihsel mücadele dinamikleri oluşmamıştır.

Her kriz, bir yandan üretken güçleri yıkar, ama öte yandan kapitalist üretim tarzının ileriye doğru gelişmesine yeni bir olanak olur.

Şöyle diyor Marks: "**Ama bir bunalım, daima geniş yeni yatırımların çıkış noktasını oluşturur.**"

Ve devrimle sonuçlanmayan her kriz, Marks'ın bu teorisinin yeni bir doğrulanışı olarak tarihte yerini alıyor. Kaldı ki, devrim her büyük krizin arkasından gelmesine karşın, her kriz devrime yol açmaz; onun için kapıyı aralasa da. Bunun için devrimi yapacak güçlerin, proletarya ve emekçilerin bilinç ve örgütlenme düzeyi, yani devrime müdahale edecek devrimci araçların da "deminde" olması zorunluluğunu, tarih, 1918 Almanya devrimi örneğinde olduğu (nesnel koşulların olgunluğu ile devrimin öznel koşullarının yetersizliği arasındaki gedik) gibi

göstermiştir.

Anın tarihsel durumunda, krizin en çok vurduğu gelişmiş kapitalist ülkelerde, bu krizden devrimle çıkma olanakları yoktur. Yani sorunun pozitif biçimdeki çözümü uzak gözükmektedir; çözümün, burjuvazi üzerinden negatif biçimi daha yakın durmaktadır. Devrim parolası, bu ülkeler için uygun düşmez ve "an"ın koşullarıyla da örtüşmez. Buralarda devrim parolası, "an"ın değil, "geleceğin" parolası olarak uygundur; ama eylem parolası olarak uygunsuzdur. Bu ülkelerdeki verili krizden devrimle çıkma parolası, uygun olmayan koşullarda kızıl bayrağı boş yere yüksellere kaldırmak demek olan hayalcilik olur. Her büyük devrim, her büyük krizin ardından gelse de, söz konusu ülkelerde bu kriz devrimlere götürmez; götürmez çünkü krizin felaketli sonuçlarının yol açtığı ideal ve elverişli koşullarla, bu koşullardan devrim adına yararlanması gereken güçlerin kendi durumu arasındaki içler acısı uçurum, anın nesnel gerçeği olmayı sürdürüyor.

Ne ki buna karşın, bu krizden geleceğin devrimi için yararlanmak da görevdir. Halkı kapitalizmin sağlamlılığı ve yıkılmazlığı konusundaki hayallerden kurtarma propagandası için en uygun koşulları sunmuştur kriz. Özellikle son birkaç on yılda, bu koşullar hiç bu denli uygun olmamıştı. Kriz, kapitalizmi renkli tüylerinden soyup tüm çelişme ve uzlaşmazlıklarıyla çırılçıplak bırakmıştır. Bu durum bulunmaz bir fırsattır; ve proletaryanın örgütlü güçlerinin ideolojik ve politik saldırısı için koşullar son derece elverişli haldedir. Propaganda ve ajitasyon için, ara güçleri kazanmak için, yalpalayanları yola getirmek için ve de en önemlisi sınıfı kazanmak için ve nihayet devrimin gerekliliği için tavsayan havayı geri getirmek için elimize geçen en büyük fırsattır bu.

Ve sonra şu: Kriz, bu ülkelerde devrimlere yol açmasa da **devrim gereksinimine işaret ediyor. Kriz bu ülkelerde devrimin "an"ını değil, "yön"ünü tayin etmede**

pusula görevi görüyor. Krizle, kapitalizm batağa saplanmıştır; kriz, devrim gereksinimi için termometre görevi görmüş ve bu gerçeği tanıtlamıştır. Ayrıca kriz, devrim ve sosyalizmin gerekliliğini bir seçenek olarak daha çok yakınlaştırmış ve ona dair umutları yeşertmiştir. Devrim ve sosyalizmin gereksinim olduğunu her zamankinden çok daha fazla öne çıkarıyor. En çok üzerinde durulması gereken nokta budur; krizin özellikle gelişmiş ülkeler başta olmak üzere dünyada yolunu açtığı ve lehine bolca malzeme sunduğu propaganda aracı da budur. Tartışma götürmez bir gerçektir ki, her kriz devrime yol açmaz ama, devrime yolu açan krizler de, kendiliğinden gelmez. Zira biz Marks'tan bu yana biliyoruz ki, kapitalizm kendi krizinin altında; falsoları, çelişmeleri ve açmazlarıyla kendiliğinden bir süreçle iflas bayrağını çekip çökmeyecek ve dolayısıyla kuru bir kamış gibi kendi içinde kırılmayacaktır. Devrim krizle kendiliğinden gelmez; onu çekip almak gerekir. Onu çekip alacak olan da bilinçli ve örgütlü sınıftan ve bu sınıfın öncüsünden başkası değildir.

Kapitalizm seçenezsiz mi? Her büyük kriz, kapitalizmin seçenek olamayacağını zengin kanıtlarını sunuyor bize. Tarih, bunun örnekleriyle doludur. Krizle birlikte açığa çıkan ve patlak veren sistemin gelişme ve uzlaşmazlıkları ve onu güçten düşüren etmenler, kapitalizmi nasıl seçenezsiz yapabilir ki? Her kriz, aynı zamanda kapitalizmin seçenezsiz olmadığının tanıtlanması değil midir?

Kapitalizmin seçenezsiz olmadığını 20. yüzyıl devrim ve sosyalizm pratikleri yeterince kanıtladı; dünyanın üçte birinin halk demokrasisi ve sosyalist ülkeler rengine bürünmesi, sosyalizmin yaşamın yaşayan gerçeği haline gelmesi ve hem de bunun bir gün değil, bir ay değil, bir yıl değil, onlarca yıl süren bir pratikle kanıtlanması, kapitalizmin seçenezsiz olmadığının en açık kanıtı olsa gerek. Bu pratikler, sonradan karşıtına da dönüşse, sosyalizmin kapitalizm karşı-

sında bir seçenek olduğu ortaya çıktı.

Denilebilir ki, devrim ve sosyalizmin yenilgisi, bu kanıtın aleyhine güçlü bir etki yapmadı mı? Kapitalizmin feodalizme ve ortaçağ gericiliğine karşı verdiği mücadele sürecinde nasıl ki, bir dizi zafer-yenilgi gelgiti yaşanmışsa; nasıl ki, burjuvazinin alaşağı ettikleri, burjuvaziye devirip yenden işbaşına gelebilmişlerse ve nihayet burjuvazi nihai zaferini nasıl ki, ancak birkaç yenilgi-denemesinden sonra pekiştirebilmişse; sosyalizmin kapitalizmi alt etme mücadelesinde de, tarih aynı çizgiyi neden izlemesin ki! İlk hamlesinde yenilgi alan sosyalizmin, tıpkı burjuvazinin feodaliteye karşı mücadelesinde olduğu gibi, ancak birkaç hamleden sonra, zaferini nihai zafere dönüştüreceği anlaşılır şeydir. Nihai zafer asla tek hamleden ibaret değildir; tarih bunu her büyük olayda kanıtlamıştır. Bu bakımdan sosyalizmin yenilgisine, tıpkı öncelinin yenilgisi gibi görelî yenilgi gözüyle bakmak gerektiği tarihin bir hükmüdür. Başka türlü de düşünülemez. Ama şu kesin: Tarih, biraz yolunu şaşırsa da, yol kazalarına uğrasa da, önlenemez bir biçimde devrim ve sosyalizme doğru yol alıyor. Kapitalizmin her krizi, bu yolu daha da yakınlaştırıyor.

Krizin sunduğu elverişli ve ideal fırsatlardan yararlanarak, sığ sulara çekilen devrim ve sosyalizmi eski büyü ve çekiciliğine kavuşturmak yalnızca bize bağlıdır. Zira, kriz, devrim ve sosyalizm gereksinimine fena halde "işaret" ediyor. Kriz, devrimci bir patlamanın fitilini, belki, hemen şimdi ateşlemeyecektir ama bu ateşi yakınlaştıran potansiyel güçlerin yelkenlerini dolduracaktır.

Dünyanın çatısından vadilere doğru yayılan devrim lavlarıyla, bu "işaret" arasında köprü kurulabilirse; bunun, yanı başımızdaki potansiyel yanıcı maddeleri tutuşturması hiç de uzak bir olasılık olmasa gerektir. Yeter ki, bunları tutuşturacak denli aklımızı ve yüreğimizi bu işe koyalım; gerisi, tarihin durdurulamaz akışıdır.

ALEVİ ÇALIŞTAYI VE AKP'NİN “AÇILIMLARI”

Osmanlıdan TC'ye geçen “havuç-sopa” taktiğinin bir parçası olarak Alevilere bir kez daha “havuç” uzatılıyor. Bu sayede Alevilerin düzen içine daha fazla çekilmesi ve asimile edilmesi hedefleniyor.

3-4 Haziran tarihlerinde, AKP'nin “Alevi Açılımı”nın bir parçası olan “Alevi Çalıştayı” toplandı. Osmanlıdan TC'ye geçen “havuç-sopa” taktiğinin bir parçası olarak Alevilere bir kez daha “havuç” uzatılıyor. Bu sayede Alevilerin düzen içine daha fazla çekilmesi ve asimile edilmesi hedefleniyor. Diğer yandan da “demokratikleşme” imajı için çalışılmaktadır.

Caferiler ve Nusayriler dışındaki hemen hemen tüm Alevi-Sufi kesimlerin temsil edildiği Çalıştay'a toplam 35 örgüt temsilcisi katıldı. AKP, Çalıştay'ın amacını “Alevi sorununu çözmek” olarak yansıttı. Başbakanlık Alevi Açılımı Koordinasyonu'nun organize ettiği bu Çalıştay'ın etkileri farklı çevrelerce farklı şekillerde yansıtılmıştır.

Devletin sözcüsü gibi hareket eden Cem Vakfı (ve başkanı olan İzzettin Doğan),

Çalıştay'a övgüler düzmekten geri durmadığı gibi birçok demokratik talebin de önüne set çekmeyi ihmal etmemektedir; Diyanet İşleri Başkanlığı'nın (DİB) kaldırılması talebine karşı çıkması gibi... Çalıştay'ı, AKP sözcüsü olan medyanın nasıl yansıttığı malum. Fetullah Gülen'in de destek verdiği “Alevi Açılımı”, bu çevrelerce yere göğe sığdırılmıyor. Çalıştay'a şüpheli yaklaşanlar olduğu gibi bunu “basit ama önemli bir adım” olarak değerlendiren çevreler de bulunuyor. Ali Balkız gibi (Alevi Bektaşî Federasyonu Başkanı) AKP'yi samimi bulmayıp, asimilasyona daha fazla dikkat çekenler de bulunmaktadır. Ancak, geniş kitlelerde “Alevi Açılımı”nın yeterli bir sınıf tahliline dayanan bir algısının olduğu söylenemez.

Çalıştay'ın Kürt sorununun tartışılmaya

başlandığı ve "iyi şeyler" in vaat edildiği bir döneme denk gelmesi tesadüf değildir. TC, Kürt sorununu, sistem içerisine sokarak (başta silahları susturmak üzere) Kürtlerin gözünü boyamaya ve bu sayede de ayrıca imaj tazelemeye, devletin meşrutiyetinin asgari tekrar sağlanmasına çalışıyor. Aynı amaca hizmetle Alevi sorununu da bu sınırlar içerisinde dile getirmektedir. "Demokratikleşme" imajı çerçevesinde yeni ideolojik manipülasyon araçlarını ve argümanlarını devreye sokan TC, Ergenekon, Kürt sorunu, AB gibi meselelerle birlikte, Alevi sorununa da bu temelde biçim vermek istemektedir.

Uşak medyanın iddia ettiği gibi bu Çalıştay, hükümet veya devletle Alevilerin ilk resmi teması değildir. Sırf AKP, bu Çalıştay'la birlikte Alevi temsilcilerle toplam yedi kez bir araya gelmiştir. Yanı sıra 1990'dan beridir, Kürt Ulusal Mücadelesi ile devrimci mücadelenin ivme kazanıp genişlemesine paralel büyüyen Alevi hareketini bastırmak isteyen TC, havuç politikasını ön plana çıkarmıştır. Her ne kadar Sivas katliamı ile Gazi Mahallesi katliamını bu süreçte yapmış olsa da bu süreçte, hemen her burjuva siyasi parti lideri kendisini "Alevi" ilan etmişti. Aleviler, burjuva siyasi partiler içerisinde daha fazla yer almaya başlamıştı vs. Alevileri istediği gibi asimile edemeyen TC, en azından onların devrimcilerin yanına kaymasını engellemek ve düzen içine daha fazla çekebilmek için "havuç" politikasını daha fazla öne çıkarmak zorunda kalmıştır.

Tarihi katliamlarla dolu olan TC'nin "iyi niyetinden, demokratikleşmesinden vs." şüphe etmemiz için on binlerce nedenimiz bulunmaktadır. TC'nin sırf Alevilere yönelik geçmişine kısa bir bakış atsak bile TC'nin özünü açığa çıkartmaya yetecektir. Ne bu Çalıştay'da ne de genel olarak "Alevi Açılımı"nda geçmişe hiç değinmeyen, özelleştirinin ucundan bile geçmeyen

TC'nin amacının, lafzının ötesinde olacağı aşikardır.

Aleviler ve devlet

TC, Osmanlı'nın devamı olan bir devlettir. TC, Osmanlı'dan devletçilik geleneği ile birlikte, hâkim din olan Hanefi-Sünni mezhebini de ("kullanım kılavuzuyla" beraber) devralmıştır. Bu mezhep, örfi hukuka ve içtihadı diğer Sünni mezheplerden daha fazla yer ayırması dolayısıyla TC'ye en uygun din durumundaydı. TC, mozaikler diyarı olan Anadolu'da bu mezhep sayesinde, hem Alevileri hem de Sünni kesimleri -asgari oranda da olsa- sisteme yedeklemeyi başarabilmiştir.

TC, Alevileri laikliğin temel direklerinden biri haline getirdiyse de bu, onlarla olan çelişmelerinin bittiği anlamına gelmez. Çünkü hakim dini-mezhebi daha fazla yaymak zorunda olan TC, Alevileri asimile etmeliydi. Cumhuriyet tarihi boyunca da çeşitli yöntemlerle asimilasyon politikalarını daima uygulamıştır. Bu politikalar, bazen katliamlarla (Dersim, Maraş, Çorum, Sivas, Gazi...) bazen de Alevi köylere zorla cami yaptırılması şeklinde yürütüldüğü gibi, TC cumhurbaşkanlarının Hacı Bektaş şenliklerini ziyaret etmesi ve "rüşvet" teklif etmesi şeklinde veya devlet erkânını "Alevicilik" oynaması şeklinde de yürütülmüştür.

1970'lerde devrimci hareketin -tüm dünyada olduğu gibi- Anadolu'da da yükselmesi ve Alevilerin geniş bir devrimci taban oluşturmaları, onları devletin yanına çekmeyi daha fazla zorunlu kılmıştır. TC, bu dönemde Alevilere yönelik baskı ve katliamlarını artırırken, 1980 Askeri Faşist Cuntası, Alevilerin "hamisi" rolüne bürünerek, onların önemli bir kısmını sisteme yedeklemeyi başarmıştır. 1990'larla birlikte gelişen ulusal ve devrimci mücadeleden etkilenen Aleviler, daha fazla örgütlenmeye ve seslerini yükseltmeye başlamışlardır. TC, yine katliamları dev-

reye soktu. 1993 Sivas katliamı ile sindirme çabası işe yaramadı. Bunun üzerine Cumhurbaşkanı S. Demirel, Hacı Bektaş Şenlikleri'ni ziyaret etmiş ve Alevi kuruluşlara yüklü bir "bağış" teklif etmiştir. Bunu 1995 Mart'ındaki Gazi Mahallesi katliamı takip etti. Her iki katliam da kontrgerillanın eylemiydi ve esas amaç da ikili bir yöne sahipti; bu katliamlarla hem halkı bölmek hem de Alevilerdeki şeriat korkusunu canlandırarak Alevileri daha fazla Kemalistlere yedekleme amacı güdüyordu. Elbette ki her iki katliamın da korkutubaskıyı tüm kesimlere yayma amacı güttüğünü belirtmeye gerek yoktur.

Alevilerin, cumhuriyet tarihi boyunca katledilip de sürekli olarak Kemalist rejime yedeklenmelerinin en büyük nedenlerinden birisi şeriat korkusunun TC tarafından iyi kullanılmış olmasıdır. Yüzyıllar boyunca, bağınaz Sünni kesim tarafından katledilen, baskıyı sürekli yaşayan Aleviler için şeriat, yok olmak veya acı çekmekle özdeşleşmiştir. Kemalistlerin laiklik kisvesi altında, Alevilerin bu korkusunu kullanması, onların cumhuriyet tarihi boyunca sisteme yedeklenmelerine yol açmıştır. Günümüzde de bu durum değişmemiştir, sadece sürece uygun biçimler almıştır.

Alevilerin '90'larda daha fazla seslerini yükseltmelerinin dış koşulları da mevcuttur. '90'larla beraber neo-liberalizmin "Yeni Dünya Düzeni, Küreselleşme, Medeniyetler Çatışması" argümanları ile post-modernizmin "sınıfları yok ettiği" yeni paradigmatları birleşerek, kimlik mücadelelerinin sınıf mücadelelerinin yerine geçmesine neden olmuştur. Böylece dinsel, mezhepsel, etnik veya cinsel kimlikler sınıf mücadelelerinin yerini almış gibi gösterilmiştir. Gerek neo-liberaller gerekse de post-modernistler bu kimlikleri, sosyal ve siyasal yaşamın merkezine koyarak sınıfların ruhuna fatiha okudular/okumaya çalıştılar.

Türkiye'de de Kürtler ve aleviler bu akımlarından etkilenmiştir. Kürt Ulusal Hareketi, post-modernist bir çizginin etkilerini çeşitli şekillerde dışa vururken, Aleviler de kimlik mücadelesi temelinde daha fazla örgütlenmeye başlamışlardır. Uluslararası alanda etkinlik kuran kimliğe dayalı mücadele biçimleri, iç koşulların uygun olmasıyla birleşerek Alevilerin seslerini daha fazla çıkartmasına olanak vermiştir.

TC, emperyalizmin yeni yönelimine uygun olarak yeni mekanizmalar ve yeni argümanlar-araçlar yaratmaya çalışırken, diğer yandan da Kürtler ile Alevilerin bir türlü asimile edilemeyeşinin ve bastırılmayışının sancılarını yaşıyordu. Sonunda, eski tarz asimile politikaları kısmen değiştirmeye karar verdi. Emperyalistlerin de dayatmasıyla birlikte Kürtler ve Alevileri farklı yöntemlerle sistem içerisinde tutmaya çalışmaktadır. TC'nin "Alevi Açılımı" esasta bu tarihlerde, '90'ların başında başlamıştır. 1990'dan günümüze kadar toplam 7 adet "Alevi Açılımı" olmuştur. (Radikal İki, 14/06/2009)

Bu "açılımlar" için milyonlarca liralık fon da ayrılmıştır. Ancak her "açılım" Alevilerin sorunlarının sürüncemede bırakılması ve onların "umut"landırılarak sistem içerisinde tutulmasından başka bir işe yaramadı.

AKP'nin "açılım"ının öncekilerden farkı, AKP'nin daha fazla hareket alanına sahip olmasıdır. Eski kadroların tasfiye edilmesi, Kürt Ulusal Hareketi'nin silah bırakmaya hazır olduğunu açıklaması, sosyalizmin eskisi kadar itibara sahip olmaması ve emperyalistlerin tam destek vermesi AKP'nin etkisinin daha fazla olmasına yol açmıştır.

Aleviler ve AKP

AKP, "İlimli İslam Projesi"ne göre biçimlendirilmiş bir partidir. TC'nin Ortadoğu'daki jandarma misyonu genişletilerek

"arabulucu, barış elçisi vs." misyonu adı altında neredeyse ABD'nin dış işleri bakanlığının bir uzantısı haline getirilmiştir. AKP'nin tüm Ortadoğu'da bir prototip olarak sunulması dolayısıyla emperyalistlerce desteklenmekte ve yönlendirilmektedir. Bu çerçevede AKP, TC'nin "kırmızı çizgileri"nden olan Kürt sorunu ile Alevi sorununa "derman" olacağını ilan ederek iyice teşhir olmuş devletin kitleler gözünde meşrutiyetini sağlamaya ve en geniş kitleleri sisteme yedeklemeye çalışmaktadır.

AKP'nin tabanı Alevi düşmanlığında önde gitse de AKP bunu çeşitli araç ve yöntemlerle görece nötrlemiştir. F. Gülen'in, Alevileri öven açıklamasının ve onları "Müslüman" ilan etmesinin, "Alevi Açılımı"na denk gelmesi tesadüf değildir.

AKP'nin samimiyetsizliğini ve manipülasyon dolu "açılımı"ni tutarsızlıklarından da anlayabiliyoruz; görebiliyoruz. AKP "laik" olduğu ile övüne dururken "laik" bir ülkede Diyanet İşleri Başkanlığı'nın (DİB) kaldırılması talebi söz konusu bile edilmektedir. Sünni-Hanefi mezhebi mensuplarına "hizmet" eden, tüm diğer din ve mezhep sahiplerinin vergilerini bu inanç mensuplarına aktaran TC ve AKP, bu konuda -hala- bir açıklama yapmamıştır. Alevi köylerine yaptırılan camilerin, Alevilerin de içinde olduğu diğer din-mezhep mensuplarının vergileriyle yaptırılmasını da açıklayamamıştır. Zorunlu din dersi, la-

iklik savunusu ile zaten zıtlık oluştururken bunun Alevileri asimile etmenin bir aracı olarak kullanıldığı ve kullanılmaya devam edildiğinin özeleştirisi yapılmamıştır. Dahası Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) ile 8. Danıştay'ın, zorunlu din dersinin kaldırılması yönündeki kararını hala uygulamayan AKP, bu dersin zorunluluğunu savunmaya devam ediyor. Eski Milli Eğitim Bakanı Hüseyin Çelik, bu yönlü eleştirilere cevaben "tüm

gelişmiş ülkelerde zorunlu din dersinin olduğunu" iddia etmeye başlamıştı. Alevi sorununun sürmesindeki en önemli uygulama ve kurumlardan olan zorunlu din dersi ile DİB'nin varlığı oluştururken, AKP, bu iki temel konuyu müzakere konusu bile yapmaya yanaşmamaktadır. Bu konudaki yaklaşım bile AKP'nin bize nasıl bir "çözüm" hayal ettiğini gösterebilmektedir.

Alevi Çalıştay'ında hükümeti temsil eden Devlet Bakanı Faruk Çelik'in "Hükümet olarak Alevi kardeşlerimizin sorunları ve talepleri konusunda ihmalkar yaklaşımları kesinlikle benimsemiyoruz". (Taraf, 04/06/2009) şeklindeki iddiası tamamen manipülasyona yöneliktir. TC, Alevileri Sünnileştirmeyi artık eski yöntemlerle yapamayacağını anlamıştır. Alevilerin kimlik mücadelesini yükseltmesi ve sınıf dengelerinin bir sonucu oluşan bu anlayış, TC'nin Sünnileştirme politikasını terk ettiği anlamına gelmez. Tersine, TC, AKP gibi İslamcı görünümlü bir parti sayesinde nasıl ki radikal-militan İslamcılar görece pasifize edip geniş İslami kesimleri sisteme yedeklediyse Alevileri de daha fazla sistem içerisine çekmek ve orada tutmak istiyor. Bunun için de bazı göz boyayan düzenlemelerle Alevilerin farklı arayışlara (sosyalizm gibi) girmesinin önüne geçmeye çalışmaktadır. Bunu başarabildiği oranda, onları, yavaş da olsa, Sünnileştirebileceğinin hesaplarını yapmaktadır.

Aleviler ne istiyor?

Alevilerin ilk talebi kimliklerini tanınmasıdır. Her ne kadar homojen bir Alevi kimliğinden söz edemiyorsak da Aleviler artık, sırf inançları ve kimlikleri yüzünden aşağılanmak, yok sayılmak veya katledilmek istemiyorlar. Ki bu, onların en doğal hakkıdır. Demokrat ve devrimcilerin de destek vermesi gereken taleplerin başında bu yer almalıdır.

Bazı Aleviler, devletçi zihniyetle hareket ederek Alevilerin sisteme yedeklenmesinde aktif rol oynuyorlar. Bunların en başında Cem Vakfı ve bu vakfın başkanı İ. Doğan yer almaktadır. Bu vakıf, DİB'in kaldırılmasının "gerçekçi" olmayacağını savunuyor; yani bu kurumun kaldırılması talebine karşı çıkıyor. Onun yerine Alevilerin devlet kurumu içerisinde temsilini sağlamaya, yani Alevileri devletçileştirmeye çalışıyor. Bunlara rağmen Alevilerin kimlik mücadelesini askıya almamız söz konusu olamayacağı gibi; tersine, bu tür anlayış ve kurumlarla (Cem Vakfı gibi) mücadele etmek zorunlu hale gelmektedir.

DİB'in kaldırılması talebi sadece Alevileri değil, Hanefi Sünniler dışındaki tüm din ve mezhepleri de kapsayan bir demokratikleşme talebidir. Bu nedenle DİB'nin kaldırılması talebi, devrimcilerin de ısrarlı olması gereken bir taleptir. Devletin evriminde dinin devletten bağımsızlaşması devrimci, demokratik hareketin hedeflerinden birisidir. Burjuvazinin, iktidarı ele geçirir geçirmez dini kendi hizmetine sokması ve yeni biçimler vermesi nedeniyle bu görev proletaryanın omuzlarına kalmıştır. Bu temelde, Türkiye'de de dinin devletten tamamen bağımsızlaşması (ve tersi) ve devletin her bireye eşit mesafede olmasının sağlanması, mücadelenin siyasal alanlarından birisidir. Alevilerin bu talebi dile getirmiş olması, onun özünü değiştirmez. Alevilerin esasta kendileri için istediği bu talep baskı gören, ezilen diğer din ve mezhep mensuplarının da ortak çı-

karınadır.

Bu temel yaklaşım paralelinde Alevilerin, Diyanet içerisinde temsil edilmesi ve dedelerin maaşa bağlanması taleplerinin gericiliğe ve TC'nin asimilasyon politikasına hizmet edeceği propaganda edilmelidir. Din, halkın afyonu olarak kitleleri uyuşturmada ve sisteme yedeklemede önemli ve etkili bir araçtır. Alevilerin, devlet güdümüne girmesi onların ezilen ve direnen yönlerini tersine çevirerek devletin bir uzantısı haline gelmelerini sağlayacaktır. Yani artık devlet dinine dönüşeceklerdir ki TC'nin esas amaçlarından birisi budur. Bu nedenle bahsi geçen taleplere şiddetle karşı çıkılmalıdır.

Bu çerçevede zorunlu din dersinin kaldırılması talebi de ilerici bir niteliğe sahiptir. Aynı şekilde, Alevi köylere zorla cami yaptırılması uygulamasına karşı çıkmak da baskı ve asimilasyona karşı çıkmak anlamına gelmektedir. Her iki talep de ısrarla savunulmalıdır.

Cemevlerinin yasal statüye kavuşturulması, elbette ki, devletin dinlere eşit mesafede yaklaşması ilkesinden hareketle savunulması gereken bir taleptir.

Madımak Oteli'nin müze yapılması talebi, tali de olsa, TC'nin katliamcı geçmişi ve niteliğini sürekli hatırlatması açısından önemli ve desteklenebilir bir taleptir. AKP, müze yapma sözünü hala yerine getirmedi. Faruk Çelik'in Madımak Oteli'nin müze yapılması konusunda "acele etmeyin" demesi (Birgün, 23/06/2009), bu işin sürüncemede bırakılacağını işaretler. Bu nedenle, ısrarla müze talebi aile getirilmeli ve '93 Sivas Katliamı yeni nesillere anlatılmalıdır.

Alevilerin son talebi ise dergah mallarının geri verilmesidir. Bu talep, fazlasıyla Alevilerin sorunlarını aşarak, tüm dini kurum, tekke ve zaviyeleri ilgilendiren bir konudur. Aynı zamanda Hıristiyan, Yahudi veya diğer dinlerin -hala tartışmada olan- arazilerin ve mülklerinin geri

verilmesi sorununu da içeriyor. Yanı sıra bu talep AKP tarafından tekke ve tarikatların daha fazla güçlenmesi için gerekli yasal düzenlemelere "bahane" oluşturabilecek bir zemine de sahiptir. Bu nedenlerden dolayı bu talep sınırlı bir şekilde desteklenmelidir. TC, 12 Eylül 1980 darbesi ile ve 1991 CMUK ile tarikatların legal olanaklarını alabildiğine genişleterek, demokrat, devrimci hareket ve Kürt Ulusal Hareket'in önünü tıkamaya çalışmıştır. Şimdi de Alevilerin sorununu "çözmek" görüntüsü adı altında böylesi yasal düzenlemelere girişilmesine karşı çıkılmalıdır. Elbette ki Alevilerin veya her din-mezhep mensuplarının kendi ibadethanelerinin mülkiyetine sahip olma istemlerine karşı çıkmayız; ama bu bahane ile dini örgütlenmelerin önünün açılmasının ve devletle daha fazla kaynaştırılmasının önünde durmak zorundayız.

Alevilerin genel olarak talepleri bunlar olmasına rağmen Çalıştay'da ancak dört talepte uzlaşa sağlanabilmiştir. Bunlar, zorunlu din dersinin kaldırılması, Alevi köylere zorla cami yaptırılmasından vazgeçilmesi, cemevi ve kültür evlerine yasal statü verilmesi ve Alevi dergahlarının sahiplerine geri verilmesidir. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kaldırılması talebi en önemli ve acil talep olması gerekirken bunda ortaklaşamamıştır. Bu, AKP için bir kazanımdır. Ortaklaşılın dört talep kısmen ve tamamen yerine getirebilecek yani AKP'yi (ve TC'yi) çok da zorlamayacak taleplerdir. Dolayısıyla AKP'nin göz boyaması ve Alevileri bir süre daha oyalaması için geniş bir zemin oluşmuştur.

Geçmişe göre bu taleplerin (bazısının kısmen de olsa) yerine getirilmesi önemli ve ileri bir gelişme olarak değerlendirilebilir; ama bu tek yanlı bir yaklaşım olur. Elbette geçmişe göre olsun, kimliğin tanınması mücadelesi açısından olsun bu taleplerin yerine getirilmesi bir kazanım olacaktır; ama sorunun esası ve

büyük kısmı varlığını sürdürecektir. Çünkü, devletin dinden tamamen bağımsızlaşmasını hedeflemedikçe baskı ve asimilasyon artacaktır. DİB'nin kaldırılması, bu açıdan, en acil ve en önemli talep olmalıydı.

DİB'nin kaldırılmayıp da "inanç vergisi" alınması ve her dinin-mezhebin temsilcilerinin, bu vergileri, kendi inanç mensupları için kullanması önerisi, din ile devletin birbirinden bağımsız olması zorunluluğunu kavrayamayanların ürünüdür. Din ile devlet bağımsızlaşmadıkça -tamamen ayrılmadıkça devletin demokratikleştirilmesinin zemini de ortadan kaldırılmaktadır. Din, iddia edildiği gibi, sadece bir inanç sistemi ve vicdan hürriyeti değildir; din, bir ideolojik kılıf ve siyasi bir sistemdir. Herhangi bir siyasi yönetim (ve sosyal kurallar) önermeyen-emretmeyen hiçbir din olmadığı gibi her devlet, bugüne kadar, ideolojik meşruluk ve manipülasyon için en etkin araç olarak dini kullanagelmıştır. Dolayısıyla dinin devletten bağımsızlaşmasının -tamamen ayrışmasının-savunulması, temel siyasi bir ilkedir. Bundan taviz verilemez; esnetilemez. Bahsi geçen talepler, her ne kadar "iyi niyet ve uzlaşma" rolüne bürünseler de gericiliğe hizmet etmesi dolayısıyla, mücadele edilmesi ve karşı çıkılması gereken taleplerdir.

Alevilerin yüzyıllar boyunca gördüğü baskı dolayısıyla, dini kimliklerini öne çıkarmaları doğaldır. Ancak baskı gören kimliğin öne çıkartıldığını hatırlarsak, Alevilerin kimlik mücadelesinin başarıya ulaşmasının faşizme karşı mücadeleyi kapsayacağı ve bu kimliğin kabul ettirilebilmesi sonucunda sınıfsal kimliklerinin öne çıkartılabileceği daha iyi anlaşılabilir. Bu yönüyle, Alevilerin kimlik mücadelesi, sınıf mücadelesinin dolaysız bir parçasıdır. Sınıfsal kimliklerine ancak dini kimlik şeklinde görünen dini örtünün kaldırılmasıyla ulaşabileceklerdir.

► Herhangi bir siyasal yönetim (ve sosyal kurallar) önermeyen-emretmeyen hiçbir din olmadığı gibi her devlet, bugüne kadar, ideolojik meşruluk ve manipülasyon için en etkin araç olarak dini kullanmıştır..

Alevileri mi Aleviliği mi savunacağız?

Alevi sorunu, Türkiye'de Kürt sorunundan sonra siyasal gündemi en fazla meşgul eden sorunlardan birisi olmuştur. '70'lerde devrimci hareketin içerisinde çok fazla sayıda Alevi kökenli militanın yer almış olması, onların sürekli ezilmiş olmasından kaynaklanmıştır. Alevilerin çok geniş bir şekilde sosyalizm mücadelesi içerisinde yer alması birçok hatalı yaklaşımı da beraberinde getirmiş ve bunların bir kısmı hala günümüzün hatalı anlayışları arasında yer almaktadır.

Din sorununa sınıfsal bir yaklaşım sergilenememesi sonucu olarak Aleviliği "sosyalizme eş tutunlar", "esas sosyalizm" olarak görenler ortaya çıktığı gibi Aleviliği "gerçek İslam, İslam'ın özü vs" olarak gören anlayışlar da ortaya çıkmıştır. Oysa devrimci ve komünistler açısından Alevilik de diğer dinlerden farklı olmayan bir niteliğe, idealist bir öze sahip mitsel bir öğretilerdir ve nihayetinde bir dindir.

Dolayısıyla devrimci ve komünistlerin Aleviliği savunması gibi bir durum söz konusu olamaz. Aleviler, kimlikleri dolayısıyla yüzyıllardır ezilip katledilmiştir. Hala, baskı görüp aşağılanabiliyorlar; dinlerini istedikleri gibi yaşayamıyorlar. İşte, devrimci ve komünistler, bu baskıya -tüm baskılara karşı çıktıkları gibi- karşı

çıkarlar ve Alevilerin eşit haklara sahip olabilecekleri demokratik talepleri öne çıkartırlar.

Alevilerin ezilmişliğine karşı çıkmak, bazı sol çevrelerde "Aleviler bizimidir" şeklindeki hatalı anlayışın zımnı veya açık olarak var olmasına dönüşmüştür. Bu hatalı anlayış, sınıfsal temelli örgütlenmelerin güdük kalmasına, Alevi kitlelerin sınıfsal kimlikleri ile sınıfsal çıkarları temelinde örgütlenememesine yol açabilmektedir. Ya da daha uç boyutta Aleviliğin de din olduğu unutulmuş dinler arası polemige girilerek gerçek gündemden bile uzaklaşabilmektedir. Bu hatalı yaklaşımın sınıfsal tahliller yerine, dinsel bakış açısının yansımaları olan "Sünniler devletçidir" şeklindeki abes yaklaşımlara kaydığını da hatırlatalım.

Alevi Çalıştay'ına yönelik eleştiri ve tahlillerde de buna benzer yaklaşımlara, özellikle kendini demokrat olarak gören kişi ve çevrelerde daha fazla rastlayabilmekteyiz. Çalıştay'ı, Sünnilik-Alevilik öğretisi temelinde tahlil etme veya Alevilerin tüm taleplerine "balıklama" dalma vb. yaklaşımlar, bahsi geçen anlayışın ürünü olan pratiklerdir ve bunlar mücadele edilmesi gereken hatalı yaklaşımlardır.

Çalıştay'da ileri sürülen taleplerin ilericileri olanlarını savunmak Aleviliği savunmak anlamına gelmediği gibi "Alevici" olmayı da gerektirmez. Bu savunu, ezilen bir kesimi savunmak ve eşit haklara sahip olmak için mücadele etmek anlamına gelir. Ezilen bir kesimin, ezilmişliği sahip olduğu bir kimlikten (bu cinsel, etnik veya dinsel olabilir) dolayı kaynaklanıyorsa, bunun nedenini sınıf savaşımını bağlamadan ve o kesimin kimlik mücadelesini sınıf mücadelesine bağlamadan o kesimlere ulaşmak, onları örgütleyerek devrim yoluna kanalize etmek imkansızlaşır. Alevilerin kimlik mücadelesi için mücadele etmek aynı zamanda demokra-

tik bir mücadele olduğu gibi, faşizme karşı bir mücadeleyi de içerir. Ayrıca, Alevilerin kimlik mücadelesi ön planda iken, devrimcilerin bunu es geçmesi, önemsememesi, Alevilerin devrimcilerden kopmasına neden olacaktır. Alevilerin kimlik mücadelesindeki başarı, onlara, aynı zamanda, yoksulluğun baskının ve ezilmişliğin esas nedeninin dini değil sınıfsal olduğunu da gösterebilmek zeminini ardına kadar açacaktır. Dolayısıyla Alevilerin hakları ve kimlik mücadelesi dolaysız olarak sınıf mücadelesinin içerisinde yorumlanmak zorundadır.

Çalıştay'da dile getirilen taleplere bu temelde yaklaştığımızda ilerici niteliğe sahip olan taleplerin aslında Alevileri de aşan ve geniş kesimleri ilgilendiren bir demokrasi mücadelesine dönüştüğü rahatlıkla görülebilir.

Alevi sorunu, salt bir din sorunu veya mezhepler arası çatışma sorunu değildir; bilakis, sınıf savaşımının aldığı biçimlerden birisidir. Hâkim sınıf, kendi peşine takabileceği ve yaslanabileceği kitlelere mutlaka ihtiyaç duyar. Bunun için de ideolojik yeniden üretimi sağlamak zorundadır (L. Althusser). Din, binlerce yıldır, ideolojik yeniden üretimin en önemli argümanı ve aracı olmuştur. Bu nedenle TC hâkim sınıfları, cumhuriyet tarihi boyunca Alevileri asimile ederek kendi dini formasyonları içerisinde eritmeye çalışmışlardır. TC var olduğu sürece bundan vazgeçmeyecektir.

Sonuç olarak, Alevilik ile ezilmiş bir kesim olan Aleviler arasında mutlak bir ayrım zorunludur. Devrimci ve komünistler Hamas'ı ve Filistinlileri Sünni İslam'a mensup olmalarına bakmaksızın desteklerler; aynı biçimde Tamillerin Budist veya Hindu olması, onları destekleme koşullarımız arasında yer almaz; ya da Sudan'da katledilen (Arap Müslümanlarca) Hıristiyan kitlelerin yanında olurlar... Bu örnekler sayısız olarak artırılabilir. Kim-

likler sorunu, post-modernizmin ve neo-liberallerin niteliğinden kaynaklı sosyal-siyasal yaşamın merkezine konulmuştur. Bu sayede sınıf mücadelesi yerine kimlik ve kültür mücadeleleri esas alınmıştır. Ancak bu durum devrimci ve komünistlerin çeşitli kimlik ve kültürleri yadsıyacağı -yok sayacağı- anlamına gelmediği gibi o kimliklerle özdeşleşmesini de gerektirmez. Dolayısıyla kimlikler sınıf savaşımının aldığı biçimler ve var olan dengelerce yorumlanmalıdır. Bu temelde bir yaklaşım sergilenerek ezilen kitleler desteklenmelidir ve hakları için mücadele edilmelidir.

Sonuç;

Alevi sorunu Türkiye'nin "kronikleşmiş" bir sorundur. Çabuk çözülmesini beklemek hayal olacağı gibi bu sorunu devrimden sonraya havale etmek de çözümsüzlükten öte bir anlam taşımamaktadır. Alevi sorunu tümünden ve birden çözümlenebilecek bir sorun da değildir. Dolayısıyla uzun süreli bir mücadele olarak ele alınmalıdır. Demokratik talepler içerdiği ve faşizan uygulamaları yadsıdığı için de Alevilerin hak ve eşitlik mücadelesi aynı zamanda demokratik ve anti-faşist bir mücadele olma özelliğine de sahiptir. Dolayısıyla Alevi sorunu çok yönlü incelenmesi ve ele alınması gereken bir sorundur.

Çalıştay'a ve "Alevi Açılımı"na da bu çok yönlülük temelinde yaklaşmak zorunludur. Sınıf bakış açısından uzaklaşan, tek yanlı, dogmatik veya dini temaları içeren anlayışlarla mücadele edilmesi zorunludur. Bu mücadele hem Alevi kesimleri hem de sol kesimleri kapsamaktadır. TC'nin teşhiri veya bu çalıştay -açılım- ile yapmak istediğinin teşhiri tek başına yetersizdir. Dolayısıyla TC'ye karşı mücadele ederken de, Alevi ve demokrat, sol çevrelerin hatalı anlayışlarına karşı mücadele ederken de çok yönlülüğü elden bırakmamalıyız.

KÜRT ULUSAL SORUNUNUN ÇÖZÜMÜNDE TÜRKİYE MODELİ: TASFIYE VE TASFIYECİLİK

Ulusal sorunda temel mesele, sorunun esas özü Ulusun Kendi Kaderini Tayin Etme Hakkına (UKKTH) sahip olması, bu hakkın kullanımıyla her türlü tasarruf hakkının o ulusa ait olmasıdır. Bu hakkın üzerindeki her türlü vesayetin, zora dayanan baskının reddedilmesidir.

"Kürt Ulusal Sorununun 29 Mart 2009 yerel seçimlerinden çıkacak sonuca göre bir rota izleyeceği, tarafların buradan çıkacak sonuçlara göre pozisyon alacağı tahmin ediliyordu. Nitekim öyle de oldu. Seçimin hemen akabinde PKK Nisan ayında çatışmasızlık ilan etti. Arkasından Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün peş peşe Irak ve İran ziyaretlerinde gazetecilere yaptığı açıklamalar geldi. İlk etapta Irak Kürdistanı için "Kürdistan" ifadesi (her ne kadar akabinde bu ifadeyi kullandığını reddetse de) demesi ve İran gezisinde ise "2009'un fırsat yılı olduğu" ve "Kürt meselesinde iyi şeyler olacak" diyerek zaten gündemde

olan Kürt Ulusal Sorununa yeni bir boyut katarak tartışmayı bir kerte daha yukarı taşıdı. Devamında ise Abdullah Öcalan bir yol haritası hazırlığında olduğunu ifade ederek bu yol haritasını her kesimin düşüncesini alarak oluşturacağını ifade etti. Geleneksel noktada tartışmaların olgunlaştığı nokta ise 2009 yılının "çözüm" yılı olacağına dairdir. Nerdeyse her kesimin ortaklaştığı konsensüs bu olmuştur.

Kürt Ulusal Meselesi "çözüm", "barış" ekseninden; "çözümsüzlük", "çatışma" eksenine oturtulan bir karşıtlık denkleminde tartışılarak ilerliyor. Geleneksel noktanın ya "çözümü" sağlayacağı bir "barışın" tesis

edileceği ya da çözümsüzlükle sonuçlanarak bir büyük çatışma ve savaşın kaçınılmazlığı ifade edilip yolun çatallaştığı ve meselenin bir tercih olduğu ifade ediliyor bütün kesimlerce. Ve Kürt Ulusal Meselesinin "çözümü" üzerine bir dizi beklenti yaratılıyor. "Çözüme dair" bir proje enflasyonu, istenmeyen düzeyde bir bolluk, bereket söz konusu! Tabi bir de Türk egemen sınıflarının, devlet yetkililerinin meselesinin tartışılmasında, "rahatça" tartışılmasında oluşan "demokratik" ortamın gururunu sürekli dillendirmeleri söz konusu. Tabi seçim sonrası yüzlerce DTP yönetici ve üyesinin bu serbestlik ortamına dahil edilmemesini saymazsak! Zira onlara bu konuyu "mahpus" damından tartışma olanağı sunuldu.

Bir yandan başta Kürt Ulusal Hareketi olmak üzere devrimci, demokrat, ilerici bir dizi kesimin esasta ezilen Kürt ulusu lehine olan "çözüme" dair yaklaşımı; diğer yandan Türk egemen sınıflarının ve onların siyasi sözcülerinin, "aydın"larının, yazarlarının ve medyasının söylem ve "çözüm"e dair yaklaşımları var. Her iki kampta da kendi içinde farklılıklar, ayrışmalar, soruna dair farklı ideolojik-politik yaklaşımlar söz konusu. Ve yine her iki tarafın da meseleye temelde yaklaşımı, ele alışı ve çıkarları doğal olarak farklı.

Gelinen aşama Türk egemen sınıflarının en inkarcı, kemikleşmiş, kafatasçı, ırkçı ve varlığını Kürt karşıtlığına bağlamış kimi kesimlerini bir kenara bırakırsak, bu egemen sınıfların yer aldığı klikler, blokların ortaklaştığı bir nokta artık Kürt diye bir milliyetin varlığını kabul etmek şeklindedir. Kuşkusuz Türk egemenlerinin "Kürt etnik kimliğinin" varlığını kabul etmesi bile kolay olmamıştır. Özellikle Kürt ulusal hareketinin can bedeli mücadelesinin bir sonucu olmuştur.

Ancak yine Türk egemen sınıflarının bütün bloklarının temelde ortaklaştığı bir nokta daha vardır. Kürt ulusal kimliğinin kolektif haklar temelinde kendisini ifadesini

ret etmek ve bu hak temelinde asgari düzeyde mücadele yürüten Kürt örgütlerini tasfiye etmektir, sindirmektir. Egemenler için günün acil ve en önemli meselesi; süreci bugüne taşıyan savaş ve direniş iradesini, ulusal mücadele azmini kırmak, tasfiye etmektir. Bu temelde örgütlenen yapıyı ilk elden ortadan kaldırarak ulusal hareketin sindirilmesinin zeminini oluşturmaktır.

Bunun hangi biçimlerle, hangi yollarla ve nasıl bir politik yönelimle olacağı ise kendi içlerinde bir tartışma konusu, kavga meselesi olarak açığa çıkmaktadır. Özellikle tasfiye sürecinin nasıl biçimleneceği, verecekleri tavizlerin neler olması gerektiği, çapı ve boyutu gibi meseleler bir tartışma, gerginlik konusudur.

Zira geleneksel ideolojik ve politik tutum olan imha ve inkarla çelişen, artık bu yaklaşımla meselenin sürdürülmesinin imkanlarının bir dizi nedenden dolayı olmadığı mecburen kabul etmek zorunda kalındığı bir devlet tutumu var. Zorunda diyoruz çünkü devlet Kürtleri imha ve inkar ederek politikasını devam ettirmeyi, Kürt ulusal hareketini ve haliyle Kürtleri bu yolla sindirerek, imhaya tabi tutarak yürütmek ister. Ama emperyalist politikalar ve Türk egemen sınıflarına biçilen rol gereği meselenin böyle bir kanlı yolla sürdürülmesi tercih edilmemeye çalışılmaktadır. Bu Türk egemenlerini bazı mecburi değişimlere itmektedir. Bu durumun yönetilmesi, faşist paradigmanın en az zararlı çıkması, sistemin özüne dokunmaksızın uygun ideolojik-politik bir formülasyon oluşturulması hedeflenmektedir. Ama kökleri çok sağlam ve derinlerde olan bir inkarcılık, faşist şekilleniş, şovenist yaklaşım söz konusudur. Bu şekilleniş çarpıcı şekilde açılım adı altında sunulan yaklaşımlarda, kavramsallaştırmalarda komedi düzeyine varan tuhaflıklarla yankısını bulmaktadır. İşte birkaç örnek: "Türkiye Cumhuriyetini kuran Türkiye halkına Türk denir" ya da "Kürt kökenli Türk, Türk kökenli Türk!" gibi akıllara ziyan açılımlar. Yine Genelkurmay Başkanı-

nın sadece "Kürt-Zaza" ifadelerini kullanması (kuşkusuz bu bir kabulü içerir!) "büyük demokratik açılım", "büyük demokrat genelkurmay başkanı" şeklinde lanse eden hatta bu açılımı Kürtler için yeterli gören(!) ve artık haklarını almış varsayan (!) bir zihni şekillenmiş, bir "demokrasi" algısı ve çıtası söz konusudur, ülke egemenlerinde ve siyasal sisteminde. Bu egemen zihniyetin çözüm projektörü, perspektifi de haliyle bu çitayla sınırlı kalacaktır.

Nihayetinde egemenlerin Kürt ulusal meselesindeki bütünlüklü yaklaşımının temel ayağı yine **inkar, asimilasyon ve Kürt ulusunun kolektif kimlik hakkının reddi** temelindedir. Bireysel hak ve özgürlük, kimliğini demokratik ortamda bireysel temelde yaşaması gibi yaklaşımlar ise Kürt ulusal kimliğinin kaba söylemlerden inkarcılıktan; ince naif söylemlerle ve ele alışı inkarcılığa evrilmesinden başka bir şey değildir. Bu yaklaşımın oluşmasının arka planında ise Kürt ulusal meselesinin artık hem iç sorun olarak hem de Ortadoğu'daki yeni denklemlerle birlikte bir bölgesel ve dış mesele olarak kendini dayatması; Türk egemen sınıflarının emperyalist yönelime uyum ekseninde bu sorunu yönetebilecekleri yeni biçimlere ihtiyaç duyma zaruretidir. Yine bu meselenin iç ayağında (kuşkusuz dış meseleyi de doğrudan etkileyen bir faktör) silahlı Kürt ulusal hareketinin tasfiyesinin gerçekleştirilmesi gibi iradi bir gereklilik söz konusudur. Egemen sınıflar buna odaklanan, bunun selameti için çabalayan, bunu besleyen-destekleyen yaklaşımlar geliştiren bir politik hedef içindedir. Türk egemenlerinin çözüm algısı ve anlayışının temel özünü bu oluşturmaktadır.

Meselenin diğer yanında ise "Barışçıl demokratik çözüm" formülü ile ifadelendirilen, meselenin bu yolla hallini isteyen bir irade, Kürt ulusal hareketi vardır.

Kuşkusuz ulusal sorununun hallinde bu bir yoldur. Ulusal hareket barışçıl bir yolla, demokratik temelde, uzlaşa ile bir ulusun iradesini diğer ulusla birlikte yaşama teme-

linde ya da ayrılma temelinde ortaya koyabilir. Burada esas mesele, sorunun özünün doğru konup konmadığı ve ulusların eşitliği temelinde bir perspektifle buna uygun bir çözümle yaklaşıp yaklaşılmadığıdır. Birlikte yaşama iradesi ortaya konurken; ezen ulusun haksız ilhakının, ayrıcalıklı imtiyazlı durumunun ortadan kaldırılarak, bunu gerçekleştiren bir durumun ortaya çıkıp çıkmadığını belirleyen bir kriterdir. Zira tartışma konusu olan ulusal sorunun "çözümüne" yönelik yaklaşım, anlayış ve tutumlardır. Mevcut statükonun değişim vs. değil, sorunun "çözümü" tartışılıyor, ifade ediliyor, barışçıl demokratik yol vs. derken.

Burada "çözüm"ün ancak sorunun özüne inmek ile mümkün olduğunu net vurgulamak gerekir. Çözüm olarak ortaya konan teorik, politik, pratik yaklaşımların sorunun temeline inip inmediği can alıcıdır. Önemlidir, çünkü sözkonusu olan bir ulusun kaderiyle ve bu kaderi tayin hakkı ile ilgilidir. Toplumsal, sosyal, siyasal, kültürel gelişimin temel, en gerekli dinamiklerinin birinin oluşturulması, sağlanmasıyla ilgilidir.

Ulusal sorunda temel mesele, sorunun esas özü **Ulusun Kendi Kaderini Tayin Etme Hakkına (UKKTH) sahip olması, bu hakkın kullanımıyla her türlü tasarruf hakkının o ulusa ait olmasıdır**. Bu hakkın üzerindeki her türlü vesayet, zora dayanan baskının reddedilmesidir. Bu hakkın nasıl, ne biçimde, hangi siyasal biçimi alacağı, iradesini nasıl ortaya koyacağı başka bir sorundur. Bu çok çeşitli biçimleri ve tercihleri kapsar. Bölgesel özerklik talebinden, federasyona, ayrılıp kendi devletini kurmaya kadar çeşitli tercihleri içerir. Ama sonuç itibarıyla burada tercih ulusun kendisine aittir. Burada herhangi bir dış faktörün müdahalesi, engelleyici etkisi vs. hükümsüz olmalıdır. Yani bu meselenin temel ve ilkesel şartı bir ulusun UKKTH'nı kayıtsız-şartsız kendi eline alması ve özgür iradesiyle kullanma hakkını edinmesidir.

Bugün bu temel ilke, en gerekli ilke çeşitli tartışmaların doğrudan ya da dolaylı

olarak konusu haline getirilmektedir. Bir yandan emperyalizm ve proleter devrimler çağında ulusal meselelerin sınırları çerçevelenmiş bir "iç sorun" olmaktan çıkıp uluslararası bir sorun haline alma gerçekliği ve olgusuyla; emperyalist müdahale ve yönlendirmelerin olması ve bugün bunun daha etkin, pervasız ve kapsamlılığı açısından bu temel hakkın kullanımının emperyalizmin payandasına, icazetine dönüştüğü savıyla dolaylı şekilde ya da doğrudan bu hakkın inkar edilmesine; ya da çok çeşitli siyasal dengeler, konjonktürün getirdiği, güçler dengesi ilişkisinin de etkisiyle yani, emperyalist egemen sistemin ve bu zincirin halkası olan egemen ezen ulus devletlerinin (devletin) lehine olan güç dengeleri, sosyal temelde sınıf mücadelesinin zayıflıkları vs. etkenlerle ulusal meselelerin çözümüne dair yaklaşımlarda önemli sapmalara yol açmaktadır. Özellikle ezilen ulus hareketinin bu temelde yaşadığı kırılmalar, tam ulusal hak eşitliği talebinde yaşanan ideolojik-teorik-politik kopuşlar söz konusudur. Bu sapmalara çanak tutan, hatta bu durumu -bütün "tam hak eşitliği" söylemine rağmen "çözüm" olarak ele alıp, özünde ulusun kendi kaderini tayin hakkı gibi tam eşitlik ilkesini iğdiş ederek altını boşaltan yaklaşımlar "devrimci çözüm" yaftasıyla politik sahnede yer almaktadır.

Bunlardan ilk anlayışa yani özünde sosyal-şoven, egemen ulus milliyetçiliğinin ideolojik hegemonyası altında olan, mevcut gerici sistemin ilhakçı pozisyonunu ve ezilen ulusal yönelik haksız, gayri meşru ekonomik, siyasi ayrıcalıklarını objektif olarak onaylayan yaklaşıma dair söylenecek çok şey vardır. Ancak bu yaklaşımı gerici ve sosyal-şoven tavrının tarihsel arka planı ve yarattığı zararlı tahribatlar pratikte önemli oranda teşhir olmuş, devrimci, ilerici cenahta hedef tahtasına oturtulmuştur. Bu anlayışlar hala mevcut koşullarda politik-pratik mücadelenin esas yanını oluşturmaktadır. İlk elden mücadele yürütülmesi gereken anlayışlar olmalıdır. Ancak bu

anlayışların bulunduğu ideolojik-teorik zeminin, tarihsel arka planıyla ele aldığımızda daha çürük ve zayıf olması; sosyal pratiğin ve tarihsel gelişmelerin bu anlayışların temellerini daha köklü sarsması söz konusudur. Bu yönüyle bugün için ideolojik-teorik mücadelede daha talidirler.

Biz esas olarak süreç, konjonktür, sorunun tarihsel ve siyasal anlamda aldığı özgülük, toplumların tarihsel gelişimi ve bugün için bu tarihsel gelişimin sosyo-ekonomik, kültürel gerçekliğine dair yaklaşımlar ve de bunun yeni siyasal yönetim biçimlerini dayattığı tezleri, ulusal meseleye (hatta sınıf mücadelelerine(!)) 21. yy gerçekliğinden ve perspektifinden bakma zarureti vs. vs. gibi bir dizi neden ve gerekçe ile Kürt Ulusal Hareketinin ulusal soruna dair meselenin özünün karartılması ve KKTH ilkesinin bu ekseninde esasında yok saymaya varan sistematik yaklaşımlarının çözüm adı altında sunulan yaklaşımların meseleyi çözmekten uzak olmasını ve bu noktada sistemleşen ideolojik-teorik-politik tutuma karşı uyanık olmak ve sorunun özünü, esasını gerçek ve tutarlı çözümün ne olduğunu döne döne ifade etmek gerekmektedir.

Kürt ulusal sorununun kanlı bir tarihsel arka planı vardır. Son 30 yılda yürütülen ulusal özgürlük mücadelesinin niteliği, çapı, zor aygıtının etkin kullanımıyla birlikte ülke siyasetinin tüm dengelerinin bozulmasına ve etkin bir faktör olmasına ve egemenlerin sorunu yok sayarak yönetme biçimlerinin kökten iflasına neden oldu. Kürt ulusal hareketinin haklı ve meşru mücadelesi, talepleri ve yarattığı hareketin çapı ve devrimci etkisi ise toplumun devrimci, ilerici, reformist tüm siyasal öznelerinin meseleye dair teorik, ideolojik-politik tutumlarını daha da belirginleştirdi.

Özellikle bir kesim devrimci ve reformist siyasal öznenin politik-pratik müdahale altında ulusal hareketin dinamik mücadelesinin de etkisi ve tesiri altında kalarak ulusal soruna yaklaşımda ulusal hareketin

bugünkü politikalarının kayıtsız şartsız desteklenmesi tutumuyla (KKTH'nın kazanılması yönlü bu denli bir çaba ve mücadele bu dostlar tarafından olmamaktadır ne garip kil!) ortaya çıkan sapmaya, yanlış "çözüm" algısı ve yaklaşımının desteklenmesine hatta yer yer "sınıf perspektifi" adı altında bunun altının doldurulup pekiştirilmiş desteğe dönüşmesi söz konusudur.

Çok geniş bir yelpazede devrimci, demokratik, ilerici unsurların ulusal sorunun çözümüne dair yaklaşımı sorunun tutarlı ve doğru temelde çözümünü değil ulusal sorunun bir nevi üstünün geçici olarak örtülmesini amaçlamaktadır. Yaratılan "çözüm" algısı, oluşturulan "çözüm" perspektiflerinin büyüteç altına alınıp, incelenmesi durumunda ulusların tam hak eşitliği, kendi kaderini tayin etme hakkının kazanılması gibi temel ilkelerin, sorunun esas çözümündeki başlangıç ilkelerinin silikleştirilmesi, iğdiş edilerek olabildiğince flulaştırılması ile karşı karşıyayız.

Politik-pratik mücadele bir dizi neden, gelişme ve koşullardan dolayı esneklik içerir. Ancak politik-pratik mücadele yeni biçimlere bürünürken sorunun özünü içeren temel ilkelerle uyumlu olmak zorundadır. Bu ilkelerle uyumlu olmayan yaklaşımlar sorunun özünde çözüm rotasından uzaklaşmasını getirir. Böylesi pratik politik yaklaşımlar da kuşkusuz geliştirebilir, geliştirilir. Ancak o durumda meselenin politik muhtevası tam ifade edilmelidir. Sorunun çözümünü içermeyen ilerlemelere "çözüm" demek sorunu karmaşıktırmak, uzun vadede mücadelenin gelişmesini sağlayacak dinamikleri köreltmek anlamına gelir.

Ulusal sorunun özünde de temel mesele, temel ilke KKTH'ni ulusun eline almasıdır. Bu ne demek? Ezilen ulusla ezen ulusun tam hak eşitliğine sahip olması demektir.

Bunun koşulu nedir? Kürt ulusunun Kendi Kaderini Tayin Hakkını ilhak eden Türk egemen sınıflarının gasp ettiği bu hakkı kayıtsız-şartsız kabul etmesi ve bunun alacağı somut biçimi kabullenmesidir. Evet bu

durum sağlanmadığı sürece -yani Türk egemen sınıfları bunu tanımadıkları sürece sorunun çözümünü beklemek gerçek dışıdır. Ya da hangi durum, gelişme olursa olsun, kültürel hakların çerçevesi ne kadar geniş olursa olsun sorun çözülmüş olmaz.

Bu durumda bugün başta Kürt Ulusal Hareketi olmak üzere bir kısım devrimci, demokrat, ilerici, aydın çevrenin sorunun çözüm yolu olarak ifade ettiği ve mutlak zuretle olarak gördüğü "Barışçıl demokratik çözüm" ne olmalıdır? Kuşkusuz bir ulusun kendi kaderini tayin etme hakkını elinde bulundurmasını barışçıl ve demokratik bir temelde edinmesine kimse itiraz etmez/etmemelidir. Zira en gerekli, en temel hakların barış yoluyla, demokratik kriterlerle halli kötü değil, iyidir. Ama burada Kürt ulusunun kendi kaderini tayin etme hakkının tanınması şartıdır barışçıl, demokratik yol. Bu hak, Türk egemen sınıflarınca tanındığı sürece, yani haksız ilhakına son verdiği sürece, barışçıl demokratik çözümün içeriği bu taleplerle doldurulduğu sürece burada bir sorun yoktur. Zira barışçıl-demokratik çözüm ulusal sorunun çözümünü kapsayan bir içerik kazanır. Bu, bir ulusun en temel hakkını en ideal yöntemle elde etmesi demektir.

Ancak barışçıl, demokratik çözüm yolu eksenine oturtulan politik yönelim sorunun esasına yönelmekten uzak, Türk egemen sınıflarının Kürt ulusunun kendi kaderini kendisinin tayin etmesi hakkını tanımasını içeren, dayatan bir muhtevada değilse orada ulusal sorunun çözümünden bahsedilemez. Bu, adına ne denirse densin ezen ulusun burjuvazisinin ayrıcalıklı konumunun bir başka biçime bürünerek korunması anlamına gelir.

Kürt Ulusal Hareketi epey bir süredir meselenin çözümüne dair barışçıl-demokratik çözümü Demokratik Özerklikle içeriklendirmektedir. Soruna bu zeminde "çözüm" aramaktadır. Bu "çözüm" projesinin beyan ettiği irade, içerdiği politik muhteva ezen ulusla birlikte yaşama yönüldür. Yani Türk

egemen sınıflarıyla, Kürt ulus kimliğinin belli yönleriyle tanınmasını hedefleyen bir uzlaşma arayışı, çabası söz konusudur. Burada hedefler; yerinde yönetim, yerel yönetimlere özerklik ve siyasi idari yapıda tam katılımlı demokratiklik, bölgesel bazda kültürel farklılıkların özgürce ifade edildiği bir yapılanma, kendi dil, renk ve sembollerle bir yönetim vs'yi içeren geniş temelde bir kültürel haklar silsilesi şekline bürünmektedir. Ulusal hareketin son uğraşı burasıdır. Ayrılıp bir devlet kurma yerine bir arada yaşama ama ulusal kimliğin siyasi-kültürel temelde örgütlenme, kendini ifade edip yaşamasını içeren bir forma sahiptir.

Kürt Ulusal Hareketi faşist Türk devlete karşı ulusal sorunun çözümünde ortaya koyduğu devrimci programı ve hedefleri bir yana bırakarak; bugün sistem içi düzeltmeleri, Kürt ulusunun siyasi ve kültürel haklarının mevcut sistem içinde köklü reformlarla verilmesini içeren bir noktaya gelmiştir. Ulusal hareketin bu değişen yönüngenisi kuşkusuz başlı başına bir tartışma konusudur. Meselenin devrimci zeminde çözülmesinden bu vazgeçiş tartıştığımız nokta değildir. Ancak bu kayışın sorunun ortaya konuluş biçimini etkileyen, bu değerlendirmeyi farklılaştıran bir noktaya evrilmesini getirmiştir. Ve bu politika alanına da doğrudan yansımıştır. Zira her uzlaşma çabası kendi haklarından, taleplerinden belli oranda vazgeçmeyi getirir. Ulusal hareketin sistem içi arayışı, Türk egemen sınıflarıyla uzlaşma ve uzlaşarak Kürt ulusal sorununun "hal yoluna konması" çabası da haliyle belli vazgeçişleri getirir. Kürt ulusal hareketinde bu, uzun süreçtir bir çizgidir. Buna dair yaklaşımımızı yani proletaryanın sınıf prizmasından bu kayışı çokça değerlendirdik. Bunlar biliniyor. Nihayetinde ulusal hareketin kendi ideolojik-teorik-politik tercihini yapma gibi özgür bir iradesi vardır. Bugün bu tercihini yani çözüm yönünü reformcu temele oturtan bir içerikten yana kullanmaktadır. Mücadelesini bu eksene oturtmaktadır.

Biz bugün bu siyasi iradeyi bir realite olarak kabul edip, dost ve ittifak bir güç olma gerçekliğinin ortadan kalkmadığı yaklaşımla; ortaya konulan yaklaşımlara MLM'nin perspektifinden bakarak konumumuzu alır, politik tutumumuzu ifade ederiz.

Daha da somutlarsak "çözümde" dönemde olunduğunun ifade edildiği, devletin en yetkili mercilerinin "iyi şeyler olacak" (kimin için? Hangi taraf için?) diyerek ve de "Kürt sorununda Türkiye modeli yaratacağız. Örnek olacağız" (Sorunun kapsamı ve boyutuna rağmen "kursa bakmayın hiç mütevazı olamayacağız" edasıyla hızını alamayıp "model" yaratma iddiası kelliğe karşı ilacı olduğu iddiasındaki kel bir adamın durumunu andırıyor!) açıklamalarıyla motive olduğu, " Kürt açılımı" ifadesini devletin resmi belgelerine sorunu kabul olarak ilk defa kamuoyuna deklare edilerek kayıt edildiği, Kürt Ulusal Hareketinin legal siyasi temsilcilerinin ve Abdullah Öcalan'ın muhataplık derecesinin, düzeyinin Türk egemenlerince içten içe tartışıldığı "bebek katilinden İmralı hükümlüsü" sıfatının verilerek psikolojik sınırların değiştirildiği, hem Türk egemenlerince hem de Kürt Ulusal Hareketi ve önderliği tarafından yoğun bir teşviki mesai ile yol haritalarının-yöntemlerinin yazılıp çizildiği bu koşullarda ortaya konan projelerin özüne-içeriğine bakmak, neyi hedeflediği ve bu minvalde devrimci görevin ne olduğunu, nasıl bir duruş içinde olmak gerektiğini iyi belirlemek gerekiyor.

Zira Kürt ulusal sorununun muhataplarının yani Kürt Ulusal Hareketi ve Türk egemen sınıflarının meseleyi ele alıştırma karşıtlık ve ortaklık temelinde iki yandan bahsetmek gerekir. Karşıtlık temelindeki mücadele, sorunun ilerici yanını yani Kürt ulusal sorununun ve onun hareketinin reformlar yoluyla da olsa belli hakların edinmesini içeren ve Türk egemen sınıflarının bu minvalde zayıflamasını, kan kaybını koşullayan bir yönü içerir. Türk egemenlerinin gasp ettiği Kürt ulusunun haklarının belli yönleriyle alınmasını kapsayan bir mücadele, yaklaşımdır kar-

şıtlık olan nokta. Ortaklık noktası ise faşist sistemin tıkanan, çözümsüz kalan, kriz halinde yürütmekte zorlandığı, yönetmekte zorlandığı, açmazların "reformcu" temelde, kolaylaştırıcı yaklaşımlarla ikame edilmesine, yolunun açılmasına katkı sunuluyor olmasıdır. Kürt ulusal hareketinin bütün çözüm projeleri bu yanı da içermektedir. Burada sürecin devlet açısından sadece Kürt meselesiyle ilerlemediğini bütünlüklü bir yönelim ve yapılanma ile kendisini bir süreçte hazırladığını ifade etmek gerekiyor. AB ekseninde 2000'lerin başından beri sosyal, ekonomik, idari ve siyasi temelde bir dizi yasa ve düzenlemelerin yenilediği ve yapısal adımlar atıldığı, yine Ergenekon soruşturması ve davasıyla yapılanmanın bir başka ayağının yürütülmesi, Kemalist ideolojinin bu gerçekliğe göre revize edilmesi gibi bir süreç yaşanıyor. Kürt meselesini egemen sınıfların bu geniş perspektif ve yapılanma içinde ele aldıklarını belirtmek, devletin karşı-devrimci pozisyonunu bu yeni şekillenişle sağlamlaştırmak istediğini görmek, ifade etmek gerekiyor.

Türk egemenleri bu minvalde ilerlerken Kürt ulusunun tam eşitlik temelinde haklarını kazanmasını ya da bunu tanımasını kabul etmeyecek bir "çözüm" arayışını ve anlayışını benimsiyor. Yani kendini ikame ederken Kürt ulusunun temel haklarını gasptan vazgeçmeden ama belli haklar (kültürel, bireysel) vererek ilerleme hesabı içindedir. TC'nin meseleye geniş perspektifle Neo-Osmanlılık hayali, bölgede önder lider ülke olma hevesi ile baktığı, bu "iç sorunu" bu hesaplarla "çözmüş" gibi yapma telaşı vardır. Yani emperyalizmin politikalarının ve buradan kendi çıkarlarının selameti için bir uğraş, arayış içindedir.

Bugün uzlaşma, diyalog denilerek üretilen politika, yaklaşım Kürt ulusunun tam hak eşitliği temelindeki haklarından taviz vermesi anlamını içermektedir. Zira yaşamın, sosyal pratiğin ve siyasetin gerçekleri taraflar arasındaki uzlaşmada karşılıklı tavizleri zorunlu kılar. Türk egemenlerinin

geldiği noktada buldukları haksız, ilhakçı, inkarcı (kaba) pozisyonlarından "bireysel kültürel demokratik haklar" çerçevesinde ve batılı emperyalist güçlerin azınlık hakları temelindeki "çerçeve anlaşması" eksenine oturan, bugün AB müktesebatı ekseninde "kültürel", "yerel yönetimlerin yetkilerinin genişletilmesi" hakları gibi ulusların kendi kaderini tayin hakkı yerine ikame edilen ve kuşkusuz basbayağı bu hakkın kullanımını inkar ve ret eden çerçevede bir "tavize" hazır olma gerçekliği söz konusudur. Türk egemenleri belirledikleri azami çerçeve dışına çıkmaksızın, bu çerçevenin sınırlarını daraltacak, tavizleri çok daha geriye çekerek ne idüğü belirsiz olan çerçevesinin dahi çizilmediği ama bütün özü ulusal kimliği ret temelinde oturan bir bireysel hak ve özgürlükler, yani "demokratik paket" açılımı yaklaşımını benimsiyor.

Bunun anlamının en iyi ve net ifadesi: "Etnik kimlik onurdur, şereftir. Bunu söylemek, ifade etmek, bireysel temelde kendi içinde yaşamak mümkündür. Ancak bunun bir ulusal kimlik, ulusların eşitliği temelinde dayanan bir hak talebi olarak ele alınması ifade edilmesi, bu eksende örgütlenip mücadele edilmesi söz konusu dahi olamaz." Evet, Türk egemen sınıflarının ortaya koyduğu çerçeve budur. Bu çerçevenin ulusal sorunun çözümünüyle uzaktan yakından ilgisi olmadığı gibi, ulusal kültürel hakları, kimliğin bireysel temelde özgürce ifade gibi sorunun kapsam ve boyutuna teğet bile geçmeyecek yanı vardır. Öyle ki Türk egemen sınıfları ulusal kimlik talebi ekseninde legal zeminde örgütlenme, siyaset yapma hakkına dahi karşıt pozisyonda duran bir "demokratik açılım" planlayabilmektedir. (Ancak bu noktada şekli belli olmayan, ucubeleştirilmiş de olsa belli "haklar" vermeye yatkın durma gerçekliği vardır. Bu da devletin vereceği tavizler kapsamına giren muhtevardır.)

Burada anlaşılması gereken nokta: diyalog, savaşın sona erdirilip barışın inşa edilmesi, demokratik temelde meseleyi ele

almak ve çözüme kavuşturmak vs. şeklinde formüle edilen ve ulusal sorunun çözümünün bu şekilde sağlanması gerektiği vurgusunun, amacının ve gerçekliğinin hatta tek yöntem olarak ifade etmenin esasında ulusal sorunu çözmekten uzak yaklaşımlar olduğunu görmektir. Bu yaklaşım, bu perspektif Kürt ulusunun zoraki birliğe zorlamanın altını güçlendiren içeriğe bürünmektedir. Değişen, değişimi zorlayan mevcut durum, statükonun farklılaşmasına el veren koşullar tarafların yaklaşımı ve politikasıyla değerlendirildiğinde ulusal sorunun "çözümü"nü değil, ulusal baskının Türk egemen sınıflarınca dozunun azaltılmasını içeriyor. Buna "çözüm" demek en hafifinden perspektif yitimidir. Ve nereden bakılırsa bakılsın Türk egemenlerinin işine, çıkarına gelen tutumlardır. Gerçeklerin dili olma görevi özellikle bu koşullarda yani "iyimserlik" ikliminde daha bir gerekli ve ihtiyaçtır.

Bugün ulusal sorunun oturduğu diyalog ekseni Türk halkının iradesiyle Kürt ulusunun iradesi şeklinde bir denklem değildir. Kürt ulusal sorununun "çözümü" adı altında taraflardan birisi Türk egemen sınıflarıdır. Bunlar Türk milliyetinden halkın temsilcisi değil sınıfsal düşmandır. Bunlar Türk, Kürt uluslarından ve çeşitli milliyetlerden Türkiye halkının düşmanı olan bir grup büyük toprak ağası ve komprador burjuvazidir. Ve devlet bunların faşist nitelikli, emperyalizme bağımlı devletidir. Ve Kürt ulusal hareketi mücadelesini bu egemen sınıflara ve bunların haksızlıklarına karşı yürütmektedir. Bugün barışçıl, demokratik diyalogcu uzlaşmaya dayanan çözümü de, çağırısı da haliyle bu kesimlere yapmaktadır. Dolayısıyla meseleyi Türk ve Kürt halkı çerçevesinde ele alan, çelişkiyi bu temele oturtan ya da sorunun çözümünün taraflarını böyle ya da buna denk düşecek şekilde ifade eden politik yaklaşımlar yanlıştır. Tarihi fırsat, çözüm fırsatı denilen denklem Türk egemen sınıflarıyla Kürt ulusal hareketi arasında kurulmaktadır. Bu anlamıyla sorunun bugün muhataplaştırıldığı ve ele alındığı zemin bu

sınıfsal temsiliyetlerin çıkarları ekseninde yürümektedir. Ortaya çıkacak "çözüm"ün uzlaşmanın bu ilişkiler içerisinde gerçekleşeceğini net şekilde vurgulamak gerekiyor.

Bu önemlidir çünkü Kürt ulusal sorununu Türk ve Kürt halkının çelişkisi denklemine oturtmaya çalışan yaklaşımlar söz konusudur. Bu, sorunun özünün, sınıfsal niteliğinin, nereden kaynaklandığının göz ardı edilmesine neden olacağı gibi Türk egemen sınıflarının eliyle Kürt ulusal sorununda oluşacak kimi açılımlarında ya da projelerinde siyasal niteliğinin gözden kaçmasına neden olacaktır. Bugün "çözümün kendisini dayatması", "tarihsel fırsat" gibi yaklaşımlarla ortaya çıkan "çözümün" gerçekleşeceği eksenli iyimser atmosfere, bu perspektifi yitirmeksizin bakmak oldukça önemlidir. Aksi takdirde sorunun politik muhtevasına nüfuz etmek, gelişmeleri doğru yorumlayıp yerinde politik-pratik müdahalelerde bulunmak, meselenin esas dinamiğini, tarihsel-sosyal-siyasal özünü sınıf mücadelesi lehinde daha ileriye taşımak mümkün olmayacaktır.

Özellikle bugün, Kürt ve Türk halkı denklemi temelindeki ele alış (devrimci hareketin zayıflığından iler gelen) Kürt ulusal meselesine karşı Türk şovenizminin etkisinde ve onun penceresinden bakan Türk milliyetinden emekçi halkın bu etkiden, bu zehirli ideolojik hastalıktan kurtulması yolundaki mücadeleyi zorlayıcı bir yaklaşım olacaktır. Bu her iki türden milliyetçiliği körükleyip geliştirir. Oysa yapılması gereken sorunun esas kaynağının sınıfsal kökenine uygun olarak Türk egemen sınıflarının politikasından, ideolojisinden, var oluş felâfesinde ileri geldiğini anlatmaktır. Sorunun çelişkisini bu denklemin dışına taşıracak, algılara yol açacak yaklaşımlardan kaçınmak önemlidir. Aksi takdirde kitlelerin sorunu algısında ve politik muhtevasını, sınıfsal özünü kavramalarında sapmalar, zorluklar kaçınılmaz olur.

Türkiye'de Kürt ulusal sorununun var oluş biçimi; tarihsel arka planı; aldığı siya-

sal-ideolojik-toplumsal biçim; ve egemen sınıfların bu soruna karşı aynı minvalde yaklaşımı ve de özellikle devletin kuruluş evresinde yapılandırılmasında, temel ideolojisinin ve siyasal sisteminin şekillendirilip süreç içinde derinlik kazandırılmasında, kuruluş felsefesinin oluşturulup temel paradigmaların kronikleşmesinde yaşanan gerçeklik; bu sorunun egemen sınıflarca ele alınmasını ve değerlendirmesini çok daha özgün, karmaşık ve esneklikten uzak kılmaktadır. Egemen sınıflar yarattıkları, beslendikleri, varlıklarını bağladıkları ve üzerinde yükseldikleri ideolojik siyasal argümanlarıyla ulusal sorunda en kaba faşist inkarcılıkla oluşturulmuş bir öze sahiptir. Bu katı faşist şekillenmiş meseleye yaklaşıma nüfuz etmektedir. Temelde yönetme argümanlarına, çözüm adı altındaki politikalarına, soruna getirdiği tanımla ve devletin yukarıdan aşağı doğru bütünlüklü olarak kurumlarının pratik tutumuyla kendini göstermektedir. Şu net söylenebilir: Bu devlet verili şekillenişle, çözüm algısı ve politikasıyla, birlikte yaşama kriterleri ve parametreleriyle Kürt ulusal sorununda sorunu kapsayan hak taleplerine asgari düzeyde yanıt verme yeteneğine hazır değildir. Yani Kürt ulusunun tam hak eşitliği temeline dayanan, kolektif ulusal kimliğini birlikte yaşama hakkı tanınması söz konusu olmayacaktır. Türk egemenleri bugün bu noktadaki duruşlarını kendi varlık gerekçelerine uygun olarak ve kendi iç tutarlılığı icabı beyan etmektedir.

Yine Türk egemenlerinin "sorunları çözmeye" yaklaşımındaki hastalıklı şekillenişleri burada da kendini göstermektedir. "Muhatapsız çözüm", "terör örgütünün varlık gerekçesini ortadan kaldıracak çözüm" vs. söylemleriyle bugün ifadesini bulan, ulusal hareketin muhatap alınmayacağına içeren bir yaklaşımı söz konusudur. "Komünizm gerekirse devlet getirir" yaklaşımının tipik bir türevidir bu yaklaşım. Kürt ulusunun örgütlü gücünü açıktan muhatap almamak gibi gerici bir parametresi

söz konusudur. Her ne kadar gelinen noktada bu durum deve kuşunun başını kuma gömüp gizlenmesine dönüşmüş olsa da, resmi düzeyde böyle bir yaklaşım vardır. Kürt ulusal hareketinin muhataplığı Kürt ulusunun örgütlü iradesi olduğunun kabulü sağlıklı bir diyalog için şarttır. Ulusal hareket bu şartı önemsemeli ve bir gereklilik olarak koymalıdır. Kuşkusuz böyle bir muhataplığın açık, şeffaf, göz önünde meselelerin tartışılması ve toplum tarafından görülmesi zemini açısından savunulması da gerekir. Ancak burada bir vurgu gereklidir. Kürt ulusal hareketinin muhatap alınmasını, devlete bunun kabul ettirilmesini ya da devletin bunu kabul ederek bir diyalog eksenine oturmasını Kürt sorununun "çözümü" olarak ifade edilip ele alınması eğilimleri vardır. Evet böyle bir muhataplık önemli bir kazanımdır. Ancak sorunun çözümünü böyle bir muhataplığın içinde görmek "çözümü" buna içsel görmek yanlıştır, hatalıdır. Çözüm parametresi sorunun içeriğine da-irdir, politik kriterlerdedir.

Egemen sınıfların emperyalizme bağımlı ideolojik-sınıfsal-siyasal şekillenışı ve aldıkları kimi ucube pozisyonlardan dolayı ulusal sorunun çözümünün uzlaşma ve barış yoluyla gerçek anlamda mümkün olmayacağını ifade etmek gerekiyor. Egemen sınıfların içinde yer alacağı ve "çözüm" diye lanse edilen ve bu ekseninde beklentilerin şekillendirildiği algı yanılsamalı, meselenin özünü kapsamayan ve içinde bölge üzerinde emperyalizme uşaklık politikalarıyla şekillenen bir içeriğe sahip olacaktır.

Kürt ulusal hareketinin yürüttüğü haklı ve meşru silahlı savaşımın yarattığı kazanımlar bugün devleti başka faktörlerle birlikte bir noktaya taşımış, meselenin "çözümü" için uzlaşma yoluna itmiştir. Meselenin bu mecrağa gelmiş olması yani devletin bu denli esnemesi onun çözüm algısının ve amacının ve çözümden anladığı şeyin sınıfsal niteliğinin gözden kaçmasını getirmemelidir. Ve yine egemen sınıfların

özelde son 30 yıldır Kürt Ulusal Hareketinin haklı savaşımı ve mücadelesine karşı verdiği savaşın haksız ve gayri meşruluğunu ve her türlü karşı devrimci yöntemin uygulandığını unutmamalıyız. Bu savaşın iki yönü olduğunu unutmaksızın savaşın kendisini, "kirli savaş" olarak ifade etmek ve bir an önce bunun son bulmasını istemek, üstelik ne pahasına son bulmasını istemenin altını tam dolduramamak egemenlerin imha ve inkara dayalı haksız duruşlarını gözden kaçırmak anlamına gelir.

Bu savaşta esasta Kürt ulusu ve zorla askere alınan emekçi halk çocukları ve aileleri mağdur olmuştur. Bu ezilenlerin ve sömürülenlerin sosyal ve toplumsal niteliğinden ötürü içsel olan barış tutkusuyla birleşince bir özlem ve gerekliliğe dönüşür. Ama ne pahasına? Ezilenler ve sömürülenler yine içsel olarak hak ve taleplerinin tam sağlanmasını içeren bir barışa özlem duyar. Bunun olmadığı koşullarda direngen, savaşkan ve mücadelecilerle duruşunu gösterir mutlaka. Bu temelde barışın içeriği, özü ve ona propaganda eksenini hem Kürt ulusuna hem de Türk milliyetinden emekçi halka; Kürt ulusal mücadelesinin haklı ve meşru zeminde olduğu Türk egemen sınıflarının ise haksız taraf olduğu, dökülen kanın verilen canların asıl mesuliyetinin onlar olduğunu anlatmaktır. Ve barışın temel şartlarından birisinin haklı ve meşru olan tarafın mücadelesine konu olan haklarının tam ve eksiksiz, kayıtsız-koşulsuz verilmesi olduğu unutulmamalıdır.

Bugünün en önemli devrimci görevlerinden birisi Kürt ulusunun KKTH'ni kazanması için yürüttüğü savaşımın haklılığını, bunu engelleyen egemen sınıfların ise haksızlığının propaganda edilmesidir. Ve ortaya çıkacak barışın, uzlaşının bu gerçeklik içinde kurulması gerektiğinin propaganda edilmesidir. Bizler için barışçıl, demokratik çözümün altının doldurulmuş biçimi Kürt ulusunun Kendi Kaderini Tayin Etme Hakkının Türk egemenlerince tanınması, bunun nasıl kullanılacağına Türk egemenlerinin ya da başka bir

gücün müdahale etmemesidir. Bunu Kürt ulusunun kendisinin belirlemesidir. Yani sağlanacak barışçıl çözüm haksız tarafın uyguladığı haksızlıktan vazgeçmesi esas yan olmalıdır. Haklı olanın haklı taleplerinden vazgeçmesi değil.

Ama bugün bu ikili yan gözden kaçırılmaya çalışılıyor. Haksız olan tarafın yani Türk egemen sınıflarının çözüştürülmesi yerine ulusal sorundaki tutarlı ve doğru olan yaklaşım (yani KKTH) karartılarak bu özden uzaklaşmaya yol açan politik projeler, "çözümler" geliştirilerek Kürt Ulusal Hareketi çözüştürülmeye çalışılıyor. Barış ve demokratik çözüm yaklaşımı, sorunun gerçek özünü ve esas yönünü tarif edip tanımlayarak yapılandırılmadığı sürece, bunun altı bu minvalde doldurulmadığı müddetçe ortada konjonktürün dayattığı ve Kürt Ulusal Hareketinin yanlış çizgisinin politikasının zemin sunduğu bir gerçeklik içinde Kürt ulusunun yine zoraki birliği, ezilen bağımlı ulus konumunun devam etmesinin sürdürülmesinden başka bir sonuç çıkmayacaktır. Ulusal sorun farklı biçim ve durumlarla kendini korumaya devam edecektir.

Bizlerin karşı çıkmamız, üzerinde yoğunlaşıp her alanda, platformda, eylem ve etkinlikte, çalışmalarda mücadele konusu yapmamız gereken nokta burasıdır. Bu "çözüm" adı altında sunulan tutumdur.

Yine bunun yanında devletin adına "Kürt açılımı" dediği ve "iyi şeyler" olarak ifade ettiği bir süreç yaşanıyor. "Türkiye modeli" diyerek yola koyulan devlet, Kürt meselesini "demokratik açılımlar" adı altında "çözme" gayreti içinde, bireysel hak ve özgürce yaşama gibi politik muhtevanın ötesine geçmeyecek kültürel kırıntılara karşı-devrimci politik açılımlar tutumuyla yaklaşarak esas hedefe oturtmalı, Kendi Kaderini Tayin Hakkının tanınması mücadelesi çağrısı yapmalıyız. Türk egemenlerinin iyi şeyler dediğinin emekçi halk ve Kürt ulusu için kötü şeyleri içerdiğini bilince çıkarmak zorunludur. Bu temelde devletin "çözüm" adı altındaki yaklaşımların çözüm-

süzlük ve emperyalizmin bölgesel çıkarları, enerji geçiş hatlarının güvenliği gibi çıkar hesapları ekseninde şekillendiği ve Kürt Ulusal Hareketinin tasfiyesinin esasta amaçlanmasına oturan bir yaklaşım olduğu net anlaşılmalıdır. Onlar için "tarihi fırsat", Kürt ulusal sorununun çözümü değil, bel kemiğinin kırılmasıdır. Tıpkı Ağrı İsyanını kanlı bir şekilde bastırdıktan sonra yazdıkları ve ifade ettikleri gibi amaç; "Kürdistan hayali burada medfun(gömülü)dür." Bunu bir daha yazmak, gerçekleştirmektir amaçlanan.

Bunun yanında süreçte "çözüm" diye ifade edilen Kürt Ulusal Hareketinin ortaya koyduğu iradenin desteklenecek kimi talepleri de dillendirmesi gerçekliği gözden uzak tutulmamalıdır. Yani meselenin bir yönü de Kürt ulusal haklarının genişletilmesini içeren kazanımlardır. Bu haklar TC tarafından dolandırılarak da olsa, kendi gerici amaçlarına payanda yapılmaya amacıyla da olsa mücadeleyle koparılıp alınıyor. Bunun politik tarifi ulusal hareketin olumlu eylemi olarak görmek, ifade etmek gerekiyor. Bu haklar, kazanımlar devleti bir yanıyla çözmeye, onun gerici paradigmasının çözülmesine yol açtığını belirtmek gerekir. Yine ezilen, sömürülen, haksızlığa uğrayan sosyal, mezhepsel ve sınıfsal katmanlara dolaylı ya da direkt olarak direngen, mücadeleciler bir ruh aşıyor ve hak elde etmenin yolunu gösteriyor bu kazanımlar. Ulusal hareketin ortaya koyduğu kimi demokratik talepleri sınıf mücadelesinde ezilenler lehine kazanımlar olarak yazılacaktır. Bu demokratik kazanımlar Türk egemenlerinin kayıpları, onları zayıflatan bir yönü içermektedir.

Ulusal sorunun tutarlı ve doğru bir perspektifle çözülmesinin mümkün olacağını ısrarla dillendirmek, bunu ifade etmek günün göreviyken, ulusal hareketin mücadelesinin, ortaya koyduğu yaklaşımın bunu kapsamaması ulusal hareketin taleplerine, mücadelesine gözümüzü kapamamız, desteklemememiz anlamına gelmez. Elbette ulusal hareketin çözüm diyerek bayraklaştırdığı politikasını elimize alıp sallamamız,

kimi dostlarımız gibi bu politikaların özünü görmeksizin kendi politikamız gibi sahiplenmemiz söz konusu dahi olamaz. Hatta mücadelemizle ortaya konan yaklaşımın ulusal sorunu çözmekten çok sorunun üstünü örtmeyi, özünü gizlemeyi içerdiğini ifade etmeliyiz. Bunu yaparken barışçıl ve demokratik yoldan ne anladığımızı, bunun altının nasıl doldurulması gerektiğini gündemleştirmeliyiz. Kürt ulusal hareketiyle politik-pratik ortaklıklar ekseninde hakların daha geniş çerçevede kazanılması için omuz omuza davranmaktan geri durmamalıyız. Kendi yaklaşımlarımızı uyarıcı, ilerletici ve ulusal hakların daha geniş çerçevede kazanılmasına hizmet edecek şekilde tarihsel ve politik güncel bir görev olarak görmeliyiz.

Bunun yanında komünistler Kürt işçi ve emekçilerinin bu temelde mücadelesini yürütür ve yönetir. Kürt ulusal hareketinin milliyetçiliği güçlendirmeyi hedef alan eylemlerine karşı, Kürt işçi ve emekçileri uyarır. Türk, Kürt uluslarından ve çeşitli milliyetlerden emekçi halkın ortak sınıfsal çıkarları ekseninde demokratik halk devrimi mücadelesine seferber eder. Bu görevin gerçekleşmesini sağlayacak politik tutumlar esas görevdir.

"Demokratik halk diktatörlüğü sisteminde bütün milletlerin ve dillerin tam eşitliği garanti edilecektir. Hiçbir zorunlu dil tanınmayacak, halka bütün yerli dillerin öğretildiği okullar sağlanacaktır. Halk devletin anayasası, herhangi bir milletin, herhangi bir imtiyaza sahip olmasını ve milli azınlığın haklarına herhangi bir tevaüzünü kesinlikle yasaklayacaktır. Her ulusa kendi kaderini tayin hakkı tanınacaktır. Bütün bunların gerçekleşmesi için özellikle yaygın bölgesel özerklik ve tamamen demokratik yerel kendi kendini yönetim gereklidir. Bu özerk ve kendi kendini yöneten bölgelerin sınırları, ekonomik ve sosyal şartlar, nüfusun milli bileşeni vb. temeli üzerinde bizzat mahalli nüfus tarafından tayin edilecektir." (İbrahim Kaypakkaya, Seçme Yazılar, Umut Yay, 2004 Sf: 320-321)

SORUNUN ÖZÜNE VAKIF OLAMAYANLAR ONU AŞAMAZLAR!

Ezen ulus milliyetçiliğinin panzehiri ezilen ulus milliyetçiliği değildir! (2)

Teoride Doğrutu, 34. sayısında, Atılım gazetesinde yayımlanan Yürüyüş'e yönelik polemik yazısı hakkındaki değerlendirmeleri konu edinen bir yazıyı sunmaya başlamış bulunmaktadır. Bu bizim için ve genel olarak ulusal sorunla ilgilenenler için olumlu bir gelişme. Zira konu önemli ve yayımlanan eleştiriler de es geçilecek türden değildi. Şimdi bu tartışmayı sağlıklı bir şekilde sürdürmekle yükümlüüz.

Teoride Doğrutu (mahsuru olmadığını düşünerek bundan sonra "TD" kısaltmasını

kullanacağız) yayımladığı yazıyla tartışmamızın bazı yönlerden açılımına olanak verse de, başka bazı yönleriyle, üzgünüz ama sığ bir tartışmaya kapı aralamıştır. Kimi yakışıksız satışmalara, kasıtlı yapılmadığını varsayarak yanıt vereceğiz, ancak bunların olumlu olmadığına, amaca hizmet etmediğine vurgu yapmalıyız. Şunu da açıklamaya gerek duyuyoruz: TD ulusal sorunla ilgili kullandığımız kavramları, genel bakış açımızı bilmiyor gibi davranmamalı. Bu sayede gereksiz satışmalardan ve polemikten arınmış oluruz.

Tartışmamız için böylesi daha faydalı olacaktır... Kuşkusuz vereceğimiz yanıtlar, kavramlara yüklediğimiz anlamlar ve de kavramları kullanış biçimimize dair sunacağımız bilgiler, kendiliğinden de olsa bu soruna çare olacaktır. Ama gene de üsluba dikkat çekmeyi gerekli görüyoruz.

Öncelikle, Atılım ve Yürüyüş arasındaki polemige girişimiz ve bunun yarattığı "görüntü kirliliği" hakkında bazı değinilerde bulunalım.

Partizan olarak o tartışmaya katılmamızın esas nedeni, daha önce de belirttiğimiz gibi, kimi fikirlerimizin Atılım tarafından Yürüyüş'e yönelik de olsa eleştirilmesine karşı koymaktı. Herkesin bildiği gibi, yanlış fikirler kimi doğru fikirlerle beraber sunulduklarında, benimsenme olasılıkları artar. Atılım'ın eleştirilen bu içeriğe sahipti. Yürüyüş'e yönelik haklı eleştirilerle beraber yöneltilen haksız eleştiriler bizi rahatsız etmiştir. Bu duruma sessiz kalamazdık. Polemige katılma hakkımız oluşmuştu ve zaten TD de bunu teyit etmiştir.

Yöntem konusunda getirilen eleştiriye esas olarak onay vermiyoruz. Çünkü eleştirimizin ana doğrultusu zaten Atılım olmuştur. Yürüyüş'ün görüşlerine dair yazdıklarımız Atılım'ın yaklaşımını ortaya koymak içindir. Eleştiri yazımız Atılım'ın haksız ve kimi yanlış eleştirilerini konu edinmiştir, başlı başına ulusal sorun hakkındaki görüşler eleştiri konusu yapılmamıştır. Yöntemi belirleyen konu, malzeme olduğundan buna dair eleştiriler de konu veya malzemeyi de hesaba katmalıdır. Atılım Yürüyüş'ü o şekilde eleştirmeseydi, böyle bir tartışma olmayacaktı!

TD'nin, iki yayını ayrı ayrı eleştirseydiniz daha anlaşılır olurdu, tespiti mevcut durumda anlamlı değildir. Tartışmaya katılım tarzımız ve perspektifimiz bunu gerektirmiyordu çünkü!

Kendimizi "yetkili bir otorite" olarak görmemiz mevzubahis olamaz elbette. Kuşkusuz öyle görünmek de istemiyoruz;

öyle bir görüntü oluşturmayı amaçlamıyoruz. Ancak görüşlerimizin sadık savunucuları olarak, "bir nevi otorite" görünmeye neden olsa da, böyle bir algılamaya rağmen, bu gibi polemiklere müdahale etmekten çekinmeyiz/çekinmemeliyiz; doğrusu budur.

Ne Yürüyüş'e ne de Atılım'a ders vermek niyetimiz olamaz. Görüşlerimize yönelen haksız eleştirilere yanıt vermek, eğer bir "ders verme" tutumu olarak algılanacaksa bundan üzüntü duyarız; ama tavrımızı veya tarzımızı bu yanlış algılamalar nedeniyle değiştirmeyiz, sadece konuya açıklık kazandırırız.

"Üçüncü" olarak tartışmaya girmek, kuşkusuz bazı karmaşıklıklara neden olabilir. Ne ki, konular ve görüşler belirgin oldukları ölçüde, bu, bir mesele olmaktan çıkar.

"Üçüncü" olarak tartışmaya katılımımız hakkında şunları da belirtmek isteriz: bu "üçüncü" olma durumu, henüz Atılım Yürüyüş'ü eleştirdiğinde zaten vardır. Yukarıda belirttik, Atılım, eleştiri yazısında, dolaylı olarak bizi de eleştirmiştir. Yani eleştiri oklarından biz de nasiplendik ve okların atıldığı yöne, Atılım'a yüzümüzü dönmek durumunda kaldık! Atılım'ın çoğu eleştirisinin muhatabı olduğumuzu kim inkâr edebilir? Dolayısıyla, daha biz "üçüncü" olmaya karar vermemişken söz konusu yazıda zaten "üçüncü" olarak konumlandırılmıştık. Biz, sadece, bunu fark edip harekete geçtik! Kısaca şöyle diyebiliriz: böyle bir tartışmaya bizi Atılım davet etmiştir...

Atılım'ın Yürüyüş'e yönelik eleştirilerinde göze çarpan ve yakışık bulmadığımız kimi üslup ve anlamazdan gelmelere de değinmeyi, doğrusu gerekli gördük. Zira hem benzeri kavramları bizim de kullanıyor olmamızdan hem de tartışma üslubuna dikkat çekmek ihtiyacından hareket ettik. Tartışmaya olduğu biçimiyle, onu geriletmeden ama mümkün olduğunca ileriye taşımak amacıyla yaklaşmak gerekir.

Olmadık anlamlar ve saptırmalar bunun aksine fırsat verir. Yer yer bunu içeren müdahalelerimiz de oldu. Sanırız bu da bir derece rahatsızlık nedeni olmuş. Ancak anlayışla karşılanmasını temenni ediyoruz gene de...

Bu konuyla bağlantılı olarak, Yürüyüş'ü değil de Atılım'ı eleştiri odağına koymamızı, Yürüyüş'ü sahiplenmek, daha doğrusu onun, ulusal sorun hakkındaki, Kürt ulusal sorunu hakkındaki görüşlerini sahiplenmek biçiminde algılayanlara da bir iki cümleyle yanıt vermemiz gerekir.

Bunun nedeni; -Atılım'ı eleştirimizin odağına koymamızın nedeni- Yürüyüş ile hem fikir olmamız değildir şüphesiz. Hatta ezilen ulus cephesine daha yakın olduğundan Atılım'ı kendimize daha yakın gördüğümüzü bile belirtebiliriz! Yürüyüş ile sadece kimi sonuçlarda hemfikir olabilmekteyiz... Atılım eleştirileri, bazı doğru hedeflere yönelmekle beraber hatalı ve zaaflı olduklarından konumuz olduklar. Yazımızın gerçekliği budur.

Elbette Yürüyüş'ün görüşleri, politikaları da değerlendirilmelidir. Bu, bir eksiklik eleştirisi olarak doğrudur, ama yukarıda değindiğimiz eleştiri biçimi böyle değildir ve yanlıştır.

TD meselenin aydınlık bir ortamda, muğlâklığa yer vermeyecek biçimde, sarıh olarak tartışılmasını talep ederek başlıyor yazısına. Bu talep yerindedir ve karşılanmalıdır. Çünkü TD görüşlerimizi anlamak için buna ihtiyaç duymaktadır.

Soru şuydu: Kürt ulusal sorunuyla, Türk ulusu, yani ezen ulus proletaryası ve devrimciliği pozisyonundan mı yoksa Kürt ulusu, yani ezilen ulus proletaryası ve devrimciliği pozisyonundan mı ilişkilieniyorsunuz?

Bu sorunun nedeni hakkındaki görüşlerimizi açıklayacağız. Ancak, ondan önce, TD'nin "tarif edilmemiş" diye teşhir ettiği pozisyon(umuz) üzerinde duralım.

Evet, TD'nin "tahmin"i doğrudur (apaçık bir gerçekliğin tahmininden söz ediyorum

oysa) tek başına ne Türk ulusunun proletaryası ve devrimciliği pozisyonundayız ne de Kürt ulusunun proletaryası ve devrimciliği pozisyonundayız. Her iki konumlanmayı da barındırıyoruz ve ulusal sorunla her iki pozisyonda da ilişkilieniyoruz. Diyebiliriz ki hem Türk hem Kürdüz ve aynı zamanda ne Türk ne Kürdüz! Sizin tabiri-nizle pek muğlâk ve tarif edilmemiş haldeyiz!

Ulusal sorunun Kürt ulusunun ayrılma özgürlüğünün tanınmasıyla çözümlenebileceğini savunurken ve propaganda ederken Türk ulusunun proletaryası ve devrimciliğinden bakıyoruz,

Ulusal sorunun Kürt ulusunun birleşme eğilimini öne çıkarma ve geliştirme yoluyla çözümlenebileceğini savunurken ve propaganda ederken Kürt ulusunun proletaryası ve devrimciliğinden bakıyoruz,

Ulusal sorunun çözümünü tüm Türkiye proletaryasının çıkarları doğrultusunda ele alırken ve politikalarımızı esasen buna göre belirlerken de ne Türk ne Kürt proletaryası penceresinden bakmış oluyoruz!

Türk komünistler olarak ulusal sorunla ilişkilendiğimizde veya Türk halkına dönük propaganda çalışmalarını olduğunda, onlara Kürt ulusunun kaderini tayin hakkının kabul edilmesini ve ancak bu sayede gerçek ve meşru bir birliğin sağlanabileceğini anlatıyoruz.

Kürt komünistler olarak ulusal sorunla ilişkilendiğimizde veya Kürt halkına dönük propaganda çalışmalarını olduğunda onlara kurtuluşlarının Türk halkıyla ortaklıktan ve beraber bir mücadele çizgisinden geçtiğini açıklıyoruz. Ulusal baskının kalkması Kürt halkının kurtuluşu için yeterli değildir, onun tüm egemen sınıflara karşı Türk halkıyla birleşmesi gerektiğini savunuyoruz.

Tüm bunları, (nihayet tarifi istenen pozisyona geliyoruz) Türkiye Komünistleri olarak, bilinçli Türkiye proletaryası ve devrimciliği konumundan hareketle savunuyoruz. Türkiye proletaryasının uluslara

göre pozisyonlandırılmasını en başından beri reddediyoruz. Özel olarak ulusal sorun ile ilgili görevlerin de apayrı konumlanmaları gerektirdiğini düşünmüyoruz. Ulusal sorunla ilgili görevlerin Türkiye proletaryasının bilinçli öncüleri tarafından tek merkezden uygulanabileceğini savunuyoruz. Dahası, bunun Lenin tarafından belirlenen bir sorumluluk olduğunun bilincindeyiz.

Kaypakkaya'nın formülasyonlarıyla bu konumlanmayı somutlaştıralım:

"... Milliyeti ne olursa olsun bilinçli Türkiye proletaryası, burjuva milliyetçiliğinin bayrağı altında yer almayacaktır..."

"...milliyeti ne olursa olsun, bilinçli Türkiye proletaryası, işçi ve köylü yığınlarını kendi bayrağı etrafında toplamaya çalışacak, bütün emekçi sınıfların sınıf mücadelesine önderlik edecektir. Türkiye devletini kendine temel alarak, Türkiye içindeki bütün uluslardan işçileri ve emekçileri ortak sınıf örgütleri içinde birleştirecektir.

"... milliyeti ne olursa olsun, bilinçli Türkiye proletaryası, Kürt milli hareketinin Türk hâkim sınıflarının zulmüne, zorbalığına ve imtiyazlarına yönelen, her türlü milli baskının kalkmasını ve milletlerin eşitliğini hedef alan genel demokratik muhtevasını kesinlikle ve kayıtsız-şartsız destekleyecektir. Diğer ezilen milliyetlerin aynı yöndeki hareketlerini kesinlikle ve kayıtsız şartsız destekleyecektir."

"...milliyeti ne olursa olsun, bilinçli Türkiye proletaryası, çeşitli milliyetlere mensup burjuvazi ve toprak ağalarının, kendi üstünlükleri ve imtiyazları için yürüttükleri mücadelede tamamen tarafsız kalacaktır. Bilinçli Türkiye proletaryası, Kürt milli hareketi içindeki Kürt milliyetçiliğini güçlendirmeye yönelen eğilime asla destek olmayacaktır; burjuva milliyetçiliğine asla yardım etmeyecektir; Kürt burjuvalarının ve toprak ağalarının kendi üstünlükleri ve imtiyazları için giriştikleri mücadeleyi kesinlikle desteklemeyecek-

ti; yani, Kürt milli hareketi içindeki genel demokratik muhtevayı desteklemekle yetinecek, onun ötesine geçmeyecektir...(İ. Kaypakkaya, Seçme Yazılar, Umut Yay. Sayfa 290)"

Kaypakkaya, aynı zamanda kimi özel koşulları örnekendirerek M-L hareketin somut durumlardaki tavrını da açıklayarak meselenin çözümüne derinlik kazandırmayı ihmal etmemiştir.

Görüleceği üzere Kaypakkaya, itinayla "milliyeti ne olursa olsun bilinçli Türkiye proletaryası" kavramını kullanmıştır. Belirttiğimiz gibi, bu, başından beri böyledir. Kaypakkaya kimi özel durumlara açıklık getirirken "Kürt komünistler" ve "Türk komünistler" tanımlamalarını da kullanmıştır. Dolayısıyla ne yaptığının tam bilincindedir. Onun ulusal sorun hakkındaki görüşlerinde hiçbir muğlâklığa yer yoktur ve kimsede görülmemiş kadar sarihlik vardır. Bu yadsınabilir mi? Zira o, Lenin ve Stalin'in sadık ve militan öğrencisidir.

Peki, TD'nin şu tezine ne demeli?

"Lenin, Stalin ve Bolşevik Partisi ulusal sorunda devrimci görevleri, Rus ulusunun, yani ezen ulusun devrimci proletaryasının konumundan ve görüş açısından formüle ettiler: Ayrılma hakkına yapılan hassas vurgunun önde tutulması da bunun sonucudur. İbrahim Kaypakkaya, Bolşeviklerin yaklaşımını benimsemiş ve bizim siyasi coğrafyamızın koşullarına uyarlamaya çalışmıştır. Onun Kürt ulusunun kendi ulusal devletini kurma hakkına yaptığı vurgunun arka planında da özsel olarak aynı yaklaşım vardır." (sf 74-75)

Bu tezin oluşum nedeni, hiç şüphesiz, Atılım'ın duruşuna; bizce olumsuz duruşuna dayanak yaratma çabasıdır. Ne kötü bunun için ustaların temel duruşlarının basitleştirilmesi!

Lenin, Stalin ve Bolşevik Parti'nin ulusal soruna dair tezlerindeki berraklık ve çeşitli noktadaki (sadece ulusların kaderlerini tayin hakkı değil) hassasiyet, onların ezen ulusun devrimci proletaryasının ko-

numundan hareket etmeleriyle açıklanamaz. Kuşkusuz, ezen ulusa mensup sıradan birinin ezilen ulus üzerindeki baskıya ve ezen ulusun ayrıcalık ve imtiyazlarına karşı saf tutması, ulusların eşitliğini savunması, her ulusun kaderini tayin hakkını kayıtsız şartsız onaylaması, ezilen ulusa mensup birinin aynı nitelikteki duruşundan biraz daha anlamlıdır. Burada, en azından düşüncede **kendinden** ödün verme söz konusudur! Ancak bunu, hele komünistler cephesindekiler için belirtmek abestir. Çünkü onlar için hiçbir "ödün" söz konusu değildir... Onların Marksist olmaları, olguları bir bütün olarak sosyal gelişmenin ve sosyalizm için proletaryanın sınıf mücadelesinin menfaatleri açısından irdelemeleri, yargılamaları kaçınılmaz olarak belirtilen nitelikleri doğurur. Onlar tarihsel haksızlıkları çözme peşinde sürüklenerek veya ezilen bir ulusun ulusal menfaatlerini gözeterek, buna inanarak hareket etmezler. Ezen bir ulusa mensup olmak komünistler için ulusal sorunun çözümünde ayırıcı bir özellik olarak değerlendirilemez. Lenin, Stalin ve Bolşevik Partinin hassasiyeti kesinlikle sosyal gelişmenin ve sosyalizm için proletaryanın sınıf mücadelesinin menfaatlerine dayanmalarından, buna inanmalarındanır.

Diyeceksiniz ki, bizim vurgumuz 'ezen bir ulusa mensup olmak' değil 'ezen bir ulusun devrimci proletaryası konumundan ve görüş açısından' bakmaktır... Özde aynı şey vurgulanmış oluyor. Ayrım ezen ulusun içinden bakmaktan ileri geliyor. Stalin Gürcü milletine mensuptur, ama Rus milletinin devrimci proletaryası konumundan hareket etmiştir. O halde tüm komünistler, mensubu oldukları ulus eğer ezilen ise yer değiştirsinler! Yer değiştirsinler ki hassasiyet kazansınlar! Nedir bu? Bir tür oyun mu?

Biz şunu belirtiyoruz ve belirttiğimiz bu şey binlerce komünistin pratiğinde sabittir: Milliyeti ne olursa olsun komünistlerin ulusal soruna bakış açıları, onunla

ilişilenme biçimleri, edindikleri görevler muğlak değil açıktır; hassas oldukları noktalar nettir ve her defasında aynı sesi verir... Başarısızlıklarının nedeni ise yeterince komünist olamamalarıdır! Ezen ulusun devrimci proletaryası ya da ezilen ulusun devrimci proletaryası konumlarını ayırt edememeleri veya yanlış seçmeleri değil!

Bu kısmı noktalarken, TD'den yaptığımız son alıntıdaki Kaypakkaya'ya dair tespitleri kısaca irdelemek istiyoruz.

Alıntıda, nedense zorlama belirlemeler; bunu gösteren kavramlar var... "bizim siyasi coğrafyamızın koşullarına uyarlamaya çalışmıştır" diyorsunuz örneğin. Sözü geçen coğrafya neresidir. Biz bundan bütün Türkiye'yi (ülkemiz, dediğimiz!) anlıyoruz. Oysa siz, anladığımız, bildiğimiz kadarıyla Kuzey Kürdistan'ı buna dâhil etmiyorsunuz. O halde Kaypakkaya'nın tezleriyle uyumlu olunmadığında, buradaki bu kavram pek uygun olmamıştır! Sizinle Kaypakkaya'nın siyasi coğrafyası farklıdır!

"çalışmıştır" derken, sonuçta bunu başaramadığını mı anlamamız gerekiyor?

"Onun Kürt ulusunun kendi ulusal devletini kurma hakkına yaptığı vurgunun arka planında da özsel olarak aynı yaklaşım vardır" cümlesindeki "arka plan" ve "özsel" ifadeleri özenle seçilmiş, yanlış anlamalara önlem olsun diye kullanılmış gözüküyor. Hem "arka planda" hem de "özsel olarak" ifadeleriyle Kaypakkaya'nın yeterince bilinçli olmadan, bir etkilenmenin sonucu olarak mı Bolşeviklerle aynı hassasiyeti gösterdiğini belirtmek istediniz? Oysa Kaypakkaya çok kesin ve ayrıntılara nüfuz ederek belirtilen hassasiyeti ortaya koymuştur... Neden bunu açıkça ifade edemediniz?

Kaypakkaya'nın konu hakkındaki görüşlerine karşı sergilenen bu tutum, TD'nin olguları kendince biçimlendirişine de örnektir. Kendilerine ait orijinal yaklaşımı kanıtlamak, dolayısıyla genelleştirmek adına Lenin'i, Stalin'i ve Bolşevikleri, bir

ölçüde çarpıtarak (onların kendilerini var ettikleri konumu bir derece yamultarak) öne sürmekle yetinmiyor; Kaypakkaya'yı da, onu biraz da küçük, başarısız ama gene de özsel olarak, ulusların kaderlerini tayin hakkına koşulsuz onay vurgusu nedeniyle olumlayarak, bize karşı kullanmaya kalkıyorlar! Ancak, yukarıda sunduğumuz gibi Kaypakkaya, TD'nin tanımıyla pozisyonunu açık ve net defalarca belirtmiştir; O her defasında 'milliyeti ne olursa olsun bilinçli Türkiye proletaryası' diyerek M-L hareketin görüşlerini açıklamıştır.

Kuşkusuz, bu onun ortaya çıkardığı bir pozisyon değildir. O, sadece usta öğretmenlerini sadık bir öğrenci olarak özümlemiş ve uygulamıştır.

TD Kaypakkaya'nın, sundukları orijinal tezle çeliştiğini görmezden geliyor ve kendine meşruluk yaratıyor, kendince tanımlar geliştiriyor ve o tanımları, belgeleri incelemeyen, irdelemeyen ustalara uyarlayacak kadar yüceltiyor. Bize hatırlatmada bulunuyor: Lenin, Stalin ve Bolşevik Partisi de ezen ulusun bilinçli proletaryasının konumundan, bakış açısından baktıkları için ulusların kendi kaderini tayin hakkında hassasiyet göstermişlerdir. Gerçekten öyle mi?

"...Kişinev'deki Yahudi kırımına neden olan koşulların yok edilmesi yönünde çağrılarda bulunmasına rağmen işçiler arasına setler çeken, onları birbirinden 'epey ayrı' tutan, üstelik bu ayrılığı ve yabancılaşmayı örgütsel olarak güçlendiren bir 'Tüzük' öne süren Bund'a Odessa işçilerinin sözü: 'Korkmayın, korkmayın. Burası sizin için Kişinev değil. Bizim istediğimiz şey başka. Biz kendi aramızda ne Yahudi ne Rus'uz. Biz hepimiz işçiyiz. Yaşam hepimiz için aynı ölçüde güç.' " (Lenin, Ulusal Sorun ve Ulusal Kurtuluş Savaşları Sayfa 27)

"...Otokrasinin lanet olası geçmişi, otokrasinin ezdiği ulusların işçi sınıfı arasında çok büyük bir yabansılışmayı/uzaklaşmayı/soğumayı (estragement) bize kalıt olarak bırakmıştır. Bu yabansılama

büyük bir beladır, otokrasiye karşı savaşımında büyük bir engeldir. Aynı partiler ya da bir partiler federasyonu türünden 'ilkeler' koyarak bu belayı kurumsallaştırıp yasallaştırmamalı, bu çirkin durumu onaylamamalıyız."(age Sayfa 22)

Lenin'in bu sözlerinde açık olarak "milliyeti ne olursa olsun bilinçli tüm Rusya proletaryasının bakış açısı yok mu? Tamamen öyle!...

Diyeceksiniz ki, biz ulusun kendi kaderini tayin hakkı konusundaki hassasiyetine dair ezen ulusun bilinçli proletaryası konumundan bahsetmiştik. Yani çok özel bir konu üzerinde dururken konumu dediğimiz gibidir, genelde değil! Hayır, bu da doğru değil. Ulusların Kendi Kaderini Tayin Hakkı'nı açıklarken, tanımlarken, savunurken Lenin konumu hakkında konuşmaz. O bu ülkenin tarihteki konumundan bahseder; geçmişinden ve geleceğinden bahseder; bu ilkenin çeşitli milliyetlerden Rusya proletaryasının sosyalizm için sınıf mücadelesindeki öneminden bahseder. Çünkü onun konumu bir ulusa ait olmaktan çok ötededir; onun konumu hep proletarya enternasionalizmidir...

En başa dönelim, TD'nin sorusunun nedenini anlamaya çalışalım... M-L bir hat tutturmaya çalışan, geleceğe sosyalizm perspektifiyle bakan, politikalarında işçi sınıfının çıkarlarını gözetmeyi benimseyen bir yayın neden böyle bir soru sormuş olabilir? Partizan'ın konumunu öğrenmek için mi? Sanmıyoruz, o bunu biliyordur. Konuyu ağırlaştırmak ve içinden çıkılmaz hale getirmek için mi? Hayır, buna gereksinim duymaz... Kuşkusuz ki amaç Partizan'ın ulusal sorundaki görevlerini kavrayamadığını, bunun nedeninin de kendi orijinal tezine yabancılığını kanıtlamaktır. TD biliyor ki ulusal sorunda ezen ulusun halkına ve ezilen ulusun halkına karşı propagandalar farklı olmak durumundadır. Ezen ulus hakkını şovenizm belasından kurtarmak gerekirken ezilen ulusun halkını burjuva milliyetçiliğinden arındırmak gerekmektedir.

PARTİZAN 69

dir. Ezen ulus halkı ezilen ulusun ayrılma özgürlüğünü tanımalıyken, ezilen ulus halkı kendi kurtuluşunun ulusal devlet kurmakta değil, devrim yapmakta olduğunu kavramalıdır.

Ezilen ulus kendi devletini kurmaya karar verdiğinde ezen ulus halkı ona herhangi bir zor uygulanmasına karşı durmalıdır.

Ezilen ulus halkı, burjuvazisinin ve diğer egemen sınıflarının burjuva milliyetçiliğine destek olmamak konusunda bilinçlenmelidir. Bu içerikteki bir devletleşmeye karşı ezen ulus halkıyla birliği benimsemeli ve onun gerçekleşmesine gayret etmelidir, vd...

Kabaca sunduğumuz farklılık ezen ve ezilen ulusa yönelik çalışmalarda politikanın değişik biçimler alacağını göstermektedir.

Bu durumu TD de özetlemiş ve Lenin'in pek anlaşılır ve güzel, defter sayfalarının iki kenardan merkeze doğru yazılması, örneğini vermiş...

Lenin'in buradaki tutumu ulusların halkları arasındaki sorunların çözüm yolunu içermektedir. Elbette doğrudur.

"... Bir tek hedefe doğru yürüyüş: halklarda tam eşitlik, bütün ulusların en sıkı biçimde birbirine yaklaşmasının ve sonra da birbiriyle kaynaşmasının ayrı ayrı ve somut yollardan geçilmesi gerektiği açıktır; nasıl ki, bir sayfanın merkezindeki noktaya giden yol, sayfanın bir kenarından hareket edildiğinde sola, öte kenarından hareket edildiğinde sağa gidilmesini gerektirirse." (Ulusların Kendi Kaderini Tayin Hakkı Sayfa 163)

Ezen ve ezilen uluslara dönük bu ikili görev anlaşılırdır. Peki bu ikili görev TD'nin sorusunu haklı, gerekli, olmazsa olmaz çıkarır mı? Hayır.

TD'nin kaygısı büyük ulusun komünisti ile küçük ulusun komünistinin görevleri arasındaki farka dikkat çekecekse, onun bu soruya gereksinimi olmamalıydı. Çünkü "milliyeti ne olursa olsun bilinçli prole-

tarya" bu ikili görevi herhangi bir ulus adına değil, enternasyonalizm adına gerçekleştirebilir. Hem ustalar hem de İ. Kaypakkaya buna yeterince, üstelik muazzam derinliklerde dikkat çekmişlerdir. Sayfanın solundan da sağından da komünistler merkeze odaklı olarak yürüyebilirler; üstelik aynı konumda! Bilinçli işçi sınıfı konumunda...

Son alıntı gene Lenin'den: "Birlik gereğini ne kadar kavransak, tam birlik olmadıkça otokrasiye karşı uyumlu bir saldırıya girişmenin olanaksızlığına ne kadar fazla inanırsak, bizim siyasal sistemimizde merkezi bir savaşım örgütüne gerek olduğu o kadar daha çok ortaya çıkacak ve bizler 'basit' ama aldatıcı ve temelde alabildiğine yanlış olan çözümlerle tatmin olmaya o kadar az eğilim göstereceğiz..." (Lenin, Ulusal Sorun ve Ulusal Kurtuluş Savaşları, Sayfa 21-22)

Marksist-Leninistler alabildiğince geniş ve sağlam birlikler yaratma konusunda kesin, açık bir eğilim taşırlar. Bir devlet sınırları dâhilinde, belli iktisadi şartlara sahip bir ülkede (coğrafyada) tüm işçi ve emekçilerin birliği ve aynı örgütlenmelerdeki mücadelesi bilinçli proleterlerin temel perspektifidir. TD tüm bu konularda, (ülkenin ekonomik ve siyasi şartları, Kürdistan'ın bir parçasının ilhak edilmiş olması ve Türkiye sınırlarına dâhil olması, bir devletin egemenliğinin varlığı, aynı siyasi ve iktisadi şartların tüm ülkeye hâkimiyeti) Partizan'ın ne düşündüğünü bilmiyor olamaz. Bu açıdan da bakıldığında TD'nin sorusu hepten gereksizleşmektedir. Verilecek yanıt bizim için çok açıktır: Egemen zorbarın ve ondan etkilenen her türden oportünizmin, ulusların ve azınlık milliyetlerin halkları arasında yarattığı yabancılaşmaya karşı aynı parti veya örgütlenmelerde, aynı konumlarda bulunmayı şiar ediniyoruz. Ulusal sorunun neden olduğu ikili görevi yerine getirmede enternasyonalizmi esas konum belirleyerek hareket edeceğimizi belirtiyoruz. Aksi ilkeleri çirkin ilan ediyor, onaylamıyoruz.

Halk ve Halklar Meselesi

İki ayrı ülke, iki ayrı halk ve iki ayrı devrim konuları öteden beri tartışma konusu olsa da pek ortaklık sağlandığını söyleyemeyiz. Kelimeleri tartışma konusu yapmaktan geri durma isteği de bunda etkin olmuş olabilir. Ama ilkelerde, temelde hemfikirlik varsa ve farklı kullanılan kelimeler konuların özüne hitap etmiyorsa bu geri durma isteği anlaşılır olabilir. Örneğin "ulusların kaderlerini tayin hakkı" "halkların kaderlerini tayin hakkı" biçiminde kullanılmaya devam ettikçe orada önemli bir sorun olduğuna kanaat getirmeliyiz. Zira bu kullanımla meselenin özü değişmektedir. Lenin'in Buharin ile tartışmaları ortadayken bunda ısrar etmenin kabul edilir bir anlamı olamaz!

Benzer bir sorun halk kavramını, özellikle "halklar" biçiminde kullanılmasında yaşanmaktadır.

Bu konudaki eleştirimizi TD fazlasıyla basitsemiş ve kimi yerde de tuhaf tespitlerde bulunmuş! Şunu belirtmekte sakınca görmüyoruz: Eleştirilerin olduğu biçimiyle alınması ve mümkün olduğunca tartışılan konu veya materyal incelenerek savunu, tespit, eleştiri yapılması tercih edilmelidir. Partizan'ın Kürt halkı, diyemediği çıkarması olacak şey değil. Veya farklı uluslardan bahsedildiğinde demek ki farklı halklar da var, çıkarsaması da eleştiriyle bağdaşmıyor! Bir ek daha yapalım bu konudaki tespitimize, Yürüyüş'e dönük eleştiride özellikle "esas olarak" kavramının neden doğru ele alınmadığını sordüğümüz halde yanıt alamadık. Gerçekten de "esas olarak" kavramını bizden farklı mı yorumluyorsunuz?

Halk ve halklar konusuna dönelim.

Partizan, Türkiye halkları, şeklindeki kavramın yanlış olduğuna değinmiş ve Yürüyüş ile beraber Atılım'ı da eleştirmişti. Bu eleştirimiz kelimeler üzerinden, politikayı geriye iten bir tartışma yaratmak

amacı taşıyor. Öyle olacaksa bundan kendimizi çekeceğimiz bilinmelidir. Biz, bu kavramı tartışılan konunun özünü ilgilendirdiği için tartışmaya ihtiyaç duyuyoruz. "Uluslar" kavramının yerini "halklar" kavramının alması, meselenin ulusal içeriğinin bu yolla boşaltılması dikkat çekici bir noktadır. TD'nin bu noktayı dikkate alacağını umuyoruz.

Örneğin, ulusal sorun gündemli etkinliklerde, çalışmalarda "Yaşasın Halkların Kardeşliği" sloganının birincil, temel, olmazsa olmaz slogan haline gelmesi ilginçtir ve tüm devrimci yapılan bundan memnun haldedir! Oysa ulusal sorunun özgün bir sloganı değildir bu. **Hatta ulusal sorun hakkında hiçbir şey ifade etmemektedir.**

TD'ye yanıt vermek için "Türkiye halkları" ifadesini neden eleştirdiğimizi biraz daha açıklamamız gerekiyor. Çünkü TD eleştirimizi kavramlar üzerinden, onları açıklayarak dile getirmemiş, üstelik yanlış tespitlerle hatalı, haksız eleştiriler yapmıştır. Gerçek dışı yargılar oluşturmak ve sonra da onları var kabul edip tartışmak pek olumlanacak bir eylem değildir. O nedenle derhal onlardan kurtulmak gerekir. "Kürt halkının reddi" veya "ezilen ulusun inkarı" bu türden yargılardır! Arkadaşların niyetiyle ilgilenmek, özgür yorumlarında onlara engel olmak hevesinde değiliz. Ancak, eleştirilerinin gerçekten uyumsuzluğu veya inandırıcılığı konusunda dikkatlice düşünmelerini isterdik...

Ülkemiz devrimci hareketinde kavramların yeterince dikkatli ve doğru kullanılmadığını, bunun da karmaşaya, gerçekliği kavramada zorluğa neden olduğunu biliyoruz. Ulusal sorun kapsamında buna yol açan kavramlardan biri de "halk" kavramıdır. Bu kavramın "ulus" kavramı ile karıştırılmasına, onun yerine kullanılmasına, hatta "ülkedeki tüm nüfus" olarak tanımlanmasına sıkça rastlanır. Kimi zaman da gerçeğe yakın, uygun kullanmakla beraber, halk kavramı, ulusa göre içeriklendirilip si-

yasal değeri düşürülür...

Daha önce başka bir yazıda "ulusların kaderlerini tayin hakkı" ilkesindeki "hak" kavramının ilkenin kavranmasındaki belirleyici önemine dikkat çekmiştik. Aynı duyarlılığı "halk" kavramı için de göstermek yanlısıyız. Bunu yaparken, elbette ulusal farklılıkları ve azınlık milliyetlerin varlığını inkâr anlamına gelecek hatalara da düşmemek gerekir. Hiç şüphesiz, bir taraftan halk kavramını, onun niteliğini zayıflatacak şekilde kullanmamaya özen göstermeli, diğer taraftan, ulusal baskıya, inkâra karşı duyarlılığımızı bu kavramı kullanırken de esirgememeliyiz.

TD, eleştirisini bu duyarlılıkla okuyup değerlendirdiğimizi bilmelidir.

"Türkiye halkı" ile "Türkiye halkları" arasındaki fark nedir? TD, Partizan'ın; Türkiye halkı demekle "halklar değil halk denmelidir" ikazında bulunmakla ülkedeki çeşitli ulus ve azınlık milliyetleri (o, sadece Kürt ulusundan söz etse de, doğru olan ezilen milliyetleri de bu eleştiriye dâhil etmekte) inkar ettiğini iddia etmekte haklı mıdır?

Partizan bir devlet yönetimindeki topraklarda yaşayan dili, dini, kültürü ayrı, farklı uluslardan ve azınlık milliyetlerden gelen tüm ezilen, üreten, yönetilen; dolayısıyla devrimden çıkarı olan sınıf ve tabakaları halk kapsamında görmektedir. Elbette halk içinde yer alan bireylerin, grupların, toplulukların farklı özellikleri olacaktır. Bir halktan bahsetmek bir tek dilden, dinden, kültürden, cinsten, ulustan, milliyetten, sınıftan bahsetmek anlamına gelmez. Çünkü bu saydıklarımız ve daha da sayabileceğimiz özellikler halk kavramını belirleyen özellikler değildir. Dil veya din ya da ulus dediğimizde akılda oluşan belli kriterler, aranan belli özellikler vardır. Bunlardan yola çıkarak ayrı dillerden, dinlerden, uluslardan bahsederiz. Halk dediğimizde bir devlet yönetimindeki topraklarda (şimdilik ülke demiyoruz!) gerçekleşecek devrimden çıkarı olan, yö-

netilen, üreten, çalışan sınıf ve tabakaları ölçüt alıyoruz. Halkın topluluklarını böyle ayırt ediyoruz.

Partizan'ın doğru bildiği, savunduğu budur. TD bu yanıtımızı olumsuzlamıştır. Sadece "...ister Partizan'ın verdiği 'devrimden çıkarı olan sınıfları içerir' tanımında olsun, isterse de en genel nüfusun egemen ve yöneten kesimi ile egemen olmayan ve yönetilen kesimi arasındaki ayrımı yanıtlamak için kullanılсын, her iki durumda da halk kavramının sınıfsallığı dolaylı, sınırlı ve görelidir..." diyerek, onun değişkenliğine ayrıca vurgu yapmıştır. Bu vurgu da, yukarıda değindiğimiz halk kavramındaki zenginliğe uygundur.

Buraya kadar olan kısımda yani halk kavramının içeriği ve özellikleri konusunda TD ile ayrışmadığımız açıktır. Ne ki, bir ileriye doğru adım attığımızda ayrışma başlamaktadır. TD farklı uluslardan ya da milliyetlerden olmayı farklı halk tanımlaması için yeterli kabul etmektedir. Oysa yukarıda belirttiğimiz özelliklerden yola çıkarak TD'nin bunu uygun bulmaması gerekir! Ancak TD bu çelişkiye açıklama getirmeden Partizan'ı hiç de inandırıcı olmayan bir tespitle "ezilen ulusun varlığını inkâr" ile eleştirmektedir.

"Açıklama yapmadan" vurgusunu özellikle yapıyoruz. Çünkü TD, sadece "yeri geldiğinde" farklı ulustan olmayı farklı bir halk tanımlamasını hak edeceğini belirtmekle yetinmiştir! Ezilen ulus ile ezen ulustan olmanın, farklılığı belirlediğini kabul etmemizi istemiştir. Ezen ulus halkı ile ezilen ulus halkı aynı halk kavramı, tanımını içinde; örneğin Türkiye halkı tanımını içinde görülemezmiş! Bu yapılsa ezilen ulusun inkârı, ezilen ulus halkının reddi olurmuş...

Bu biçimdeki yaklaşım tartışmayı zayıflatıyor, özünden uzaklaştırıyor. TD'nin halk kavramı içinde buna açıklık getirmesini beklerdik.

Kuşkusuz ezilen ulus halkı ile ezen ulus halkı arasında bir fark vardır. Ne var ki,

►► Farklı uluslardan, azınlık milliyetlerden ezilenleri halk olarak kabul ediyoruz. TD ise, bunu yaptığımızda bizi ulusları inkar etmekle, ezilen ulusun halkını reddetmekle suçluyor. Bunun inandırıcılığı nerede?

bu fark onları devrim karşısında ayrı konumlara sürüklemiyor. Konu özgülünde salt ulus farklılığı (ezen-ezilen anlamda) üzerinden gittiğimizde devrim karşısındaki konumlanmaya dair ileri sürdüğümüz savın doğru olduğu ortadadır. Aynı halk içinde farklı dillerden, dinlerden, kültürlerden, uluslardan, milliyetlerden topluluklar olacağını reddetmedikten sonra; bunun altını çizerek vurguladıktan sonra; halkın tanımını devrimden çıkarı olan "tüm" kesimler olarak yaptıktan sonra TD'nin eleştirisinin bir hükmü kalmakta mıdır? Hayır!

Farklı uluslardan, azınlık milliyetlerden ezilenleri halk olarak kabul ediyoruz. TD ise, bunu yaptığımızda bizi ulusları inkar etmekle, ezilen ulusun halkını reddetmekle suçluyor. Bunun inandırıcılığı nerede? Böyle bir yorum doğru ise, gene aynı halk içinde farklı dinlerden gelenleri de farklı bölgelerden olanları da hatta farklı sınıf özellikleri taşıyanları da tek halk tanımını yapmaktan kaynaklı inkar edildikleri iddia edilemez mi? Garip bir iddia değil mi? Olacak şey değil kabilinden! Şüphesiz öyle. Tıpkı farklı ulustan olmayı farklı halk tanımlaması yapmaya yeterli görmek gibi! Bunu yapmadığında Partizan'ı eleştirmek gibi!

Ne diyordu TD?

"...Kendi anladığı anlamda Kuzey Kürdistan halkını reddetmesi, (...) gerçekte 'ezilen ulus' gerçeğini ihmal ederek reddettiği ve keza ezilen Kürt ulusunun varlığını politik çizgisini ve stratejisini temel

bir kurucu unsuru olarak almadığı ve kabul etmediği anlamına gelir..."

Muhteşem bir iddia!

Ne ki tümüyle gerçek dışı ve katıyen inandırıcı olgulara dayanmıyor. "Türkiye halkı" ifadesi halk kavramının taşıdığı içerikle doğru ele alındığında halk, ulus kavramları ile zaafa uğratılmadığında farklı ulusları ve/veya azınlık milliyetleri kapsamı içine alır. Türkiye'deki tüm ulus ve azınlık milliyetlerden gelen halk sınıf ve tabakaları "Türkiye halkı"na dâhildir.

TD bu eleştirisini yaparken kavramın genel kullanımını önemli ölçüde ihmal etmiştir; odağına ulus bakış açısıyla Kürt ulusunu koymuştur. Bakın konu biraz daha açıldığında nelerle karşılaşmaktayız...

Türkiye'den kastımızın, TD'nin ve daha birçok devrimci anlayışın "Kuzey Kürdistan" dediği bölgeyi de kapsayan bir ülke olduğu aşikâr. Gene "Kuzey Kürdistan" yerine doğru ve gerçeğe uygun olarak "Türkiye Kürdistanı" dediğimiz de söz konusu bölgeyi Türkiye coğrafyasında gördüğümüz de herkesin malumudur. (Gerçi kimileri ve TD de bunu "bir ülkenin inkârı" olarak yorumlamaktadır. Biz ise aksini iddia edeceğiz; gerçekte olan, kullandığımız kavramın reddiyle ilhakin göz ardı edilmiş olacaktır. Kuşkusuz kimilerinin ve TD'nin ilhaki reddettiğini iddia etmeyeceğiz. Zira bu da bizim "müthiş" iddiamız olurdu! Sadece kavramın işaret ettiği gerçeğin başka bir kavramda içerili olmadığını tespit etmekle yetineceğiz.)

Türkiye dediğimizde yukarıda gösterdiğimiz bütünlüğü ifade ettiğimize göre TD, neden sadece Kürt halkını reddettiğimizi iddia ediyor? Bu ülkedeki (haydi Türkiye kavramındaki "Türk" ifadesinden dolayı Türk halkını buna dahil etmeyelim...) diğer azınlık milliyetlerin halkı/halkları neden bunun dışında tutuluyor? Onların da reddedildiği, inkar edildiği neden vurgulanmıyor?

Veya TD, eğer Türkiye dediğimizde "Kuzey Kürdistan"ı hariç tutuyorsa ve bu

nedenle diğer azınlık milliyetlere değinmemişse, o zaman da kendi yaklaşımında bir ret olgusu vardır. O baştan Türkiye'nin sınırlarını reddetmektedir. Bu elbette mümkündür; iddia edilebilir. Ancak o zaman tartışmamızın nesnelliği ortadan kalkar...

Partizan Türkiye'yi mevcut, uluslararası kabul gören Türkiye devletinin hâkim olduğu, yönettiği topraklar olarak görmektedir. Bu tutum, gerçekliği kabulden kaynaklıdır. Aksi halde emperyalizmin veya burjuvazinin çizdiği tüm sınırları reddetmek gerekir. Ama biliyoruz ki bu gerçekçi değildir. Bu, geleceğe dair düşüncemizdir. Ona ulaşmak için öncelikle sınırlar dâhilinde yapılması gerekenler vardır...

Bu sınırlar içindeki çeşitli uluslardan ve milliyetlerden halkı Partizan "Türkiye halkı" olarak tanımlamaktadır.

TD, "Türk halkı", "Kürt halkı", "Ermeni, Laz, Arap halkı" vb. gibi kavramları yadsıdığımızı iddia ediyor. Nedeni "halklarımız" kavramını eleştirmiş olmamız! Oysa TD Partizan'dan yaptığı alıntıda bile bunun doğru olmadığını görebilirdi; "Ama ülkemizde farklı uluslar ve milliyetler vardır. Her ulusun ve milliyetin içinde halk da vardır, halk olmayan da..." TD bu alıntıyı kullandığı halde, onun içindeki "her ulusun ve milliyetin içinde halk da vardır" ifadesini görmezden gelmiş, hatta ters yüz etmiş! Söz konusu tanımların reddedilmediğini TD çok iyi bilmektedir oysa. O, sadece "halkımız" ifadesine, "halklarımız" ifadesine yüklediği anlamdan hareket ediyor. Partizan tüm uluslardan ve milliyetlerden "halkları" Türkiye halkı tanımı içinde somutlaştırmaktadır. Kürt halkı, Türk halkı, Laz, Arap, Ermeni halkı deyişlerini/tanımlarını Partizan zaten kullanmaktadır. TD burada kötü bir yorum yapmış sadece. Ancak belirttiğimiz gibi gerçekliği olmayan iddialar üretmek ve onlar üzerinden tartışmak olumlu bir eylem olarak görülemez.

Biz, TD'nin bakış açısını konuyu biraz daha genişleterek eleştirmeye devam edelim.

"Halk" kavramını birçok özelliğe yığınlar için kullanabileceğimizi belirtmiştik. Onu bir ulusun içindeki ezilenleri, devrimden çıkarı olanları tanımlamak için kullanacağımız gibi, aynı özelliklere sahip, belli bir inanca sahip toplum için de kullanabilirsiniz. Ya da herhangi bir bölgedeki yoksullar için de. En dar toplumlar içinde bile farklı özellikler olabilir, keşfedilebilir. Tek bir mahallede, "yukarı ve aşağı" ayrışması bile yapılabilirken, toplumlar içindeki farklılığın zenginliği şüphe taşımayacak kadar açıktır. Bu durumda nerede "halk"tan bahsedecek olsak kavrama bir çoğul takısı eklememiz gerekir. Kuşkusuz eklenebilir; eklendiğinde evimiz yıkılmaz! Ancak bunda bir sorun olduğunu kabul etmek gerekmiyor mu? En azından Partizan'ın eleştirisinde herhangi bir topluluğu retten öte, kavrama dair bir sap-tama olduğunu göstermez mi bu durum?

Örneğin "Akdeniz halkı" tanımı TD'nin eleştirisine tabi tutulduğunda gene reddetmelerle karşılaşırız. Hatta "Kürt halkı" dediğimizde de!

Akdeniz'de bir özelliğe sahip "bir halk" yok! Orada Türk halkı da var, Kürt halkı da; Türkmenler de var, Araplar da; Alevi de var, Sünni de, Hıristiyan da var. Adanalı da var, Antalyalı da. Balıkçı olan da var, çiftçi olan da!

O halde "Akdeniz halkları" tanımını kullanmak gerekiyor. Aksi halde bir topluluğu reddetmiş olabiliriz. Ancak burada sanırız TD hangi topluluğu reddettiğimizi tespit etmekte zorlanacaktır. Bize sorarsanız bunu başaramayacaktır!

Karmaşa ortada. Demek ki "bir halk"tan söz edildiğinde, onun içindeki farklı dillerden, dinlerden, kültürlerden, mesleklerden, bölgelerden gelenlerin hepsi ona dahil edilebilirmiş. Böyle olduğunda herhangi bir topluluğun reddedildiği iddia edilemezmiş... Çünkü halk kavramı

bunları bütün olarak bir olarak içine alabilecek bir tanıma sahiptir. Halkın kapsamını belirleyen devrimdir. Halk tanımımız, halkın içine hangi sınıf ve tabakaları kattığımız veya hangi ulustan, milliyetten halk topluluklarını bir arada tuttuğumuz devrim anlayışımızla ilgili olarak değerlendirilebilir. TD, birleşik devrimden söz ettiği yerde bu noktaya gelmiş olmaktadır.

Sanırsız TD'nin "halk" kavramının ulus ile içeriklendirilerek kullanımına yönelik eleştirimize verdiği tepkiyi karşılayabildik. Elbette TD sadece bir noktadan tepki vermiş değil; karşı eleştirisini başka saiklerle de ortaya koymuş. Onlar hakkında da görüşlerimizi sunacağız. Ancak, özellikle ulusa göre halk tanımı yaparak sunduğu eleştiri ve buradan devam ederek Partizan'ın Kürt halkını reddettiğini iddia etmesi bizce oldukça haksız ve kesinlikle yanıtlanması gereken ilk tepkiydi. Halkın uluslara göre de tanımlanmasına karşı çıktığımızın düşünülmesi kesinlikle doğru değil; ama halkın salt uluslara göre tanımlanmasını eleştirdiğimiz; dolayısıyla Kürt halkı, Türk halkı, Laz halkı vb. karşı çıkmadığımız ama Türkiye halkları, İran halkları, Suriye, Lübnan, Yunanistan vs. halkları denmesini eleştirdiğimiz doğrudur... İran'da, Irak'ta, Suriye'de, Lübnan'da, Yunanistan'da ve daha birçok ülkede farklı ulusların ve milliyetlerin bulunduğu bir sır değildir. Buna karşın kullanılan kavram ülke ismi ile beraber halktır: Ülke halkı! Gerekirse, ayrıca ulus halkı, din halkı, bölge halkı vd. kullanılmaktadır...

Ve nihayet, bu konuyla bağlantılı olarak, TD devrimcilere Kürt halkı, Türk halkı, Arap halkı... Halklar kavramlarını sümme hâşâ yasakladığımızı duyurmuş! Bu kavramları kategorik olarak reddettiğimiz doğru değil; bunu yukarıda açıkladık. "Türkiye'de halklar" tanımı ise kesinlikle kullanılamaz olarak nitelemedik, nitelemiyoruz. Kelimeler üzerinde heyecan aramak yanlışlı olmadık, olmayız da... Bu tanımla devrimci dostların amacını biliyoruz, ne

demek istediklerinin de farkındayız. Belirttiğimiz zaafına karşın, özellikle ortak zeminlerde bu kavrama karşı çıkılmadığı herkesin malumudur. Eleştirilerimizi sunmaktaki amacımız onu kullanılmayacağını belirtmek, öne sürmek; dolayısıyla birilerine yasaklamak değildir. Tanımın doğrusu hakkındaki görüşümüzü sunduk ve tanım farklılığına dikkat çektik. Hiç kuşku yok ki dostlarımızın yanlış, eksik, bildiği kavramı kullanma özgürlüğü vardır; bizlerin de buna tahammül etme sorumluluğumuz vardır. Açıkçası bu bize hiç de ağır, taşınmaz bir yük de olmamıştır! "Sümme hâşâ kullanılmaz" yasağına hiç niyetimiz yok...

79. sayfada TD bir dizi soru sıralayarak ulusal sorun hakkındaki somutluğa değinide bulunuyor. Önceki tartışmamızda genel olarak ulusal sorun üzerinde durduk esas olarak (tamamen değil!) bu bölüm özel olarak Kürt ulusal sorunu, Kürt ulusal hareketi, Kuzey Kürdistan/Türkiye Kürdistanı üzerinde durmayı gerektiriyor. Partizan'ın 15-20 yıl sürecin gerisinde kaldığı da sözü edilen gerçeklikle belirlenmektedir.

(Sürecin gerisinde/dışında kalındığı doğrudur. Ancak sürecin hangi yönde ilerlediği ve şimdiki durumda hangi doğrultunun güç kazandığı vs. konularda kendileriyle hemfikir olmadığımız açıktır. Hele ki "bazı gerçekleri kabul etme zorunluluğu" üzerine yorumları karşısında aynı "inatçılığı" devam ettirdiğimiz de kesindir.)

TD ulusal sorunda Kürt Ulusal Hareketinin ulaştığı zirveyi temel alarak, Partizan'ın "değişen bir şey yok" gibi yaklaşımına tepkisini gösteriyor bu bölümde...

Bu bölümdeki yanıtlamamız gereken sorular "farklı bir ülke", "başka bir ulus", "bir ülke devrimi" ile ilgili. Ayrıca "baş çelişki" tespiti bağlamında "Kuzey Kürdistan"a özgü olan, başka örnekleri olmayan Partizancı yaklaşımın, pek de tesadüf sayılamayacak durumu öğrenilmek istenmiş.

Bu konularda esasen anlayamayacağımız görülmektedir. Ancak gene de kimi kavramları neden ve nasıl kullandığımızın anlaşılır hale geleceğini umuyoruz. Zira TD ciddi derecede tek yanlı algılamalardan veya milliyetçi yaklaşımın olası tepkilerine aşırı duyarlılıktan muzdarip gözükmektedir. Dikkate alınması gereken çok şey var ne de olsa!

Halk kavramı üzerine olan tartışmamızı burada da sürdüreceğiz kuşkusuz. Zira "ülke", "devrim", "baş çelişki" tespitleri ile halk kavramının bunlara dayanan sınıfsal içeriği TD tarafından bizden farklı bir yaklaşımla sunulmuş.

İlkin halk kavramının sınıfsal bir kavram olduğu hakkındaki tespitle başlayalım.

TD bu konuda şu belirlemeleri yapmakta:

"...her iki durumda da halk kavramının sınıfsallığı dolaylı, sınırlı ve görelidir. Halk kavramının bu dolaylı, sınırlı, görelî sınıfsallığı, bütün heterojenliği ile nüfusun egemenlik altında ve yönetilen kesimini yansıması ve keza egemenler ve yönetenlerle çelişki içerisinde olmasından kaynaklanır..."

"...Halk kavramı milli midir, sınıfsal mıdır, gibi bir ikilem yoktur. 'Halk kavramı' milli değil, sınıfsaldır. Ve dolayısıyla zımnen yansıyan milli olanın sınıfsal olamayacağı vb. düşünceleri kuşkusuz yanlıştır. Yukarıda halk kavramının sınıfsallığı dolaylı, sınırlı ve görelî olduğunu belirtmiştik. Şimdi burada, her halkın bir ulusal kimliği olduğunu da ekleyelim..."

"...Halk kavramının 'tümüyle sınıfsal' olduğu aşırı vurgusu olsa da halkçı-devrimciliğin, yani sınıf görüşü açısı kaybının bir tezahürü olabilir..." (TD, sayfa 80)

TD "halk" kavramının sınıfsal karakteri hakkında pek net bir görüş oluşturmamış görünmektedir. Onun sınıfsallığına vurgu yaptığı halde "tümüyle sınıfsal" da denemeyeceğini iddia ediyor. Tümüyle, dendiğinde halk içindeki farklı sınıfların varlığının, dolayısıyla çıkarlarının çatışmalı

halinin yadsınmış olacağını varsaymış olmalı!

TD halkın değişken yapısını vurgularken haklıdır. Zira halk kavramı "devrimden çıkarı olan kesimleri" ifade ettiğinden her devrim aşamasında, devrimlerin niteliğine göre ele alınmak durumundadır. Ancak bu değişkenlik veya farklı sınıfları kapsaması durumu kavramın sınıfsallığını değişken hale getirmez. "Dolaylı ve sınırlı" ifadeleri bu bakımdan anlaşılır değildir. TD'nin anlatımı içinde dolaylılık ve sınırlılık neyi ifade ediyor?

Sınıfsallık, kavramın sınıf çıkarlarının esas alınarak oluştuğuna ilişkin görüşe daırdır. Bilindiği üzere toplumsal gelişmeler toplumdaki sınıfların gereksinimleri doğrultusunda hareket etmelerinin sonuçlarından ibarettir. Devrimler de aynı şekilde sınıfsal tutumların, davranışların tezahürleridir. Tarihin hangi aşamasında olunursa olunsun toplumsal bir devrim nihayet sınıf savaşının, sınıf farklılaşmasının veya sınıfsal çıkarların uzlaşmazlığının sonucudur. Her devrim için bu kural geçerlidir. Bir devrim üzerinde çalışılırken, bir devrim incelenirken Marksistler o devrimin hangi sınıflara karşı ve hangi sınıfların çıkarları doğrultusunda gerçekleştiğini açığa çıkarmaya çalışırlar. Kuşkusuz belli bir sınıf o devrimin önderliğini yapar ve diğer sınıfları da yönlendirir. Ancak bu, sınıfsallığı ne dolaylı hale getirir ne de daraltır.

Sınıfsallık kavramından anlaşılması gereken budur. Yoksa bu kavram "halk"ı bir sınıftan ibaret görmek anlamını taşıyor değildir. Halkçı devrimciler proletaryanın öncülüğünü reddederek farklılaşırlar, yoksa halkın sınıfsal bir kavram olduğunu açıktan reddederek değil.

TD sınıfsallık kavramını "sınıf çıkarlarıyla hareket etme", "sınıf çıkarlarına göre oluşma", "sınıf çıkarlarına göre belirleme" anlamlarında ele aldığına "tümüyle sınıfsal" ifadesinin yanlış olmadığını görecektir.

TD, burada da bize her halkın bir ulusu olduğunu anlatmaktadır. Ulusu olmayan proletarya da yoktur, diyor net olarak ve ikna oluyoruz! Ama bunu neden vurguluyor? Her ulusta halk olan da var, olmayan da, dediğimizde biz de onun demek istediğini farklı biçimde söylemiş olmuyor muyuz? Burada sadece bir fark var: Bizim iddiamız tarihsel sürece de uygundur. Çünkü ulus kavramı veya uluslar, tarihin belli bir aşamasında; kapitalizmin şafağında meydana gelmişlerdir. Her halkın bir ulusu, ancak ulusların varlığında mümkündür. Belki de bu nedenle biz, halk kavramını kullanırken ulusal kimliği esas almıyoruz, "ulusa göre halk" tanımlamasını belirleyici öge kabul etmiyoruz. Ulusların oluşumuyla beraber halkların uluslara göre bölümlendiği bir gerçektir ve her ulus-devlet kapsamında çalışanlar, üretenler, yönetilenler, sınıfsal çıkarları egemen sınıflardan farklılaşanlar, devrime gereksinim duyanlar ulus-devletlere göre konumlandılar. Dolayısıyla onları bir araya getirecek devrim de ulus-devletler kapsamında tanımlanmak zorunda kaldı... Kapitalizmin yeniliği buydu halk için... Ama bir sorun var burada; her ulus yaşadığı topraklar üzerinde hâkimiyet sağlayamadı, bir devlet kuramadı. Bazı uluslar başka bazı ulusların yaşadığı toprakları ilhak ettiler, kendi ülkelerine kattılar, kendi devletlerine bağladılar. Bu nokta bizim halk tanımlamamızda ayırıcı bir noktayı oluşturmaktadır. Kuşkusuz her ulus içinde halk vardır ve o halk o ulus ile beraber de anılır: Kürt halkı, Türk halkı gibi. Bununla beraber o uluslar aynı devletin egemenliğinde ve aynı ülkenin sınırları içindeyken, aynı devrimin unsurlarıyken o ülkenin halkı olarak da anılırlar. Onları bir araya getirecek, ulusal kimliklerini aşarak birleştirecek olan da bu özelliktir. Bu nedenle, özellikle "Türkiye halkı" kavramını doğru kabul ediyoruz. Onun içindeki ulusları ve milliyetleri reddederek değil, onlardan gelen halk kesimlerini aynı devrimin, ortak

devrimin, bir devrimin yaratıcıları olarak görüyoruz...

TD verdiğimiz alıntılarda halk kavramının sınıfsallığıyla beraber zımnen milli bir unsur da taşıdığını belirtiyor ve milli olanın sınıfsal olamayacağı düşüncesinin kuşkusuz yanlış olduğunu açıklıyor.

Dolayısıyla halk sadece sınıfsal değil millidir de, denmektedir. Bu tanımlama sorunludur. Halk, sınıflarının varlığından beri, yöneten ve yönetilenin varlığından beri tanımlanabildiğine göre "halk aynı zamanda millidir" demek pek anlamlı değildir. Günümüzde halkların aynı zamanda uluslara bölünmüş olması onu milli diye nitelememizi gerektirmez. Milli olan ile sınıfsal olanı ayırt etmek gerekir. Zira milli hareketler belli bir tarihsel döneme aittir. Eğilimleri, yönelimleri belli bir tarihsel dönemdeki (Avrupa'da 1789-1871 arası, Asya'da ise 1905 sonrası) toplumsal gelişmeler tarafından belirlenmiştir, belirlenmektedir. Milli hareketler nihayet milli bütünlük sağlamayı ve kendi devletini kurmayı amaçlar; bu onun genel eğilimidir. Kuşkusuz kendini bu şekilde ifade etmesi gerekmez, zira bu amacı ortaya koymayı belirleyen başka faktörlerin de olması gerekir. Halk hareketleri ise sınıflar mücadelesinin bütün dönemlerinde vardır. Daima sınıfsal baskılara, sömürüye karşı mücadele ve kurtuluş amaçlıdır. Bu ikisini ayırt etmek komünistler için **en tabii** özellik olmalıdır.

Halkların milli özelliği kapitalizmin ortaya çıkış ve gelişimiyle beraber tüm halkların uluslar içine girmesiyle gündeme gelen bir olgudur. Her ulus içinde halkını da taşır. Sınıf mücadelesi esas olarak ulusların içine çekilmiş olur böylece. Bir halkın milli özelliği burjuvazinin egemenliğine, halkların uluslara bölünmüş olmasına işarettir; başka bir şeye değil. Milli baskının olduğu yerde halkın ulusal mücadeleye katılması elbette olumludur; ne var ki komünistler bu mücadelenin sınıfsal niteliğinin ağır basmasını, bununla beraber

ulusal baskıya karşı olmasını arzu eder...

Halkın uluslara dâhil olmasını ve sadece bu anlamda "zımnen milli" bir görünüm kazanmasını milli hareketlerle halk hareketleri arasındaki farkı silikleştirmek üzere kullanmak veya durumu böyle kavramak yanlış olacaktır.

Yaptığımız tartışma aynı zamanda ulusal olanla sınıfsal olanı ayırt etmek üzerine kurulu olduğundan bu sorun önemlidir. Bu ikisinin bambaşka şeyler olduğunu unutmamak gerekir.

Sonuç şudur: Halk kavramının ulusal bir kimlikle tanımlanması onun sınıfsallığına gölge düşürmez. Sadece sınıfsal olanın ulus içinde var olduğuna dair bir tanım yapılmış olunur. Kapitalizm halklara ulusal kıyafetler biçmiş ve giydirmiştir. Bu, tarihin belli bir döneminde gerçekleşmiştir ve henüz dünyanın belli bölgelerinde ulusal bütünlük sağlamak, kendi devletini kurmak anlamında sürmektedir. Ne var ki bu durum sınıfsal olanı milli olandan ayırt etmemizi engellemez. Halkı "aynı zamanda milli" diye nitilememiz gerekmez. İktisadi şartlar bakımından geri kalmış çok uluslu ülkelerdeki ilerici muhtevaya sahip milli hareketleri halk hareketleriyle karıştırmamalı ancak onun bünyesindeki sınıfsal özellikleri ayırt etmeyi başarmalıyız.

Bundan sonraki tartışmamız ülke, ulus, devrim ve baş çelişki kavramlarıyla dile gelen sorular olacaktır.

TD iki uluslu (çok uluslu) bir ülkeden söz ediyor olmamıza çok şaşıyor. O kadar ki Türkçede ve devrimci teoride buna yer dahi bulamıyor!

"Böylece bizim bildiğimiz Türkçeye ve devrimci teoriye göre 'ülkesi olmayan bir ulus'tan söz etmiş oluyor.'" (Sf. 78)

Bu kavrama karşı yaklaşım karşısında asıl şaşırın biz olduk... "Ülkemiz" tabirinin Türkiye için kullanıldığı bilinmektedir. Türkiye ise çok uluslu bir ülkedir. Çok uluslu ülke kavramı ulusal sorunla ilgilenmiş herkesin aşına olacağını varsaydığımız

bir kavramdır. Anlaşılan TD, çok uluslu ülke kavramını bugüne kadar hiç "ülkesi olmayan ulus" olarak yorumlamamış; bu kavramı her okuduğunda "ülkesi olmakla beraber başka bir ülkede misafirlik statüsünde bulunan ülke" olarak algılanmış!

Hiç kuşku yok ki TD buradaki ülke kavramlarının karşısında bir sıkıntı yaşıyor. Evet, "ülke kavramları" dedik; zira kullandığı bu kavram farklı anlamlandırılabilir. Ülkeyi biz, bir devlet egemenliğindeki coğrafya, sınırları çizilmiş bölge olarak anlamlandırırken, TD, devlet olmasa da bir ulusun öteden beri üzerinde yaşadığı, iktisadi, kültürel ilişkiler kurduğu topraklar olarak anlamlandırmıştır. Açıkçası TD'nin anlamlandırmasına bir itirazımız olamaz, çünkü ülkenin bu şekilde kavrandığı doğrudur. Ama ülke aynı zamanda ve hatta çoğunlukla devlet egemenliğindeki topraklar olarak anlamlandırılmakta ve kullanılmaktadır da. TD de bunu yadsıyamaz. Eğer yadsıyacaksa Türkçede bir devlet egemenliğindeki toprakları ifade edecek kavram katkısında bulunmasını da istemeliyiz kendisinden.

Bu kavramı kullanıyor olmamız Kürt ulusunun tarihsel olarak var olduğu, üzerinde siyasi, iktisadi, kültürel ilişkiler kurduğu yurdunu ya da TD'nin kullandığı anlamda ülkesini yadsımak anlamına gelmez. Öyle olsaydı "Kürdistan" kavramını hiç kullanmıyor olurduk. Ülkemiz kavramı Türkiye devletinin egemenlik kurduğu bir bütün coğrafyayı (kara, deniz, hava) içinde yaşayan bütün ulus ve milliyetleriyle temsil etmektedir. Açık ve net biçimde bu ülkeyi sadece Türklerin değil diğer ulus ve milliyetlerin de ülkesi kabul ediyoruz. Bu yaklaşım herhangi bir inkârı, daha doğrusu bir gerçekliğin inkârını kesinlikle içermez.

Çok uluslu ülkelerin/devletlerin varlığı bir gerçektir. Zira bu gerçeklik devam eden ulusal sorunlara da işaretler. Ulusal sorunun çözülmediği ülkeler çok ulusludur...

Durumu özetlemek gerekirse eğer:

►► Çok uluslu ülkelerin/devletlerin varlığı bir gerçektir. Zira bu gerçeklik devam eden ulusal sorunlara da işarettir. Ulusal sorunun çözülmediği ülkeler çok ulusludur...

Türkiye çok uluslu ve milliyetli bir ülkedir: Türklerin, Kürtlerin, Arapların, Lazların vs. ülkesidir. Buna olumsuz tepki vermek bir devrimci için düşündürücüdür. "Ülkesi olmayan ülke" kendi kaderini tayin edememiş, daha net olarak da kendi kaderini tayin hakkı gasp edilmiş ulustur. Zira bu hakkın gaspı onun başka bir ulusun egemenliği altında, bir ülkede zor ile tutulduğunu ispatlar. Savunduğumuz şey Türkiye'deki Kürt ulusunun geleceğini belirleme özgürlüğüne sahip olması ve Türkiye'de (isimlendirmeyi burada konu etmeyi gerekli ve anlamlı görmüyoruz) özgür bir gelecek inşasına girişmesidir. Kürt halkı içerisinde birlik siyaseti izlemenin de gerçek anlamı budur.

TD, "Kürtlerin yaşadığı, çoğunluk olduğu, öteden beri var olduğu coğrafya" anlamında Kürt ülkesini, Kürdistan'ı reddettiğimizi de düşünüyor olmalı! Elbette reddetmiyoruz. Ne var ki Kürdistan'ın tarihi hakkında ve bugünkü durumuyla ilgili gerçeklere sırtımızı dönmüyoruz, gerçekleri görmezden gelmiyoruz...

Kürdistan denen bölge halen dört devletin egemenliği altındadır. Dörde parçalanmış ve üzerinde dört ayrı Kürt ulusu şekillenmiş Kürdistan bir bütün ülke biçiminde tanımlanamaz. TD'nin ve daha birçok devrimci akımın "Kuzey Kürdistan" olarak adlandırılan bölge Partizan tarafından özellikle Türkiye Kürdistanı olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımlama, hem Kürdistan'ın tarihsel varlığına hem de günümüzde farklı ülkeler (İran, Türkiye, Irak,

Suriye) arasında parçalanarak bölüşülmüş olduğuna, bu tarihsel haksızlığa işaret etmektedir.

Gerçek olanı yansıtacak kavramlar kullanmak, tanımlamalar yapmak komünistlerin bir sorumluluğudur. Komünistler ne tarihsel haksızlıkları, suçları görmezden gelir ne de bunların tek tek çözümlerini sınıf mücadelesinden bağımsız düşünürler. Kürdistan'ın dörde bölünmüş olması, her bir toprak parçasında ayrı bir devletin hâkimiyet kurması; böylece Kürtlerin ayrı ülkelerde yaşamaya zorunlu bırakılmaları ve ayrı uluslaşma süreçleri yaşamaları; gene her ayrı parçasında kaderlerini tayin etme haklarının ihlal edilmesi tarihsel ve devam eden bir haksızlıktır. Elbette bu haksızlığı yaşayan sadece Kürtler değildir. Ancak Kürtlerin yaşadığı haksızlık görece büyük ve karmaşıktır.

Komünistler bir tarihsel haksızlığın giderilmesini, önelere "Kürdistan'ın birleştirilmesi" görevini koyarak sağlayamayacaklarını bilirler. Onlar buldukları ülkelerde ulusal sorunu çözmekle yükümlü olduklarını açıklar ve bunun için mücadele ederler. Komünistlerin sorumluluklarını yerine getirmeleri durumunda söz konusu tarihsel haksızlığın maddi koşulu/nedeni ortadan kalkmış olur. Dört ayrı parçadaki Kürt ulusu ayrı ayrı geleceğini nasıl bir devletle ve hangi ülkede yaşayacağını belirleyecektir. Yani Kürdistan'ın birleşip tüm bir ülke haline gelip gelmeyeceğine Kürt ulusları ayrı ayrı karar vereceklerdir.

Bunun şartları oluşmadıkça ve bu yönde bir karar alınmadıkça Kürdistan'ın tüm bir ülke gibi tanımlanması gerçeklere uygun değildir.

Tarihsel süreç ve günün şartları analiz edildiğinde bir bütün Kürdistan'dan söz etmenin gerçek dışılığı ne kadar açıksa, ortadaysa Kuzey Kürdistan tanımlamasının da gerçek olanı değil "Birleşik Kürdistan" amacını içerdiği o kadar açıktır! Gerçek olan, Kuzey Kürdistan'ın Kürdistan'ın bir parçası değil, Türkiye devletinin

ilhakıyla Türkiye'nin bir parçası olduğudur. Bu tanıma göre, komünistlerin sorumluluğu bu ilhaka son vermektir. Türkiye'deki Kürt ulusu kaderini tayin etme hakkına kavuştuğunda bunu "Birleşik Kürdistan" lehine de kullanabilir, ayrılmayıp Türkiye'de yaşamaya devam etme lehinde de kullanabilir. Kavramlarımız, tanımlamalarımız bir olasılığa göre (bu olasılık çok güçlü ya da arzulanır da olsa) değil, gerçeklere göre oluşmalı ve kullanılmalıdır. Üstelik bahsi geçen olasılık hakkında karar verecek irade başkası/başkaları değil Kürt ulusu olacaktır. Ancak onun verebileceği bir kararı şimdiden belirliyor olmak da doğru değildir.

Partizan'ın Kürdistan'ın tarihi, bugünü ve kısmen geleceği hakkındaki kabaca görüşleri böyledir. Tanımlamaları da bunu içerir.

TD, "ülkemiz" söyleminden çıkardığı "ülkesi olmayan ulus" "garipliği"ni, sunduğumuz bu yaklaşım içinde anlamlandırılabilecektir sanırsınız!

Aynı alıntının devamında "Bu ülkemiz söylemi, Kürt ulusunun ülkesi yokmuş gibi bir düşünceyi taşıyor..." denmektedir.

Az önce 'Kürdistan yokmuş gibi' kavrananın, anlaşılmanın ne olduğunu anlattık. Yalnız TD ile aramızdaki farklı görüşler, bu alıntı kapsamında burada son bulmuyor. Onlar Kürdistan'da bir Kürt ulusu olduğunu düşünüyorlar aynı zamanda. Oysa Partizan dört ayrı parçada dört ayrı Kürt uluslaşması olduğunu savunmaktadır. Tek ulus yaklaşımı ile dört ayrı ulus yaklaşımı da yukarıda kısmen açıkladığımız çözüm yolunu tartışılır hale getirmektedir.

TD, her ne kadar İran, Irak ve Suriye'deki ulusal sorunların çözümünü o ülke komünistlerine ait bir görev kabul etse de; Türkiye'deki Kürt komünistlerinin görevini de Türkiye ile sınırlasa da bu 'tek Kürt ulusu' yaklaşımı bunlarla çelişiyor olduğundan sorunludur.

TD, bu konuda bize ve elbette halkımıza, dört ayrı devletin egemenliğindeki

Kürtlerin, ulus olmanın şartlarından özellikle ortak pazara nasıl katıldıklarını anlatmak durumundadır. Eğer konu olan toplum, ortak pazara üretim yapmıyor, ona göre şekillenmiyor; iktisadi şartlar ortak gerçekleşmiyorsa onun bir ulus olduğunu nasıl iddia edebiliriz? En azından Partizan dört ayrı pazarın varlığından da yola çıkarak Kürtlerin buldukları her ülkede ayrı bir ulus oluşturduklarını savunmaktadır. Kürdistan'ın dört parçaya bölünmesinin doğal, kaçınılmaz bir sonucudur bu. Zaten "Birleşik Kürdistan" amacı bu pazarların birleşmesi amacıdır aynı zamanda! Kürdistan üzerinde tek ulustan söz etmek parçalanmayı, ilhakları, ayrı pazarlara göre şekillenmiş olmayı, tarihsel haksızlığı, her ülkede ayrı bir ulusal baskı ve dolayısıyla ulusal sorun olduğu gerçekliğini görememektir. Açıktır ki tüm bu gerçekleri görmemek, göz ardı etmek, sorunun karmaşıklığını da, çözümdeki mümkün ve aslında ülkelerin uygulanmasına bağlı olarak "basit" yolunu da yeterince kavramamaya neden olmaktadır.

Bu tartışmamızın başına dönüp, ülke kavramı ve konumuz özgülündeki kullanımı üzerinde durmuş olduktan sonra, "Kürdistan ayrı bir ülke midir?" sorusunu bir kez daha, son durum üzerinden yanıtlayalım.

Sorunun değişik biçimdeki yanıtları yukarıda değerlendirildi. Partizan söz konusu "ülkenin" dört parçaya bölündüğünü ve her bir parçanın farklı devletlerce ilhak edildiğini; böylece farklı ülkelere katıldıklarını savunmaktadır. Bu, kimsenin yadsıyamayacağı bir gerçektir. Başından beri ve halen Kürdistan'ın bir ülke olması engellenmiştir ve engellenmektedir. Bu, Kürtlerin dört ayrı parçada henüz çözülmemiş biçimde ulusal sorun yaşadıklarını somutlayan bir durumdur.

Dört ayrı parçadaki Kürt ulusları henüz Kürdistan'ı kurmak noktasından çok uzaklar. Üstelik olanak olduğunda bunu benimseyecekleri belirsizdir.

Her bir parçada bile Kürt uluslarının

kendi devletlerini kuracakları, bunun mümkün tek yol veya çözüm olduğu iddia edilemez. Dolayısıyla bırakalım Birleşik Kürdistan'ı, hâlihazırda bir parçada bile bağımsız Kürdistan devletinin kurulmasından bahsetmek için uygun koşullar bulunmamaktadır. Kürt ulusları ayrı bir devlet kurmaya karar vermiş değiller ve bu yönde güçlü bir arzu da (şüphesiz bunda koşulların ve farklı devletlerle kurulan ilişkilerin önemli bir payı var) ortaya koymuyorlar. Kendi ulusal devletlerini kurma eğilimi sürekli olmakla beraber, bunun gerçekleşmesinin bir dizi faktöre bağlı olduğunu biliyoruz.

Ülkemizdeki ulusal hareket bağımsız ve birleşik Kürdistan konusunda en ileri noktada durduğu halde, şimdi, hatta epey bir süredir bu amacı çok ileriki tarihlere ertelemiş, bırakmış durumdadır. Bugün savunulan iki uluslu bir devlet yapılanmasıdır. (Elbette burada demokratik konfederalizm üzerinde durmuyoruz; sadece ulusal sorunun çözümüne dair politikayı vurguluyoruz.) Hatta "iki ulusluluk" bile çok kültürlülük biçiminde dile getirilebilir, denmektedir. Demek ki "ayrı ülke" özleminin varlığına rağmen süreç hiç de "ayrı ülke"ye şekillenmemektedir! Dolayısıyla "ayrı bir ülke" vurgusu yapmak, bunun üzerinde durmak başkalarının düşüncelerini lüzumsuz yere öne sürmekten ibarettir. Ayrı bir ülke vurgusu, özlemi Kürt ulusunun, ulusal hareketin çizgisinde anlamlıdır. Onun bunu propaganda etmesi de anlaşılırdır.

TD'nin, sadece bu noktadan hareketle, "ülkemiz" ifadesine Kürt yurtseverlerinin olumsuz tepki vereceği uyarısı gerçekliğe uygundur. Ancak, bu ifadenin Türk işçi ve emekçileri üzerindeki Türk milliyetçiliğinin etkileriyle uzlaştığı iddiası kesinlikle yanlıştır. "Ülkemiz" ifadesinin çeşitli milliyetlerden Türkiye halkının birliğine açık bir çağrı olduğu da şüphesizdir. Zira daha önce de vurguladık, bu ülke farklı uluslardan ve milliyetlerden halkın ülkesidir; ül-

kemiz ifadesi bunu içermektedir. Yoksa Türk milliyetçilerinin ırkçı söylemi olan "Türkiye Türklerindir" söylemini değil!

Kürt yurtseverlerin bir Kürt devleti/ülkesi için mücadelesi bizim bu ifade-mize tepki duymalarına neden olabilir. O nedenle buna dikkat etmek gerektiği, ezilen ulusun yurtsever insanların duygularını incitici davranmamak gerektiği, biçimindeki bir uyarıyı kabul ederiz. Ama bu, söylemin/ kavramın/ifadenin yanlış olduğu anlamına gelmez... Sadece kelimele-rin anlamı üzerine ve söylendikleri yerde nasıl anlaşılacakları üzerine dikkat göstermenin doğru olduğunu kabullenmek anlamına gelir! TD bile "ülkemiz" kavramından Kürt ulusunu, tarihsel gerçeklikleri reddettiğimiz anlamını çıkarıyorsa elbette bu uyarıyı dikkate almak gerekir. Müslüman bir ülkede, dini inançları yüksek bir ortamda ateizm propagandası nasıl dikkatlice yapılmalıysa, aynen öyle!

"Ayrı ülke" ile "ülkemiz" vurguları doğallığında iki farklı tutumu yansıtıyor görünmektedir. TD sunduğumuz değerlendirmeler ve eleştirilerden sonra herhangi bir şekilde mevcut olanı, gerçek olanı, tarihsel olanı reddetmediğimizi anlamış olmalıdır. Ama biz, kendilerinin bazı gerçekleri tanımlamada ve kullandıkları kavramlarda görmezden geldiklerini, önemsediklerini iddia etmeyi sürdürüyoruz.

TD Kuzey Kürdistan'da ayrı bir devrimin tanımını yapmakta ve buna "ülke devrimi" demektedir. Bu yaklaşıma olumlu karşılık vermediğimizden bizi "tarihin" tanıdığı diğer ezilen uluslarda ve sömürge-lerde ulusal sorun "baş çelişki" oluyor, devrimi ulusal sorun "şekillendiriyor" da, "sıra" Kuzey Kürdistan'a gelince (nasıl olur da) bildiğimizden vazgeçmekle eleştiriyor. (Sf. 79)

Değişik ve beklenmedik bir iddia bizim için. Üstelik bunun tesadüfle açıklanamayacak oluşuna dair yapılan vurgu da gayet güçlü! Çok önemli bir noktayı ihmal ediyor ama TD: ona göre, tarihin tanıdığı diğer

ezilen uluslarda baş çelişkiyi ulusal sorun olarak kabul ettiğimiz doğru değil... Ezilen ulusların varlığı ulusal sorunun varlığına işaretler. Ulusal sorunun çözümü devrimi gerektirmeyebilir; yani devrim olmadan da, iktisadi yapı değişmeden de, ezen ve ezilen sınıflar yer değiştirmeden de bir çözüm mümkündür. Partizan bunu reddetmedi şimdiye kadar.

Gene Partizan Türkiye Kürdistanı'nın bir sömürge olduğunu da savunmadı şimdiye kadar. O Türkiye Kürdistanı'ndaki iktisadi şartlarını esas olarak genel Türkiye şartlarıyla aynı zeminde kabul etti. Kuşkusuz bölgeler arasındaki farklar bakımından bölgenin daha da geri özellikler taşıdığı gerçektir; ancak temel bakımından, yarı-feodal iktisadi şartların genel olduğu iddiası tüm Türkiye için geçerlidir. Kürt ulusu üzerindeki ulusal baskı Kürt halkının devrimci harekete yakınlığının veya devrimci hareketin Kürt halkına ilgisinin ayırıcı bir sebebi olmuştur. Ama hiçbir zaman Partizan Türkiye Kürdistanı'nda baş çelişkinin ulusal sorun olduğu belirlenmesine katılmamıştır. Üstelik tarihin tanıdığı benzer özellikteki ezilen uluslar için de ortaya konabilecek böyle bir kesin hüküm yoktur. Örneğin Çin'de ezilen uluslar olmakla beraber ÇKP o ulusların devrim yolunu Çin devriminden ayırmamıştır. Bugün Nepal'de, Hindistan'da, Filipinler'de ezilen uluslar olmakla beraber Maoistlerin TD'nin sözünü ettiği türden bir yaklaşımı olmamıştır.

TD "bu bir tesadüf müdür yoldaşlar!" diye soruyor. Hayır, değildir; zira genel kural böyledir! Sömürgeler için geçerli olanı, işgaller için geçerli olanı tüm ilhaklar için geçerli saymak ise bir kural olmayı bırakın az rastlanır bir tutumdur!

Türkiye Kürdistanı ilhak edilmiştir. Yani Türkiye'deki Kürt ulusunun kendi kaderini tayin etme hakkı çiğnenmiştir ve çiğnenmektedir. Komünistler bu sorunun çözümünü programlarına "ulusların kendi kaderini tayin etme hakkını koşulsuz kabul

etmek" maddesini koyarak aşacakları iddiasındadırlar. TD'nin sözünü ettiği gibi, Türkiye Kürdistanı'nda ulusal sorunu baş çelişki ilan ederek ve bir ülke devrimini öngörerek değil.

Türkiye'de güçlü bir ulusal hareketin varlığı ve bu hareketin ayrı bir devlet kurmak yönündeki faaliyeti, yürüttüğü savaş kuşkusuz bazı şeyleri değiştirmiş, etkilemiştir. Kürt ulusal sorunu tartışılırken salt mevcut koşullar değil savunulan politikalar da önemli bir gündem oluşturmaktadır. Örneğin düne kadar ayrılık yönündeki mücadeleye ayrılığın şartları oluşmadığı, ayrılığın sınıf mücadelesine olumlu katkı getireceği, Türkiye Kürdistanı'nda halk iktidarının yolunu güçlü bir şekilde açacağı belirlenmediği veya netleşmediği halde, üstelik ulus bu yönde ağırlıklı bir kanaat de oluşturmadığı halde devrimci harekete ayrı bir Kürdistanı tartıştırdı. Hatta bu yöndeki politikaya aktif destek de sunuldu. Oysa bugün, aynı ulusal hareket ayrılık fikrinden önemli ölçüde vazgeçmiştir ve gene bugün Türkiye Kürdistanı'nda devrimden daha az bahsedilmektedir.

Bu gelişmeler ulusa ve genel koşullara rağmen politika belirlemenin, subjektif güçlerin özelliklerini dikkate almadan gelecek hakkında neredeyse kesin yargılarda bulunmanın pek doğru olmadığını da somutlaştırmıştır.

Ulusal sorunun çözümünde Türk ve Kürt komünistlerinin kendi halklarına yapacakları propagandalarının farklı biçimler alacağından daha önce söz ettik. Ama bu propaganda açık ki ulusal sorunun çözümündeki aynı ilkesel duruşun ve özde aynı amacın unsuru olarak gerçekleşir. Ayrıca, bunun apayrı devrim süreçleri içerdiği ise iddia bile edilemez.

TD bambaşka olguları aynıymış gibi gösterip, farklı olgular karşısında farklı tepkiler veren, farklı kavramlar kullanan, farklı tanımlamalar yapan Partizan'ı "Kuzey Kürdistan olunca" bildiğinden şaşmakla eleştiriyor. Ezilen ulusların varlığı

►► Türkiye Kürdistanı ilhak edilmiştir. Yani Türkiye'deki Kürt ulusunun kendi kaderini tayin etme hakkı çiğnenmiştir ve çiğnenmektedir. Komünistler bu sorunun çözümünü programlarına "ulusların kendi kaderini tayin etme hakkını koşulsuz kabul etmek" maddesini koyarak aşacakları iddiasındadırlar.

sömürgeciliğe, sömürgeliğe eşitlenebilir mi? Var mı böyle bir şey?

TD neleri karıştırıyor?

TD, "ulusların kendi kaderini tayin etme hakkı'nın koşulsuz savunusunun her yerde geçerli" olduğu doğrusunu, "ulusal sorunun olduğu her yerde baş çelişki ulusal sorundur" yanlışıyla karıştırıyor. Sömürge de olsa, ilhak edilmiş de olsa, geri iktisadi şartlardaki bir ülkenin iç sorunu da olsa ezilen ulusların varlığı ulusların kendi kaderini tayin etme hakkını koşulsuz olarak gündeme getirir. İşte herhangi bir şekilde "bildiğimizden caymayacağımız" ilke budur. Ezilen uluslarda baş çelişki ulusal sorun olur ise, bırakın caymayı, savunduğumuz bir görüş dahi değildir!

Kürdistan'ın dört parçaya bölünmesi ve bağımsız bir devlet/ülke olmaması tarihsel haksızlığın bir sonucudur. Bugün Kürdistan'ın her parçasında ayrı iktisadi şartları, farklı pazarlara tabilik vardır. Bu durum, her dört parçayı ayrı devrimlere bağlamış, endekslemiştir. Komünistlerin yükümlülüğü buldukları ülkelerindeki ulusal sorunu çözüme kavuşturmalarıdır; yani "ulusların kaderlerini tayin hakkı"nı hayata geçirmektir.

Kürdistan'ın bağımsızlığı meselesini

merkeze koymak, ülkelerdeki devrimi buna endekslemek hem şartlar bakımından doğru değildir hem de toplumsal gelişmenin sosyalizm yönünde ilerlemesi açısından gerekli/uygun değildir. Kuşkusuz bu amacı güdenler olmuştur/olacaktır. Partizan bu amaç doğrultusunda hareket edenlere, ulusal baskıya karşı mücadeleleri, ulusların eşitliğini sağlama amacındaki demokratik yaklaşımları nedeniyle destek olur; onları olumlar. Bunun dışında ulusal harekete katılım yönünde değil, sınıfsal mücadeleye katılım yönünde çağrılar yapar. Ulusal sorunun çözümünü sınıfsal hareketin önemli, olmazsa olmaz bir görevi ilan eder. Ezilen ulusların halklarına buldukları ülkelerdeki devrimlere katılmaları yönünde propaganda yapar.

Ezilen uluslar üzerindeki ulusal baskının kalkması, komünistlerin milli hareketler yaratması veya milli hareketleri tamamen desteklemesiyle değil, komünistler önderliğindeki, proleter karakterdeki devrimlerle kısmen değil tamamen gerçekleştirilebilir. Komünistler devrim dışındaki çözüm yollarına karşı olmamakla beraber umutlarını bunlara bağlamazlar, çözüm yolunu devrimle açmaya çalışırlar. TD ile bu noktada ayrışıyoruz. Onlar iki ayrı devrim gerçekliği olduğunu iddia edip bu devrimlerin mümkün birleşmesinden söz ediyorlar! Dolayısıyla ayrı bir Kuzey Kürdistan devrimi, bir ulusal devrim, bir ülke devrimi tanımlaması da yapıyorlar. Şüphesiz bu, Partizan'ın yaklaşımından farklıdır. Ayrıca bunun gerçekliği soruludur...

Zaten TD bu noktadan itibaren "ayrı, bambaşka bir süreç izleyen Kürdistan devrimine özellikle ulusal sorun bakımından bağlanıyor. Ezilen ulus milliyetçiliğinden mustarip dediğimiz şey de bu bağlanmadan besleniyor."

Ezilen ulus milliyetçiliğinden mustarip olduğuna dair görüşümüzü yinelemekten çekinmeyeceğiz. Zira TD bu konuda ikna edici bir savunu yapmamış, dahası bu mil-

liyetçilikle belirttiğimiz ilişkisini doğrulamıştır. Kuşkusuz bu durumda "itham" bir itirafa dönüşmüş olmaktadır!

Öncelikle TD'nin ezilen ulus milliyetçiliğine yaklaşımını gözden geçirelim: Diyor ki TD: Ezilen ulus milliyetçiliği ise ezilen ulusun, başka uluslar, ulusal ya da ulusal ve sömürgeci boyunduruğa karşı ulusal demokratik hakların ve ulusal boyunduruktan kurtuluşun, diğer uluslarla eşitlik mücadelesinin haklı ve meşru olduğunun teorize edilmesidir.

"Ezilen ulus milliyetçiliği de bir "burjuva ideolojisi" ama yurtsever ve demokratiktir, ezilen ulusu başkaldırmaya çağırırken devrimcidir."

"Vurgulandığı gibi, ezilen ulus milliyetçiliği demokratik, ezen ulus milliyetçiliği ise gerici, şoven bir muhteva ve karaktere sahiptir."

TD, ezilen ulus milliyetçiliğinin feodalizm ve ulusal baskıya karşı olan yanını ortaya koyarken pek cömert görüldüğü gibi. Onun tespitlerine katılmakla beraber ezilen ulus milliyetçiliğinin bundan ibaret olmadığı konusunda uyarmalıyız. Ezilen ulus milliyetçiliğini güçlendiren ve ayrıcalıklar elde etmeye her zaman hevesli karakteriyle, aynı zamanda gericidir. Onun bu ikili karakterini kavramadan ulusal hareketleri anlamak mümkün olmaz.

Lenin'den alıntılarla konu hakkındaki görüşümüzü ortaya koyalım:

"Ulusal özellik (nationalite) ilkesi, burjuva toplumunda, tarihsel bakımdan kaçınılmaz ve zorunlu bir ilkedir ve bu toplumu ele alan bir Marksist, ulusal hareketlerin tarihsel haklılığını kesin olarak kabul eder. Ama bu kabul edişin milliyetçiliği savunma biçimini almaması için, o, ulusal hareketlerde ilerici ne varsa ancak onu desteklemekle yetinmelidir, öyle ki proleter bilinci burjuva ideolojisi tarafından karartılmış olmasın." (Lenin, UKTH, Sol Yayınları, Sayfa 29)

Alıntıyı sürdüreceğiz. Ancak, hemen bu birkaç cümle içinde bile Lenin'in vurgusu o

kadar açık ki TD'nin yaklaşımının tek yanlılığı gözler önüne serilmektedir. Ezilen ulus milliyetçiliği, ancak Lenin'in ortaya koyduğu perspektif içinde desteklenebilir; onu tümüyle desteklemek, muhtevasının demokratik olduğunu belirtmekle yetinmek çok açık ki onun bir burjuva ideolojisi olduğunu unutmaktır, önemsememektir, hafife almaktır...

Alıntının devamında Lenin desteği ve desteğin sınırını daha da somutlaştırıyor:

"Feodal uyumsuzluktan çıkan yığınların uyanışı ilerici bir şeydir, nasıl ki bu yığınların halkın egemenliği uğruna, ulusun egemenliği uğruna her türlü ulusal baskıya karşı savaşımı da ilerici bir şeyse... Marksist'in en kararlı ve en tutarlı demokratizmi, ulusal sorunun bütün yönlerinde "mutlak" savunmak görevi buradan gelmektedir. Bu, özellikle olumsuz bir görevdir. Proletarya, milliyetçiliği desteklerken aşırı davranışlara gidemez, çünkü daha ileride, milliyetçiliği güçlendirmeyi hedef tutan burjuvazinin olumlu eylemi başlar.

"Her türlü feodal boyunduruğu kırmak, uluslara karşı her türlü ayrıcalığa karşı çıkmak demokratik bir güç olarak proletaryanın mutlak görevidir, ulusal kavgalarla karartılan ve geciktirilen proleter sınıf savaşımının mutlak çıkarıdır. Ancak kesin olarak sınırlandırılmış olan ve sınırları belli bir tarihsel alana yerleşmiş bulunan çerçevenin ötesinde burjuva milliyetçiliğine yardım etmek proletaryaya ihanet ve burjuvazinin saflarına geçmek olur. Burada çok ince olan bir sınır vardır ki, Bundcu ve Ukraynalı milliyetçi sosyalistler bunu tamamen unutmuşlardır.

"Proletarya, milliyetçiliğin gelişmesine destek olmaz; tersine, o, ulusal farkların silinmesine ve uluslararası engellerin yıkılmasına, milliyetler arasındaki bağları sağlamlaştıran her şeye destek olur."

Lenin'den yaptığımız alıntılar zihin açıcıcıdır ve yol göstericidir. Bir Marksist ezilen ulus milliyetçiliğini salt ilericiliğiyle, devrimci çağrısıyla tanıtmayı doğru bula-

bilir mi? Onu nereye kadar ve neden desteklediğini belirledikten sonra nerede anlamsızlaştığını da ortaya koyması gerekmez mi? Lenin, yukarıda sunduğumuz alıntılarda buna cevap vermiştir. TD'nin yanıtı ise ondan çok farklıdır. O, ezilen ulus milliyetçiliğini desteklemekten neden gocunayım, derken Lenin'in uyarılarından bihaber davranmaktadır.

TD ulusal hareketin sadece bir niteliğini görebilmekte, o da ilerici nitelik olduğundan bu kadar açık davranabilmektedir. Oysa ulusal hareketlerin, dolayısıyla Kürt ulusal hareketinin de iki niteliği vardır. Kaypakkaya'dan aktaralım.

"Birincisi; Türk burjuva ve toprak ağalarının milli baskılarına, imtiyazlarına, devlet kurma imtiyazına, zulmüne ve zorbalığına karşı yönelmiş, genel demokratik muhteva.

İkincisi; Kürt milliyetçiliğini güçlendirmeye, böylece Kürt burjuva ve toprak ağalarının üstünlük ve imtiyazlarını gerçekleştirmeye yönelen gerici muhteva." (Seçme Eserler, Sf 289)

Anlaşılabacağı üzere Partizan ulusal hareketi ezilen ulusun burjuvazisinin milliyetçiliğinden ibaret görmediği gibi onu salt ilerici muhteva taşıyan bir hareket olarak da görmüyor. Bu yaklaşım Lenin'in belirlemeleriyle uyum içindedir.

Komünistler, ezilen ulusun egemen ulusa karşı mücadelesinin mutlak destekçisi olur; onu demokratik ilan eder; onun sınıf mücadelesinin engeli ortadan kaldırmaya yöneldiği için ilerici görür. Kaypakkaya'nın birinci nitelik dediği budur. Ama aynı milliyetçilik ayrıcalıklar elde etme amacı güder, proletaryanın gelişmesini engeller, kendi çıkarlarını bütün ulusun gibi göstererek halkı aldatır... TD ezilen ulus milliyetçiliğinin proletarya karşısındaki, sınıf hareketleri karşısındaki karakterini (belki de pratik olmadığı için!) görmezden gelmektedir. Demokratik ulusal hareket içinde salt onu, üstelik yalnızca ilerici niteliği ile görüyor ve mutlak destekliyor.

Lenin proletaryanın ezilen ulus hareketine desteğin sınırlarını ortaya koymuştur. Bu desteğin olumsuz bir görev olduğuna dikkat çekmişti. Devamcılarının ona riayet etmesi beklenir.

Şimdi, gene Lenin'den ulusal hareket içindeki burjuvaziye dair değerlendirmeler aktaralım:

"Her ulusal hareketin başlangıcında doğal olarak, hegemonyayı (önderliği) elinde tutan burjuvazi, bütün ulusal özelemleri desteklemeyi pratik bir davranış sayar. Ama, burjuvazi, ulusal sorunda proletaryanın siyasetini (öteki sorunlarda olduğu gibi) ancak belli bir doğrultuda destekler; bu siyaset, burjuvazinin siyasetiyle hiçbir zaman tam uygunluk haline gelmez. İşçi sınıfı (burjuvazinin tek başına sağlayamayacağı ve ancak tam bir demokrasi ile gerçekleşebilen) ulusal barışı sağlamak için, eşit haklar sağlamak ve sınıf savaşımının gerekli koşullarını yaratılmak için destekler. Onun için burjuvazinin pratiğine karşı proleterler kendi ülkelerini ileri sürerler; onların burjuvaziye sağladıkları destek, 'ancak koşula bağlı' olabilir. Ulusal hareketlerde burjuvazi her zaman 'kend'i ulusu için ayrıcalıklar ya da özel üstünlükler elde etmeye çalışır ve buna 'pratik olma' denir. Proletarya her türlü ayrıcalığa, her türlü üstüncü işleme karşıdır. Proletaryanın 'pratik olmasını' isteyenler, burjuvazinin kuyruğuna takılmaktadırlar, oportünizme düşmektedirler." (UKTH, Sayfa 61-62)

Hiç kuşku yok ki TD ezilen ulusun burjuvazisinin böyle tanımlamıyor ve dolayısıyla ezilen ulus milliyetçiliğini de, mevcut koşullarda mutlak desteklenebilir kabul ediyor; onu demokratik, yurtsever, ilerici addediyor sadece... Onun proletarya siyasetiyle uygunsuz olma hallerini değerlendirme dışında bırakıyor. Zaten Partizan'ın da Atılım'da gördüğünü iddia edip eleştirdiği de bu değil miydi?

TD, ezilen ulusun demokratik muhteva taşıyan mücadelesini desteklediğini ifade

PARTİZAN 69

eden Partizan'a "Tamam" diyor "İşte ezilen ulus milliyetçiliğini siz de destekliyorsunuz!" Zaten kendileri de aynı muhtevayı kast ediyormuş!

Olmadı arkadaşlar; sorundan, eleştiriden bu şekilde kaçmak tartışmamıza yakışmadı. Meseleye bu derecede yabancı olamazsınız: Eminiz ki burjuva ideolojisinin proletarya için anlamını biliyorsunuz. Ezen ulusun baskısına, zulmüne, zorbalığa, ayrıcalıklı üstünlüklerine başkaldırının proletarya ve burjuvazi için aynı şey olmadığını eminiz ki farkındasınız...

Genel demokratik muhtevadan ne anlaşıldığını açıkladık ve Lenin'i okuyan herkes bunu bilir. Onu burjuva milliyetçiliğine eş tutmak, milliyetçiliği ondan ibaret saymak akıl almaz derecede saf olmayı gerektirir ya da bilinci burjuva ideolojisiyle karartılmış olmayı...

TD ezilen ulus burjuvazisinin milliyetçiliğini tümüyle olumladıktan sonra ve Partizan'ın da onu desteklediğini gösterip(!) ulusal hareket içindeki burjuvaziyle mücadele ettiğini ortaya koymaya çalışmış! Elbette tuhaf bir durum bu! Bir önceki paragrafta desteklemekten gocunmadığını vurguladığın burjuvaziyle bu kez mücadele içinde olduğunu anlatacaksın...

Ulusal hareketin önderliği için verilen mücadele proletaryanın burjuvazi ile mücadelesidir. Sosyalist yurtseverler bu mücadelede proletaryanın ulusal harekete önderliği için mücadele etmekte... TD'nin açıkladığı bu. O hale yukarıdaki "eşleme" anlık, o paragrafa has bir eşleme; gerek duyuldu ve ulusal hareketin genel demokratik muhtevası ezilen ulus milliyetçiliği ile eşlendi. Ama şimdiki paragrafta bu eşlemeye gerek yok; burada ezilen ulus milliyetçiliğine karşı mücadele var!

Anlaşılan TD her bir sorunda farklı durmanın, farklı görünmenin, bir yerde gördüğünü başka bir yerde inkâr etmenin idmanını yapıyor. Ancak bunu yaptığı yerin idman yeri olmadığını unutuyor!

TD ulusal hareket içinde neden burjuvaziye karşı proletaryanın hegemonyası için çalıştığını ortaya koyarsa/koyabilirse belki o zaman ezilen ulus milliyetçiliğine desteğinin sınırını görecekler; belki o zaman Partizan'ın ezilen ulus milliyetçiliğinin gerici niteliğini görmezden gelmenin de, Yürüyüş'ün şovenizm karşısındaki hatasının benzeri olarak, büyük bir yanlış olduğu eleştirisinin haklılığını anlayacaktır. Dediğimiz gibi bu yanlış gidasını "ulusal baskıyı esas olarak hangi sınıflara uygulamış/uygulamaktadır" sorusunun Atılımcı cevabından almaktadır...

Bir sonraki paragrafta TD, bu kez de ezilen ulus burjuvazisinin ayrıcalıklar elde etme çabasına dair tavrını açıklıyor. Elbette burjuvazi buna girerse! Bir önceki paragrafta ulusal hareket içindeki önderlik/hegemonya mücadelesinde burjuvazinin meşruluğundan bahseden TD, onun başka uluslar ve milliyetler karşısında üstünlük, ayrıcalık arzusuna gayet sert çıkmaktadır. Eğer buna girerse, diyor TD, onu ulusal demokratik hareketi tasfiye etmekle itham ederim!

Ulusal hareket içinde de, proletaryanın olduğu her yerde olduğu gibi sınıfların hegemonya mücadelesi içinde olmaları kaçınılmazdır. Bunun meşru addedilmesinin bir anlamı yok. Zira, kaçınılmazlık belirleyici unsurdur; meşruluk öznenin hakkına bir vurgu içerir. Hak kavramı, doğallığında sınıfsal bir içerik taşır. Burjuvazi için meşru olan proletarya tarafından yok edilmesi gereken olabilir, ki çoğu zaman da böyledir... Kaçınılmaz olanın meşruluğundan söz etmek ise gereksizdir. Kaçınılmazlık amaçlanana ifade etmeye yeterdir...

Bu kaçınılmazlık olgusu, uluslar arasındaki mücadelede, burjuvazinin başka uluslar üzerinde "kendi" ulusu için ayrıcalıklar elde etme arzusu bakımından da geçerlidir. Eğer meşruluk özel bir anlam içerdiği kullanıldıysa, bu konuda da burjuvazi (kuşkusuz kendisi açısından!) meşrudur; zira o tüm pazarlara girmek ve hepsinde hege-

mon olmak ister. Bu onun için yaşamsaldır!

TD, bu paragrafta, Partizan "ayrıcılıklar peşinde koşmak" kavramını eğer ezilen ulus burjuvazisinin diğer ulus ve ulusal topluluklar aleyhine ulusal ayrıcalıklar elde etmeye yönelmesi, bunu talep etmesi anlamında kullanılıyorsa, bu durumda ona ne denli katı davranacağından söz ediyor. Kuşkusuz burjuvazinin bu yönelimi geliştikçe demokratik ulusal hareketin de gericileştiği sonucuna varılacaktır. 20. yy. başlarında Türk burjuvazisi örneği bizce yeterince uygun bir örnek olmasa da (zira o üstünlüğünü yitirmedi) hemen tüm ulusal burjuva hareketlerde burjuvazinin bu yönelime sahip olduğu görülmüştür. Ancak TD bu tarihsel süreci, burjuvazinin niteliğini, bu karakterini Kürt burjuvazisi ve toprak ağaları olduğunda görmezden gelmeyi yeğliyor! Partizan bunu ima ediyorsa, diyor! Hemen devamında da, yok öyle bir şey, diye de sonuca bağlıyor tartışmayı...

Arkadaşlar, ne imasından bahsediyorsunuz: Partizan ima etmiyor, açıkça ayrıcalıklar peşinde koşmaktan bahsediyor. Kurduğunuz cümleyi bir daha okuyun lütfen: Partizan "ayrıcılıklar peşinde koşmayı" eğer burjuvazinin ulusal ayrıcalıklara yönelmesi anlamında kullanıyorsa... Eğer ayrıcalıklar peşinde koşmak ayrıcalıklara yönelmekse... Buna ima demek ne mümkün! Burada anlamakta ciddi bir zorlanma var. Nedeni ise bunun gerçekte olmadığı/olmayacağı düşüncesidir. Partizan olmayan bir şeyden bahsetmez, diye yorum yapmaktan ileri gelen bir zorlanma! Ama "ima"dan doğru bir anlam çıkarıp Partizan'ın eleştirisine/görüşüne cevap verdiklerinde şunu belirtiyorlar kısaca: Ezilen ulusun burjuvazisi (Kürt burjuvazisi ve toprak ağaları) böyle bir şey yapmıyorlar. Yaparlarsa onları demokratik ulusal hareketi tasfiyeyle itham ederim!

Bu durumda biz, Lenin'den yaptığımız alıntının tam da ilgili yerini tekrarlayalım: "Ulusal hareketlerde burjuvazi 'her

zaman' kendi ulusu için ayrıcalıklar ya da özel üstünlükleri elde etmeye çalışır..." (İtalik bize ait)

TD Lenin'in teziyle çelişki halindedir. Peki ya gerçeklerle?

Kürt burjuvazisi bunu yapmamakta mıdır? O halde anayasaya "iki kurucu ulus" ifadesi yerleştirilmek istenmesi ve böylece ezilen diğer milliyetlerin göz ardı edilmesi nedendir? Kürtçe'nin "resmi dil" ilan edilmesi gerektiğine dair dönem dönem ileri sürülen talep Türkçe'nin sahip olduğu ayrıcalığa ortak olma talebi değil midir? Başka milliyetlerden olanların da dil özgürlüğü, kendi dilinde eğitim talebi olabileceği belirtildiğinde sergilenen olumsuz yaklaşım nereye dayanıyordu? vs. Hiç kuşku yok ki ulusal hareketin gelişmişliğine koşut olarak ulusal baskının daha ziyade Kürt ulusu üzerinde somutlaşıyor olması, kaçınılmaz olarak diğer ezilen milliyetleri geriye itiyor. Aynı zamanda Türk ulusunun sahip olduğu ayrıcalıkların elde edilmesi çok da önemsenilir görünmüyor. Ancak eşitlenmek egemen ulusun ayrıcalıklarına sahip olmak biçiminde ele alınmalı sadece. Bu yaklaşım diğer ezilen milliyetler üzerindeki ulusal baskıları meşrulaştırır. **Ulusal eşitlik ayrıcalıkların ortadan kaldırılmasını gerektirir, onları talep etmeyi değil.** Nihayet, ulusal hareketteki ayrıcalık elde etme yönelimi inkâr edilemez; burjuva karakteri bakımından bunun kaçınılmaz olduğunu, "her zaman" var olduğunu bilmek gerekir. Bu var diye onun ulusal ilericiliği yok olmaz, ezen ulusun baskısına karşı mücadelesi ortadan kalkmaz; genel demokratik muhteva onun bu karakteriyle beraber vardır... Söz konusu ayrıcalıklar elde etme veya onlara ortak olma eğilimi belirlediği hemen her durumda eleştirilmelidir elbette, ancak daha da önemlisi bunun sürekliliğinin bilincinde olmak ve özellikle ezilen ulus halkını, Kürt halkını, bundan kendisinin çıkarının olmadığı ve tüm halkın birliğini engellediği uyarısıyla bilinçlendirmek gerekir.

Partizan'ın güya ima ettiği, oysa apaçık ortaya koyduğu meselenin kısa açılımı budur. Bunun dışında, merak ettik doğrusu: Ulusal hareket içindeki/önderliğindeki burjuvazinin ayrıcalıklar peşindeki politikası, başka ne olabilir ki?!

Bu bölüm içinde ulusların kaderlerini tayin etme hakkı konusundaki politikayı da irdelemek gerekir. Biliniyor, ulusal hareket ulusların kaderini tayin hakkı ilkesinin gerçekçi olmadığını ve onu talep etmekten vazgeçtiğini açıklamıştır. Ulusal hareketin ayrı devlet kurma amacından, politikasından vazgeçmesi bizler için eleştiri konusu olmazdı. Çünkü öteden beri, ayrı devlet kurmanın, bütün dönem boyunca Kürt halkının sosyal gelişiminin ve sosyalizm için proletaryanın sınıf savaşımının çıkarına olmadığını savunduk... Eğer Kürt halkı için sosyalizmin yolunu açacak olursa ayrılıp devlet kurmanın desteklenebilir olduğunu; o duruma gelindiğinde Türkiye'nin diğer halk kitlelerini beklemenin doğru olmayacağını hep iddia edip ileri sürdük. Ancak, belirttiğimiz gibi koşulların bu nitelikte olduğu bir süreç yaşanmadı. Burada konu ettiğimiz ise, **ulusal hareketin bu amacından vazgeçmesi değil, ulusun, olmazsa olmaz hakkının yadsınmasıdır.** Ulusun kaderini tayin hakkından vazgeçme ile devlet kurmayı tercih etmeme farklı şeylerdir. Komünistlerin Kürt ulusunun kaderini tayin hakkını her koşulda savunması bu durumda da geçerlidir. Mevcut halde bu hakkı **ulusal harekete karşı da** savunmak görevi vardır. Buradaki meselenin ulusal sorunda proleter siyasetin inkârı olduğu görülmelidir. Üstelik bu inkârın ezen ulus egemenleriyle yakınlaşma, bölge devletlerinin, uluslararası güçlerin kuvvet ilişkileriyle veya taktik nedenlerle gündeme geldiği de göz ardı edilmemelidir. Kuşkusuz bu da ulusal hareketin kendi bakış açısı ve gereksinimleri bakımından meşrudur!

Geçmişte "ille de ayrı devlet" politikası vardı. Ulusların kendi kaderini tayin hakkı

böyle yorumlanıyordu. Bugün ise devlet kurmanın bir hak olarak reddi söz konusudur. İlle de ayrı devlet, olarak yorumlanan devlet kurma hakkı, bu kez gerçekçi değil denerek yadsınıyor. Partizan iki tutumu da sürekli eleştirmiştir. Ulusların kaderlerini tayin hakkı ne ille de ayrı devlet kurmayı içerir, gerektirir ne de henüz Kürt ulusunun bu haktan mahrum kalmasının şartları vardır. İktisadi koşulların geriliği, ulusal baskının varlığı, bir ulusun diğerleri aleyhine üstün bulunması, ayrıcalıklara sahip olması sözü edilen ilkenin tartışılmaz gerekçeleri durumundadır. İki ulusun halklarının aralarındaki güven nihayetinde söz konusu ilkenin gerçekleşmesiyle inanılmaz bir niteliğe kavuşacaktır. Henüz "bölücülük" umacasıyla ezilenler kışkırtılıyorken bu hakkın uygulanamazlığından bahsetmek egemen ulus burjuvalarıyla yakınlaşma arzusundan başka anlam taşıyor ne yazık ki!

Ezilen ulus burjuvazisinin, çıkarları uğruna proleter siyaseti zayıflatması onun milliyetçi karakterinin bir yansımasıdır. Bu yaklaşımlar milliyetçiliği güçlendirir. Bu yaklaşımların hangi durumda ve ne derecede eleştirileceği koşulların da dikkate alınmasını gerektirir. Elbette ezen ulusun egemenlerinin baskıcı siyasetine, zorbalığına, zulmüne karşı durmak esastır. Ezen ulus halkı üzerindeki şoven duygu ve düşüncelerle mücadele önde gelen sorumluluktur. Ancak bu, sırtımızın ezilen ulus milliyetçiliğine dayanması, onun desteklenmesi anlamına gelmez, gelmemelidir.

TD ile ezilen ulus milliyetçiliği hakkında nerelerde anlaşımadığımız büyük ölçüde anlaşıldı sanırız. TD her ne kadar, bölüme girişte tespitimizi "bir itham" olarak değerlendirmişse de, yazının devamında ezilen ulus milliyetçiliğini desteklediğini, onu ilerici, devrimci, yurtsever gördüğünü ama başka da bir tespit yapmadığını ortaya koyarak bizi haksız çıkarmamıştır. Eğer itham dediğiniz "müstarih" kelimesi ise bu kavramın

tespitimizdeki işlevi ezilen ulus milliyetçiliğini sizdeki bir olgu (dert, sıkıntı, hastalık anlamında olsa da) olarak ifade etmemizi sağlamasıdır. Siz ezilen ulus milliyetçiliğini desteklemekten gocunmadığınızı ifade ederek, onu reddetmiyor ama sadece bir dert olarak görmediğinizi ortaya koymuş oluyorsunuz. O halde "itham"ımız yerindedir! Tepkinizi şöyle yorumluyoruz: Evet ezilen ulus milliyetçiliğinden mustaribim. Ama ne var ki bunda? O yurtsever ve devrimcidir. Bundan gocunmam mevzubahis olamaz!

Yaklaşım, belki farklı cümlelerle ama öзде böyle ortaya konmalıydı. Önce itham demek, ama sonra itham denilenin içinde suçlayıcı bir tespitin bulunmadığını ileri sürmek, en azından yakışık almamış!

TD her ne kadar Atılım'a eleştirimizi konu yapmış olsa da burada bir Atılım savunusu da yapmamıştır. Atılım, Yürüyüş'ün "ulusal baskı esas olarak ezilen ulusun işçi ve emekçilerine uygulanmaktadır" tespitine, ulusal baskı için hangi sınıf ve tabakaya mensup olduğunuz tayin edici değildir. Zira ulusal baskı için Kürt olmak yeterlidir, diyerek itiraz ediyordu. Atılım, haklı olarak Yürüyüş'ün ulusal sorunu anlamadığını, onun sınıfsal sorunlardan farkını kavrayamadığını iddia ettiği halde, kendisi de ulusal sorunun nedenini, onun esasta hangi sınıflara uygulandığını ayırt edemediği için anlamadığını göstermiştir böylece...

Partizan ulusal sorunun alalade bir Kürt düşmanlığı olmadığını, bu sorunun kapitalizmin şafağında sökün etmiş olmasının belirleyici bir nedeni olduğunu savunur. Nedir bu neden, elbette tüm pazara hâkim olmak! Pazara hâkim olmak amacı, çabası ulusal sorunu diğer sorunlardan ayırır. Kürt işçi ve diğer emekçileri sınıfsal sömürüye de tabidirler, aynı diğer millet ve milliyetlerden işçi ve emekçiler gibi. Onlar aynı zamanda pazara hakim olmak amacından ileri gelen ulusal baskıyı da yaşarlar. Pazar sorunu olarak beliren sorunun ulus

içindeki burjuvaların/egemen sınıfların bir çatışma alanı olduğunu anlamamak ise sanırız mümkün değildir. Bu nedenle ulusal hareketlerin özellikle başlangıcında ezilen ulus burjuvazisinin hegemonyasına tanık olunur. Ezilen ulus burjuvazisi bu hegemonyayı süreklileştirmeyi amaç edinir; kaybettiğinde yeniden kazanmak için her şeyi yapar.

Ulusal baskının esas olarak pazara hâkim olma özlemi taşıyan, ulusal baskılara bu nedenle karşı koyup bunun mücadelesini en önde vermeye girişen burjuvaziye uygulandığını kavramak gerekir. Aksi durumda ulusal sorunu diğer sorunlardan ayırt etmek, ulusal baskılara karşı mücadele eden işçi ve emekçileri doğru yönde bilinçlendirmek ve özellikle burjuvazinin amacı konusunda onu aydınlatmak, milliyetçiliği kavramasını sağlamak mümkün olmaz. Aynı zamanda bu konu, ulusal sorunun neden önemli olduğunu ve çözümü için proletaryanın, sınıf bilinçli proleterlerin en önde mücadele etmesinin zorunluluğunu da gösterir. Zira ulusal sorunun çözümü sınıf hareketinin önünün açılması, tüm ülke halkının birbirine güven duyarak birleşmesinin önemli bir unsurudur. Bu olmadan ezen ulusun halkı kurtuluş yolunda ilerleyemez. Gene bu olmadan ezilen ulus halkı sosyalizm için sınıf savaşımını kavrayamaz...

Atılım ve TD de ulusal baskının özgün nedenini ortaya koymayarak ezilen ulus burjuvazisinin gerçek amacını gizlemiş olmaktadır. Oysa bu gerçek amaç halkın mücadeleye sınıf bilinçli olarak katılmasının sağlanmasında belirleyicidir ve aynı zamanda ezilen ulus milliyetçiliğine desteğin de sınırını çizer. Bu olmadan ezilen işçi ve emekçi sınıflara karşı sorumluluk yerine getirilemez. Ezilen ulus milliyetçiliğinin propagandasıyla yetinilir.

TD, Partizan'ın Atılım'a yönelik bu konudaki açık eleştirisini neden yanıtlamayı tercih etmedi bilmiyoruz. Tartışmanın ne olduğunu anlamadı mı yoksa geleceğe mi

erteledi? Bildiğimiz şey onun ezilen ulus milliyetçiliğini desteklemekten gocunmadığını açıkça ifade etmiş olmasıdır!

TD en ağır ithamımız konusunda da sorunun özünü ortaya koyarak cevap vermekten uzak durmuş. O önce "konumlanma" meselesine değinmiş ve ardından halkımız, halklarımız kavramı üzerinden pek yanlış yorumlarla, üstelik Kürt halkı, Türk halkı, azınlık milliyetlerden halkları ifade edemediğimizi anlatıp durmuş. Bunların yanıtlarını verdik ve halkımız, Türkiye halkı kavramlarını kullanmamızın da, önermemizin nedenini açıkladık. TD'nin kimi yorumlarının yanlış olduğuna değindik. TD ise "en ağır itham"ın nedenine değinmeden sorunu es geçerek, en azından şimdilik kapatma yolunu seçmiştir.

En ağır ithamımız işçi ve emekçilerin birliğini baltalayıcı yönde hareket edildiğidir.

Tartışmamızın odağında işçi ve emekçilerin, milliyeti ne olursa olsun birliğini sağlamak meselesinin olduğunu bilmek gerçekten **belirleyici derecede** önemli. TD'nin bu konuda "tam bir düşünce birliği" içinde olduğumuzu ilan etmesi doğrudur ve gereklidir. Amacımız buna erişmenin yollarında da hemfikirleşmek olmalıdır öyleyse...

Tartışma konusu ulusal sorunun nedeni idi. Bu konudaki yanlış saptamanın sonuçlarından bahsediyoruz. Partizan bütün Kürt ulusu içerisinde işçi ve emekçilerin sınıfsal sömürüye, baskıya da maruz kaldığını ve bu baskı türünün tüm ülke işçi ve emekçilerin birlik zemini olduğunu, dolayısıyla buna vurgu yapmamanın, bunu gizlemenin veya görmezden gelmenin, ihmal etmenin sonucundan söz etmektedir. Kürt burjuvazisine ve ulusal mücadeleye katılan toprak ağalarına karşı Kürt işçi ve emekçilerinin mücadelesini ihmal etmek Kürt milliyetçiliğine "aşırı destek" vermektir, ona yardımcı olmaktır. Bu yaklaşım Türk ve Kürt işçi ve emekçilerinin

birliğine karşı bir tutumdur. Sınıfsal baskı ile ulusal baskıyı ayırt etmemenin sonucudur bu. Kaçınılmaz bir sonuçtur bu. TD'nin niyetini sorgulamak haddimiz değil ama onun teorisindeki gediklerden akan kirli suya dikkat çekmek bir mecburiyettir.

TD Partizan'daki Atılım eleştirilerini tekrar okumalı ve orada belirtilen zaaf-lara açıklık getirilmelidir. Örneğin Atılım Yürüyüş'ün Türkiye devrimine bağlı olarak ulusal sorunun çözümünün sağlanabileceği, devrimle beraber ulusların kaderinin tayin hakkının tanınacağını açıklamasını ulusal harekete karşı bir güvensizlik, devrimciliğe yakışmayan bir tutum olarak değerlendiriyor? Yürüyüş'ün, baş çelişki tespitine bağlı olarak Kürt halkını egemen sınıfların sultasını yıkmaya çağırması neden ulusal harekete karşı bir çağrı gibi algılanmaktadır. Yürüyüş'ün Kürt halkını ulusun kendi devletini kurmasına karşı, bunun onun gerçek kurtuluşu olmadığı yönünde bilinçlendirme girişimi (girişim, diyoruz; zira Yürüyüş bunu başaramamaktadır) Atılım tarafından neden şovenizm olarak yargılanıyor? vs. Partizan çeşitli biçimlerde Atılım'ın ezilen ulus burjuvazisine, egemenlerine sahip çıkan, çözümü onlara bırakan, dahası onları eleştirilmez gören yaklaşımını eleştirmektedir. Oysa TD bunları analiz etmekten uzak duruyor! Neden? Burada girilmez odalar mı var; kilitli kapılar, dokunulmaz alanlar mı var?

Partizan'ın "en ağır itham"ı aslında bir önceki, Atılım'ın önce itham dediği sonra da itham olmaktan çıkardığı tespitinin kaçınılmaz bir devamıdır. TD ezilen ulus milliyetçiliğine sözünü ettiğimiz düzeyde destek vermekten, ona yardımcı olmaktan gocunmuyorsa Kürt işçi ve emekçilerinin sınıfsal mücadelesine sırtını dönmekten de gocunmamalıdır; çünkü bunlar birbirinin devamı gocunmamalardır. Bu noktada iki ulustan halkın birlik zeminine zarar verildiği görülüyor mu?

TD ulusal hareket içindeki hegemonya

mücadelesini çözümleyip orada ezilen ulus halkının çıkarlarını, kurtuluş yolunu ege-menlerinin çıkarlarından ayırmadığı sürece; emekçi çözüm yolu, dediği şeyi aynı zamanda Kürt burjuvalarına, küçük toprak ağalarına karşı da mücadele olarak görmediği sürece, üstelik bunların ezilen ulus milliyetçiliğinin ulusal baskılara yönelmiş genel demokratik muhtevaya sahip mücadelesini inkâr demek olmadığını kavrayamadığı sürece, "tam bir düşünce birliği" içinde olduğumuz konuda zaafli olmayı sürdürmüş olacaktır.

Gerek Atılım gerekse de TD'nin tartışma üslubu hakkında bizleri rahatsız eden özellikler olduğunu vurgulamamız gerekiyor. Kuşkusuz sorumuz "ağır" eleştirilere uğramak, pek uzlaşmaz görünmek vs. değildir. Atılım'daki bazı görmezden/anlamazdan gelme, çarpıtma durumlarına değinmiştik. TD'nin yazımıza verdiği cevapta bunlara değinmesini beklerdik. Hataların kabulü veya yanlış eleştirinin kaynağı olabilecek hatalı yorumların ortaya çıkarılması devrimciliğin sorumluluklarındandır. Bu sorumluluk yerine getirilmediğinde tartışma bir kılıç düellosuna dönüşmüş olacaktır. Mümkün olduğunca kılıç sallamak ve karşıdakini zora düşürmek amaca dönüştüğünde meseleyi nihayete erdirdiğimizde bünyemizdeki yaralardan ve karşıımızdaki yaralarından duyduğumuz memnuniyet dışında "kazanım" elde etmemiş oluruz...

TD, bize göre somut bazı Atılım olumsuzlukları karşısında sessiz kalmakla iyi bir sınav vermemiştir. "Esas olarak" kavramı hakkındaki düpedüz çarpıtma buna örnek gösterilebilir. Ya da devrim ile birlikte ulusların kaderlerini tayin etme hakkının kabulüyle bu sorunun çözüme kavuşacağını iddia eden Yürüyüş'ü eleştirirken, onun ulusal sorunun çözümünden bahsetmiş olmasını görmezden gelip yanlış bir eleştiri getirmesi de bir örnektir. Anlaşılan bu konulardaki tespitlerimiz yeterince dikkat çekici olmamış!

Tartışma üslubu üzerine TD'den bir örnek vereceğiz şimdi. Bakın TD bazen ne kadar gereksiz ve boş sataşmalarda bulunuyor; kılıcını savurduğu yerde kimse olmadığı halde pek memnun nidalar atmaya da beceriyor!

"Partizan, işaret ettiğimiz teorik saplantılılığı nedeniyle 'Türk halkı üzerinde şovenizmin ciddi derecede etkileri var' bile diyememektedir! 'Tanrı aşkına' kimdir bu 'ezen ulus halkı'? Bunun bir adı, kavramı yok mudur? Aynı teorik saplantılılığı nedeniyle 'ezilen ulus halkı üzerinde' 'ezilen ulus milliyetçiliğinin' 'etkisini' vurgulayan Partizan, Kürt halkı üzerinde Kürt milliyetçiliğinin (yurtsever ve demokratik) etkisi var bile diyememektedir... Bir kez daha Tanrı aşkına, kimdir bu 'ezilen ulus halkı'? Bu halkın bir adı, bir kavramı yok mudur?"

"Dilini ve düşüncesini teoriye körlemesine yaklaşımın kelepçesine vuran Partizan kendini kekeme haline getirmekte, hatta lal etmekte, onulmaz çelişkiler içerisinde düğümlenmektedir. 'Ezen ulus halkı' var Türk halkı yok, 'Ezilen ulus halkı' var Kürt halkı yok öyle mi? Türk halkından, Kürt halkından, halklarımızdan söz etmek, bu kavramları kullanmak milliyetçilik olur, öyle mi? 'Ülkemiz Türkiye halkı' kavramları burada tam olarak karaya oturmakta, bu noktadan itibaren hiçbir şey açıklayamadığı için tamamen iflas etmektedir. Aslında Partizan da az çok bu çıkmazın farkında olduğu içindir ki 'ezen ulus halkı', 'ezen ulus ezilenleri', 'ezilen ulus halkı' vb. kavramlar kullanarak saklambaç oynama yöntemiyle 'bu düğümü' çözmeye çalışmakta, ama düğüm üstüne düğüm atmakta ve adeta bir teorik kördüğüm haline gelmekten kendini kurtaramamaktadır." (Sayfa 79/80)

Bu uzunca alıntıyı bölümdeki en belirgin kılıç sallamaları temsil için aldık. Benzerleri de bulunmakta. Örneğin bir yerde ezen ulus halkından söz etmemiz üzerine "ezilen ulus halkı da olduğu da ima ediliyor" denmekte! Oysa bu kavramın defa-

larca kullanıldığını herkes görebilir durumdadır; ne imasından söz ediliyor anlamak mümkün değil!

Öncelikle Türk halkı, Kürt halkı vd. kavramları kullanmadığımız, kullanımını milliyetçilik olarak değerlendirdiğimiz doğru değildir... Hatta "halklarımız" kavramı dahi direkt bu anlamda yorumlanmaz. Önemli olan halklarımız kavramını nasıl, nerede kullandığımız ... Sözü geçen yazıda ve ilgili bölümde Türk, Kürt kavramlarının kullanılmamasının tek nedeni konunun daha genel tartışılıyor olmasıdır. "Halk" kavramının içeriği üzerinden bir tartışma başlatılıyor ve çok uluslu ülkelerde bu kavramın genel olarak nasıl kullanılacağı gündeme getiriliyor. Kuşkusuz bu kavramların somut durumlarda adları vardır. Türkiye'de ezen ulus Türk ulusudur, ezilen ulus Kürt ulusudur ve ezilen milliyetler de Arap, Ermeni, Laz, Çerkez vd. TD Partizan'ın bu kavramları teorik düzeyde reddettiğini, kategorik olarak kullanılamaz ilan ettiğini neye dayanarak iddia edebiliyor? Bu nasıl bir çürettir? Bu nasıl bir tartışma tutumudur; anlaşılır değil. Halk ve halklar meselesine dair yukarıda yeterince vurgu yaptığımız için tekrar girmeyi lüzumlu görmüyoruz.

TD burada öylesine kılıç sallıyor ki, güya biz rakibine öyle sert darbeler indiriyor ki, dışardan bakan için gerçekten ürkütücü bir sahne. Tuhaf olan ise, bu hamleleri biz de dışardan izliyoruz! Zira orada eleştirilen tutum/tutumlar bize ait değil. Türkiye halkını, Türkiye halkları biçiminde kullandığınızda halk kavramını her durumda uluslara göre bölümlediğinizi iddia ediyoruz. Halk kavramının sınıfsal içeriğini geri planda tutuyorsunuz; dediğimiz budur. Burada Türk halkı, Kürt halkı vb. kavramların kullanımını milliyetçilik biçiminde eleştirdiğimiz gerçek dışıdır.

TD burada o kadar abartıyor ki hamlelerini " 'Ülkemiz Türkiye halkı' kavramları burada karaya oturmakta, bu noktadan itibaren hiçbir şey açıklayama-

dığı için tamamen iflas etmektedir" gibi bir cümle de kuruyor... Sonra da aslında karaya oturmadığını bu kez ezen ulus halkı, ezilen ulus halkı kavramlarıyla yola devam ettiğini açıklıyor! Bu derecede kendini aldatma olur mu? Partizan hem sözü geçen kavramları hem de Türk halkı, Kürt halkı kavramlarını en başından beri kullanıyor; el insaf arkadaşlar! Ne dediğinizin neyi iddia ettiğinizin biraz farkında olun... Ne elde edebileceğinizi düşünüyorsunuz bu içerikteki saldırılarla? Sadece derginizi okuyanları ikna etmiş olmak mı? Bu mudur tartışma amacınız; bu yazıyı yazma hedefiniz? Öyleyse yolunuz açık olsun!

Sizden şunu beklerdik arkadaşlar: Evet halk kavramının esas içeriği sınıfsaldır ama Türkiye'deki çok önemli ulusal sorun nedeniyle kavrama ulusal bir nitelik vermeyi özellikle tercih ediyoruz. Farklı ulus ve milliyetlerin varlığını halk kavramı içinde de özellikle vurgulamak gerektiğini düşünüyoruz... Partizan'ın bunu tercih etmemesi bir üslup farkıdır.

Gerçekten olan şeyin özü budur. Partizan "Türk, Kürt ve çeşitli milliyetlerden Türkiye halkı" veya "çeşitli ulus ve azınlık milliyetlerden Türkiye halkı" kavramlarını tercih edip kullanıyor TD ise "Türkiye halkları" kavramını. İkisi arasındaki fark, halk kavramının sınıfsal içeriğine yapılan vurgudur. Partizan sınıfsal içeriği belirleyici kabul ediyor TD ise uluslara vurguyu tercih ediyor. Hangisinin Marksist literatüre uygun olduğunu ise daha önce anlattık...

TD bu üslubu hakkında mutlaka düşünelim. Gerçekten doğruluğuna inanmadığı, kanaat getirmediği olgular üzerinden tartışma yürütmesi hem yorucu hem de faydasızdır. Bu gibi gereksizliklerden en kısa zamanda kurtulmak herkese yarar getirir.

TD meseleye Partizan'ın nasıl yaklaştığını, ulusal hareketteki genel demokratik muhtevayı nasıl desteklemekte olduğunu soruyor bölüm sonunda. Buradaki amacı

çözebildiğimizi söyleyemeyeceğiz. Daha çok politik yetmezliğe bir gönderme yapıldığını düşündürüyor soru... Ama gene de önemli, gerekli bir sorudur bu. Kürt ulusunun mücadelesi karşısında, Kürt halkına karşı sorumlulukları meselesinde yetmezlik gün gibi ortada. Kuşkusuz sadece bu alanda yaşanmıyor yetmezlik, kavrayışsızlık, darlık; başka alanlarda da aynı sorunlar görülebilmekte.

Biz Kaypakkaya'dan bir alıntıyla sorumluluklara dikkat çekeceğiz. Her somut durumda da bu sorumluluk hassasiyetiyle yorumlar, değerlendirmeler yapılmasını isteyeceğiz...

"Kürt milli hareketi, ezilen bir ulusun, hâkim bir ulusun hâkim sınıflarına karşı mücadelesi olarak ilericidir ve demokratik bir muhteva taşır. Biz bu demokratik muhtevayı kesinlikle ve kayıtsız şartsız destekleriz. Türk burjuvazisi ve toprak ağaları lehine her türlü imtiyaza ve eşitsizliğe karşı (devlet kurma hakkı imtiyazı da dâhil) kararlı ve amansız olarak mücadele ederiz. Kürt milli hareketinin bu yoldaki taleplerini de kayıtsız şartsız destekleriz.

"Fakat öte yandan, Kürt burjuvazisinin ve küçük toprak ağalarının gerici ve milliyetçi emellerine karşı da mücadele ederiz. Türk hâkim sınıfları lehine her türlü eşitsizliğe ve imtiyaza, milli azınlıklara yönelen her türlü baskı ve zulme karşı mücadele ederken; milli azınlığın burjuva ve toprak ağalarının milliyetçi emelleriyle de mücadele edilmezse, bu kez bir başka milliyetçilik, Kürt milliyetçiliği güçlendirilir; Kürt proletaryasının sınıf bilinci, burjuva milliyetçiliğinin sisleriyle karartılır; Kürt işçileri ve köylüleri milliyetçiliğin kucağına itilir; Kürt işçi ve emekçileriyle Türk işçi ve emekçileri arasındaki birlik ve dayanışma baltalanır."

"Şafak revizyonistleri, içinde farklı unsurların yer aldığı Kürt milli hareketini, homojen bir 'Kürt halkı' hareketi olarak takdim etmekle, bu hareketi bir bütün

olarak ve tamamen İLERİCİ göstermekle, nereye kadar ve hangi bakımlardan ilerici olduğunu, nereden sonra ve hangi bakımlardan burjuvazisinin ve toprak ağalarının gerici emellerinin başladığını göstermekle (daha doğrusu bunlar arasında bir ayırım yapmamakla), yukarıdaki tam da toprak ağalarının ve burjuvazinin işine yarayacak sonuca varıyor. Böylece, genel olarak Türkiye proletaryası, özel olarak Kürt proletaryası aleyhine, Kürt burjuva ve toprak ağalarına taviz veriyor! Yarın, Kürt burjuva ve toprak ağalarının 'olumlu eylemi' (Lenin'in sözünü ettiği-BN) daha kuvvetli kendini hissettirdiği zaman Şafak revizyonistlerinin ne yapacağını merak etmekteyiz. Ama ne yapacakları daha bugünden bellidir! Türk milliyetçilerinin saflarına kayıtsız şartsız iltihak edeceklerdir." (Seçme Yazılar, sayfa 295-296)

Kaypakkaya'nın bu belirgin tutumu Partizan'ın kaynağıdır. Partizan bu kaynağa yakın oldukça sorun karşısında güçlü ve etkindir, uzak oldukça zayıf ve pasiftir. Özgün, somut her durumda bu değerlendirmeye ayrıntılandırılabilir...

Alıntıladığımız bölüm Kaypakkaya'nın daha sonra gerçekleşmiş öngörüsünü de içermektedir. Bunları her okuduğumuzda, bugün Kürt ulusal hareketini tamamen ilerici görenler için, onun sınıfsal analizini yapmaksızın tavırlar geliştirenler için kaygı duyduğumuz ses olmamalıdır. Zira mesele, gerçekten de niyetlerden ibaret değerlendirilemez. Bu sınıfsal bir sorundur; eğer doğru sınıf tavrı takinamiyorsanız, girmiş olduğunuz yanlış yol sizi çok uzak yerlere taşıyabilir. Şafak revizyonistlerinin taşındığı yer bugün en lanet yerdir!

TD bir yerde bize Türk ve Kürt halkının; işçisinin, köylüsünün vs... birbirinden ne derecede farklı olduğunu anlatıyor. Hiç kuşku yok ki farklı uluslardan, tarihlerden, kültürlerden, dillerden vs. bahsettiğimiz yerde farkları görmemek körlük olur. Evet, doğru, şimdiye kadar egemen olanlar

tüm varlıklarıyla bu farkları korumaya ve geliştirmeye adadılar kendilerini. Ancak bizler bu farkları, özellikle işçi sınıfı özgülünde ama genelde tüm halk için giderici olmaya adadık kendimizi. Ne kadar farklı olduğumuzun bizim için bir önemi var sadece nasıl aynılaşacağımızın yolunu belirlemek! Türk ve Kürt halkı için bunun hiç de zor olmadığını düşünmeye devam ediyoruz; onlar gerçekten kardeştir, aynı toprağın üzerinde aynı devletin sultasında kurtuluş yolunu arayan kardeşler...

Sorunun özüne vakıf olamayanlar onu aşamazlar!

Teoride Doğrultu (TD) 35. sayısında ulusal soruna dair ayırım noktalarımızı biraz daha açıklık getirmekte bize yardımcı olmuştur. Her ne kadar "zorlamalarla" kendini ifade etmişse de kendilerinden beklentimiz biraz da buydu.

Öncelikle şunun altını çizmeliyiz: herhangi bir meselede yakın görüş sahibi olanlar arasında öyle bazı farklar olur ki bunlar birlikteliği, ortak hareketi çok önemli anlarda ciddi derecede etkiler. UKKTH'nı savunmada TD ile aynı noktada bulunmakla beraber, bu ilkenin tarihine ve içeriğini doldurmaya geldiğinde ciddi bir farklılaşma ile karşılaşmaktayız.

Kuşkusuz bu farklılık olağan zamanda da pratiğe olduğu gibi yansımaktadır. Ancak pratiğin olduğu gibi savunulan görüşlerin, temel tezlerin ürünü olduğunu, özellikle kendimiz için iddia edemeyiz. Partizan çeşitli biçimlerde, belki yetersiz ama ısrarla ulusal sorun karşısındaki sorumluluklarında esasen başarısız kaldığına dikkat çekmiştir. Bunu, özellikle kendi temel tezlerine riayet edememiş olmakla açıkladığını da izleyenler bilmektedirler.

(TD'nin önceki yazıdaki bu bahse yönelik tespitlerini ve yanlış, haksız yargılarını, hatta haddi aşacak ölçüde "kendine övgü" çıkarsamalarını yeri geldiğinde eleştireceğiz. Ancak bu, önceliğimiz olmamalı. Asıl

derdimiz ayrımları netleştirmek ve derinleştirmektir, ulusal soruna dair sorumlulukların altını çizmek ve harekete geçmektir.)

TD ile tartışmamızı çeşitli biçimlerden, "katmanlar"dan, "politik veçhe"lerden arındırarak öze yöneltmekte ısrar ediyoruz. Partizan bunda ısrar ederken ne çeşitli biçimleri, katmanları, politik veçheleri görmezden geliyor ne de sadece "ulusal burjuvaziye ilgilendiren" bir sorundan bahsediyor. Ne var ki tartışmalar, uzlaşmazlıklar türlü örtüler kaldırılıp öze inildikçe anlaşılır hale gelir. Meseleleri kavrayış böyle mümkün olur. TD'nin "Partizan sorunun özünü kendisinden daha önemli görüyor" gibi bilime uymayan ve gerçek dışı eleştirisi de bu ısrarın haklılığını ortadan kaldırmaz. Sorunlar ancak ve ancak özleriyle kavranabilirler. Sorunun kendisine özünden daha çok önem atfetmek, bunu yaptığından bahsetmek abes bir tutumdur. Zaten bu iddiayı eleştiri olarak yükselten TD tartıştığımız konuda sorunun özü, esası hakkında farklı düşündüğünü açıklamıştır ve onun bahsettiği öz, tanımladığı "sorunun kendisi" ile uyumludur. Birinden birine "daha çok önem vermek" gibi bir tartışma bu bakımdan doğru değildir. TD tartışmamızın konusunun ulusal sorunun özü ve dolayısıyla kendisi olduğunu bilmelidir. Anlaşmazlığımız birine daha çok önem vermiş olmaktan ileri gelmiyor, anlaşmazlığımız ulusal sorunun özü ve dolayısıyla kendisi hakkında farklı düşünmemizden geliyor!

Ulusal sorunun ne olduğu, neye dayandığı, esasta hangi sınıfı ilgilendirdiği ve hangi sınıfların gerçek çatışma alanı olduğu üzerine Partizan ortaya koyduğu düşünceleri TD oldukça yüzeysel bir değerlendirmeye tartışarak konunun özünden uzak durmaya gayret etmiş. Ne diyor TD? Tüm bu sorular (3. ve 4. hariç) farklı sorulardır...

Ulusal sorunun ne olduğu ile neye dayandığı soruları neden farklıdır? Çünkü

ulusal sorunun ne olduğu onun yaşandığı biçimiyle birçok veçheyle, çeşitli sınıfların tutumuyla, dönemlerle ele alınmasının sonucunda yanıtlanabilir. Oysa ulusal sorunun neye dayandığının yanıtlanması daha dar bir kapsamda cevaplandırılabilir. Peki bu sorular arka arkaya sorulduğunda amacın ne olduğu anlaşılıyor mu? Partizan'ın amacının sorunun kaynağına yönelmek olduğu açık değil midir? Meselenin ne olduğu elbette başka katmanlar, politik veçheler, farklı sınıfların tutumlarıyla ayrıntılandırılabilir. Ama bundan önce "onun ne olduğunu" belirleyen dayanağı belirlemek yanlış mıdır? TD bu soruların art arda bilinçli konduğunun farkında olamamış mıdır ki beklentileri gerçekleşmemiş oluyor?

Partizan ulusal sorunun esasta hangi kesimlere ulusal baskı biçiminde cereyan ettiğini anlatmaya niyetleniyor. Zira bu konuda karşı çıktığı bazı tezler ileri sürülmüştür. Bunları kendi savunduğu teze karşı bir teorik eleştiri kabul etmiştir. TD lütfen neyin tartışıldığını anımsasın: Yürüyüş ulusal baskının esasta ezilen ulus işçi ve emekçilerine uygulandığını, Atılım ise bir bütün ulusa uygulandığını iddia ediyordu... Partizan bu tartışmanın gerçekliği hakkında, örtülerin kalkmasına yardımcı olmak amacıyla görüşlerini sunma gereği duyarak yukarıdaki soruları sordu. Nihayet ulusal sorunun özünü ortaya koymak ve yanıtları buna göre değerlendirilebilir, kıyaslayabilir hale getirmek amacındaydı...

Bu amaca ulaşmış mıdır?

Evet, ulaşılmıştır. Yanıt yazısıyla TD bu konuda öz itibarıyla ya da "nihayetinde" Yürüyüş ile aynı görüşe sahip olduğunu itiraf etmiştir.

"...Ama eğer ille de bir ayırım yapmamızı istiyorsanız kategorize etmeksizin ulusal baskının günümüzde Kürt burjuvazisinden çok ulusal ve sömürgeci boyunduruğa başkaldırmış olan Kürt emekçi halkını hedeflediğinden kuşku duyulamaz."

Bu itirafın niteliğini daha sonra açıklayacağız. Bundan önce TD'nin Yürüyüş ile

yaptığı tartışmayı anlamadığımıza dair yargısını ele almak istiyoruz.

TD'nin bu yargısı sadece yanlış bir tespit içermiyor, dahası gerçeği inkarı, çarpıtmayı da içeriyor. Zira bizi Yürüyüş ile aynı tutuma sahip olmakla itham ederken apaçık mahkum ettiğimiz halde Yürüyüş'ü eleştirmedeğimizi de iddia ediyor.

Bu şaşkıncıdır: Partizan Yürüyüş'ün ulusal sorunu özde reddeden tutumunu eleştirmemiş ve hatta onunla aynı tutumu almış! Siz ne okuyorsunuz Allah aşkına?

Mesele, tekrarlamak pahasına olsa da şudur: Atılım Yürüyüş'ün ulusal sorunu örtüleyen, kavramayan yaklaşımını eleştirirken onun "ulusal baskı esas olarak ezilen ulusun işçi ve emekçilerine uygulanmaktadır" tezini olumsuzlamış, bunun yerine "Hayır, ulusal baskı bütün ulusa uygulanır" tezini önermiştir. Partizan Yürüyüş'ün ezen ulus milliyetçiliğini güçlendiren bu teze Atılım'ın ezilen ulus milliyetçiliğine destek olan teziyle karşı konulamayacağına işaret etmiştir. Başlık da bu nedenle "Ezen ulus milliyetçiliğinin panzehiri ezilen ulus milliyetçiliği değildir" olarak seçilmiştir...

TD'yi sorunun özüne yöneltmek isteğimiz de bundan ötürüdür. Ulusal baskı kime uygulanır? Sorumuz bu. Atılım yanıt veriyor: ulusal Doğru, ama derinlik yok, hedef yok, özgünlük yok, neden yok, sonuç yok... Birileri "esas olarak işçi ve emekçilere uygulanır" dediğinde ilk cevapla yetinilebilir mi? Zira ikinci cevap birinciyi reddetmesizin tartışmaya bir boyut daha getiriyor; öze doğru adım (ama yanlış bir adım) atıyor. TD bu durumu "esas olarak" kavramını görmezden gelerek es geçiyor, çünkü özü tartışmaya ihtiyacı yokmuş. Oysa Yürüyüş oradan konuşuyor! Ne gerek var oraya girmeye, zaten gına geldi bize o kavramdan, diyor. Böyle apolitik, sıradan bir yaklaşımı kabul edebilir miyiz? Arkadaşlara "esasta", "özde" kavramlarından gına gelmiş! Ne yapalım arkadaşlar? Size gına geldi diye "görmezden gelme" tutumunuzu

ve onun üzerine bina ettiğiniz yanlış eleştiriyi ve yanlış görüşleri af mı edelim? Saçmal!

Yürüyüş tam da öze dair bir hata yapmaktadır. İleri sürdüğü tezle ulusal sorunun çözümünü halkın kendi kaderini tayinine bağlamaktadır. Madem esas olarak işçi ve emekçilerin bir sorunundan bahsediyoruz, o halde çözüm de halkın kendi kaderini tayinindedir, demektedir! Açıkçası teze uygun bir çözüm geliştiriyor!

Ne var ki bu çözüm ulusal sorunun Marksist hareket içinde de bir yığın tartışmaya yol açmış özgünlüğünü görmezden gelmekten muzdariptir. Tanım ve çözüm gerçekten bu olsaydı Lenin Rosa Lüksemburg ile, Buharin ile o tartışmalara gerek duyar mıydı? Ulusal sorunun bütün yönleriyle mutlak savunu görevinden söz edip, bunun özellikle olumsuz bir görev olduğunu belirtir miydi? Proletaryanın milliyetçiliği desteklemekte ileri gitmemesini salık verir miydi? Daha net olarak, ulusların kendi kaderini tayin hakkının ulusun devlet kurma hakkı olduğunu açıklıkla belirtip her koşulda bu "hakkın" savunulmasını şart koşar mıydı?

Elbette hiçbiri olmazdı. Peki neden bunlar var? Çünkü ulusal sorun burjuvazinin bir sorunudur, onun neden olduğu bir sorundur. O çözemediği oranda proletarya bu sorunu omuzlar, çünkü bu sorun onun mücadelesinin de gelişimine bir engeldir. Bu sorunu halk kitlelerinin çıkarlarına uygun olarak çözmek mümkündür. Kürt işçi ve emekçileri ezen ulus işçi ve emekçileriyle birlikte bu sorunu aşabilirler. Ancak bunu onlara hiçbir güç dayatamaz. Özellikle Marksistler bir bütün olarak ulusun devlet kurma hakkını savunurken ezilen ulus burjuvazisinin çıkarlarına uygun bir çözüme de karşı durmaz. Ulusal hareketi bir halk hareketi olarak kavramak bu tavrı baştan geçersiz kılar! Marksistler bir halk hareketi değil ulusal hareket olarak ilerleyip halkın çıkarlarına aykırı biçimde so-

nuçlanacak bir ulusal iradeye de karşı çıkmazlar. Evet desteklemezler ama bunu engellemezler de, bilakis savunurlar... Engellenenlere karşı da açıktan mücadele ederler. Sadece devlet kurma aşamasında değil, öncesinde de aynı tutumu ulusal baskıya karşı verilen mücadelede gösterirler. Aksi her tutum anti Marksist-Leninist'tir...

Aslında Atılım, Yürüyüş'teki zafiyeti görmüş, onun ulusal baskı ile sınıfsal baskıyı eşitleyen tezini olumsuzlamış ve halkın kendi kaderini tayinine dönüştürdüğü ulusların kendi kaderini tayin hakkını ona karşı savunarak olumlu davranmıştır. Ancak "ulusal baskı esas olarak ezilen ulusun işçi ve emekçilerine uygulanır" tezine, gerçekte bu tezi kendisi de savunduğu için **ESAS OLARAK** dokunamamıştır. Onun yerine tezi çarpıtmayı uygun bulmuştur. Aslında kavramların gına getirdiği yok, ama kavramlar onu fena halde kendi gerçekliğiyle yüzleştirmektedir. Kısacası, Atılım savunduğu bir tezi, eleştirmek için bozmuştur.

TD "Yürüyüş burada bu kavramı kullanmış olsa da, tüm ulusun baskı altında olduğu gerçeğini devamındaki yaklaşımlarda reddetmiştir" diyor. Esas-tali ayrımlarını kaldırarak tezini berraklığa kavuşturması Yürüyüş için doğal bir tutumdur. Onu berraklığa taşıyan Atılım'ın bozduğu tezidir! Bundan şüphe duyulmamalıdır. TD ulusal baskı tüm ulusa uygulanır, dedikten sonra ulusal hareketi bir halk hareketine dönüştürmüyor mu? Onun ulusal burjuva karakterini görmezden gelmiyor mu? Kurtuluş sürecini ulusal kurtuluşçu bir devrim olarak formüle etmiyor mu?

Ulusal hareket, içinde halk hareketi olmakla beraber ondan farklıdır... Bu farkı görmemek ciddi hatalara neden olur... Yürüyüş, daha en başından ulusal baskıya karşı ezen, ezilen ulusların halk(lar)ından oluşmuş bir halk hareketiyle mücadele etmek gerektiğine dikkat çekiyor. Atılım ise bir halk hareketine "şüphesiz" katıl-

makla beraber zaten mevcut ulusal hareketi bir halk hareketi olarak tanımlayıp aynı çamurlu yola saplanmayı tercih ediyor. İkisi de ya öyle olmaya zorlanarak, öyle olmayı şart koşarak ya da öyle tanımlayarak ulusal hareketi halk hareketine dönüştürüyor. Oysa ulusal sorun karşısında ulusal hareketi tam da ulusal niteliğiyle savunmak gerekir. Şart koşmaksızın, ulusun kendi kaderini tayin hakkını ona karar verecek olanın halk değil ulus olduğunu bilerek hareket edip savunmak gerekir.

Atılım ayrıca ulusal kurtuluşçu bir devrim tanımlaması yapıyor. Bir kez daha ulusal kurtuluşu bizden farklı yorumladığını ve onu bir halk hareketinin sonucu olmaya zorladığını görüyoruz bu tanımla...

Ulusun kurtuluşu kendi kaderini tayin etme hakkını elde etmesiye, bu anlamda kendi devletini kurması o ulusun devrimi olarak adlandırılabilir mi? Kuşkusuz bu devlet halkın iktidarını da garantilerse adlandırılabilir. Peki ulusun söz konusu hakkı elde etmesi için bu şart mıdır? Kuşku yok ki "şarttır" demek, ulusun devlet kurma hakkını şarta bağlamak demektir. Partizan devrim olmaksızın, halkın iktidarını garantilemeksizin de ulusun kendi kaderini tayin hakkını savunmayı propaganda eder...

Ulusun kendi kaderini tayin hakkını elde etmesi için mevcut şoven egemenliğin yıkılması zorunluluğu burada değindiğimizden farklı bir şeydir. Burada üzerinde durduğumuz ezilen ulusun devlet kurma hakkını ve hatta olası devletinin niteliğini hangi yönde (halkın çıkarları yönünde, yani halk iktidarı ve sosyalizm yönünde mi yoksa özel bir ulusal gelişme yönünde, kapitalizm yönünde mi) kullanacağı/belirleyeceğidir.

Bu noktalardan bakıldığında TD'nin Yürüyüş'e eleştirilerinin esasta önemini yitirdiğini görüyoruz. Geriye somuta dair anlaşmazlıklar, biçime dair tartışmalar kalıyor!...

Şimdiye kadarki bölümde Yürüyüş ile

TD'nin teorik düzlemde, ulusun kendi devletini kurma hakkı konusunda temelde aynı noktada durduklarını açığa çıkarmayı amaçladık. Bu aynılık ulusal sorunun nihayet Pazar sorunu olduğunun iki görüş için de kabul edilmemesine dayanıyor. İki görüş de ulusal sorunu esasta halkın sorunu olarak kavradıkları halde çok farklı yollar izleyerek ayrışıyorlar. Biri ezilen ulusun ulusal baskıya karşı verdiği ilerici, zorunlu ve büyük mücadeleyi burjuva öğelerden kaynaklı küçümsüyor ve kurtuluş yolunu ortak devrimde gördüğünü ilan ederken ulusların kendi kaderini tayin hakkını halkın devrim hakkına eşitliyor, böylece bu hakkı ezilen ulusa tanımaktan çekiniyor; diğeri ulusal hareketin ulusal baskıya karşı mücadelesini büyük oranda desteklediği halde onu halk hareketi olarak değerlendiriyor ve ulusun burjuva yöndeki hareketini, bu gerçeği esasen reddederek olumsuzluyor. Her iki durumda da ezilen ulusun devlet kurma hakkı halkın çıkarına endeksleniyor. Bu da ulusların kendi kaderini tayin hakkını sonuç olarak şarta bağlamaktır. Böylece Kürt ulusunun devlet kurma hakkı çiğnenmiş olmaktadır.

Bundan sonraki bölümlerde TD'nin ulusal sorunu çok boyutlu, katmanlı, politik veçheleri ağır basan ve nihayet Pazar sorunu olmaktan çok daha fazla bir şey olduğunu açıklayan görüşlerini irdelleyeceğiz. Bunu yaparken TD'nin Partizan'a ait olmayan kimi iddiaları ona ait göstererek eleştirmesinin hayra alamet olmadığını da göstermeyi umuyoruz. Belki de tam burada TD'nin benzer bir eleştirisini yanıtlamak yerinde olacaktır: TD, "ulusal baskının tüm ulusun sınıflarına eşit olarak uygulandığı" hakkındaki ifadeyi kendisine atfetmemize "güçlü" bir tepki göstermiş... Dikkate almamak olmaz!

TD şunları yazmış: "... *Partizan madem ki Atılım 'esas olarak' ayrımını reddediyor, o halde Atılım'a ulusal baskının ezilen ulusun bütün sınıflarına 'eşit olarak uygulan-*

dığını iddia ediyor'/savunuyor dedirtirim diyor ve dedirtiyor! Partizan bu noktada tam bir karikatürizasyon operasyonu gerçekleştiriyor. Sonra mı, bu defa da karşısına geçip kendi imali bu karikatürü 'eleştiriyor'. Hayra alamet değil, çünkü aslını eleştiremeyince karikatürüyle mücadeleye tevessül etmesi Partizan'ın zayıflığını gösteriyor...

"... Atılım'ın ezilen ulusun bütün sınıflarına ulusal baskının 'eşit olarak uygulandığını' savunduğunu iddia edemezsiniz." (Sf. 105-106)

Yazılanlar bunlar. Hemen belirtelim ki Partizan olmayan bir şeyden söz etmiyor. Esas, tali gibi ayrımlar yapmaya ihtiyaç duymasa da TD Yürüyüş'ün yaptığı ayrımı önemsemeliydi, görmezden gelmemeliydi. Yürüyüş'ün vurgusu açık olduğu halde onu olumsuzlamak ve "ulusal baskı ulusun bütününe uygulanır" demek "ulusal baskı herhangi bir sınıfa esas olarak uygulanmıyor" demekten başka bir şey değildir.

Partizan Yürüyüş'e yönelik eleştiriden yola çıkarak ve bunu da açıkça belirterek "eşitlik" kavramına yer vermiştir. Böylece Atılım'ın yaklaşımını belirginleştirmiştir. Son yazıdaki açıklamalara bakarsak "bu belirginleştirme tutumumuz etkisini göstermiştir" dersek haksız olmayız! TD bu yazısında Yürüyüş'ün Atılım tarafından eleştirilen tezini, zorlansa da, vurgulamaya pek gerek görmese de ama ille de söylenecekse diyerek sonuçta savunduğunu ilan etmiştir... Hemen şunu sorma gereği duyuyoruz: **Eğer sonuç olarak o tezin altına imzanızı atıyorsanız Atılım'ın Yürüyüş'e eleştirisinde buna açıklık getirme gereği neden duymadınız?** Partizan sizlerin o tezi savunmadığınızı görerek, aksine açık biçimde reddettiğinizi görerek, ama özde savunduğunuzu bilerek "karikatürizasyon operasyonu"na girişti! Karikatürize edilmiş haliyle anlaşılır oldu ki TD bu teze dair görüşlerini farklı olarak düzeltmiş oldu...

Karikatürize etmek görünürlük baki-

mından, ona uğrayan için hoş bir şey olmayabilir. Ne var ki Partizan'ın burada yaptığı TD'nin savunduklarını çarpıtma girişimi değildir. Siz esas, tali ayrımlarını kaldırdığınızda ortaya tek düzlem, dolayısıyla "eşitleme" durumu çıkar... Bu apaçık gerçeğe neden burun kıvırıyorsunuz? Amaç hiçbir şekilde dalga geçmek, saçmalayıp bunu TD'ye atfetmek değildir. TD'nin görüşünü "parlatmak", görünür, anlaşılır hale getirmek dışında bir amaç olmamıştır. Karikatürize etmeyi sadece bu anlamda kullansaydınız anlayışla karşılardık. Ama siz "olmadık bir şeyi yaratıp" size atfettiğimizden bahsediyorsunuz. Bu başka bir şeydir. Yürüyüş'e eleştirideki yaklaşım tam da yukarıda açıkladığımız gibidir. Hiç olmazsa "yanlış anlamaya uygun" itirafı yerinde olurdu! Ama neyse ki şimdi bu yazınızla onu düzeltmiş oldunuz!

Peki bu düzeltme nasıl bir düzeltmedir? Herkesin anlayacağı gibi sıkıntılı bir düzeltmedir.

Ulusal baskının ortaya çıkış koşulları, amacı, yaygınlığı, ezilenleri ne derecede ilgilendirdiği konularına ileride değineceğiz. Ama bu yazısında TD'nin bunlara nasıl yanıtlar verdiğine bakarsak eğer karşımıza ne özgün koşullar hakkında ileri sürülmüş tezler, ne de amaç hakkında ulusallığı içeren yorumlar çıkmaktadır. Bir yerde şu tartışmaya açık belirlemeler var: *"... ulusların ve sömürgelerin özgürlüğü, eşitliği, bağımsızlığı ve kendi kendilerini yönetme sorunu olarak koymaktadır. Eğer ille de ulusal sorunların özünden söz etmek gerekiyorsa bu, ulusların kendi kaderlerini tayin etmeleri sonucundan başka bir şey olamaz..."*

Bu ifade birçok soruya cevap içeriyor. Ancak TD bunun ne derece farkında bilemiyoruz! Üzerinde ileride duracağız. Ulusal sorun hakkında en net, somut ifadeler bunlar ama...

Eşitleme durumuna çektiğimiz dikkat TD'nin olumsuz tepkisini çekmiş olsa da başka açıklamalarına baktığımızda pek de

anlamalı görünmemektedir. Bu derecede tepki gösterdikten sonra, ulusal baskının ulusun farklı sınıflarına hangi derecelerde, yoğunlukta, şiddette... uygulandığının tahlil edilmesinin, bu noktada ayrımlara gidilmesinin pek de olanaklı olmadığını belirtiyor. En son, "esas olarak ezilen ulusun işçi ve emekçilerinin baskı altında olduğu"nu ise, ille de ayırım yapmak gerekirse diyerek açıklıyor... O yoğun tepkiden sonra, "ulusal baskının bütün sınıflara 'eşit olarak' uygulandığını savunduğumuzu iddia edemezsiniz" dedikten sonra ayrımlama konusundaki zorlanma haliniz hiç uyumlu değil...

TD aslında şunu belirtseydi pek de karmaşa olmazdı: Evet Atılım "esas olarak" ifadesini görmezden gelerek belirleyici olmayan eksik bir yaklaşım sunmuştur. Ne var ki Yürüyüş ulusal sorunun çözümünde ulusun kendi kaderini tayin hakkını, onu kendi ülke devrimine mahkum ederek çiğniyor. Sözü geçen 'esas olarak' kavramının geçtiği tezin ürünü bu olmaktadır. Biz asıl olarak teze değil, ondan çıkan sonuca karşıyız...

Bunu anlamadığımız iddiası yanlıştır. Bunu gayet iyi anlıyoruz. Ama anladığımız şey bundan ibaret değil. Haklı olarak eleştirdiğiniz şeye karşı siz de yanlış konumdasınız, diyoruz!

Kısacası, TD'nin "eşitlenme" durumuna yaptığı eleştiriye kabul etmiyoruz. Bu kavramı nasıl ve hangi amaçla kullandığımız açıktır. Hiç yazılmamış bir ifadeyi "yazılmış" gibi lanse etmedik. O kavramı "olmadığı halde" kullandığımızı açıkça vurguluyor aynı cümlede. TD entelektüel düzeyi düşük bulabilir. Bunu tartışacak değiliz. Ancak etik davranılmadığı konusunda haksızdır. Bu suçlamayı reddediyoruz. Herhangi bir çarpıtma yok, apaçık cümlelerden çıkartılan bir "yorum" var. Kuşkusuz bunu "düzeltmiş" olmanızı dikkate alır ve sizin tanımınızın sözde öyle olmadığını kabul ederiz. Ancak yukarıda açıkladığımız gibi sunumunuz, düzeltmeniz

pek de yeterli değildir. Değerlendirme ihtiyacı duymanız size kalmış bir iştir.

Ulusal sorun kimleri ilgilendirir?

Öncelikle TD'den bir alıntı yapalım:

"Partizan'ın işi gerçekten zordur. Kürdistan, Filistin vb. önümüzde sürüp giden ulusal kurtuluş mücadelelerini 'ulusal sorunun özünün', 'Pazar sorunu' olduğu ve keza 'esasen' ezen ve ezilen ulus burjuvazilerini 'ilgilendirdiği', bunların 'ezilen halkın kurtuluş mücadelesinden daha önemli olduğu; hem zaten ulusal sorunun 'özünden' ve 'esasından' geriye kalan kısmının ezilen ulusun burjuvazisi dışındaki diğer sınıfları -işçi sınıfı, emekçiler vb.- 'ilgilendirdiği' vb. gerçeklere meydan okuyan bu görüşlerle, öyle 'atak', 'cüret'kâr vb. bir ideolojik mücadele yürütmek çok da kolay değildir." (Sf: 101)

Hayır, arkadaşlar, işimiz kolaydır. Hele tutarsızlık ve kavramlara küskünlük karşısında işimiz hiç de zor değildir!

Bir sorunun kimleri ne derecede ilgilendirdiğinin yanıtı o sorundan kaynaklanan sonuçlara bakılarak verilebilir. Ama o soruna kaynaklık eden özneler ve nedenler söz konusu yanıt için uygun materyaller olarak görülemezler. Ulusal baskının ezen ulus egemenlerince esas olarak ezilen ulus burjuvazisine uygulanması, bu baskının aynı ulusun ezilenlerini esasta ilgilendirmede anlamına gelmez. Zira o baskının sonuçları ezilen ulusun emekçileri için kurtuluşlarının engellenmesidir... Ulusal baskı halkın devrim yapmasını engellemeyi doğrudan amaçlamaz ama buna neden olur...

Herhangi bir sorunun çıkış nedeni hakkındaki bilgi onun sonuçlarını doğrudan anlamayı sağlamayacağı gibi, soruna yol açan özne farklı amaçlarla hareket ettiği halde başka sonuçlara neden olabilir. Bunlar arasında "doğrudan" bağlar kurmuyoruz.

Uluslaşma süreci doğal olarak ulusun devlet kurmasına dönük bir süreçtir. Bu sürecin taşıyıcısı bilindiği üzere burjuva-

zidir. Burjuvazi kapitalizm için en uygun devlet biçimi olan ulus-devleti kurma eğilimini her zaman taşır. Ezen ulus açısından bu kendine rakip bir gücün varlığı demektir. Ulusal baskı bu karşıtlık belirlediği anda başlar. Bu karşıtlığın ekonomik temeli meta üretiminin tamamen ege-menleşmesi için pazarın ele geçirilmesinden başka bir şey değildir. Evet, ulusal baskının nedenini uluslaşma sürecini sekteye uğratmak, bu süreci zayıflatmak, geriletme ve nihayet baskı altındaki ulusu boyunduruk altına almak, biçiminde belirleyebiliriz. Ama söz konusu ulusun kendi devletini kurmasını olanaksızlaştırmak biçiminde formüle etmek de bunu özetlemektir. Bu da her durumda pazar sorununa işaret eder; onu ortadan kaldırmaz. Ulusal baskının ulusun ezilenlerine de yönelmesi ne onların devrimcileşmesini, kendi kurtuluşları için başkaldırmasını ne kendi devletlerini kurmalarını engellemeyi doğrudan amaçlar ne de benzer başka bir şey. Ezilenler üzerindeki baskı ulusal burjuvazinin güçlenmesini, ulusa yön verme kapasitesini engellemek, daraltmak amacıyla uygulamaktan başka ezen ulusun hegemonyası için de uygulanır. Ezilenlerin kendi davaları uğruna başkaldırısına karşı ise **sınıfsal baskı** uygulanır.

Ulusal baskının esasta kime uygulandığı onun amacını açıklamayı içerir. Biz bunu ezilen ulusun kendi devletini kurmasını engellemek olarak açıklıyoruz. Sonuç olarak amaç budur.

Ulusal baskının esasta kime uygulandığını yanıtlamak için baskının farklı sınıflardaki şiddetini, yaygınlığını, derecesini tahlil etmek aklımızın ucundan geçmez. Çünkü kavramla açıklanmak istenen bu olgu değildir. Kavramla açıklanmak istenen ulusal baskının amacıdır, esasen nerede başlayıp nerede sonuçlandırıldığıdır. Onun yaygınlığı, farklı sınıflar, bölgeler, aşiretler, aileler üzerindeki derecesi, tarihlere, dönemlere göre değişen şiddeti vd. bu so-

runun yanıtını vermez. Bir milli burjuva önderi sürgün etmekle yoksullardan ibaret bir köyü yıkıp-yakmak arasındaki şiddet farkı ulusal baskının esasen kime uygulandığını açıklamaz. Ama ulusal baskının neden milli burjuva öndere, ulus-devlet özlemi içinde olanlara, özel bir ulusal gelişim yolunda çaba harcayanlara uygulandığını incelemek bu sorunun yanıtını aramaya başlamayı ifade eder. Çünkü ulusal baskıda özgün olan bu özelliktir. Ulusun ezilenlerinin de bu baskıya maruz kalması bu özgünlüğü geçici veyahut "tali" bir unsura dönüştürmez bilakis söz konusu özgünlük onu da açıklar!

Ulusal sorunun iç-pazarın gelişimine paralel pazarda söz sahibi olma kavgasından ileri geldiğini, dolayısıyla pazara egemenlik ve pazarın gelişimi, meta üretiminin hakimiyeti için zorunlu olan ulus-devlet inşasının bu sorunun çözümünü içerdiğini vurguladık. Tüm bunlar ulusal sorunları incelerken karşımıza çıkan, çıkacak olgulardır.

Ulusal hareketlerin asıl başarmak istediği ya da gerçekleştiğinde başarılı sayılacağı şey "bağımsızlık"tır. Bağımsızlık hedefi baştan sona kadar net bir hedef olarak da belirlenmeyebilir. Pazarda egemenlik kavgası ara çözümleri de içerir. Ancak her ne olursa olsun bağımsız bir devlet ulusal hareketlerin ideal amacıdır ve eğilim olarak onu asla yitirmezler.

Bunlar ulusal sorunun ulusal burjuvaziye neden ilgilendirdiğini açıklar.

Ne var ki TD, bunları ileri sürmemizden hareketle ulusal sorunun diğer sınıfları esasta ilgilendirmediğini iddia ettiğimizi söylemektedir. Partizan böyle bir tartışma yapmamıştır, böyle bir görüş ileri sürmemiştir. Bu şimdiye kadarki tartışma içinde bahse konu olmamıştır. TD, Partizan'a yönelik mekanizm eleştirisinde bulunuyor, fakat bu dertten muzdarip olduğunu gizleyemiyor. Eğer ulusal baskı esas olarak ulusal burjuvaziye uygulanıyorsa, eğer ulusal sorun özde pazar so-

runu ise bu sorun esas olarak ezilen sınıfları ilgilendirmez, demiş oluyoruz ona göre!

Bir sorun ile ilgilenmek o sorunun nedenlerinden farklı amaçlar, olgular, dayanaklar içerebilir, demiştik. Eğer bu tartışmayı yapacaksak "ilgilendirme" durumunun sınıflar arasında kıyasa uygun olmadığını ileri sürmekle başlarız! Çünkü ulusal burjuvazinin bu sorunla ilgilenme nedeni ezilenlerden özde farklıdır. Özel bir ulusal gelişme yolu izlemek proletarya açısından çıkarlarına uygun değildir ama ulusal burjuvazi için gaye budur! Proletarya kendi sınıfsal gelişimine hizmet ettiği ölçüde bu sorunla ilgilenir, oysa ulusal burjuvazi proletaryanın gelişiminden esas olarak memnun olmaz. Çok farklı çıkarlara sahip sınıfların bir sorunun çözümü içinde ortaklaşmaları ne onları aynılaştırır ne de onların sorun karşısındaki duruşlarının derecesini kıyaslamamıza olanak verir. Bu sorun her iki sınıfı da olmazsa olmaz derecede ilgilendirir. Proletarya çözüm için ulusal burjuvazinin tüm ilerici duruşunu destekler. Ulusal burjuvazi de proletaryanın desteğini almak için ona çıkarlarını sahiplendiği projeler sunmaktan çekinmez.

Burada proletarya üzerinden tartıştık. Elbette bu mesele köylülükle de çok daha alakalı olur. Zira ulusal sorunun yaşandığı ülkeler demokratik devrimlerini tamamlamamış, feodal kalıntıları tasfiye edememiş ülkelerdir esas olarak!

Ancak proletarya veya köylülük, fark etmiyor, tartışma konumuzu açıklamakta proletarya dayanak alınabilir...

TD esas-tali ayrımının zeminini, kıstaslarını, biçimini Partizan'dan çok farklı kavriyor. Dolayısıyla da onun ayrımlarını ve bu ayrımların sonuçlarını anlamıyor ve doğallığında çarpıtıyor.

Ulus devlet kurma sorunu halkı doğrudan ilgilendirir. Halk ulusal harekete ulusal nedenlerle de katılır. Ezen ulusun ulusal ayrıcalıkları halk için de mücadele

nedenidir. Dilin yasaklanması örneği, halkın mücadeleye katılmasına önemli bir sebeptir...

Ulusun kendi kaderini tayin hakkı halkın mücadelesinin önünün açılması, doğrudan sınıfsal baskıyla karşılaşması bakımından da fevkalade önemli bir kazanımdır; bu hakkın elde edilmesi halkı gene doğrudan ilgilendirir vb.

Kısacası "ulusal sorunun şu kısımları ulusal burjuvaziyi, bu kısımları da halkı ilgilendirir" türünden bir ayırım yapılamaz. Ulusal sorunun tüm kısımları halkı ilgilendirir. O nedenle şu tezi önemli vurguluyoruz: "... Marksist'in... ulusal sorunun bütün yönlerinde "mutlak" savunma görevi... vardır." (Lenin UKKTH, Sf: 29)

Yukarıdaki, TD'den yaptığımız alıntıda ne deniyordu: "... hem zaten (Partizan'ın -bn) ulusal sorunun 'özü'nden ve 'esas'ından geriye kalan kısmının ezilen ulusun burjuvazisi dışındaki diğer sınıfları 'ilgilendirdiği' görüşü..." Partizan'ın böyle bir görüşü olduğunu neye dayandırılıyorsunuz? Hangi cümleden, tezden bu yorumu çıkartmayı başardınız?

İşte TD'nin ayrımları kavrama derecesi bu kadar! İnanılmaz ve de yıpratıcı...

Bu bölümü tekrarlarla tamamlayalım:

Ulusal sorun esas olarak ulusal burjuvazinin sorunudur. Ulus bayrağını ilk kaldıran, vatan çığlığını ilk atan odur. Onun için kendi bayrağını, ulusal bayrağını dalgalandırdığı vatan hedefdir. Ulusal devlet onun ideal siyasi amacıdır. Bu gerçekleştirildiğinde ulusal sorun çözülmüş olur, ulusal baskı yok edilmiş olur.

Ulusal sorunun çözümü devrimle de, halk hareketinin sonucu olarak halk iktidarı ile mümkündür. Ama bu şart değildir.

Bunlar genel kabul gören tezler olmalıdır.

Halk kesimleri ulusal burjuvazinin bu sorununu kendi esas sorunlarının çözümüne katkı sunacağından, onlara çözüm getireceğinden hareketle sahiplenir. Feodalizme karşı, ulusal baskıya karşı ulusun

egemenliği uğruna mücadele halk kesimlerini ulusal harekete kaçınılmaz olarak yönlendirir. Ne var ki bu mücadelenin onların egemenliği ile sonuçlanacağı önceden iddia edilemez. Ulusal sorun çözüldüğü halde halkın esas sorunları çözülmez ama bunun ölü açılır.

Ulusal sorun halk sınıflarını bu derecede ilgilendirir.

Şimdi bunun "esas"tan arta kalan kısımları olarak formüle edilmesi mümkün müdür? Ya da pazar sorununun halkın kurtuluş mücadelesinden daha önemli olduğu gibi bir uydurma görüşü içerdiği iddia edilebilir mi?

"İlgilenme" tabirini kullandığımızda şunu tüm açıklığıyla vurgularız: Ulusal sorunun tüm yönleri ezilenleri tamamen ilgilendirir. Şunu da ekleriz: Ulusal sorunun çözümü ezilenlerin kurtuluşu yolunda önemli bir ilerlemedir, olmazsa olmazdır.

Bu sorunu ya ulusal burjuvazi kendi çıkarlarına uygun olarak çözecektir ya da halk kitleleri kendi çıkarlarına uygun çözecektir; ama bu sorun mutlaka çözümlidir ve çözülecektir. İlerleme için bu zaruridir. Her iki çözüm de Marksistlerin şartsız kabulüdür. Destek olmaktan başka Marksistler çözüm için bir şart öne sürmezler. Ancak çözümü savunurlar, sahiplenirler. Ulusların Kendi Kaderini Tayin Hakkı'nı şartsız savunmanın gereği budur. Hangi çözüme destek verileceği ise şartlara bağlıdır.

İşte bizim "esas", "tali" ayrımlarımızın sonuçları bunlardır. Soruna ilginizin derecesi ve ona verdiğimiz önem bundan ibarettir!

Peki TD'nin isimizin zor olduğunu iddiası neye dayanıyordu? İlk kendi uydurmalarına! İkincisi tutarsızlığına! Evet tutarsızlığına...

Ulusal sorun halkın sorununa mı dönüşmüştür?

Atılım Yürüyüş'e eleştirisinde şu çok

yerinde, haklı tespiti yapmıştı: "... Ulusal sorun ezilen ulusun işçi ve emekçilerinin sorunu haline gelmiştir, dersiniz, esasında sorunun ulusal sorun olmaktan çıkmış olduğunu söylemiş olursunuz..."

Yürüyüş "ulusal baskı esas olarak ezilen ulusun işçi ve emekçilerine uygulanır" teziyle yukarıdaki Atılım tespitine kapıyı açmıştır. Sonrasında açtığı kapıdan çekincesiz yürümüştür! Atılım güya bu tezi reddederek, ulusal baskının ulusun bütününe uygulandığını belirterek Yürüyüş ile arasındaki "derin" ayrılığa" dikkat çekmişti. Partizan araya girip "savunduğunuz ulusal sorunu kavramaktan uzaktır" dediğinde Yürüyüş'ün yanlıklarını kavramayarak, hatta çarpıtarak eleştiren Atılım'ın yerini alan TD bu kez Partizan'a karşı ulusal sorunun ezilen ulusun halkının sorunu olduğunu savunmaya başladı! Partizan'ı "mahkum ederken" bakın Yürüyüş'ü nasıl eleştiriyor:

"Böylece Yürüyüş için birlikte örgütlenme ve mücadele Kürt işçi ve emekçilerine ulusal kurtuluşçu bir devrimin 'nesnel temeli'nin olmadığını propagandasına dönüştürüyor. Böylelikle ezilen ulus işçi ve emekçilerinin kendi ülke ve ulus gerçekliklerinden başlayarak, bölge ve dünya devrimine katılmaları hakkı; yani diğer ülkelerin ulusların işçi ve emekçileri ile eşitliği reddediliyor. Ezilen ülkenin işçi sınıfı ve emekçileri ezen ülkenin işçi sınıfı ve emekçilerine tabi oluyor, bir nevi onlar tarafından kurtarılması gerekiyor..."

Bu paragraf Atılım/TD'nin tutarsızlığının çok net bir tezahürüdür. Elbette dikkatli bir okur onun baştan sona tutarsızlığını görebilir. Ama bu paragraf gerçekten parlamaktadır.

Yürüyüş ulusal sorunu ulusal sorun olmaktan, Marksist gelenekte yerleşik anlamıyla ulusların kaderlerini tayin etmeleri hakkı ve sorunu olmaktan çıkarılmıştı değil mi? O ulusal sorunu halkın sorununa dönüştürmüştü, değil mi? Evet aynen katılıyoruz. Yürüyüş şoven bir çizgi

►► Ulusal sorun esas olarak ulusal burjuvazinin sorunudur. Ulus bayrağını ilk kaldıran, vatan çığılığını ilk atan odur. Onun için kendi bayrağını, ulusal bayrağını dalgalandırdığı vatan hedefdir. Ulusal devlet onun ideal siyasi amacıdır. Bu gerçekleştiğinde ulusal sorun çözülmüş olur, ulusal baskı yok edilmiş olur.

ortaya koymaktadır; devlet kurma hakkının Türk ulusunun bir ayrıcalığı olarak devamına bu şekilde destek olmaktadır.

Peki Atılım veya TD buna karşı neyi savunuyor?

Ezilen ulus işçi ve emekçilerinin kendi ülke ve ulus gerçekliklerinden başlayarak bölge ve dünya devrimine katılmaları hakkı(nı), yani diğer ülkelerin, ulusların, işçi ve emekçileri ile eşitliği(ni)...

Atılım Yürüyüş'ün tam olarak nerede hatalı olduğunu göremediğinden onun gerçekte neyi reddettiğini kavrayamıyor. Yürüyüş ulusal sorunu Kürt halkının kendi kaderini belirleme hakkına dönüştürüyor ve "ayrı bir devrim" içermesinden hareketle "ortak devrim"i bunun yerine ikame ediyor; Atılım da bu dönüştürme yanlısını es geçip Kürt ulusunun "ayrı bir devrim" hakkını tartışıyor! Ulusların kaderlerini tayin hakkının bir devrim hakkı değil bir devlet kurma hakkı olduğunu her iki akım da anlamamış gözüküyor. Atılım Yürüyüş'e karşı "ayrı bir devrim"i olanaksız görmemesini değil esas olarak Kürt ulusunun ayrı bir devlet kurma hakkını tartışmalıydı!

Yürüyüş "ayrı bir devrim"i olanaksız kabul ediyor! Atılım da bunun karşısına Kürt ulusunun/halkının ulusal kurtuluşçu devrim hakkını çıkarıyor! Bu arada bize

"böyle bir devrime karşı tutumunuz nedir?" diye soruyor... Bu abes soruyu elbette yanıtlayacağız. Ancak ulusal sorun tartışılırken, Yürüyüş'ün şoven yaklaşımı, Kürt ulusunun devlet kurma hakkını, Kürt halkının kaderini tayin hakkı biçimine dönüştürmesi ortadayken meseleyi Kürt halkının devrim hakkı zemininde tartışmak bize göre sapla samanı karıştırmaktır. Yürüyüş'ün reddettiği, sonuç olarak ulusun kaderini tayin hakkıdır, artık bunun ilerici olduğundan, gerçekliğinden bahsedilemez, demektedir. Daha da ilginç aynı iddiayı ulusal hareketin de savunuyor olmasıdır!

Kürt ulusunun/halkının "ayrı bir devrim"ini mümkün görmeyen Yürüyüş ile Kürt ulusunun ayrı bir devlet kurma hakkını tartışmak gerekir. Söz konusu devrimin mümkün olup olmadığı, mevcut durumda sanal bir tartışmadır. Partizan Yürüyüş'ün "ortak devrim" anlayışını Kürt ulusunun ayrı bir devlet kurma hakkına yaklaşım ile eleştirir; yoksa onun "Kürt halkının ayrı devrimi" üzerine yorumunu günün sorunu kabul edip olumsuzlamaz. Partizan "Kürt halkının ayrı devrimi mümkün değildir" biçimindeki belirlemeyi "Kürt ulusunun kendi devletini kurması o ulus halkının çıkarına değildir" anlamında ileri sürüldüğünü de varsayarak bu belirlemeyle arasına mesafe koyabilir. Her ne biçimde olursa olsun Kürt ulusunun kendi kaderini tayin hakkını kısıtlayan her görüş Partizan'ın reddine tabidir.

Evet biz tartışmayı aynı zamanda "ortak devrim"e yaklaşım biçiminde ele aldık. Atılım tartışma konusunun bu olmadığını belirtiyor. Ortak devrim propagandasının içeriğinde Atılım'ın reddettiği "ayrı bir devrim"i olumsuzlama anlayışı olduğu için algılamamızın ve de yorumumuzun anlayışla karşılaşılması gerekir. Gene de şunu belirtmeliyiz, bizim için belirleyici unsur "ayrı bir devrim"i mümkün görüp görmemekten çok Kürt ulusunun kendi devletini kurma hakkıdır...

Tam da bu nedenle biz Atılım'ın eleş-

PARTİZAN 69

tirisinin esasen yetersiz ve dolayısıyla yanlış olduğu iddiasındayız. Eğer salt Kürt halkının devrimiyle sınırlarsak meseleyi Yürüyüş, olağan koşullarda, mevcut durumda haklı olur. Ki bu haklılık bugün ulusal hareketin bile başka biçimlerde teyit ettiği bir haklılıktır. Ulusal hareket de ayrı bir devrim gereğinin ve koşulunun olmadığını sonuç olarak kabul etmedi mi, etmiyor mu? Bu koşullarda gerçeklik budur...

Ayrı bir devrim olasılığı hakkındaki görüşümüz: Partizan Kürt halkının ayrı bir devrim gerçekleştirme sürecine daima olasılık vermiştir. Kaypakkaya böyle bir olası durum karşısında komünist tutumu da açıklamıştır. Bu tutum aynen savunulmaktadır. Ne var ki söz konusu olasılık Partizan'a göre bugüne kadar gerçekleşmemiştir. Kabul edilmelidir ki bu olasılık Partizan'a, Atılım'a, Yürüyüş'e rağmen vardır; zira kendilerini Kürt halkının (Türkiye halkı değil) önder gücü olarak görmeyenlerin de Kürt halkının ayrı bir devrimi adına bunun olasılığı üzerine pesinen fikir geliştirmeleri, hele ki kesin hükümler öne sürmeleri anlamlı değildir. Kaypakkaya bu olasılığı "ayrılma tavrını hangi koşulda destekleriz"i vurgulamak, göstermek için konu etmiştir. Olma ihtimali zayıf bir durum üzerine ulusların kendi kaderlerini tayin etme hakkı ilkesine dair görüşler, anlayışlar bina etmek de yanlıştır... Atılım ve Yürüyüş böyle davranarak Kürt ulusunun kendi kaderini tayin hakkını Kürt halkının ulusal bir devrim gerçekleştirme hakkı olarak yorumlamış olmuyorlar mı? Bu noktada hem Yürüyüş'ün ezen ulus şovenizmine ezilen ulusun milliyetçi hareketine, ağır basan eğilimine karşı olmak adına, ayrı bir devrimi mümkün görmeyerek ayrı bir devlet kurma hakkına sırtını dönerek destek oluşuna karşıyız hem de Atılım'ın Kürt ulusunun kendi kaderini tayin hakkını bir ulusal devrim olarak yorumlayıp bunu Kürt halkının devrim hakkına dönüştürmesine. Her

ikisi de ulusların kendi kaderini tayin hakkını ulusun kendi devletini kurma hakkı olduğunu kavramıyor ve iki ayrı uçtan bu hakkın gerçek işlevini görmezden gelmiş oluyorlar.

Şimdi Atılım şu soruları net biçimde yanıtlamalıdır: Ulusların Kendi Kaderlerini Tayin Etme Hakkı ulusların ulusal devrimler yapma hakkı mıdır? Ya da ulusun kendi kendini yönetmesi hakkı mıdır? Veya ulusun ayrı bir devrim gerçekleştirerek kendi devletini kurması mıdır?

Yazı içinde tüm bu cevaplar bulunuyor!

Partizan tüm bu cevapları suyu bulan-dırmakla itham eder, o şunu savunur: UKKTH ulusların kendi ulusal devletlerini kurma hakkıdır. Komünistler bu hakkı kayıtsız-şartsız savunur...

Mesele açık ve net ortaya konduğunda saflar da netleşir: Kürt ulusu ayrı bir devrim yoluna girmeksizin de, kapitalist bir gelişme yolu izleyerek kendi devletini kurmak hakkına sahip midir, değil midir?

Ulusal sorunun bir burjuva sorun olması, özünün pazar sorunu olması, ulusal baskının esas olarak ulusal burjuvaziye uygulandığı gerçeği bu soruya şüphesiz, çekişsiz olumlu yanıt vermeyi gerektirir. Zaten bu niteliği dolayısıyla bu sorun komünistler arasında tartışma konusu olmuştur, gene bu nedenle Lenin görevin olumsuzluğundan söz etme gereği duymuştur.

Ulusal sorun 20. yüzyıldaki tüm değişimlere rağmen burjuva devrimlerini gerçekleştirilememiş ülkelerde bir iç sorun olarak ve bir ulusal devlet kurma meselesi olarak varlığını sürdürmektedir. Ulusal sorunun farklı biçimlerde de olsa halkın sorununa dönüştüğünü iddia etmek, çözümün şu veya bu şekilde ezilen ulusun kendi kaderini tayin hakkı olduğu tezinden geri adım atmak ezen ulus milliyetçiliğine destek olmaya götürür. Bu nedenle söz konusu tartışmada iki akım da Partizan'dan farklı konumdadır...

Ulusal Baskının Amacı ve Teoride Doğrultu'nun Devam Eden Belirsizliği

Ulusal baskının özgünlüğü nedir, diye soruyor TD; yanıt vermek üzere ve anlaşılmaz hale sokulan meseleyi anlaşılır kılıyor güya...

"... 'Ulusal baskı' kavramı, tanımı gereği zaten öteki/diğer 'baskı' biçimlerinden farklı olarak 'ulusal' baskının özgün niteliğini vurguluyor."

"Boyunduruk altında tutulan, ezilen bir ulusta, -kendi kaderini belirlemiş, ulus devletini kurmuş, 'ulusal sorunu' çözmüş uluslardan, örneğin Türk ulusundan farklı olarak- bu ulusun başlıca sınıflarının birbirleriyle ilişkilerinde her birinin kendi sınıfsal çıkarlarından -Kürt burjuvazisi Kürt proletaryasını sömürür öyle değil mil- ayrı ve farklı olarak ortak sorunları vardır. Kürt ulusunun ulusal boyunduruk altında tutulması, kolektif ulusal varlığının reddedilmesi, diline kelepçe vurulması, örgütlenme, ulusal kurumlarını oluşturma, diğer uluslarla eşit, saygın, onurlu ilişkiler kurmasının vb. özcesi kendi kendini yönetmesi, kendi ülke ve ulusal imkanları hakkında karar vermesi baskı, zulüm ve katliamlarla önlenmektedir. Ulusal baskının özgünlüğünün de ta kendisidir bunlar.

"Ulusal baskı bir ülkeyi, bir ulusu hedefler, konusu da, içeriği de, biçimi de ulusaldır." (Sf: 105)

TD ulusal baskıyı böyle anlamlandırıyor ve Partizan'ın özgünlük hakkındaki görüşünü de (kendince 'zorlama' tabirine uygun olarak) "ulusal baskının 'özgün' olabilmesi için ezilen ulusun burjuvazisine yönelmesi gerekir" biçiminde sunuyor!

Biz görüşümüzü düzelterek sunalım: Ulusal baskının diğer baskılardan özgün farkı bir ulusa ve esas olarak o ulusun burjuvazisine uygulanıyor olmasıdır! Özgün olabilmesi için değil, öyle olduğu için... (Tartışma konusu olmayacak kadar kötü bir tutum olduğundan üzerinde durmayacağız!)

TD ulusal baskının sonucu hakkında biraz da net düşünmelidir. Ulusal baskı hangi somut sonuca neden olmaktadır ve hangi çözüm bu baskıyı sonlandırmış kabul edilir? Sanırız soruyu bu kez böyle sordüğümüzde daha net cevaplar alırız.

Verdiğimiz alıntıda belirtilen özgünlükleri ezilen ulusun kendi ulusal devletini kuramaması, bu haktan mahrum edilmesi olarak özetlemek mümkün müdür?

Ulusal boyunduruk altında tutulmak...

Kolektif ulusal varlığının reddi...

Diline kelepçe vurulmak...

Ulusal kurumlara sahip olamama...

Diğer uluslarla eşit, onurlu, saygın ilişkiler kuramama... ve nihayet

Kendi kendini yönetememe...

Tüm bunlar kendi ulusal devletini kuramamanın sonuçlarıdır öyle değil mi? Zaten paragrafın girişinde TD ulusal sorunu çözmüş uluslardan söz ederken "ulus devletini kurmuş" uluslardan bahsedip bu soruyu olumlu yanıtlamıştır. Zaten bunlar kuşku içermeyen cevaplar...

O halde ulusal baskı ezilen ulusun kendi devletini kurmasını engelleyen baskıdır. Bu sayede ezen ulusun burjuvazisi (tüm egemen sınıfları) ezilen ulusun olanaklarını ele geçirmiş olmaktadır.

Ulusal baskının son bulması ezilen ulusun kendi devletini kurma olanağını yakalamasıdır. Bu sayede ezen ulusun burjuvazisi ezilen ulusun olanakları üzerindeki tasarruflarını kaybetmiş olacaktır.

Bunları not ettikten sonra, gene TD'nin ulusal sorunun özü hakkındaki kısa ama net görüşünü de hatırlayalım: Ulusal sorun ezilen ulusun kendi kaderini tayin etme sorunudur!

Bu cevapların her biri bizi sonuca götürecek yeterliliktedir.

Ulusun kendi kaderini tayin etmesi ayrı ayrı devlet kurmasıdır. Bu devlet ulusal bir devlettir. (Burada ezilen ulusun içindeki halk hareketinin olağanüstü koşullarda belirleyici hale gelerek gene ayrı bir

devlet kurmasını, ama bu kez bir halk cumhuriyeti, sosyalizme giden bir devlet kurmasını konu dışı bırakıyoruz. Çünkü bu, ulusal sorunun çözümünün ötesine giden bir durumdur. Tartışma açısından bu sınırı unutmamak gerekir.) O halde ulus-devlet nedir, neden, hangi süreçte ve nasıl kurulmuşlardır? TD bu sorunun yanıtını gayet iyi biliyor. Bunlara cevapta karşımıza meta üretiminin tam zaferi için iç-pazarın ele geçirilmesi, mevcut iç-pazardaki egemenliğin ele geçirilmesi, kapitalizmin derinleşmesi ve yaygınlaşması, aynı dili konuşan nüfusun yaşadığı tüm toprağın siyasi bakımdan birleştirilmesi, ulusun siyasi örgütlenmesinin tamamlanması ve güçlendirilmesi olguları çıkar... Ulusal hareketlerin esas eğilimi budur. Hiç kuşku yok ki ulusal hareketler içinde halk hareketlerini de barındırırlar. Halk hareketlerinin ulusal hareketi yönlendirme, yönetme olasılığı da kuşkusuz vardır. Ama vurguladığımız gibi halk hareketleri etkinlik kazanamaları da ulusal sorunun çözümü için irade vardır...

Tüm bunlardan anlaşılacağı üzere ulusal sorun ezilen ulus devlet kurma sorunudur ve bu da ulusal burjuvazinin ideal siyasi örgütlenmesidir. Bu oluşum tamamlandığında ulusal sorun tamamlanmış olur! Biz bunun devlet kurma hakkı olarak tanımlanmasını ve bu hakkın kullanımının ulusun iradesinde olduğunu savunuyoruz. Gerçek buysa, ulus-devlet kurma amacını esas alarak işçi ve emekçilerinin amacı olarak belirlemenin ve dolayısıyla ulusal baskıyı da bu amacı engellemek üzere işçi ve köylü üzerindeki baskı olarak tanımlamanın yanlışlığı ortada değil midir? Ezilen ulusun ezilenleri üzerindeki ulusal baskı bu nedenle dolaylıdır; halk kesimlerinin ulus-devlet kurma amacı olmadığı halde (ama bu amacı olan kendi burjuvazisinin arkasından gidebilir) bu baskıya maruz kalırlar. Onlara bu baskının başka bir milletten oldukları için, aşağı görüldükleri için vs. uygulandığı söylenir. Oysa asıl gerçek

uluslaşmalarına engel olup kendi devletlerini kurmalarına izin vermemektir.

TD ulusal baskının bu amacını tartıştığında daha net cevaplar verecektir.

Aksi halde dönüp tekrar o paragrafı okuduğumuzda ulusal baskı ulusal olduğu için özgündür, ulusal baskı tüm ulusa uygulanır, amaç boyunduruk altında tutmaktır, dile kelepçe vurmaktır, ulusal varlığı reddetmektir... gibi cevaplarla karşılaşmaya devam ederiz! Neden halen belirsiz kalmaya devam eder...

Bir önceki yazımızda aynı konuya, ezilen ulus içindeki sınıfların ulusal soruna neden farklı çözümler geliştirdiklerini sorarak değinmiştik. Böylece amaçlar, durumlar arasındaki farka dikkat çekebilmeyi ummuştuk. Ama TD farklı sınıfların farklı tutumlarından doğal ne olabilir, gibi bir cevapla yetinmiş ve daha çok da sınıfların ortak davasından bahsetmişti. Partizan ortaklığı reddetmiyor. Ancak bu ortaklığın ulusal sorunun çözümüyle biteceğine dikkat çekip ulusal burjuvazinin sorunun esas taşıyıcı gücü rolünü oynayarak o noktada gerileyeceğini vurgulamayı da ihmal etmiyor.

Emperyalizm ve ulusal sorun

Partizan'ın "ulusal sorunun özü pazar sorunudur" tezini savunmasına karşı TD'nin bu tezin geçerliliğini yitirdiğine dair ileri sürdüğü görüş "emperyalizmin ulusal sorunda her şeyi değiştirdiği" görüşüdür. Ulusal sorun üzerine tartışmalarda bu görüş önemli bir yer tutar, üstelik kuşku duyulmaz, açık bir gerçekliği de ifade eder. Emperyalizmin ulusal savaşım-lara etkisini yadsımak Marksizm'e aykırıdır.

TD ulusal sorunun özünün pazar sorunu olduğuna dair Stalin'in tezinin belli bir döneme ve daha çok da uluslaşma sürecinin dinamizmine işaret etmeye yönelik olduğunu belirtiyor. Velhasıl pek karmaşık ilişkiler içerisinde, farklı düzey veya katmanlara sahip ulusal sorunun pazar so-

rununa indirgenmesine, bu tezin aşırı abartılışına, her derdin devası görülmesine TD itiraz ediyor.

Partizan'ın da abartmaya (hele aşırı-sına haydi haydi) ve "her derdin devası görme"ye karşı olacağı kuşkusuzdur! Mesele, öyle olup olmadığıdır.

Bu konuya iki farklı yaklaşım göstereceğiz. Birincisi "abartmak" kavramı üzerine olacak, diğeri de "bir burjuva sorun olarak ulusal sorun" hakkında...

Öncelikle "abartı" kavramına bir açıklık getirelim. Bunu "aşırı" sıfatı ile pekiştirmeye gerek yok, kavram olarak "abartı"yı ele almak yeterli.

TD bu kavramı kullanarak Partizan'ı nasıl, ne ile eleştirmiş olmaktadır. Başka bir ifadeyle TD ne kastetmektedir? Partizan ulusal sorunu neredeyse salt pazar sorunu olarak kavradığını ve tüm politikalarını, duruşunu da buna göre belirlediğini kastetmektedir. Ona göre Partizan meseleyi tek noktadan görmekte, tek düzeleştirilmekte, farklı katmaları yok saymakta, sorunlar yumağını hafifsemektedir.

Peki öyle midir? Hayır!

Partizan "özü pazar sorunu" olan bu meselenin proletaryanın çözüm üretmesi gereken, buna zorunlu olduğu bir mesele olduğunu en başındanberi ifade ediyor. Bu sorun özünde bir burjuva sorun olmakla beraber ezen ve ezilen halkların kurtuluş sürecinin bir parçası olan bir sorundur. Oluşmuş ve gelişen pazarlarda egemen ulus burjuvazilerinin diğer ulus ve milliyetlerden burjuva sınıfların etkinlik sağlamasının, egemenlik kurmasının engellenmesi amacına dayanan dil yasağının, zorla asimilasyonun, ulusal nitelikte siyasal çalışma ve örgütlenme hakkının gaspının, kültürel tekleştirilmenin, kitleleri topraklarından sürmenin ve hatta seyahat yasaklarının her birinin birer sorun olarak fevkalade önemli olduğunu görmememiz mümkün müdür? Bütün bunların halk kitleleri üzerinde muazzam derecede baskı, evet ulusal baskı oluşturduğunu, dolay-

sıyla onları isyana sürüklediğini inkar etmek, eğer aşağılık birer şoven değilsek, olası mıdır? Halk kitleleri elbette pazarda etkinlik veya egemenlik kaygısıyla hareket etmezler, ama onlar dillerinin yasaklanmasına, ulusal düzeyde siyasete katılmalarının engellenmesine, bu amaçla örgütlenmelerine izin verilmemesine, kültürlerini özgürce yaşayamamalarına olağanüstü tepki duyarlar; geleceklerinden, bu ulusal sorunlarından kaynaklı ayrıca kaygı duyarlar.

TD abartı kavramını Partizan'ın bu açık gerçekleri göremediği şeklindeki tespiti güçlendirmek için kullanıyor. TD bunları hiçe saydığımızı, önemsiz gördüğümüzü iddia edecek kadar, temel aldığımızı tezdeki öz kavramını "abartıyor"! Oysa "öz" bir şeyin varlık sebebidir; her şeyi açıklamaz ama her şeyin açıklanmasına yardımcı olur. Ulusal soruna dair herhangi bir durumu, olguyu söz konusu tez açıklayamıyorsa o koşulda ileri sürdüğü "öz"den kuşku duyulur... "Abartmak" kavramı somutta buna açıklık getirmediği sürece laftan ibaret kalır.

TD ulusal sorunun özünün pazar sorunu olarak belirlenmesinin halk kitlelerinin - işçi ve emekçilerin, köylülerin, kır ve kent yoksullarının- ulusal nedenlerle güçlü bir şekilde harekete geçişlerini açıklayamayacağını, bunun bunaltıcı ulusal zulüm, ulusal aşağılama, kendi kendini yönetmeye yapılan müdahale ile açıklayabileceğini yazıyor! Halk kitleleri ulusal boyunduruktan, aşağılamadan kurtulmak, kendi kendilerini yönetmek için harekete geçerler, diyerek Partizan'ın savunduğu tezin "değersiz"liğine işaret ediyor...

Bu tespitleri okudukça TD'nin "öz" hakkındaki görüşlerimizi ne derecede "yanlış" kavradığını anlıyoruz.

Halk kitlelerinin ulusal nedenlerle ayağa kalkışı başka bir durumdur, ulusal baskının hangi amaçlarla uygulandığı başka... TD'nin tespitleri kitlelerin ulusal savaşıma katılım gerekçelerini içeriyor

ama ulusal baskının özünde ezilen ulusun burjuvazisinin pazar talebini, bu nedenle güçlenmesini bastırmayı amaçladığını çürütmüyor... TD ulusal boyunduruğu, aşağılamayı, ezilen ulusun kendini yönetememesini pazar sorunu açıklayamaz, diyebiliyor mu? Ulusal baskının hemen tüm olgularını, biçimlerini alt alta dizin ve bunlardan hangilerinin pazar sorunu ile açıklanamayacağını ortaya koyun, bakalım ortaya ne çıkacak?

Biz bu sorunun cevabının esasen "açıklayabilir" olduğunu belirtiyoruz. Bundan hareketle de "ulusal sorunun özü pazar sorunudur ve ulusal baskı esas olarak ezilen ulusun burjuvazisine uygulanır" tezinin bir anlamda ispatlandığını ya da TD'nin iddiaları ile çürütülemeyeceğinin ortaya çıktığını açıklıyoruz...

Pazar sorunu dışındaki (ama ondan kopuk olmayan) bütün sorunları bir şekilde azaltmak, düzenlemek, "uygun" hale getirmek, biçimlendirmek mümkündür, ancak pazar sorunu çözümlenmedikçe ulusal sorun var olmaya ve ulusal savaşımına neden olmaya devam eder. Emperyalizmin ilhaki da bu sorunu tali konuma iter, iter ama yok etmez; sadece ulusal savaşımın özünü değiştirir.

Bütün bunları savunmak dil, kültür, ulusal siyaset ve örgütlenme, kendini yönetme vd. sorunları pazar sorunundan daha önemsiz görmek anlamına gelmiyor. Komünistler pazar üzerindeki hakimiyet mücadelesinde kayıtsız bir tavır içinde oldukları halde, ulusun tüm ulusal hakları için ve eşitlik talebinde taraftır ve aktif bir mücadeleyi savunur. Ulusal eşitlik ilkesel bir soruna işaret eder. Ulusların hak eşitliğini savunmayan ve bunu ulusların kendi kaderini tayin hakkını programında kabul etmeye kadar vardırımayan biri komünist olamaz... Bu noktadan sonra ulusal baskının çeşitli biçimlerini "pazar sorunundan daha önemsiz" gördüğümüzü iddia etmek sanırsanız bir anlam taşımaz.

TD, bu iddiasını Partizan'ın ulusların

kendi kaderini tayin hakkını kayıtsız, şart-sız savunuyor olmasıyla karşılaştırsın; ulusların tam hak eşitliği parolasıyla beraber değerlendirsin... Önemsiz görmek böyle bir duruşu getirir mi?

Şunu da vurgulayalım, daha doğrusu açıklayalım... TD Partizan'ın ulusal sorun konusunda edilgen olduğunu, ulusal savaşıma mesafeli durduğunu iddia ediyor. Bunun nedenini de yukarıda açmaya çalıştığımız tez olarak kabul ediyor.

Hemen "ilgisizlik", "uzaklık" sorunumuz yok, demeyeceğiz. Hiçbir kıyaslamaya girmeksizin bu konudaki eleştirileri olumlu ele almak gerektiğine inanıyoruz. Herhangi bir sorumluluğun, görevin yetersiz icrası hakkındaki eleştiri mutlaka olumlu ele alınmalıdır. Özeleştiriye açığız ve bunu koşullayacak eleştiriler bizler için değerlidir. Kuşku yok ki bu tartışma ve TD'nin bir ölçüde, belki amaç dışı ama önemli değil, tespit ettiği, vurguladığı zafiyetler bizi daha iyi düşünmeye, aksatılanları, yapılmayanları yapmaya da zorlayacaktır... Ne var ki olumsuzluklarımız, sorumluluklarımızı uygulamadaki başarısızlıklarımız ulusal sorunu esasen/özde pazar sorunu görmekten kaynaklı değildir. Çünkü bu, onun devrimdeki önemini küçültmüyor! Ulusal sorunun özde pazar sorunu olması onun diğer veçhelerini, politik düzeydeki ayırt edici özelliğini önemsizleştirmez ve tekrar olsa da belirtelim, ondan ibaret kılmaz...

TD emperyalizm çağındaki ulusal sorunun Partizan'ın görüşleriyle uyuşmadığını ileri sürmüştü. Bu noktada dikkat çekici bir unsura hemen değinelim: TD bu eleştiriyle emperyalizmin yol açtığı ulusal sorunlara vurgu yapmış olmaktadır. Ama aynı zamanda Yürüyüş'ün ulusal baskıyı esasen emperyalizme bağlayan görüşünü de ciddi derecede ve haklı olarak eleştiren Atılım'ı sonuna kadar savunabilmektedir! Türkiye'de ulusal sorunun sosyal tabanının emperyalizm ve onlarla ileri derecede işbirliği içinde olan bir avuç hain oluştur-

muyor! (İ. Kaypakkaya, Seçme Yazılar, Umut Yayıncılık, sayfa 290)

Emperyalizm sürecinde devletlerin emperyalizmin tahakkümü altına girdiğini, böylece ezilen uluslar cephesinin genişlediğini, sorunların iç içe geçtiğini, önemli ölçüde merkezileştiğini biliyoruz. Emperyalist ilhakın sömürgelerde, bağımlı ülkelerde ulusal sorunu farklı bir boyuta taşınması, buralardaki ezilen ulus burjuvazilerinin pazar dalaşını kaçınılmaz olarak önemsizleştirmiştir. Bu durum, ulusal sorun veya ulusal baskı emperyalizmin ilhakına dayandığı için böyledir. Dolayısıyla ulusal sorunun çözümü de, doğallığında ulusal savaşımın emperyalizme karşı olmasıyla mümkün olur. TC'nin kuruluş sürecindeki "ulusal kurtuluş savaşı" bu nedenle örneğin, ulusların burjuvazileri arasındaki bir mücadele olarak kavranamaz. O savaş ulusal bir savaşım olmakla beraber egemen, sömürücü sınıfların hegemonyasında gerçekleşmiş ve emperyalizmle tam işbirliğine dönüşmüştür. Oysa biliyoruz ki o savaşa halk kitleleri, özellikle köylüler yüksek düzeyde katılım göstermiş; sergiledikleri azimle ulusal burjuvazilerin savaşımındaki, ulusal bağımsızlık elde etmedeki azimlerini katbekat aşmışlardır. Sömürücü sınıflar henüz savaşım içindeyken kitlelere ihanet etmiş, işbirliğinin yolunu tutmuştur. Bu tür ulusal savaşımın örneği çoktur; bunları ulusal burjuvazilerin pazar dalaşı olarak kavramak kuşku yok ki Marksizm'le bağdaşmaz.

TD yaptığı tanımlamalarla Kürt ulusal sorununu ve Kürt ulusal savaşımını da bu nitelikte gördüğünü ortaya koymaktadır.

Partizan bu yaklaşımı gerçekçi bulmakta ve eleştirmektedir.

Bu noktada Filistin sorununa ayrıca değinmemiz gerekiyor. Kürt ulusal mücadelesi ile Filistin ulusal mücadelesini "karşımıza" çıkaran TD ikisi arasındaki farkı da görmezden geldiği için tartışmayı bize karşı "zorlaştırma"yı seçiyor. Kısaca,

belirgin farka dikkat çekip bu meseleyi geride bırakmayı umuyoruz...

Öncelikle hem Kürt ulusunun hem de Filistin ulusunun mücadelesinin devrimci dinamiklerini, ulusal baskıya karşı yönelmiş muazzam direnişini tamamen desteklediğimizin altına çizmek gerekir. TD her nedense bu hareketlerle ilgili esasen olumsuz düşündüğümüz kanısındadır veya hut yazısında bu içerikte bir düşünce yaratmaya itina göstermektedir. Bu tutumu kesinlikle olumsuzluyoruz...

Konuya gelirsek; Filistin ve Kürt ulusal sorunları farklı nedenlere ve koşullara sahiptir. Belki de en belirgin fark şudur: Türkiye'de Kürt ulusal sorunu genellikle "ortak mücadelenin, devrim" in konusu olarak değerlendirilmektedir. Her ne kadar "ayrı mücadele, devrim" perspektifini taşıyanlar olmuş olsa da esas olan, kanıksanan, rağbet gören eğilim ortak mücadele ve devrim olmuştur. Oysa Filistin sorunu İsrail devletinin bir iç sorunu olarak görülemez, esasen görülmemiştir de... Filistin ulusal kurtuluş mücadelesi başından beri İsrail devletinin yok edilmesini veya onun dışında bir Filistin kuruluşunu amaçlamıştır. Bu, çok net bir durum ve farktır. Bunu koşullayan bir neden var: İsrail devleti Filistin toprakları üzerinde, emperyalistlerin kararları doğrultusunda, dışarıdan getirilen Yahudilerce kurulmuştur. İsrail devleti her bakımdan emperyalizmin o bölgeye konuşlandırılmış siyasi ve askeri gücüdür. Yahudilerin oradaki varlığı bölgedeki pazara egemenlikten çok, emperyalistlerin bölgedeki tüm ülkeler üzerinde hegemonyasını gerçekleştirme amacı taşımaktadır. Dolayısıyla oradaki ulusal sorunu İsrail ve Filistin burjuvazilerinin pazar rekabeti ile açıklamaya kalkmak, TD'nin eleştirilerinde vurguladığı gibi, önemsiz bir şeyi öne çıkarmak ve elbette naiflik olacaktır! Kuşkusuz Filistin burjuvazisinin mücadelesi çoğunlukla ve nihayetinde bununla sınırlı olacaktır, diyebiliriz. Ancak Filistinlilerin ulusal müca-

PARTİZAN 69

► TD ulusal hareket içinde burjuvazi ile proletaryanın ortak çıkarları olduğundan, aynı zamanda çözümde farklılıkların da doğallığından söz ediyor. Bunlar kuşkusuz doğrudur. Ne var ki mesele hangisinin öne çıktığı, ulusal hareketi neyin belirlediğidir.

delesi İsrail'in oluşum biçimi nedeniyle emperyalizme karşı bir mücadele olarak kavranmalıdır.

Filistin burjuvazisinin bu hareketin önderliğine geçip onu işbirliğine sürüklemesi ve İsrail devletinin varlığını kabullenmesi, Filistin ulusunun kendi kaderini tayin hakkı mücadelesinden çok farklı anlamlar taşımaktadır. Bu nedenle, o mücadelede İsrail devletinin, üstelik bir Yahudi devleti olarak kabul edilmesi temel sorunlardan biridir, öyle kalmaya da devam edecektir.

Partizan öteden beri Filistin ulusunun kurtuluş mücadelesinin İsrail devletinin yıkılmasıyla mümkün olduğunu savunmaktadır. Ortak mücadele ise, İsrail halkının Yahudi devletinin "Yahudi ulusunun kendi kaderini tayini" olmadığını, emperyalizmin bir suni devleti olduğunu kabul etmesi ile mümkündür. Ancak bu kabul edilebilir bir Filistin devletine katılmalarını samimi ve tutarlı kılar...

Bunlar Kürt ulusal savaşımında olmayan unsurlardır. Bu iki mücadeleyi TD'nin aynı içerikte ve biçimde mücadelelermiş gibi "karşımıza" dikmesi olacak şey değil...

Hemen ekleme yapalım ve yanlış anlamalara ve olası yönlendirmelere kapılarını kapatalım: Yazdıklarımız Filistin mücadelesini Kürt ulusal mücadelesinden daha zor, daha devrimci, daha nitelikli vs. gördüğümüze yorulmamalıdır. İki mücadele-

nin de özgün zorlukları, nitelikleri, devrimci unsurları bulunuyor; iki hareket de farklı biçimlerde ihanetler, kırılmalar, başkalaşımalar yaşamıştır, yaşamaktadır. Bunların değerlendirmesi ayrı bir konudur. Ancak kıyaslamak gerekli değildir. Amacımız ciddi derecedeki farkı göstermekten başka bir şey değildir.

Türkiye, Osmanlı İmparatorluğu'nun sonuç olarak devamıdır ve başından beri çok uluslu bir ülke olarak var olmuştur. Türkiye, emperyalizmle işbirliğinin ürünü olsa da, "dışarıdan gelen/getirilen bir toplumun ulus olarak devletleştirilmiş hali" şeklinde tanımlanamaz. Hatta son zamanlarda egemen devlet güçlerinin ifade ettikleri biçimiyle; Türk, Kürt ve diğer azınlıklardan "halkların" "ulusal bağımsızlık savaşımı" sürecinde uluslaşmaları ve kendi ulus devletlerini kurmalarının sonucudur Türkiye! Açık ki buradaki manipülasyonu kesinlikle reddediyoruz ve söz konusu devletin Kürt ulusuna ve diğer milliyetlere milli zulüm uyguladığını, Türk ulusuna ayrıcalıklar sağladığını, tanıyı yapılan "Türk ulusu"nun da bunları içerdiğini özellikle belirtmek gerektiğine inanıyoruz. Bunlar bizim için tartışmasız gerçekler. Bununla beraber Kürt ulusu üzerindeki ulusal baskının Türk egemenlerinin politikası olduğu ve ülkedeki tüm pazara egemenliği rekabetsiz sağlamayı, zor ile ele geçirmeyi amaçladığı da yadsınamaz bir gerçektir. Gene bu amaçla Ermeni ve Rum topluluklarının da farklı biçimlerde tasfiye edildikleri bilinmekte.

Türkiye'nin kuruluş sürecine (Kürt ulusal hareketinin son dönemde pek çok kez vurguladığı gibi) Kürtler, ama sonradan ulusal hakları tümüyle gasp edilmek üzere katılmışlardır. Burada emperyalist nitelikte bir ilhaktan veya Filistin ile benzerlikten söz edilebilir mi?

Kürt ulusal kurtuluş mücadelesi emperyalist ilhaka veya mali sermayeye karşı bir köylü savaşımı değildir. Bu mücadelenin nedeni emperyalizmden kaynaklanan bir

ulusal baskı olmamıştır! Ulusal baskı en başından beri egemen sınıfların politikası olmuştur.

Türkiye halen feodalizmin tasfiyesini tamamlayamamış yarı-sömürge ve çok uluslu bir ülke/devlet. Ulusal sorunun buradaki koşulları Stalin'in sözünü ettiği "birinci dönem"i içermektedir. Karşı karşıya kalınan gerçekler bunu her defasında ispatlamaktadır. Partizan'ın temel ayırım noktası buradadır. Nesnel koşullara uygunluk onun teorisini, tezlerini tutarlı kılmaktadır. Aynı tutarlılığın TD'de bulunması mümkün değildir.

Kürt ulusal hareketi bir dönem kendi devletini kurmayı amaç edinmiş, bundan, en azından şimdilik vazgeçmiştir. Egemen ulusun burjuvazisi ile bir tür uzlaşmaya kapılarını "iyice" aralamıştır; içeri girmek onların "tercihi"ne kalmıştır! Eğer olursa emperyalizmin bu doğrultudaki yardımlarını kabul edeceğini de ulusal hareket açıklamıştır... Bunlar olurken ve açıkken TD'nin ulusal harekete, sahip olduğu demokratik muhtevadan daha fazla roller biçmesi doğru mudur? TD hem, emperyalizm ve proleter devrimler çağında olmamız nedeniyle ulusal harekete ileri seviyede, üstün misyonlar yüklemekte hem de bunlar gerçeklerle uyuşmadığında, somut tartışmalara girmekten kaçınıp soyut belirlemeler, ithamlarla kendini haklı çıkarmaya çabalamaktadır. Mevcut ulusal hareket emperyalizm ile arasına bir çizgi çekmediğinde, ona karşı mücadele geliştirmedeğinde, özel ulusal gelişim yolunda yürümekte ısrar ettiğinde TD onu halen bir halk hareketi olarak mı değerlendirecektir? Yoksa "burjuva kanadın üstünlüğü" ele geçirdiğini "görüp" onu hiçbir şekilde desteklememeyi mi tercih edecektir? Gerçeklik bu sorunun yanıtını mecbur kılıyor!

TD ulusal hareket içinde burjuvazi ile proletaryanın ortak çıkarları olduğundan, aynı zamanda çözümde farklılıkların da doğallığından söz ediyor. Bunlar kuşkusuz doğrudur. Ne var ki mesele hangisinin öne

çıktığı, ulusal hareketi neyin belirlediğidir. Örneğin ulusun kendi kaderini tayin hakkını ille de ayrılık, ayrı devlet biçiminde yorumlamak hangi sınıfın çıkarlarını içerir? Ya da ulusal hareketin esas olarak halk hareketi olduğunu somutlaştıran talepler nelerdir? Bir zamanlar öne çıkan ayrı devlet kurma mı? Aynı devlet neden ezen ve ezilen, (özel olarak da ezilen) uluslardan halkın çıkarına olsun ki? Bunun bir hak olarak savunulmasından ayrı olarak, ezilen sınıflar için bu ne tür bir ilerleme, olumluluk içeriyor? Ya da bugün gündemde olan "barış" ve çözüm önerileri, sistem içi bölgesel özerklik, bazen ulusal özerklik ezilenlerin çıkarına, halkın çıkarına, ulusal kazanımlar dışında ne sunuyor? TD ancak bunları yanıtlayarak ulusal hareketin esasta bir halk hareketi olduğunu somutlaştırabilir... Ama o bunu yapmıyor; o, halkın ulusal talepler uğruna, ulusal bayrak altında, maruz kaldığı ulusal ve sınıfsal baskıya isyanını bir kanıtmiş gibi sunuyor. Halkın atılganlığını, cüretini, isyanını içinde yer aldığı hareketten, onun amacından, taleplerinden ayrı olarak değerlendiriyor. Evet, eğer ayırırsak ve halkın öfkesini sınıf çıkarları açısından incelersek, esasen kendiliğinden olmak üzere halk hareketi ile karşılaşacağımızdan şüphe yok. Ancak sorumuz bu özelliğin ulusal hareketi ne derecede yüreklendirdiği hakkındadır!

Partizan hiç sıkıntı yaşamadan, gerçekleri sıralayarak ulusal hareketin tüm özelliklerini mevcut veya önceki taleplerde somutlaştırabilir. Bunların halkın çıkarlarıyla tamamen örtüşmediğini, hatta çeliştiğini ama buna rağmen genel demokratik muhteva içerdiğini tekrar tekrar ortaya koyabilir! Daha ileri gidip TD'nin de buna muktedir olduğunu belirtebiliriz! Zira bunu yapmak soyut belirlemeler yapmayı gerektirmiyor, somut gelişmeleri yerli yerine koymak bunun için yeterli... Mevcut ulusal hareketin savunduğu görüşler ulusal burjuva amaçlara, daha genel ifade

edersek "ulusal" amaçlara aykırı değildir; yer yer onun gerisine düşse de bu konjonktür ile ilgilidir, onun karakteriyle değil!

TD ulusal hareket içinde burjuvazinin de varlığını ve çözüm önerilerini gündeme getirmesini doğal saydığı kadar, bunun egemen olduğunu da kabul etmelidir. Bu olmakla beraber onun ulusal baskıya karşı mücadelesini tamamen sahiplenmeli, aynı zamanda, ona rağmen ulusun kendi kaderini tayin/kendi devletini kurma hakkını tavizsiz savunmalıdır... TD bunları yapmıyor mu? Amacımız yapmadığını iddia etmek değil; ama bir ulusal hareket değerlendirmesine rağmen bunu yapmak gerektiğine dikkat çekmektir.

"Kapitalist gelişmenin 19. yy sonunda tekeli aşamaya geçmesi, dünyanın emperyalist devletler arasında paylaşımının tamamlanması, dünya pazarının bütünleşerek emperyalist-kapitalist dünya sisteminin oluşmasıyla, ulusal sorunlar ile sömürgeler sorunu birleşerek genelleşmiş" ve "devletlerin iç sorunu olmaktan çıkmış, emperyalist dünya düzenini oluşturan ilişkiler sisteminin bir parçası haline gelmiştir" diyor TD. (Sayfa 102)

Koşulların büsbütün değiştiği ve "Bütün ülkelerin işçileri ve ezilen halkları birleşiniz" sloganı ile ulusal sorunların sömürgelerin, boyunduruk altındaki ulusların kurtuluş sorunu olarak emperyalizme karşı mücadele ve yabancı egemenliğinin, boyundurğunun kırılması ve tasfiyesi sorunu olarak ulusların ve sömürgelerin özgürlüğü, eşitliği, bağımsızlığı ve kendi kendilerini yönetme sorunu olarak konduğu" da vurgulanıyor yazıda... Bunlar doğru... Ancak tartışmakta olduğumuz Kürt ulusal sorunu bu tipte değildir. TD'yi somut olanı değerlendirmekten uzaklaştıran ve genelden özeli açıklamaya zorlayan da bunu görememesidir.

Emperyalizm koşullarında milli hareketlerin proleter devrimlerin bir parçası olduğu, burjuva-demokratik devrimlerin

zamanının geçtiği, dolayısıyla komünist partilerin ulusal sorunların çözümüne doğrudan önderlik etmesi gerektiği yadsınmaz. Ne var ki bu, geçmişten günümüze kalan, yaygın olmasa da, çağımızın karakterine uymayan milli hareketlerin varlığını reddeden bir olgu değildir. **Kürt ulusal sorunu çağımıza ait olmayan ama çağımızda yaşanan bir ulusal sorundur!** Kürt ulusal hareketi karakteristik olarak Stalin'in birinci aşama, Ekim öncesi aşama olarak tanımladığı dönemin koşullarına ve özelliklerine sahiptir.

Birer olgu olarak, önceki dönemin kimi esaslı sorunlarının çözülmeden çağımıza kaldığı reddedilemez bir gerçekliktir. Bu tür sorunlar ne çağın özellikleriyle, karakterleriyle ele alınıp tahlil edilebilir ne de tavırsız kalınıp ilgisizlikle geçiştirilebilir sorunlardır. Aksine komünistlerin bu sorunları kendine has özellikleriyle kavrayıp çağın gerektirdiği çözüme götürmekle sorumludurlar. Çok uluslu ülkelerde, feodalizmin kesin tasfiyesinin henüz gerçekleşmediği koşullarda ezilen ulusların egemen sınıfları (küçük toprak ağaları, aşiret reisleri, ulusal burjuva kesimler, aydınlar...) bu hareketlere kendi çıkarlarını esas alarak önderlik ederler. Kimi yarı-sömürge ülkelerde görülebilen bu hareketler, eski dönemin çağımıza devrettiği, yaygın olmayan ve çağımızın karakterine esasen uymayan hareketlerdir. Bunların eğilimi kendi devletlerini kurmaktır. Her ne olursa olsun özellikle vurgulanması gereken bu hareketlerin ulusal baskıya karşı ilerici ve demokratik bir içeriğe sahip olduklarıdır...

TD Kürt ulusal sorunu özgülünde bu gerçekliği, önceki dönemden çağımıza çözülmeden gelen Ekim öncesi aşamaya ait ulusal sorunlar gerçekliğini ihmal etmektedir. Bizimki gibi ülkelerdeki bu sorunlar ancak kendine has özellikleriyle, Lenin ve Stalin'in bu hareketlere dair genel teorileriyle ele alınıp kavranabilirler. Aksi durumda ne ulusların kendi kaderini tayin

etme hakkı sonuna kadar savunulabilir, (genellikle de halkın kaderini tayinine dönüştürülür) ne de bu hareketlerde burjuva yönelime karşı olması gereken eleştirel tutum tutarlı bir biçimde geliştirilebilir. Tartışmamız bu iki devrimci görevin de ihmal edilebilirliğini ispatlamaktadır!

Partizan başından beri Kürt ulusal sorununu bu kategori içinde değerlendirmektedir. Kürt ulusal mücadelesinin tarihi ve somut bir incelemesi, söz konusu kategoriye ait özellikleri birçok bakımdan ispatlar. Partizan her durumda; ayrı devlet kurma yönelimindeyken de, bunu sloganlaştırdığında da ve şimdi de onun ilerici, demokratik muhtevasını kabul eder ve savunur.

TD ulusal harekete mesafeli yaklaşıldığını vurguluyor. Kuşkusuz bu görevlerin yerine getirilemediği gerçeği orta yerdedir. Şunu ifade etmekten çekinmemek gerekir; belirtilen "mesafeli duruş" burada da ifade edilen görevlere sadakatsizliğin sonucudur!

Bu bölümde sıraladığımız görüşleri biraz daha açalım:

Türkiye'de ulusal sorun emperyalizmden kaynaklanan, emperyalizm çağının özelliklerini taşıyan bir sorun değildir. Ülkedeki egemen sınıflarla kurduğu hegemonya kuşku yok ki emperyalizmin ezilen ulus ve milliyetler üzerindeki baskıya arka çıkmaktadır; bu nedenle ulusal mücadeleyi baltalayacak yardımları esirgememektedir. Ancak bu, meselenin rengini değiştirecek düzeyde değildir...

TC'nin kuruluşuyla Kürt ulusal sorununun bir iç soruna dönüştüğünü, gerek Türk ulusunun gerekse Kürt ulusunun emperyalizme karşı ortak bir mücadele yürüttüğünü, bunun "siyasal bağımsızlık"la sonuçlandığını biliyoruz. "Siyasal bağımsızlık" emperyalizme karşı zaferin değil, bu mücadelenin önderliğini kısa zamanda gasp eden veya başından itibaren onun üzerinde etkili olup en ileri tavizleri kopardığında onu boğmaya hazır egemen sınıfların (toprak ağaları, komprador burjuvazi, bunları temsilen askeri ve sivil bürokratlar) emperyalizmle uzlaşmasının sonucu olarak gerçekleşti. Bundan itibaren ülkede demokratik devrim engellenmiş, feodalizm esas olarak korunmuş ve bunlarla uyumlu olarak Kürt ulusu üzerinde bir ulusal baskı geliştirilmiştir. Şimdiye kadarki Kürt ulusal mücadelesinin emperyalizmi hedeflememesi ve hatta kendi devletini kurma amacını dahi genellikle somutlaştıramaması bu tarihi gelişmelerden ayrı değerlendirilemez. Kürt ulusal hareketleri (dört ayrı ülkede, ama özellikle İran, Irak ve Türkiye'de) buldukları ülkelerde, sınırları kabul eden bir hat izlediler çoğunlukla. Bunda koşulların geriliği ve hareketin siyasal açıdan gelişmemişliği önemli bir etkidir. Bu hareketlerin kimi zaman dini karakter, aşiret özellikleri göstermesi de esasen ulusal olmadıklarını göstermez, ama emperyalizme karşı köylü hareketleri olmadıklarını gösterir.

Çok belirgin bir örnek olduğundan "Şeyh Sait İsyanı" olarak adlandırılan ulusal başkaldırının İngilizler tarafından desteklenen, hatta onlardan kaynaklanan bir kışkırtma olduğu iddiası burada hatırlatılabilir. Bu iddia, ulusal baskıyı ve ona başkaldırıcıyı gizlemeye yarayan bir manipülasyon. Ancak bunun arka planında Kürt sorununun önceki dönemden çağımıza kalmışlığının izleri bulunuyor. Emperyalizmin bu hareketi kullanma gerekçeleri vardı; her şeyden önce önderliği onlara karşı değildi! Kendi devletini kurmak adına destek almaya açık davranan ulusal önderlikler vardı! Biz bu durumu politik bir gerçeklik olarak değerlendirme taraflıyız. Hatta İngiliz desteği olsa dahi ulusal baskıya karşı yönelmiş bir ulusal hareketin varlığı tartışılmazdır, demektediriz... Bu ulusal hareketin emperyalizme ideolojik-siyasi başkaldırısı esasen mümkün değildir, iktisadi açıdan bunun koşulları zayıftır. Aynı zamanda, emperyalizmden kaynaklı olarak feodalizmin tasfiyesi de mümkün

değildir. Kürt ulusal hareketlerinin her iki alanda da esasen ilerleyemedikleri bir gerçektir. Bu onların niteliği gereği doğaldır, kaçınılmazdır. Son isyan hareketi bu açıdan en ileri söylemi kullanmış olsa da, içindeki halk hareketinin siyasi söyleme yansımaları önceliklerden daha güçlü olsa da belirleyici öğe emperyalizm ve feodalizm karşısındaki yetmezlik olmuştur.

Kürt ulusal tarihi bu süreçlerin örnekleriyle doludur. Ulusal baskıya karşı muazzam direnişler, bitmek bilmez savaşlar; ve daima aşiretsel karakter, dışardan destek arayışları... Bunun bir halk hareketinin kaçınılmaz akıbeti olduğu iddia edilemez, ama ulusal hareketin akıbeti esas olarak budur...

Bu tespitleri, kesinlikle, ulusal hareketin devrimci dinamiklerini yok saymak veya taşıdığı genel demokratik muhtevayı önemsizleştirmek anlamında ileri sürmüyoruz. Ancak onun gerçek karakterini görmezden gelip ona karşı yükümlülüklerini, aynı zamanda ulusal soruna karşı sorumluluklarını ihmal etmeyi benimsemişliğimizi, bununla aramıza bir çizgi çektiğimizi belirtmiş oluyoruz...

Bunlardan hareketle, TD'nin Kürt ulusal hareketini bizden çok farklı yorumladığını bilmekle beraber, ulusal hareketi somut olarak analiz etmediğini ileri süreceğiz. O hem onun halk karakterinin esas olduğunu, özünü bunun oluşturduğunu iddia ediyor hem de emperyalizme dayalı bir ulusal baskı olmadığını savunuyor. O hem ulusal baskının sınıfsal baskıdan farklı olduğunu, sınıfsal baskıyla ulusal baskıyı karıştırmanın ulusal sorunun inkarı anlamına geleceğini iddia ediyor, hem de ulusal baskının esasen işçi ve köylülere uygulandığını savunuyor. O ulusal mücadeleyi hem bir halk kurtuluş devrimi olarak yorumluyor hem de Kürt mücadelesini sosyalist önderlik için ayrıca örgütlemeyi savunuyor. O bir taraftan ayrı devrim olanaklarını örgütlemenin savunuculuğunu yapıyor, diğer taraftan da ortak devrimi

(ama örgütsel federasyon olarak) hedef olarak sunuyor... Tüm bunları da bütünlüklü, oturmuş ve gelişen bir strateji olarak takdim ediyor.

Hayır arkadaşlar, bunlar biz dizi tutarsızlığın ve özne bilincinden esasen yoksunluğun sonuçlarıdır.

TD bir kez daha Kürt ulusal sorununun ne tür bir ulusal sorun olduğunu tartışmalıdır; onun önceki dönemden çağımıza halledilmemiş ve esasen dönüşmemiş bir sorun olarak aktarıldığı üzerinde durmalıdır. Ya da eğer dönüşüm olmuşsa, bunu, açıklayabilmelidir. Somut hareketlerin veya isyanların nitelik ve amaçlarında bunu tanımlayabilmelidir.

Ulusal kurtuluş devrimin nesnel koşulları hakkında

TD, Yürüyüş ile tartışmanın esasının Kürt ulusal kurtuluşunun nesnel koşulları hakkında olduğunu ve Partizan'ın bunu anlamadığını, dolayısıyla esas konuda görüş de belirtmediğini iddia ediyor...

Öncelikle Yürüyüş ile gerçekleşen tartışmanın, daha doğrusu Yürüyüş'e yönelik eleştirinin konusu üzerinde duralım:

TD esas olarak haklı. Atılım'ın eleştirisinin odak noktası Yürüyüş'ün Kürt ulusal kurtuluş mücadelesini olumsuzlaması veya daha uygun ifadeyle, ortak devrimi, bu mücadeleyi eleştirerek, başarısını olanaksız görerek öne çıkarmasıdır. Evet, Partizan da bu "özgün" durum ile ilgili açık bir görüş belirtmemiştir. Fakat ayrı bir devlet kurmanın, içinde bulunulan koşullarda Kürt işçi ve emekçilerinin lehine olmadığını, bu anlamda Yürüyüş'ün tespitinin doğru olduğunu Partizan vurgulamıştı. (Söz konusu derginin 20. sayfası, son paragraf)

Atılım'ın bu eleştirisi biçimsel olarak doğru görünmektedir.

Son konu olarak Partizan'ın kendine dair belirlemelerine TD'nin yaklaşımını irdedeleyeceğiz...

Kendine sunduğu çiçekten sarhoş olmak

Atak ve cüretkar olmak Partizan'ın kendi okurlarına, kendisi gibi düşünenlere salık verdiği özellikler. Ulusal sorunda yapılamayanları, edilgen duruşu; üstelik önemle vurgulanan görevler olduğu halde açıkça görülen göreve karşı ilgisizliği eleştirmek için değinilen bu özellikleri, her nasılsa TD bir buket çiçeğe dönüştürüp kendine sunmuş! Sunmakla yetinmemiş Yürüyüş'e de takdim edip Partizan'ı "üzülme, değişirsen sana da var" nezaketinde bulunmuş... Bu bir sarhoşluk hali midir? Oysa sarhoşluğa sebep bir şey de yok ortada...

Partizan'ın konu edilen kavramları, TD tarafından fazlasıyla amacı dışında kullanılmıştır. Partizan takipçilerinden atak ve cüretli olmalarını isterken Yürüyüş ve Atılım'ı örnek almalarını istememiştir. Bakın onlar yanlışlarına rağmen nasıl da atak ve cüretliler, türünden "acayip" yaklaşımlar ileri sürülmemiştir. Açıkçası bunu gerektirecek olgulardan da "esasen" bahsedilemez!

Partizan olarak dostlarımızdan öğrenmeye açığız; onların eleştirileri gelişme dinamiğimizin bir parçasıdır. Onların örnek alınacak özellikleri de bizler için ayrıca değerlidir. Genel olarak devrimci hareketin bu meseleye duyarsızlığı konu edilirse eğer payımıza düşeni de kabul etmeye hazırız. Ancak, eğer eleştiri adına olmadık tespitlerden böylesi yorumlar çıkarılırsa bu sadece zarar verir. TD bu tutumuyla "örnek" alınacak bir duruş değil araya mesafe konulacak bir duruş sergilemiştir!

"Partizan, Atılım ve Yürüyüş 'yanlışları' savundukları halde, kendi görüşlerini savunmada bu kadar 'atak', 'cüret'kâr davranabiliyorlar ama biz doğruları savunduğumuz halde ideolojik-teorik mücadelede 'atak' ve 'cüret'kâr davranmıyoruz, diyor! Biraz hayret ediyor!"

(Sayfa 97)

Partizan kendine ait olmayan bu söylemi kesinlikle kabul etmiyor. Bu söylem TD'nin kendine sunduğu bir buket çiçektir; doya doya koklayabilir. Ancak eleştiride kullandığı yöntem üzerine, bu koklamalardan sonra iyice düşünmesini isteriz!

Yazımızdaki son bölümün içeriği ve amacı gayet açıktır. Bunu açıklamaya kalkmak TD'nin bilinçli yönlendirmesinin haklı nedeni varmış sanısı yaratabilir. Dahası TD bu yoruma pek teşne bir görüntü içinde. Bu olumsuzluğa zemin sunmamayı tercih etmek daha uygundur!

Doğru fikirler konusuna gelince; sonuç olarak tartışma bunlar üzerinde gerçekleşiyor; haklarında ayrıca soyut belirlemeler yapmak gerekmiyor. Ama TD'ye şunu hatırlatmak gerekiyor. Doğru fikirlerin kıstası onları gerçekleşmesi değildir. Ya da doğru fikirler gerçekleşmedikçe doğru değildirler, türünden yanlış bir düşünce ileri sürülemez. Hayata geçirilemeyen doğru fikirler olduğu gibi gerçekleşmekte olan yığınla yanlış fikir de vardı. Aksi durumda insanlığın "ağır aksak", "ileri, geri" ilerleyişini nasıl açıklayabiliriz?

Partizan ulusal sorun konusunda savduklarından emindir ve hayat onu doğrulamaktadır. Ulusal hareketlerin tarihi de bunu ispatlar...

Mevcuttan rahatsızlık meselesi de dikkate değerdir. Açıkçası Partizan olarak mevcudu rahatsızlık nedeni görmeyenden şüphe duyacak kadar durumumuz vahim! Sadece ulusal sorun ile ilgili değil, bütün olarak rahatsızlık duyduğumuzu ifade etmekten çekinmeyiz. Yalnız TD'nin bunu kendine güven, kendinden memnuniyet içinde tartışmasını abes buluyoruz. Tekrar hatırlatalım, yazımızda size sunulan çiçek yok! Sizi sarhoş eden kokular sanal çiçeklerden ibaret! Gerçeğe dönüğünüzde sizleri olumlayan şeylerle karşılaşmaya devam edeceksiniz!

SANAT TARİHİ KÖLELİK ÇAĞI

ANADOLU MEZOPOTAMYA

İlkel komünalden devletlerin oluşumuna

Bilinen bir sözdür, "Tarih Sümerlerle başlar". Bu söz bize insanın tarihsel yolculuğu açısından çok önemli bir anahtar sunuyor. Günümüz toplumsal ilişkilerinin muazzam karmaşıklığının ve üretim tekniklerindeki baş döndüren gelişmelerinin içinde, unutmamamız gereken bir mirası hatırlatıyor. Bu durum, sözden hareketle söylediğimiz için sadece Sümerlerle ilgili değil, Anadolu-Mezopotamya uygarlıkları açısından da böyledir. Yeri gelmişken söylemekte fayda var; tarih sadece geçmişi yazmaz, tarih günümüzün aynasıdır ve geleceğin de haritasıdır bir anlamda. Onun yitirilmesi yolsuz kalmaktır.

Anadolu-Mezopotamya uygarlıklarının

mirası hem kendi dönemi hem de sonraki tarihsel aşamalar açısından tartışmasız muazzam ölçüdedir. Yerleşik tarımın ilk örnekleri, ilk kentleri, ilk tapınakları, ilk yazı biçimini besleyen idari sistemleri, alfabe, atın bir binek hayvanı olarak evcilleştirilmesi, ilk atlı arabaların icadı, ilk okulları, ilk yazılı hukuku... sanattan sağlığa, insan haklarından uluslararası ilişkilere değin ilklerin... metal işçiliğinin, ilk tuğla inşaatının başlangıcının... ilk krallıkların, ilk imparatorlukların... ve daha pek çok sayısız gelişmeyle Anadolu-Mezopotamya uygarlıklarının yeri insanlık tarihi açısından özel bir önem taşır. (Bkz: **Sümerler/Samuel Noah Kramer, Kabalcı Yay.**) (Uygarlıkların Kökeni; **Sümerler I/Muazzez İlmiye**

Çığ/Kaynak Yay.)

Akdeniz çevresinde Antik Yunan ve Antik Mısır kültürleri diğer kültürlerden daha çok öne çıkmakta, bilinmektedir. Bu, birkaç nedenden daha fazlasına sahiptir. Öncelikle gerekli arkeolojik araştırmaların oldukça geç başlamış olması; bunun için yeterli kaynakların tahsisindeki çekinceli tutumlar; bununla beraber bölgenin jeolojik yapı açısından ciddi farklılıklar arzemesi. Ki zaten bu durum antik dönemde de üretim hammaddelerinin farklı olmasına nedendi, örneğin, Antik Mısır'da kaya, Antik Yunan'da mermer gibi malzemelere çok rastlanmasına rağmen Doğu Anadolu ve özellikle Mezopotamya bunlardan mahrumdu. Mezopotamya'da uygulanım bakımından kerpicin pek çok alanda kullanıldığını görmemizin nedeni tamamında bölgenin geniş bir bataklık ve düzlüklerden ibaret olmasındandır. Bu da zamanın yıkıcılığına karşı direnç gösterememesine neden oldu. Kerpiç ve topraktan yapımlı pek çok kalıntının günışığına çıkmadan tarihin, artık bir daha aydınlanmayacak köşelerinde yok olmasına neden oldu. Bu bölgelerdeki uygarlıklar daha kurulmadan çok önce yer şekilleri farklıydı. Dağlık bir özellik taşıyordu. Fakat rüzgar, yağmur aşındırmaları ama özellikle Fırat ve Dicle ırmaklarının taşıdıklarıyla bölgenin şekli değişti, geniş düzlükler oluştu ve taşınan alüvyonlu topraklar tarım açısından oldukça elverişli bir alan yarattı. Sonra, insanların yerleşimleriyle yeni kültürlerin ortaya çıkışı... Bu durumda mimari, heykel, çömlek gibi şeylerin hammaddesi olarak bölgede en çok bulunan şeyin; toprağın kullanılmasını sağladı. 5-6 bin yıl evvelinden bugüne kadar bu kalıntıların bazıları zamana yenildi, bazıları da toprak katmanlarının çok altında bekliyor. Fakat yüzeye yakın olan yerlerdeki kalıntılardan günışığına çıkartılanlar harikulade kültürlerin varlığını ele verir. İlerleyen bölümlerde bunlara detaylı değineceğiz.

"Bazıları günümüze kadar varlığını ko-

rumuş olan bu küçük ve son derece eski Hint toplulukları, ortak toprak sahipliğine, tarımla el sanatlarının karışımına ve her yeni topluluğun kuruluşunda hazır ve kalıplaşmış bir plan ve taslak yerine geçen değiştirilemez bir işbölümüne dayanır... Asyatik devletlerin sürekli olarak dağılıp yeniden kurulmalarıyla ve ardı arkası kesilmeyen hanedan değişiklikleriyle çok çarpıcı bir karşıtlık içinde olan Asyatik toplumların değişmezliğinin gizi kendilerini aynı biçim içinde durmadan yeniden oluşturan ve rastlantı sonucu yıkıldıkları zaman da aynı yerde aynı adla boy atan bu kendi kendine yeterli toplulukların üretim için örgütlenmesinin basitliğinde yatmaktadır. Toplumun ekonomik öğelerinin yapısı, siyasal alandaki fırtına bulutlarından zerre kadar etkilenmez." (Marks)

İnsanoğlunun oldukça zahmetli yaşadığı komünal toplum modelinden kopup deneyimlerinin ışığıyla yerleşik hayata geçerek yeni bir çağa; kölelik çağına varması son buzul çağının ardından iklimsel değişikliklerle birlikte temeli tarıma dayalı bir üretim biçimiyle mümkün oldu. Anlaşılan odur ki, insanın geçmiş deneyimleri her şey için yeterli olmayıp bazen çevresel faktörler bu tecrübe ve uygulamalardan daha belirleyici olmaktadır. Hem iklimbilim hem de arkeolojik araştırmalarla, insanın yerleşik hayata geçip ilk tarımsal temelini bir ekonomik düzenin Akdeniz'in doğusunda ortaya çıktığı tartışmasızdır. Buzulların erimesiyle mevsimlerin daha ısınması bu bölgede geniş otlaklar ve çöllerin ortaya çıkmasına neden oldu. Çöller daha çok Akdeniz'in güney, güneydoğusundaydı ama geniş vahalar, örneğin Nil nehri gibi etrafına hayat veren, yaşamaya elverişli alanların olduğu yerler vardı. Mezopotamya'nın geniş alanları ise Dicle ve Fırat gibi hayat damarları ve toprak verimliliğiyle geniş otlaklara sahipti.

Bu bölgenin, ilkel insanın Afrika'dan kopup göç eden kollardan bazılarına ev sahipliği yaptığı bilinmektedir. Ayrıca bir

geçiş alanı olarak kullanıldığı da... Daha sonraları avcı ve toplayıcılıkla yaşamlarını devam ettiren ilkel insan iklim değişimine ayak uydurmak zorundaydı. Bu yeni durum yeni olanaklar yaratacaktı ama bunun için yeni uygulamaların gerektiğini sanırım söylemeye gerek yok. Bununla beraber artık eski alışkanlıklarla yeteri kadar besin elde edilemeyeceği açıktır. Böylece insan zorunlu olarak da yaşamaya elverişli yerlere yığılarak evcilleştirebilecekleri hayvanları ve yiyebilecekleri bitki yetiştirerek denetime almalıydı.

Burada Engels'in değerlendirmelerinden yararlanalım. Engels, "Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni" adlı kitabında insanlığın Barbarlık Dönemi'ni Aşağı Aşama, Orta Aşama ve Yukarı Aşama olarak üç aşamaya ayırır. Aşağı Aşama satırlarını şöyle biçimlendirir: "*Çömlekçiliğin sahneye çıkışıyla başlar. Çömlekçilik, birçok tanıtlanmış durumda ve anlaşıldığına göre her yerde örme ya da tahtadan kapları ateşe dayanıklı duruma getirmek için kille kaplama pratiğinden doğmuştur. Zamanla bu pratik, kilin, içinde şeklini aldığı kap bulunmadan da kullanılabilceğinin bulunmasını sağlamıştır.*

"Buraya kadar, gelişmenin gidişini genel bir biçimde, belirli bir dönem için, buldukları bölgeleri hiç hesaba katmadan bütün halklarda geçerli olarak düşünebiliyorduk. Ama barbarlığın ortaya çıkışıyla iki büyük kıtadan her birinin özel doğal niteliklerinin hesaba katılması gereken bir aşamaya erişmiş bulunuyoruz. Barbarlık döneminin belirleyici etkeni hayvanların evcilleştirilmesi, yetiştirilmesi ile bitki ekimdir. Ama eski dünya denilen Doğu kıtası, evcilleştirilmeye yatkın, hemen bütün hayvanlara, biri hariç ekime özgü her türlü tahıla sahipti..." (Sol Yay. Sf: 31-32)

Bu aşamada Engels iki kıtadan Asya ve Amerika kıtalarını kasteder. İki kıtada yaşayan halkların farklı olanak ve koşulları karşılaştırarak nasıl "kendilerine özgü bir gidiş izledikleri"ni "ve iki gidişten her biri-

nin, özgül aşamalar içindeki belirtilerin birbirinden ayrı olduğunu" söyler.

Barbarlığın Orta Aşaması'nda da aynı şeyi yapar ve Asya kıtasındaki durumu şöyle değerlendirir:

"Doğuda barbarlığın orta aşaması bitki ekimi bu dönemin çok ilerlemiş bir çağına kadar bilinmeden kalmış gibi görünürken süt ve et vermeye yatkın hayvanların evcilleştirilmesiyle başlamıştır. Davar evcilleştirilip yetiştirilmesi ve hayli geniş sürülerin oluşturulması, Aryenlerin ve Semitlerin, öbür barbarlar yığınından ayrılması sonucunu vermiş benzer..."

"Sürülerin meydana gelmesi, uygun bölgelerde Semitleri Dicle ve Fırat'ın; Aryenleri ise, Hindistan, Amuderya (Oxus), Sirderya (Laxarte), Don ve Dinyesper'in çayırılık ovalarında çobanlık yaşamına götürme sonucu verdi. Hayvanların evcilleştirilmesi işi, herhalde önce bu otlak alanlar yöresinde başlamıştır. Böylece çoban halkların sonraki kuşakları, yabancı atalar, hatta barbarlığın aşağı aşamasındaki insanlar bile hemen hemen barınılmaz durumda olduğundan, insanlığın beşiği olmaktan çok uzak bulunan bölgelerde yetişmiş olsalar gerektir. Tersine bu orta aşama barbarları, çobanlık yaşamına alıştıktan sonra, ırmak boylarının çayırılık ovalarını kendi istekleriyle bırakarak, atalarının yurdu ormanlık bölgeler dönmeyi akıllarına bile getiremezlerdi. Hatta kuzeye ve batıya doğru itildikleri zaman, Semitler ve Aryenler için, tahıl ekimiyle hayvanlarını besleme olanakları sağlanmadan önce, özellikle kışı geçirmek bakımından uygun bulunmayan Batı Asya ve Avrupa'nın ormanlık bölgelerinde yerleşmek olanaksız olmuştur. Bu bölgelerdeki ekimin önce hayvan sürülerinin önce ot gereksinmesini karşılamak için doğmuş ve ancak sonradan insanların beslenmesi bakımından önem kazanmış bulunması olası- lıktan öte bir şeydir." (Age, Sf: 33-34)

Anlaşılacağı üzere Mezopotamya'da Dicle ve Fırat civarında ilk yerleşim yerle-

rini kuran insanlar, daha bu yerleşik düzene geçmeden yani hala göçebe bir yaşam sürdürürken etinden ve sütünden yararlanabilecekleri hayvanları evcilleştirmeyi başarmışlardı. Buradan da çıkan sonuç şudur: Eğer avcı ve toplayıcılıktan daha garantili bir besin kaynağı olarak hayvancılıkla bu denli yoğun uğraşılıyorsa o halde bu hayvanların beslenmeleri için geniş otlakların bulunduğu alanların tercih edilmesi gerekiyordu. Et ve sütün düzenli bir besin olarak kullanılması beynin ve vücudun gelişimi açısından da ayrıca bir etken olmuş hem bu gelişme, hem de barbarlığın atlantılması dönemiyle diğer kıta (ve bölgelerde) yaşayan halklardan ayrılmışlardır. Bu farklılığın yerleşik düzene geçilip tarım uygulayımının düzenlilik haline gelmesiyle daha da hızlandığını görüyoruz.

Tarımsal açıdan hepimizin bildiği buğday ve arpa Mezopotamya'da yabancı olarak vardı. Bölgede yaşayanlar zamanla bu tahılları ekip biçmeyi öğrendiler. Böylece et ve süt gibi besinlere bir temel besin daha eklenmiş oldu. Hem kendileri hem de hayvanları için... Bu durumda artık yerleşik hayata geçmenin koşulları olgunlaşmıştır. Yeni bir ekonomik düzene girilmiştir artık. Göçebe olmanın pek çok riskinden; sürekli geçici sığınaklarda yaşamak zorunda kalarak, farklı alanlarda vahşi doğanın kötü sürprizlerinden -en azından bir bölümünden- yerleşik yaşama geçilerek uzaklaşmıştır. Artık sürekli göç edip dolaşmaktan, barınak yapıp hayvancılık ve çiftçilikle gelen köy yaşamına geçildi.

Düzenli ve garantili besin kaynağına sahip olmak izin ömrünü eski yaşam biçiminde olduğundan çok daha uzatmış ve buna bağlı olarak nüfus da hızla artmıştı. Fakat nüfusun bu kadar dar alanda hızlı artması beraberinde topluluğun kendi kendine yeterliğinin kaybolması gibi hayati bir sorunu da doğurdu. Nüfusun artmasına rağmen taş ve tahtaya dayanan aletlerle yapılan tarımsal faaliyetin fazla gelişme göstermemesi yeni yerleşim alanlarının

açılmasını zorunlu kıldı. Böylece bu yeni ekonomik model bölgeye yayılmaya başladı. Çömlekçilik, dokumacılık ve artan nüfusla birlikte yoğunlaşan tarımsal faaliyetler ekonomik faaliyette -daha sonraları toplumsal bir yıkılığa neden olacak olan- canlanmayı sağladı. Bu da yerleşim birimleri arasında henüz ilkel biçimde değiş tokuşun doğmasına neden oldu. Tarımda kullanılan teknik zayıftı ancak ırmakların taşıdığı alüvyonlu toprak tarıma o denli elverişliydi ki, buna deneyimlerin de eklenmesiyle hayatın her alanında çok hızlı bir canlanmanın yaşandığı ve bunun nüfus artışında da olduğu görülür oldu.

Ürünler, topluluğa eşit pay edilmesi için toplulukça seçilmiş şefte toplanıp tekrar ihtiyaçlar gözönüne alınarak topluluğa dağıtılırdı. Ancak metalin tahta ve taş aletlerin yerini alması mevcut ekonomik gidişatı alt üst edecek ve bunun yansıması olarak toplumsalın her alanı kökten değişecekti. Böylece topluluğun ihtiyaç duyduğundan daha fazla ürün elde edilecekti. Peki bu ürün fazlası ne olacaktı? Bu soruya verilen doğru yanıtın sonra insanlığın artık yeni bir çağa girdiğini görmüş olacağız.

Aslında Mezopotamya ilk bakışta yerleşime pek uygun görünmüyordu, "Doğal kaynakları azdı, kereste, taş ve metal yoktu. Yağış miktarı sınırlıydı. Her yıl eriyen karların oluşturduğu seller hızla ovaya akardı. 500 km'de 20 metrelik bir eğime sahip olduğundan nehir yatakları sürekli olarak değişiyordu. Bu koşullar altında sulama sistemlerinin kurulması özellikle de suyun yönlendirilmesi ve korunması için kanalların inşası zorunluydı. Bu bir kez yapıldıktan sonra ve alüvyonlu toprak nehir tarafından taşındıktan sonra kazanımlar zengin oldu; yağmura doymuş toprağın üretceğinden dört ya da beş katı mahsul. Muhtemelen örgütlenmeyi düzenleyen ve üretim fazlası mahsulü kontrol ederek kendi varlığını sürdürecektir seçkin bir sınıfın doğmasını sağlayan da bu koşullar olmuş-

tur." (Antik Akdeniz Uygarlıkları, Charles Freeman, Dost Yay. Sf: 75)

Bu kadar büyük bir organizasyonu sağlamak için toplumun tamamına yakınının örgütlenmesi gerektir. Bunu becerebilecek olanların şefler olduğu da açıktır. O kadar açık olan şey de, su kanallarının taş ve tahta aletlerle yapılamayacağıdır. Burada artık Engels'in bahsettiği, barbarlığın Yukarı Aşaması'nın varlığını görüyoruz. "Demir madenin eritilmesi ve dökümüyle başlar ve abecenin türetimi ve bunun yazıda kullanılmasıyla, barbarlıktan uygarlığa geçilir. Önce de belirttiğimiz gibi yalnız Doğu yarımküresinde bağımsız bir gelişme gösteren bu aşama üretimdeki ilerleme bakımından bütün önceki aşamaların topundan daha zengindir..." (Age, Sf: 34) Bu bölümün devamında Engels, demir sabanın ve yine demir baltanın bu dönemde görüldüğünü söyler. İlk başlarda bakır, sonra bakıra kalay katılarak daha sert olan tunç elde edildi. Demirin kullanımı bu aşamalardan sonra gelmektedir. Metalin kullanımıyla da artan üretim fazlasının ne olacağına dair soruya şimdi daha net cevap verebiliriz. İlk başlarda zaten var olan ilkel değiş tokuş artık, kendi himayelerinde topladıkları üretim fazlalıklarını yine kendi çıkarları için değiş tokuş eden şeflerce kullanıldı ve bunda topluluğun diğer üyelerinin hiçbir çıkarı tahmin edilebileceği gibi olmadı.

Birbirinden bağımsız topluluklar değiş tokuşla gelişecek, köyler, bu yöntemle yavaş yavaş kentlere dönüşecek, kendi kral ve rahiplerini yaratarak ayrı ayrı kent devletlerine dönüşecekti. Tarihsel olarak artık bu aşamaya gelindiye kaçınılmaz olan şey, kentler arasındaki rekabet ve savaştı. Sorun, ekonomik temele dayalı egemenlik yarıştıydı.

"Köylerin yerini kentler aldı. Kentler köylerden yalnızca daha büyük değil, aynı zamanda daha kalabalık ve gönençliydi. Ekonomik temeli bakımından da değişiklik gösteriyordu. Kentlerin tahıl ve hayvan fazlası o denli büyüktü ki, çevredeki kabi-

lelerin (tribü) kereste, taş ve madenleriyle sürekli olarak geniş ölçüde değiş tokuş edilebiliyordu. Böylelikle çevre dağlardaki kabilelerin köy ekonomisi de giderek değişikliğe uğradı ve kente bağımlı bir duruma geldi. Uzak yöreleri saymazsak, ekonomik kendi kendine yeterlilik geçmişte kalmıştı artık. Gidilmedik koyak bırakan, aradaki koca çölleri aşan zanaatkarları, tüccarları ve türlü türlü aracılılarıyla birlikte ticaret yaygınlaştıkça dağınık köyler değiş tokuşun burgacına çekildi ve köyle kent arasındaki ilkel de olsa bir işbölümü doğdu." (George Thomsan/Tarih Öncesi Ege, Homer Kitapevi, Sf: 16)

Anlaşıldığı üzere bölgede tarım gelişkindi fakat diğer yaşamsal ihtiyaçlar (ya da değişen gereksinimler demek daha doğru olabilir) olmadığından bunların temini için ticaret ayrı bir önem taşıyordu ve bu önemden dolayı gelişkindi. Kereste, metal ve kıymetli taşlar bu yöntemle temin ediliyordu. Neticede kent yaşamında idareciler, tüccarlar ve zanaatçılar gibi işkollarına ayrılmış kesimler ortaya çıkmıştı.

Kent kültürünün yansıması olarak basit işbölümü ve idarecilik ortadan kalkmış ve yerini daha karmaşık bir toplumsal yapı almıştır. Özellikle yazının kullanılıp kil tabletlerle kayıtlarla da bürokrasinin oluşması yeni bir çağa girildiğinin göstergesi olacaktır.

Önemi bakımından burada üretimi ciddi boyutta artıran teknik buluşlara değinmek gerekir. Yenilikler arasında 4000 yılın son dönemine ait olan, çömlekçi tekerleği olarak bilinen tekerleğin icadıyla toprak yeni bir işlev kazanmış ve ondan üretilen çömlek, hayatın her alanında ihtiyaç duyulan bir ürün olmuştur. Çömlekçi tekerleğinin icadının bir önemi de atlı arabaların icadına yol açmış olmasıdır ki, bu da Sümerlerin icadı olup, ülkelerin savaşlardaki kaderini belirleyecek denli bir yeniliktir. Bulunan bir Sümer tabletinde "... dört masif tekerleğin üzerinde kutuya benzer çatısı olan atlı bir kızak görülür." (Antik

Akdeniz Uygarlıkları, Charles Freeman, Dost Yay, Sf: 76)

Bakırın bulunuşu, bundan daha da önemlisi bakır ve kalayın karışımıyla elde edilen bronzun bulunuşunu da ayrıca belirtmek gerek.

Yapılan kazılarda ortaya çıkan pek çok mezardan, özellikle de kraliyet mensuplarının mezarlarından silahların çıkıyor olması, hem yazılı kaynaklardan hem de arkeolojik verilerden anlaşılıyor ki bölge pek sakin ve huzurlu değildi.

Dediğimiz gibi, üretim zenginliğinin ve duyulan gereksinimlerin artmasıyla kentler arasındaki rekabet ve çekişmelerin yaşandığı bir dönemdi. Kentlerin ve özellikle saray ve tapınakların etrafına örülen çevre duvarları (sur) bu huzursuzluğun boyutunu yansıtır.

Kentler tanrının eviydi (tanrı-evi) ve tanrı adına rahipler ve rahip-krallar tarafından yönetiliyordu. Zaten kentlerin merkezi de tapınaklar ve kralların yaşadığı sarayların bulunduğu yerlerdi. Diğer konutlar bu yapılara göre şekillenip, konumlanıyordu. Tapınak ve sarayların bir uzantısı olarak saray ve tapınak görevlilerinin ve zanaatçıların görev aldığı hazine odaları, ambarlar, depolar, üretim atölyeleri vb. bulunuyordu. Hemen belirtelim ki tapınaklar dini işlevleri dışında kentin üretim ve ticaret merkezleriydi. Ekonomik bakımdan kral ve rahiplere bağlı olan yurttaşların yanı sıra kölelerin de etkin olarak kullanıldığını görüyoruz. İlk başlarda köle olarak sadece kadınlar kullanılırdı; bu köleler tapınaklarda dokuma işlerinde kullanıldılar. Ama üretici güce duyulan ihtiyaç arttıkça erkek kölelere de yönelim oldu. "Kral ve rahiplerin ellerinde toplanan yetke kabile toplumunun ileri aşamalarında kabile başkanlığının çevresinde gelişmiş olan büyük derneklerden geliyordu. Gene ilk kent devletinin ortaklaşıcılığı cilalı taş çağı köy topluluğunun bir kalıydı. Ama egemen sınıf, kral ve rahiplerde toplanan yetkiyi, sistemli bir biçimde kendi ayrıcalıklarını

korumanın bir aracı olarak kullanıyordu artık." (George Thomson, Tarih Öncesi Ege, Homer Kitabevi, Sf: 17)

Yunan kent devletlerinin oluşumuyla ilgili bölüme geldiğimizde yine bu konuya değinmek zorunda kalacağımız için şimdilik bu kadarı yeterli, ancak daha önce değindiğimiz ama açmayıp öyle bıraktığımız ve oraklaşıcılığın temellerini dinamitleyen değiş-tokuşa, köleciliğe, yabancılaşmaya ve kafa ve kol emeğine değinmemiz gerekir ki, toplumsal anlamak için önemlidir bu.

"Yakın Doğu'daki eski toplumun tarihi iki ana döneme ayrılır: Tunç çağından demir çağına, köylülerin toprak sahiplerine olan borçlarını ödemek üzere onlar için çalıştıktıkları kölelik döneminden insanların bedenlerinin alınıp satıldığı kölelik dönemine geçiş ve Mısır ve Mezopotamya'nın dinsel krallıklarından Yunan-Roma kent devletlerine geçiş. Birinci dönemdeki baş çelişme toprak sahipleriyle köylüler, ikinci dönemdeki baş çelişme ise köle sahipleriyle köleler arasındaydı." (İnsanın özü, George Thomson, Payel Yay. Sf: 64-65)

George Thomson, birinci dönemi açıklarken özetle şöyle der: "Bu dönemin başlangıcında ekonomik temel geniş bir tarımsal üretime dayanıyordu. Bu ekonomik temelin gelişimi için gerek duyulan yeni teknik ve buluşların gelişmesi için ön açıcı olan şey kafa emeği ile kol emeğinin ayrışmasının zorunluluğuydu. Kafa emekçileri, başını kralın çektiği rahip ve şeflerdi. Anlaşıldığı üzere, zaten bunlar egemen toprak sahibi sınıfını oluşturanlardı. Kol emekçileri ise rençperler ve zanaatkarlardı. Bunların dışında savaşta tutsak edilerek köleleştirilen köleler ve borçlarını ödeyemediği için köleleşmiş bir yığın da vardı. Zamanla alım satımın yaygınlık kazanmasıyla beraber bir başka sınıf daha doğdu. Bu sınıfın çıkarları meta üretiminin geliştirilmesinde yatıyordu. Fakat bu sınıfın ortaya çıkışıyla birlikte, bu sınıfla egemen sınıf arasında da bir başka çelişki çıktı ortaya: Temelini tarımın oluşturduğu bir

ekonomide sulama kanallarını ellerinde bulduran egemen sınıf meta üretiminin gelişmesine direniyordu. Burada gördüğümüz şey, üretim ilişkilerinin üretici güçlerin gelişmesine ayakbağı olduğudur. Buna bağlı olarak uygulamalı ilerlemede de yavaşlama görülür. Kuram ile kavgı arasındaki bölünme gittikçe derinleşti ve kurulu düzenin manevi bakımdan bir kutsanması olarak tanrı düşüncesi ve dinsel inanç gelişti.

Daha önceden de sık sık bahsettiğimiz, tekerlek, saban vs. birlikte matematik ve yazının bulunuşu devrim etkisi yaratmıştı. Meta üretimi, gelişmiş farklı topluluklarla ticaret artmıştı. Mimarlık, mühendislik ve gökbilimiyle birlikte yeni olanaklara ulaşıldı.

Bir zamanlar kabile şeflerinin ellerinde tuttıkları saygınlık, yeni devlet aygıtının başı olan krala geçmişti ve egemen sınıf halk üzerindeki baskısını kral aracılığıyla sürdürür olmuştur. Kral, tanrının yeryüzündeki cisimleşmiş şekliydi. O her şeyin sahibiydi. İşte bu yüzden, o dönemin egemen sınıfında, bir yandan uygulamalı bilgi alanında geniş kapsamlı ilerlemeleri, öte yandan da bir sınıf egemenliği aracı olarak mitos ve dinsel törenin yetkinleştirilmesini gördüğümüzü söyleyebiliriz. Bunlardan birincisi bilimsel, ikincisiyle dinsel." (İnsanın özü, George Thomson, Payel Yay. Sf: 67)

Şeflerin ve rahiplerin kol emeği çalışmalarından uzaklaşmalarıyla birlikte, üreticiler kol emeğine iyiden iyiye bağlandılar ve ürün fazlasını haraç olarak vermek zorunda kaldılar. Ürün fazlası şefler ve rahiplerce korunan ortak ambarlarda üreticinin katkısıyla kabul edildi ve şefler ve rahipler bu durumu destekleyerek yeni ilişki biçimini sağlamlaştırdılar. Böylece ortaya çıkan şey emeğin yabancılaşması oldu. Üretici, yarattığı ürünü, üretim etkinliğini yani "insanlığın özünü oluşturan etkinliğini" başkasına teslim ediyordu. "Artık emekçinin öz doğasının asıl insanca yönü kendisinin olmaktan çıkmıştı; yalnızca hayvanlarla

ortak yönü kendisinin artık." Ne diyordu Marks, "Hayvansı özellikleri insanca, insanca özellikleri de hayvansı olur". Emek "Yaşamın temel gereksinmesi" değil yalnızca araçtı. "Yaşamın kendisi bir yaşama aracı olarak belirir."

Kölecü düzene gelindiğinde bu yabancılaşma en aşırı ölçüsüne ulaştı. Köleyi diğer üreticilerden farklı kılan şey, kölenin sadece emeğine değil aynı zamanda bedenine de yabancılaşmasıydı. Onun emeği de bedeni de başkasına aitti. Köleciliğe, ilerleyen sayfalarda yeniden değineceğiz ama yabancılaşmaya dair şimdi birkaç şey söylemek gerekli ve bunun için, Felsefenin Temel İlkeleri'nden bir alıntı yapmak yeterli olacaktır:

"Sınıflı toplum, insanın psikolojisini derin bir değişikliğe uğrattı. Ve bu anlamda Rousseau'nun 'insan doğasının' 'bozulması'ndan, toplumu sorumlu tutmaya hakkı vardı. İnsanın insan tarafından sömürüsünün, sömürüleni kendi çalışmasının meyvesini dilediği gibi kullanmaktan kabaca alıkoymak gibi bir sonucu vardır. İnsan, böylece, kendi yapısından ayrılmaktadır. Onun emeği, onu 'mülk edinen' sömürücünün ellerinde 'yabancılaşmaktadır.' Mademki üretici eylem, yaratıcı girişkenlik, insanın özelliğidir, insanı gereğince, tam insan yapan ve hayvandan ayırt eden budur, kendi yapısından ayrılmış olan insan, kendi kendinden ayrılmış olur. Sömürülen, ürettiği şeyden mahrum olurken, sömüren de üretmediği şeye sahip çıkmaktadır. Çünkü, kolu-kanadı kırılmış, sakatlanmıştır, kendi ereklarını serbest bir biçimde gerçekleştiremez; sömürenin bilinci de kendi kendinden ayrılmıştır. Çünkü sürekli olarak yalan bilincine yerleşmiştir, çünkü serbest bir şekilde kendi ereklarını kendi kendine açıklayamaz. Her bir bilinç sömürü olayını kendine göre yansıtır. Bu, bilincin kendi kendine karşı bölünüşü gerek 'ilkel temizlik ve iyiliğin' yitirilmesinden, gerek Hegel'in 'bilincin bahtsızlığı' dediği şeyden ibaret olan durumdur. Böylece, sınıfların, sömü-

rünü ortaya çıkışı, yani insanlığın birbirine karşıt gruplar halinde temelden bölüşümü, kendiliğinden taban tabana birbirine karşı eğilimler halinde parçalanmış insan bilincinin bu derin ve köklü bölünüşünde yansır.

"İnsanın kendi üretici eyleminin öz amacı gene kendisi olması gerekirken, tersine amaçla aracın birbirinden ayrıldığı görülür: toplumun üretim aracı olan bölümü (çoğunluk) onun amacı değildir; üretim amacı olan bölüm (azınlık) ise aracı değildir.

"Bu çelişki, sömürücü sınıfların, sömürü sistemlerinin artık üretici güçlerin gereksinmelerine uygun düşmediği andan başlayan soysuzlaşmasını ve manevi çöküşünü açıklar." (Felsefenin Temel İlkeleri, George Politzer, Sol Yay. Sf: 348-349)

Bir zamanlar, daha sınıfların ortaya çıkmadığı, çalışabilecek durumda olanların hepsinin üretime katıldığı ve üretilenlerin herkesin gereksinmesine göre eşit olarak bölüşüldüğü dönemde ürün sadece bir kullanım nesnesi olarak vardı. Ama sonra da onun değişime sokulmasıyla artık değişim değerinin olduğu da ortaya çıktı. Eski ekonomik düzeni temelden yıkan bu durumun önemi bakımından onu en iyi açıklayacak ustadan bir uzun alıntı yapmakta fayda var:

"Bir kullanım nesnesinin, değişim-değeri olmaya doğru attığı ilk adım, sahibi için kullanım-değeri olmamasıdır, ki bu da ancak sahibinin gereksinmelerinden artakalan bir kısım olmasıyla olanaklıdır. Nesnelere aslında insanın dışındadır ve dolayısıyla elden çıkartılabilir şeylerdir. Bu elden çıkarmanın karşılıklı olabilmesi için, insanlar için gerekli tek şey sözsüz bir anlaşma ile birbirlerini, bu elden çıkarılabilir nesnelere özel sahipleri olarak ve böylece birbirlerinden bağımsız bireyler olarak kabul etmeleridir. Ama ortak mülkiyet üzerine kurulan ilkel bir toplumda, bu toplum, ister eski bir Hint topluluğu ya da Perulu İnka devleti olsun, böyle birbirine karşılık bağımsız bir durum görülmez. Bunun için, metallerin değişimi önce bu gibi toplulukların sınırlarında, benzer öteki topluluklar ile temas noktalarında

ya da başka toplulukların bireyleriyle temasla başlar. Ne var ki; ürünler bir topluluğun dış ilişkileri ile bir kez metalar haline alınca, bunlar gerisin geriye toplum içi ilişkilerde de meta haline alırlar. Bunların arasındaki değişim oranı, başlangıçta oldukça rastlantı işidir. Bunları değişilebilir yapan şey, sahiplerinin bunları elden çıkarma konusundaki karşılıklı istekleridir. Bu arada yararlı yabancı nesne gereksinmesi giderek yerleşir. Değişimin durmadan yinelenmesi bunu, olağan toplumsal bir fiil haline getirir. Bu nedenle zamanla, emek ürünlerinin hiç değilse bir kısmı özel bir değişim amacıyla üretilmek zorundadır. İşte o andan itibaren, bir nesnenin tüketim amacı için yararlılığı ile, değişim amaçları için yararlılığı arasındaki fark kesinlik kazanır. Artık kullanım-değeri, değişim-değerinden farklı hale gelmiştir. Öte yandan malların içersinde değişilebileceği nicel oran, bundan böyle onların üretimine bağlı hale gelir. Âdetler, bunların üzerine belirli büyüklükte değer damgasını vurur." (Kapital Cilt I, Karl Marks, Sol Yay. Sf: 97-98)

Değiş tokuşun henüz bulunmadığı dönemde kölecilik üretimde etkin değildi. Fakat zamanla üretici güçler gelişti, toplumsal işbölümleri doğdu, değiş tokuş gelişti. Bu durumda ücret talep edemeyen, sadece yaşayabileceği kadar yiyeceklerle yetinen, hatta kendi bedeni üzerindeki tasarrufunu bile yitirmiş insanın kral ve rahiplerce kendi çıkarları için üretime sokulması en kârlı tutum olacaktı. Bu olduğunda artık kölecilik de gelişti ve kölecilik çağına girildi.

Tarihte kölecilik, sömürü biçimlerinin ilk ve en kabası olarak var oldu. İlkel toplumdan köleciliğe geçiş önce Mezopotamya, Hindistan, Çin ve Mısır'da MÖ 4-2 bin yıllarında, devamla Urartu, Yunanistan ve Roma'da ekonominin temelini oluşturdu.

Eski üretim tekniklerinin yerini yenilerinin alması, ilkel iktisadın tarım ve hayvancılıkla dönüşüme uğraması, zanaatın başlayıp çeşitlilik göstermesi ve bunun ta-

rımın bir yan kolu olmaktan çıkıp ayrı bir üretim dalı haline gelmesi ve böylelikle toplumsal işbölümünde yeni bir durum ortaya çıkması... Emek üretkenliğinin müthiş hızı artı-üründe de hacmi büyüttü. Artık tüketim için değil değişim için üretim başlamıştı. Varılan yer üretim araçları üzerinde özel mülkiyetin şef ve krallara geçmesiyle sömürü ve köleliğe açılan yoldu.

Köylüler gereksinim duydukları zanaat ürünlerine ulaşmak için ve vergilerini ödeyebilmek için ürettiklerinin bir bölümünü satmak zorunda kaldılar. Böylelikle bir kez daha meta denilen şeyin kullanım için olmayıp değiş tokuş için üretilen bir ürün olduğunu ve bunun meta iktisadının karakteristik özelliği olduğunu vurguluyoruz.

Şehirlerin ortaya çıkışı köleciliğe dayanan üretim tarzının ortaya çıkışına denk gelir. Başlarda üretim fazlasının değiş tokuş edildiği yerler ve burada gelişen yeni ilişki biçimi şehirleri yarattı. Böylece köylerle kentler ayrışıp aralarında bir karşıtlık doğdu.

Servetin belli ellerde birikmesiyle var-sıllarla yoksullar arasındaki eşitsizlikte uçurumlar oluştu. Yoksulların borçlarını ödeyebilmesi için zenginlerden borç almaktan başka çareleri yoktu. Fakat bu,

onlar için daha büyük bir felaketi getirdi. Borçlarını da ödeyemeyince köleleştirilip toprakları ellerinden alındı. Burada tefeciliğin de ortaya çıktığını görüyoruz.

Köle iktisadının ivme kazanması küçük köylü iktisadının da yıkımı oldu.

"Üretimin ve onunla birlikte emek üretkenliğinin sürekli olarak yükselmesi, insan işgücünün değerini artırdı; bir önceki aşamada henüz münferit ve oluşmakta olan kölecilik şimdi artık toplumsal sistemin özsel bir bileşeni olur; kölelerin sıradan yardımcıları olması artık son bulur, bunlar düzine-ler halinde tarlalarda atölyelerde çalışmaya sürülür." (Engels, *Ailenin Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*, Sol Yay, Sf: 44) Köleliğe dayanan üretim tarzının oluşmuş olmasıyla, köle emeği artık toplumun varlık temeli haline almıştı. Marks, R. Joner'e dayanarak şöyle der: "Bir Asya hükümdarlığının tarım-dışı işçilerinin, bedensel çabaları dışında işe yarar bir şeyleri yok gibiydi, ama bunların güçleri sayılabilecek kadar güçlüydü, ve bu kitleleri bir amaca yöneltme gücü, bütün kalıntıları bizi şaşkınlıktan ağzı açık bırakan sarayların, tapınakların, piramitlerin ve dev gibi anıtların yükselmesini sağlamıştı. İşçilerin beslenmesini sağlayan gelirlerin bir ya da birkaç elde toplanması, bu gibi girişimleri olanaklı kılmıştı." (Akt. Karl Marks, *Kapital I. Cilt*, Sf: 324)

Büyük toprak sahipleriyle köylüler arasındaki sınıfsal karşıtlık vardı ve buna köle sahipleriyle köleler arasında sınıfsal karşıtlık da eklenince çelişkiler yumağının boyutu arttı. Fakat kölecilik gelişip en ucuz emek olarak köle emeği üretim dallarının her alanına sokuldu ve oralarda üretimin temelini oluşturdu. Bu halde temel çelişki kölelerle köle sahipleri arasındaki çelişkiydi. Bu, köleciliğe dayanan üretim ilişkisinin özgün çelişmesiydi. Köle sahibinin hem üretim araçları hem de üretenler üzerindeki mülkiyeti üretim ilişkilerinin temelini oluşturur. Ve bu da üretici güçlerin durumuna uygun düşer.

Toplumun uzlaşmaz karşıtlık biçiminde

sınıflara bölünmesi egemenler için sömürünün devamı ve egemenliklerinin "meşruluğu için zorunlu özgül organların oluşmasını da ortaya çıkardı: Bu, devletin başlangıcıdır. Toplumsal işbölümünün büyümesi ve değişimin gelişmesi, daha önce ayrı ayrı hareket eden kabileleri ortak amaçları için birleştirip yeni bir karakter kazandırdı. Daha önce bağlı olduğu topluluğa önderlik eden şefler ve saygın ihtiyarlar, bu yeni süreçte prens, rahip kral oldular. Daha önce kendi topluluklarının çıkarlarını savunsun diye seçilmiş, otorite yetkisi tanınmış bu şefler ve ihtiyarlar şimdi mülk sahibi olmuş üst tabakanın çıkarlarını korumak için, daha önce bağlı bulunduğu topluluğu da dahil bütün emekçileri baskı altında tutmak, sömürmek amacıyla, vergiler, mahkemeler, ceza yasalarını soktular yaşama. Hukuk, ahlak ve din egemen sınıfın hizmetindeki rollerini aldılar ve zaten bunlar toplumun sınıflara bölünüşünün bir ürünüydü. Ve işte devlet denilen iktidar aracı böyle oluştu.

"Ancak toplumun sınıflara bölünmesinin ilk biçimi kölecilik ortaya çıktığında, tarihsal çalışmanın en kaba biçimleri üzerinde yoğunlaşmış belirli bir insan sınıfının belirli bir fazlalık üretmesi mümkün olduğunda, bu fazlalığın kölelerin perişanların perişanı yaşantıları için artık mutlak gerekli olmadığı ve köle sahipleri sınıfının varlığı pekiştiğinde ve kendisini sağlamlaştırmak amacıyla devletin oluşması bir zorunluluk haline geldi." (Lenin, Devlet Üzerine, Akt. SSCB Ekonomi Enstitüsü Bilimler Akademisi Politik Ekonomi Ders Kitabı, I. Cilt, İnter Yay, Sf: 45)

Kölecilik zemininde var olan toplumun üretim ilişkilerinin temeli hem üretim araçlarına hem de o araçları kullananlara sahip olunmasıyla özelliklidir. Kanlı canlı bir varlık olmasının ötesinde sahiplerinin gözünde bir eşya ya da hayvandan farkları yoktu kölelerin. Bir hayvanı üzerinde sahibinin ne denli tasarruf hakkı varsa köle sahibinin de köle üzerinde o ölçüde hakkı vardı. "Bir

öküz işgücünü köylüye ne kadar satıyorsa, köle de işgücünü köle sahibine o denli sattı. Köle işgücüsüyle birlikte, sahibine temelli satılmıştı." (Marks, Ücretli Emek ve Sermaye, Akt. Age. Sf: 46) Üretim tarzının gelişmesiyle köleye olan talep arttı. Böylece köle sahibi olmanın en kolay yolu olan savaşlar için ciddi bir neden daha çıktı ortaya. Elbette köleler sadece savaş tutsaklarından oluşturulmuyordu; zaptedilen ülke halklarından bu yönlü istifade edildi. İş bu noktaya geldikten sonra "canlı meta" olan kölelerin ticareti ekonomik faaliyetin en kârlı, dolayısıyla en gelişmiş dallarından biri halini aldı. Artık diğer metalar için kurulan pazarlar gibi köle pazarları da yaygınlaştı.

Köleliğe dayanan üretim tarzı, üretici güçlerin büyümesi için geçmiş toplum düzeninden çok daha fazla olanak sunuyordu. Tabii diğer yandan toplumsal işbölümü de gelişmeye devam ediyordu. Emek üretkenliğinin artması ziraat ve zanaat üretiminde uzmanlaşmasında ifadesini buldu.

Baş çelişki, devlet aygıtını elinde bulunduranlara pek çok bakımdan üstünlük sağladığı için bir tehlike olarak görülmez. Ama köleci üretim ilişkileri bir kez üretici güçlerin gelişmesinin başlangıcı olduktan sonra köstek haline gelirler.

Kölelerin üretim tarzı farklı ülkelerde farklı özellikler gösterdi. Örneğin Mezopotamya'daki gibi doğu devletlerinde doğal iktisat, Antik Yunan, Roma'da olduğundan daha fazla egemendi. Daha önce tapınakların büyük üretim merkezleri olduğunu belirtmiştik. Buradan da anlaşılacağı üzere köleler Yunan ve Roma'da olduğundan farklı olarak tapınak ve devlet işletmelerinde çalıştırılırdı. Bu ülkelerde "komünal mülkiyet biçimi ve toprak ve arazi üzerinde devlet biçimi çok yaygındı." (Politik Ekonomi Ders Kitabı, I. Cilt, İnter Yay, Sf: 49)

Mülkiyetin bu biçimdeki varlığı, temelli sulama olan tarıma dayalıydı ki, su kanalları, bentler, toplama havuzları ve bataklıkların kurutulması için hayli fazla emek gerekiyordu. Bütün bu işlerin becerilmesi

ancak büyük arazi parçalarının merkezileştirilmesiyle mümkündü. "Yapay sulama, burada ziraatın ilk koşuludur, ve bu, ya komünlerin, eyaletlerin ya da merkezi hükümetin koşuludur." (F. Engels, Akt. Age, Sf: 49) İşte Mezopotamya'da toprağın merkezileşip tek elde toplanmasının ve köleciliğin çıkışı temel olarak böyle gerçekleşti.

Konuyu burada noktalayalım. "İnsanlar, taş aletler yerine, şimdi artık madeni aletlerden yararlanabilmektedirler; ilkel ve yoksul bir avlanmadan ibaret olan, hayvan yetiştirmeyi ve tarımı bilmeyen bir ekonomi yerine, hayvan yetiştiriciliğinin, tarımın, zanaatların, üretimin çeşitli dallar arasındaki işbölümünün ortaya çıktığı görülür; bireyler ve gruplar arasında ürünleri değiş tokuş etmek olanağının, zenginliğin birkaç kişinin elinde birikmesi, üretim araçlarının bir azınlığın elinde gerçekten birikmesi olanağının, çoğunluğun azınlığa boyun eğmesi ve insanların çoğunluğunun köle haline gelmesi olanağının belirdiği görülür." (Stalin, Leninizm'in Sorunları, Akt, Felsefenin Temel İlkeleri, George Politzer, Sol Yay. Sf: 346)

"O halde ilkel çağı ülküleştirmek doğru olmaz. Sınıfların ortaya çıkışı kaçınılmazdı, çünkü üretimin artmasını olanaklı kılıyordu, bununla birlikte Engels'in deyişiyle, toplumun bir kesiminin üretiminde, refahında, uygarlığında her artış sömürünün artması, büyük çoğunluğun yoksulluğu ve alıklaşması koşuluna bağlı olduğuna göre, sınıfların ortaya çıkışının, her ileri adımın koşulunun bir geri adım olduğu şu insanlık çağını başlattığını da akıldan çıkarmamak gerekir." (Felsefenin Temel İlkeleri, G. Politzer, Sol Yay. Sf: 348)

Böylece bu bölümü burada bitiriyoruz. Sanatın tarihinin Anadolu Mezopotamya döneminin hangi ekonomik temelle üzerinde yükseldiğinin daha iyi anlaşılacağı düşünceyle bir bölümün uzun tutulması ve bolca alıntılardan yararlanılması bir zorunluluk olmasa da faydalı olacaktır. Bunun bir diğer

nedeni de kölecilik çağının sadece Anadolu, Mezopotamya'yla sınırlı olmayıp, Mısır, Yunan ve Roma antik dönemlerinde de karşımıza çıkacağı için şimdiden geniş bir açıklamayla bahsi geçen ülkelerin sanatına değinirken yinelemeler ve parçalı anlatımdan kurtulmaktı.

ASUR

Asur, İÖ 2. bin yılın ortalarında, bugünkü Irak'ın kuzeyindeki Musul çevresindeki topraklarda tarih sahnesine adım atar atmaz, Anadolu'yla gümüş, Babil ile tekstil, kalay için Afganistan istikametinde ticaret yaptı. Başlarda farklı devletlere bağlı olmalarına karşın ticaret sayesinde buldukları yeri bir ticaret merkezine dönüştürdüler ve kısa zamanda refaha kavuştular. Güçleri artınca bağımsızlıklarını ilan edip, giderek bölgenin en büyük imparatorluklarından birini kurdular.

1. İrisum zamanında etkin ticarete erişmelerinde önemli faktör ticaret kolonileri kurmalarıydı. Suriye'nin kuzeyinde ve Anadolu'nun bazı şehirlerinde kendi mahallelerini kurup buraları ticaret merkezlerine dönüştürdüler. Bu merkezlerden biri de Kültepe-Kaniş'tir. Anadolu ticaret kolonilerine ait arkeolojik kalıntıları arasında fiyat, kazanç, borçlar, kredi düzenlemeleri ve sermaye devir işlemleri gibi zengin kayıtlar vardı.

Kültepe-Kaniş karumu Anadolu ticaret merkezlerini yöneten bir koloni merkeziydi. Bütün kurumlar buraya, burası da Asur'a bağlıydı. Karum Evi (Bet Alum) en yüksek karar mercii merkezin denetimindeydi. Onun başındaki otorite de Waklum adı verilen kraldı. Anadolu'daki kolonileri Asur'dan gönderilen "şehrin elçileri" tarafından denetlenirdi.

Asur'da idari, hukuki kararlar vermeye yetkili diğer iki organdan biri yaşlılar meclisi, diğeri yıllık seçilen ve yönetim süresine adını veren limmu denilen yetkiliydi. Bunlar aynı zamanda Asur'daki büyük aile gruplarının temsilcileriydi. Üyelerinin mali

durumuna değerlendirildikleri bildirilen meclis de yetkili bir karar organıydı.

Asur'la tüccarlar Afganistan'dan getirdikleri kalayı ve Babil'in dokumalarını Anadolu'da satıyor Anadolu'dan da bakır, yün ve değerli taşları satın alıyorlardı. Taşıma aracı olarak eşek kervanlarını kullanıyorlardı.

Hititlerin Anadolu'da ortaya çıkıp Asur ticaret kolonilerini dağıttığında Asurlular bir müddet zor durumda kaldı. Fakat Hititlerin yıkılması ve Mısır gibi bir gücün zayıflamasıyla Asur imparatorluk olma yolunda ciddi bir fırsat yakaladı.

Kendilerine ait topraklara hapsolüp 200 yıl boyunca, özellikle göçebe saldırılarına karşı kendilerini savunmak zorunda kaldıklarından askeri olarak hayli gelişmişler, savaş taktikleriyle güçlenmişlerdi. Yılın 12 ayı boyunca görevde kalabilen bir düzenli orduya sahiptiler ki, bu düşmanlara karşı önemli bir avantaj sağlıyordu. İmparatorluk kurma fırsatını iyi kullanan Asur kraları harekete geçtiler: II. Adad-Nirari, II. Asurnasirpoller, Asur devletinin tanrısı olan Asura, yeryüzündeki temsilcisi olan krala devletin sınırlarını dilediğinde genişletme "hakkını" veriyordu. Asur'un savaşçı kralları da bu "haklarını" kullandılar. Nemrut, Ninive ve Horsabad'daki saraylarının duvarlarındaki kabartmalarda atlı asker, savaş arabası kullanan, mızraklı kılıçlı süvarilerinin düşmana nasıl boyun eğdirdiklerini acımasız bir rahatlıkla anlattılar. Kabartmalarda kentlerin nasıl yağmalandığı da detaylıca anlatılır. Kraliyet yıllıklarındaki şöyle bir anlatım acımasızlığın boyutunu ele verir:

"Onların kılıçla dövüşen 3.000 askerini ezip geçtim. Esirlerini, mallarını, öküz ve sığırlarını kapıp götürdüm. Esir düşenlerin çoğunu yaktım. Birçok askeri canlı esir aldım, bazılarının ellerini ve kollarını kestim; burunlarını, kulaklarını ve uzuvlarını kestim. Çoğu askerin gözlerini oydum. Yaşayanlardan ve kesik başlardan bir yığın yaptım. Başlarını şehrin etrafındaki ağaç-

larda sallandırdım. Ergenlik çağındaki oğullarını ve kızlarını yaktım. Şehri yerle bir ettim, yaktım, yıktım ve tükettim." (Akt: **Antik Akdeniz Uygarlıkları, Charles Freeman, Dost Yay, Sf: 84**)

Asur İmparatorluğu'nun sınırları o kadar genişlemişti ki, Kıbrıs, Anadolu'nun güneyi, Filistin, Suriye Mezopotamya'dan İran platosuna kadar uzanan hatta hatta kısa bir dönem için bile olsa Mısır'a kadar geniş bir coğrafyada hüküm sürdü. En geniş sınırlarına eriştiği bu dönem en parlak dönem olsa da, bununla beraber bu sınırları korumakta hayli zorlanmış, ayrıca içerde de taht kavgalarından dolayı da inişli çıkışlı dönemleri az olmamıştır.

Fakat imparatorluk bu parlak dönemleri sadece acımasız yağmalamalar, cinayetler, sürgünler, talanlarla elde etmedi. Çünkü tarih, sadece bu gibi zalimane yöntemleri kullananları uzun yaşatmamıştır. Asurluların fetih siyaseti alınan toprakları köylülere dağıtması ve pulluk sağlamalarına yardımcı olması ve tarımsal genişlemeye önem vermeleri olmuştur. Bu tarım alanlarında kölelerin kullanıldığı kuvvetle muhtemeldir. İmparatorluğun bütünlüğünü korumaları soyluların yaygın değerleri sayesinde sağlandığı anlaşılıyor. Böylece farklı kültürlerin parçalanmış unsurları, yerel halklarla kaynaşmasına neden olduğunda Asur'un gücü de artmıştır. (Bkz **age, Sf: 84**)

Asur halkı Sami kökenli bir halktı. Entrikalar, taht kavgaları ve bölge siyasi hareketliliğiyle yaşadıkları inişli çıkışlı süreçleri içinde pek çok büyük krallara sahip oldular ama bu krallar arasında öne çıkanı ve sanatsal çalışmalara önem veren son büyük kral **Asurbanipal** (İÖ. 668-627) olmuştur.

Asurbanipal dindar bir kraldı. Bu yapısı Asur ve Babil'deki pek çok kutsal yapıyı inşa etmesine, eskimiş olanları da yeniden canlandırmasına neden oldu. Ninive'deki "Hanedan Evi" ve "İştâr Tapınağı" bu yapılardan öne çıkanlarındandır.

Kabartmalarda kendisini ve eşi Kraliçe Asur-Saharrat ile birlikte bahçede akşam yemeği yerken gösterilmesinden hoşnut olabilecek kadar rahattı.

Asurbanipal sanata olduğu kadar bilime de önem vermeye çalıştı. Ortadoğu'nun sistemli biçimde toplanıp kataloglanmış ilk kitaplığını Ninive'de kurduran da o olmuştur. Bu kitaptan günümüze 20.720 tablet kalmıştır. Asurbanipal, tapınak kitaplarında bulunan bütün kitapların ve her türden yazının aslının ya da kopyasının çıkarılması emrini vermiştir, yazıcılara. Pek çok farklı bölgeden metinlerin de biraraya getirilmesiyle zengin bir arşiv oluşturulmuştur. Bu metinlerin özellikleri de çeşitlidir. Bunlar, insan ve hayvan davranışlarına, bitkilerin özelliklerine, güneş, ay, gezegenler ve yıldızların hareketlerine dair gözlemleri içerir. Bu gözlemlere dayanan fal metinleri de bulunmaktadır. Ayrıca Sümerce, Akadça ve başka dillerde sözlükler de bulunmaktaydı ki, bunlar da yazıcıların eğitimi için hazırlanmışlardı. Ayin, dua, büyü, masal, atasözleri gibi dinsel ve din dışı metinler de vardı. Yaradılış, Gılgamış İrra, Ekona ve Anzu gibi Mezopotamya kaynaklı destanların günümüze ulaşmasını da bu kitaplara borçluyuz. Binbir Gece Masalları'ndan birinin ilk kopyalarından birinin ilk örneği olan "Nippur'la

Yoksul Adam" gibi halk öyküleri de bulunmaktadır aralarında. Buradan da anlıyoruz ki, kitaplık oldukça geniş bir içeriğe sahipti ve geniş kesimlere açıktı.

Asurbanipal güzel sanatlara da oldukça ilgi duyardı. Saraylarında hükümdarlığının tarihsel olaylarını kabartmalarla işlemiştir, ki daha önceki dönemlerle karşılaştırıldığında üslupta belli bir gelişme gözlenebilmektedir.

7. yüzyılın sonlarında Medlerin ve Babililerin ortak saldırısıyla o büyük Asur devleti birkaç yıl içinde tarihten silinmiştir. Fakat bu çok ani bir yıkım olmuştur. Bunun sadece dıştan gelen saldırılarla olmuş olması pek mümkün görünmemekle birlikte bu olasılığa taht kavgalarının da varlığı eklenince ortaya ciddi nedenler çıkmaktadır. Ama bunlar bile bu ani yok oluşu açıklamaya yeter mi?

MİMARİ

Her bakımdan Asur sanatı Eski Asur (İÖ. 1900-1350), Orta Asur (İÖ 1350-1000), Yeni Asur (İÖ 1000-610) evrelerine ayrılır. Özellikle son evrede mimari bağlam içinde (heykel ve resimde) imparatorluk sanatı harikulade örnekler vermiştir.

Mimaride bilinen Mezopotamya yapıları bu imparatorluk için de geçerlidir: Taştan atılan temeller üzerine kerpiç duvarlar biçimindedir. Halkın kullandığı sıradan evler de bu esasa göredir. Bu bakımlardan fazla özellikle olduğu söylenemez. Fakat diğer Mezopotamya uygarlıklarına göre evlerin diziliş biçimi ve sokaklar daha özenliydi. Asur'un Anadolu'daki ticari merkezi olan Kültepe-Kaniş sokakları meydanlara açılan, düzenli evlerden meydana gelen mahalleri buna örnektir. Ticari merkez olması bakımından sokakları arabaların geçebileceği kadar genişti ve yer yer taş döşeliydi. Ayrıca üzerleri taşlarla örtülü atık su kanallarını gayet işlevsel kullanıyorlardı. Evler taş temel üzerine kerpiçti. Tek katlı veya iki katlıydılar. Yapı içlerinde mutfak ve kiler bölümleri de mevcuttu. Evlerde mal-

tız, tandır ve mazgallar da gayet kullanışlı olarak yer alıyordu.

İlginç bir özellik olarak ölümler genellikle **mutfak tabanlarının altına** gömülüyordu.

Tüccarların evlerinin zemin katlarında arşivler için ayrılmış özel odalar bulunuyordu: Buralarda, raflar üzerine dizilmiş çanak, çömlek içinde hasır ya da torbalar içinde tablet, mühür, kil zarf, etiket gibi arşivler saklanıyordu.

Asur İmparatorluğu oldukça geniş bir coğrafyaya yayılmış (Mısır'dan Hazar'a, Babil'den Çukurova'nın Toroslarına kadar) güçlü bir imparatorluktu. Geleneksel bir siyaset olarak, krallar bir ülkeyi ele geçirdikleri zaman o ülkenin adını ve kültürünü reddetmeyip egemenliklerine girmiş diğer kültürlerle kaynaştırıp tek bir Asur kültürü yaratmaya çalışmışlardır. Örneğin Asur kralı aynı zamanda kendisine unvan olarak egemenliği altındaki "Sümer kralı", "Babil kralı", "Mısır kralı" gibi ünvanlar da verirdi çok farklı yerel kültürü bir arada barındırabilmek şeklinde izlenen bu siyaset imparatorluk sanatında da yer yer farklılaşmalara neden oluyordu ki, bu da kaçınılmazdı. Örneğin III. Tukulti-Apil-Eşarra (İÖ. 745-727) krallığı zamanında Kalhu'da yaptırılan sarayın girişi Suriye (bit-hilani) tipinde sütunludur. Bu bir farktır. Yine özellikle saraylar için tasarlanan açık avlu etrafına sıralanan odalar planından farklı olarak kapalı avlulara da rastlanır. Bu da bir farktır. Dolayısıyla pek çok kültürü bünyesinde taşımaya çalışmış bir uygarlığın sanatı için buraya yazılanlardan daha fazlasına ihtiyaç duyulmalıdır.

Merkezi şehirler, özellikle de başkentler (Asur'da birden çok başkent bulunuyordu) iki ayrı surla korunuyordu. Şehri çevreleyen dış surların haricinde, kralın sarayı ve askeri kışanının bulunduğu iç kaleyi oluşturan başka bir sur daha...

Kalha (Nimrud) Musul'un 30 km güneyinde kurulduğunda gerçek anlamda görkemli bir krallığın ihtişamını gösterir ve daha da önemlisi böylesi bir imparatorlu-

ğun ihtiyacına cevap verebilecek biçimde tasarlanmıştı. Kenti çevreleyen surun kalınlığı 21 metre, uzunluğu ise 8 km'yi buluyordu. 60 bin kişilik kentin su ihtiyacını gidermek için de Yukarı Zap'tan bir kanal açılmıştı. (Bereket Kanalı) Böylece kentte tarım yapılabilmesi daha da olanaklı hale geliyordu. Öyle ki kentte meyve bahçelerinin yanı sıra hayvanat bahçesi bile vardı.

Etrafını ayrıca bir sur çevreleyen iç kalede saray bulunuyordu. Saray üzeri açık avlular etrafına dizilen oda ve salonlardan oluşuyordu. Duvarları ise kabartmalarla ve renkli resimlerle bezeliydi.

Kalhu'nun kuruluşunda ihtiyaç duyulan işgücü savaş esirlerinin kullanımıyla karşılanmıştı. İç kalede tanrılar için tapınaklar ve şapeller, ordunun ikamet ve eğitimi için tasarlanan Kışlasaray Kompleksi (300x200) de mevcuttu.

Saraylar ekonomi ve yönetim merkezleriyle çok odalı ve genelde odaların zemini taş döşeliydi. Bazı salonlar iki kattan oluşuyordu. Odalar avluya açılan koridorlara açılabilirdi. Mutfaklar büyük ocaklarla ısıtılıyordu. Depolarında ise küplerin muhafaza ettiği erzaklar bulunuyordu.

Yeni Asur Döneminde Ninive, Kalhu ve Dur-Sarrukin kentlerinde (başkentler) yapılar, kapalı avlular çevresinde oluşturulan çok sayıda oda ve daireden oluşuyordu.

Tapınaklara gelince; bu konuda öncelikle inanışlara dair birkaç şey söylemekte fayda var. Mezopotamya'da pek çok tanrıdan söz edilir. Fakat yazılı olanlardan Gök Tanrısı An (Anu), Su Tanrısı Enki ve hepsinin üstünde yer alan Bel (Enlil) öne çıkan tanrılardır.

Tanrılar genellikle şehirlerle özdeş görülürlerdi. Bu durum kent devletleri döneminde daha barizdir. Bir kentin gelişip güçlenmesi sonucunda o kentle özdeş olan tanrı da önem kazanıyordu. Fakat bir tanrı var ki pek çok tanrı arasında Mezopotamya'nın en önemli tanrısıydı: **Marduk** diğer bütün tanrıların özelliklerini kendinde barındırıyordu.

Tanrılar insan özellikleriyle betimleniyordu. Başlarında nöbet tutuluyordu ve tıpkı krala duyulan saygının aynısı duyuluyordu. Çünkü tanrı da kral gibi temel olarak bereket ve güvenlikten sorumluydu.

Dinsel ritüeller tanrıların tapınaklarda duyurulması çerçevesinde yoğunlaşırdı. Tapınaklar dinsel merkezler olmanın yanında krallığın denetiminde yiyecek dağıtımının da yapıldığı yerlerdi.

Dinsel uygulamalar genellikle kral ve maiyetindekilerle sınırlı olup halka kapalı olurdu ama bazı özel günlerde tanrı tasviri sokaklarda dolaştırılırdı. Tapınaklarda gerçekleştirilen günlük ayinleri ise rahipler yürütürdü. Özel ayinlere ise tanrının başrahibi sıfatıyla kral öncülük ederdi.

Tapınaklarda mimari biçim geleneksel mimariden farklılık göstermez: Taş zemin üzerine kerpiç duvarlarla oluşturulurdu. Genellikle müstakil yapıları burular, planları saraylara oranla daha basitti. Avlu etrafına dizilmiş odalardan meydana gelen bu yapılar süslemeler bakımından da saraylarla asla boy ölçüşemeyecek kadar sadeydi.

HEYKEL

Saraylar her zaman için Asur'un en gözcü mimari yapılarıdır. Buralar mimari özelliklerin dışında kelimenin gerçek anlamıyla gözcü bezemeleriyle öne çıkarlar. "Saray duvarlarındaki büyük taş kabartmalarla ortaya çıkan bu mimari bezeme anlayışında esin kaynağı orta Asur saraylarının duvar resimleri ile Geç/Syro-Hitim, Arami dünyasının taş ortostatlarıdır (dado)" (Arkeo. Atlas/Sayı: 4, Sf: 56)

Kuzey Mezopotamya'da zengin su mermeri (Musul mermeri) yatakları vardı ve bu taş kolay işlenmekte ve ortaya çıkan eserler de göze hoş görünmekteydi.

Örneğin II. Asur-Nasir-Apli, Korhü'deki sarayının tören ve şölen için kullanılan salonlarının kerpiç duvarlarını, bu mermerden yapılmış ve üzeri kabartma-

larla işlenmiş levhalarla kaplatmıştı. Bu levhalarda anlatılanlar daha çok kralın ve onun devletinin başarılarıdır. O kadar başarılı ve sistematik işlenmiştir ki konu, bunlara dair "resimli tarih kitabı" benzetmesi yapılabilmektedir. "Tamamen siyasal propagandaya yönelik bu görkemli levhalar kralın ve devletin başarılarını anlatan bir tür reklam panosu görünümündedir. Bu panolarda yalnızca hükümdarların anlatmak istedikleri konular gösterilirdi." (Arkeo. Atlas, Sayı: 4) Taht salonu ve bazı başka mekanların girişleri insan başlı boğa ve aslan yontu kabartmalarıyla imgesel olarak koruma altına alınmıştır. Lamassu denen bu koruyuculardan 6 metre boyunda olanlar vardır.

Kral dairesinin cephesinde ise krala armağan sunan elçiler, iç duvarlarda ise kutsal palmye ağacı, koruyucu cinler ve kral yardımcılılarıyla birlikte işlenmiştir.

Öyküsel karakterli başka kabartmalarda bazı önemli olaylar ayrı bandlar halinde frizlerle verilir. Arabası içindeki kralın ordusunun başında düşman ülkelere düzenlediği seferler konu edilir. Yakılıp yıkılan kaleler, kazığa oturtulan, kafası kesilen düşmanlar arasında ilerleyen savaş arabaları sık sık yinelenir ve başından sonuna değin olaylar film şeridi gibi düzenlice anlatılır.

Teknik olarak daima çizgisel hatları güçlü fakat alçak kabartma anlayışı hakimdi. Bunların üzerleri fırça ile boyanırdı.

Daha sonraki dönemlerde, II. Sarru-kin çağı Dur-Sarrukin kabartmaları yenilikler içerir. Yüksek kabartma anlayışı ve plastik bir görünüm dikkat çeker.

Taş levhalar frizlerle ayrılmadan yüzey bir pano gibi kullanılmaya başlanmıştır. Sinahhe-riba döneminde figürler tüm yüzeye yayılır.

Bu son iki dönemde saray yapımı için gerekli malzemenin taşınması, sarayın inşası gibi konular genişçe işlenir. Burada kralın sadece savaşçı değil aynı zamanda inşaat projelerindeki mahareti de sergilenmiş.

Ancak yine de görkemli savaş ve av sahnelerinden vazgeçilmez.

Kral Asur-ban-apli Sarayı'nın duvarlarında kralın başarılarını anlatan kilometrelerce uzunluğunda su mermerinden kabartmalar vardı. Bu dönem sanatın da doruk noktasını oluşturur (İÖ. 650 civarı).

Kralın Sin-ahhe-riba Sarayı'nın duvarında yaptırdığı iki metrelik savaş panosunda ayrıca düşman kral Teumman'ın kafasının kesilişini gösteren sahnenin üzerinde şöyle bir açıklama yer alır. "*Elam kralı Teumman savaşta yaralandı. Büyük oğlu Tammaritu onu elleriyle tuttu ve ormana kaçtı. Assur ve İştâr'ın yardımıyla onları öldürdüm ve herkesin gözü önünde kafalarını kestim.*"

Asur kabartmalarında çizgi mükemmelliği yakalanmıştır. Hayvan ve insanın fiziksel yapısının ve davranışının gayet iyi gözlemlendiği kabartmalardan anlaşılır. Av sahnelerinde yaralanmış hayvanın çektiği acı çok açık biçimde gayet gerçekçi bir şekilde yansıtılabilmektedir. Fakat Mısır'da olduğunun aksine çıplak insan vücuduna dair örnekler rastlamıyoruz. "*Asurlular savaşçı ve avcı bir millet olduğu için, bu hayat tarzı, kadını ve insan vücudunu değerlendirmelerine imkan bırakmıyordu... Asur kabartmalarında hayvana insandan daha çok önem verildiği, hayvan vücudunun insandan daha kuvvetli ve ifadeli gösterildiği muhakkaktır.*" (Zahir Güvemli, **Sanat Tarihi, Varlık Yay, Sf: 33-34**) Nubyalı gence saldıran aslan kabartması buna iyi bir örnektir. Gence saldıran aslanın avını kavrarken gösterdiği duruş mükemmeldir. Aslanın altından kurtulmaya çalışan gencin pozisyonu da gayet gerçekçi verilmiştir. Ama yüzünde acı ifadesine rastlayamıyoruz.

Asurlu Mona Lisa'nın yüz ifadesi ise gayet başarılı biçimde verilmiştir. Bu durum dönemine göre bir yenilik, bir başarı olarak görülmelidir.

Kabartmalarda (ve heykelerde) Asurlu Mona Lisa gibi ender örneklerin dışında yüzde bir ifade yoktur. Kabartmalarda baş

yandan görülürken göz yine Mısır'da olduğu gibi yandan verilmiştir. Vücudun hem üst hem de alt kısmı gayet güzel olarak yandan verilebilmiştir. Mısır'da olduğu gibi elin de hareketinin tam olarak verilme kaygısı ortadan kalkmıştır. Hareket doğallığında yakalanmıştır.

Kabartmalarda bir başka özellik de bazı örneklerde boyamalar yapılarak etki güçlendirilmiştir.

Asur'dan günümüze fazla, bütün olarak ulaşan heykel olmamıştır. Ulaşanlardan az sayıda olanları ise gayet özelliklidir. Bunlardan Kral II. Aşşur-nasir-apli'nin heykeli iyi korunmuştur.

RESİM

Asurlular resim konusunda her bakımdan gözümlü ve az renk kullanılmasına karşın gayet uyumlu ve anlatım bakımından da oldukça güçlü örnekler vermişlerdir. Resimler başkent saraylarından çok eyalet saraylarında ve de bazı konak gibi özel yapılarda duvarlara resmediliyordu. Resimlerin konusunu dinsel ama daha çok da savaş sahneleri oluşturuyordu.

Dur-şarrakin iç kalesindeki konaklardan birinin duvarında 13 metre yüksekliğindeki bir panoda kral Şarra-kin ve oğlu, tanrı Asur'un karşısında saygı duruşunda resmedilmektedir. Resmin bütününde ayrıntıların verilmiş biçimi figürlerin ve motiflerin gayet ölçülü oturtulması hayranlık uyandırıcı.

Bir başka örnek ise Fırat kıyısındaki Til Barsip'te Assur eyalet sarayının duvarındaki savaş sahnesinden (muhtemelen) bir bölümdür. Asur askerleri ellerini kaldırarak önünde diz çökmüş bir Bedeviyi öldürmek üzeredir. Diğer esirler de aman diler vaziyettedirler. Burada da giysiler silahlar gayet detaylı verilmiş, davranış özellikleri de, verilmek istenen mesajı gayet açık vermiştir.

Asurluların ayrıca bazı kabartma örneklerinde kabartmaları boyadıkları görülür.

Çömlekçilikte de boyamalar görülür.

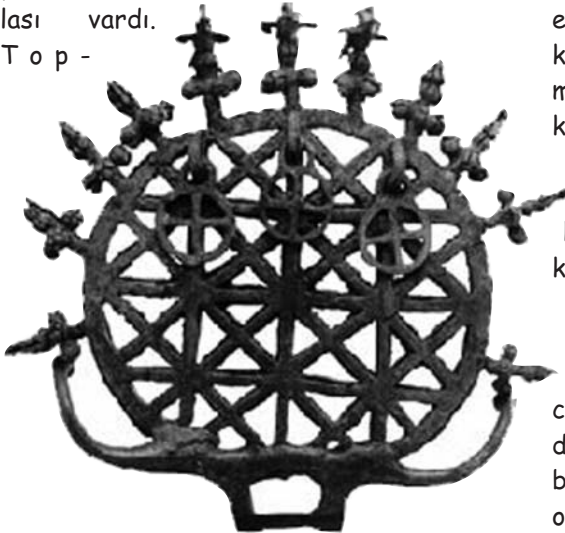
Bunda da dönem özelliğine uygun olarak dalgalı taramar üçgen ve kare gibi geometrik motifler görülür. Bu tarz boyamalar Hitit ürünleriyle benzerlikler gösterir.

HİTİTLER

Asya'yla Avrupa arasındaki coğrafi konumu ve komşularının zamanının önemli etkilerinden dolayı Anadolu, pek çok defa tarihinin her döneminde farklı toplulukların saldırılarına maruz kalmış, buna bağlı olarak da sık sık yönetimler el değiştirmiş, yeni devletler kurulmuş, yıkılmış, kimileri de daha bunu başaramadan tarihten silinmiştir. Fakat bu denli büyük savaşların olduğu bir coğrafya sadece coğrafi konumundan dolayı cazibeye sahip olduğu gibi bir açıklama tatmin edici olmaz. Bunun için daha fazla tatmin edici nedene ihtiyaç vardır. Ki bunun için, o zamanlar Anadolu'nun hangi maddi zenginliklere sahip olduğunu bilmek gerekir.

Yaklaşık 4000 yıl öncesine dönüyoruz. O zamanlar Anadolu'nun görünümü, şu anki geniş kırsal ve çorak görünümünün aksine en çok ihtiyaç duyulan kereste ve tarım ürünleri açısından zengin bir merkez olduğu şeklindedir. Ekonominin bel kemiğini oluşturduğu tarımın ve en çok kullanımı gerçekleşen kerestenin yakıcı ihtiyacını hesaba katınca daha net sonuçlara ulaşıyoruz. Ancak Anadolu'da bundan daha fazlası vardı.

T o p -

lumsal gelişimle birlikte önemi çok daha fazla hissedilen mineral ve maden açısından da zengin yataklara sahip olduğu bilinen bir şeydir.

İşte bütün bunların toplamından da Anadolu'nun gerçek çekiciliğinin, verimli alanlar, zengin maddi olanaklar ve de ihtiyaç duyulan hammadde kaynaklarına sahip olmasından anlaşılıyor.

Hititlerin de bu çekiciliğe kapıldıkları olasıdır. Hititlerin Anadolu'ya nereden geldikleri bilinmiyor. Fakat bazı çıkarımlarla Asya steplerinden buraya göç etmiş oldukları sanılıyor. Bu çıkarımlardan birine Hititlerin antik Hint-Avrupa halkı olmalarından ulaşılmaktadır. Hitit dili Hint-Avrupa dil ailesine üyedir. Fakat bu Anadolu'da bir konumu göstermeye yetmez. Buradan da Hint-Avrupa kavimlerinin Anadolu'ya dışarıdan geldiklerini gösterir. Araştırmalar Tuna'dan Karadeniz'in kuzey kıyı boyunca Kafkasya'nın kuzey eteklerine kadar uzanan yöreyi işaret eder. (Bkz: **Hititler ve Hitit Çağında Anadolu, J.G Macqueen, Arkadaş Yay, Sf: 27**) Gerçekten de ulus olmanın (etnisite) en önemli göstergelerinden biri olan dil'e göre Hititler Hint-Avrupalı bir topluluktu. Hititçe Hint-Avrupa dil ailesine bağlı en eski Anadolu dillerinden biridir. Boğazköy'de (Hattuşa) yapılan kazılardan 25 binden fazla çiviyazılı tablet bulunması dilin ne kadar etkin kullanıldığını da gösterir. Hititlerin kökenlerine dair net bir şey söyleyememekle birlikte araştırmalardan çıkan ortak kanı bu şekildedir. İÖ. 2000 başlarında Kafkasya'dan gelip sürekli gelişip güçlenmişler ve bu tarihlerde pek çok etkenle birlikte Asurlularca ortadan kaldırılmışlardır.

Anadolu'ya ilk geldiklerinde Kültepe-Kaniş'e yerleştiler. O zamanlar bu bölge Asur ticaret kolonilerinin bulunduğu ticaret bakımından etkin bir yerdi. Hititler de bu etkin hareketlilikten yararlanıp yerel beyliklerin gözetiminde ve onlarla anlaşmalı olarak ticaretle uğraştılar. Sonra da belli

bir toprağa egemen olacak kadar güçlenip kendi beyliklerini kurdular: Beylikler arası toprak kavgaları sonucu I. Hattuşili Hattuşa'yı ele geçirip orayı başkent yaptı (İÖ 1650). Anadolu'nun kuzeyine düşen Hattuşa aslında fazla verimli olmayan nispeten kıraç bir bölgedir. Fakat kayalık bir bölge olması askeri savunma bakımından doğal olanaklar sunuyordu. Hititlerin devam eden tarihine de baktığımızda Hititler Anadolu'da var olmanın temelini askeri güce dayandığını biliyorlardı. İlk kuruluş anlayışlarının da askeri savunmaya dayalı olduğundan da bunu fark ettiklerini görüyoruz. Politik askeri yönelimleri daha bu aşamada belirlenmişti.

Hattuşili, bölgenin ticaret ve askeri hareketliliğinden gayet akıllıca yararlanıp genişletmeye başlamış ve genişlediği oranda politik birliği sağlama çabası gütmüştür. Ülkesini kurarken Asur ticaret kolonilerini yıkıp bölgeyi ele geçirdiğinden en büyük hasmı Asur devletiydi. Bu yüzden Asur ile bağı kopunca oradan gelen kalay (en çok ihtiyaç duyulan tunç yapımı kalay ve bakırın karışımıyla elde edilir ve tunç yapımında % 5'ten daha fazla bir oranda kalay kullanılır) yakıcı yokluğunu hissettirdi. Asur güçlü bir devletti ve Hattuşili'nin Asur üzerine askeri sefer yapması akıllıca olmazdı. Bu yüzden Hattuşili (ve onu takip eden diğer Hitit kralları) Fırat vadisi boyunca Akdeniz kıyılarına uzanan bölgeyi denetim altına alma politikası güttüler. Hattuşili ilk olarak Kilikya kapıları (Gülek Boğazı) ile başkent arasındaki kentleri denetim altına aldı. Belli merkezlerde bugünkü Mersin'deki kale gibi kaleler yapıp ticaret yollarına saldırı için avantaj yakalayacaktı.

İlk başta askeri gücü fazla olan Halep'i hedef aldığı görülse de güneybatıya yönelik Halep'in Anadolu'daki en güçlü müttefiki olan Arzava ülkesine saldırdı. Yine saldırılara maruz kalan Vilusa ise Avrupa'ya giden ticaret yolu üzerinde bulunmaktadır. Bu yolun ele geçirilmesi pek çok ihtiyaç duyulan yaygın ticaret malları arasında bulunan

ve Balkanlar'dan da elde edilen zengin kalay kaynaklarına da uzandığı düşünülünce bu askeri seferlerin önemi daha anlaşılır olur.

Hattuşili'nin bu yöneliminden fazlasını Murşili yaptı. Halep'in müttefiklerini yanına çektikten sonra Halep'i almakla yetinmeyip Babil'i de ele geçirip bölgedeki tüm ticaret yollarına hakim oldu.

Murşili eniştesi tarafından öldürüldükten sonra artan Hurri baskısı, Anzava'nın yeniden bağımsızlık ilan etmesi kuzeydeki dağlı halkları kutsal kent Nerik'i ele geçirmesi ve daha pek çok kargaşayla yüz yüze kalan Hitit ülkesi 1500'lerde sadece İç Anadolu'ya sıkışıp kaldı. Mısır, Hurri, Suriye, Asur gibi doğudan gelen baskılar batıda her an ayaklanan "Deniz Kavimleri"nin baskısıyla nihayet 250 yıldır hiçbir devlet tarafından yıkılmayan Hitit devleti ticaret yollarını kaybetmesi, ayaklanmalar, kıtlıklar vs. nedenlerden dolayı iyiden iyiye zayıfladı ve kuzeybatıdan gelen göç dalgasıyla tarihteki etkinliğini hepten yitirdi.

Hititlerin Anadolu'daki varlıklarının kaba anlatımı bu şekildedir. İmparatorluk dağıldıktan sonra prenslik biçiminde Suriye'de varlığını devam ettirse de Hititler bir daha ayağa kalkmadı ve Hattuşa ıssızlığa mahkum oldu. Fakat bu anlatımın ötesinde sosyal yapıya dair de birkaç şey söylemek gerekiyor.

Eski Krallık döneminde Anadolu'daki siyasi yapı beylikler biçimindeydi ve Hattuşa'nın kurulup yükselişiyle bu yapıda özel bir değişim olmadı. Yönetim aristokrasiyi oluşturan aile veya klandaydı. Elbette bunların en önemlisi "Büyük Aile" diye adlandırılan kral ve sarayın en yüksek mevkilerinde yer alan görevlilerdi. Bu yöneticiler aynı zamanda savaş konusunda da beceri sahibiydiler. Soyular Meclisi de denilen "poncu"yu bunların bileşimi oluştururdu. Bu meclis aynı zamanda bir **yargı organı** işlevini de görürdü. Meclis üyeleri de kendi mevkiindekiler tarafından yargılanabilmekteydi. Hatta kral bile... I. Hattuşili, vâliht seçtirmek için bu meclisi

toplamaştı. (Bkz: *age*, Sf: 84)

Kralın ölümü halinde kraliçe (Tavananna) kralın yetkilerini devralabiliyordu.

Devletin en tepesinde bulunan kral, askeri önder ve yüksek yargıçtı. Ayrıca kral Fırtına Tanrısı'nın yeryüzündeki temsilcisi konumundaydı. Öldüklerindeyse tanrı katına yükselceklerine inanılırdı.

Aristokrasinin üyeleri krala sadakat yeminiyle bağlıydılar ve tahmin edileceği üzere bu bağlılıkları karşılığında kendilerine toprak bağışlanırdı. İlk başlarda fet-hedilen topraklar krala aitti. Fakat sınırlar genişledikçe topraklar soylu ailelerin üyeleri olan komutanlara dağıtmaya başlandı. Bunlardan istenen ise yerel Yaşlılar Meclisi'yle birlikte yargıyı oluşturup, gayet ciddiye alınan bayram törenlerini düzenleme ve bölgenin istikrarını sağlamaktı.

İlk başlarda özellikle köylülükte topraklar ortaktı. Fakat zanaatçı olarak topluma hizmetlerinden dolayı bir kısım toprak kiralanabilmekteydi. Köylerde önemli sayılan kişilerden -bunlar ailelerin kıdemli üyeleri- oluşan bir yönetici heyeti vardı. Ataerkil toplumsal yapıya sahip olduğundan baba, otoriteydi. Bu yüzden kızını istediği adama eş olarak verebilirdi ama kadın mülk olarak görülme-yeip bazı kişisel haklara sahipti. Örneğin, bir özgür kadın, köleyle evlenmesi halinde özgür olma statüsünü devam ettirebiliyordu. Bunun yanında kadının kocasından boşanma hakkı da vardı.

"*Krallığın sosyal yapısı, soylular, hür insanlar ve kölelerden oluşur. Hür insanlar borçlarını ödeyemediklerinde rehin tutuldukları, tüccarların para karşılığı genç kızları satın aldığı ya da borç karşılığı verildiği de olmaktadır. Bunlar belgelenmiştir.*" (Arkeo. Atlas, Sayı: 3) Eski Krallık döneminde "Yasa Kitabı"na göre kölelerin bazı hakları vardı ve köleler genelde zenginlerin hizmetini görürdü. İmparatorluk Dönemi'nde ise bu durum değişip kölelerin bütün hakları silinmiştir. Köleler her bakımdan sahibinin malı olmuş, yaşaması ya da ölmesi sahibinin tasarrufuna kalmıştı. Ayrıca fet-

hedilen yerlerden getirilip Hitit köylerine yerleştirilen yabancılar ise bireylerin değil devletin malı sayılmaktaydı. (Bkz. *Hititler ve Hitit Çağında Anadolu*, J.G Macqueen, Arkadaş Yay, Sf: 83) İmparatorluk döneminde toplumsal alanın her yanında bir değişimin olduğu açıkça görülür. Kral mutlak güç olmuş, poncu dağıtılmıştı. Bu değişikliğin nedenleri arasında olasılık olarak artan savaş masraflarını karşılamak veya "artan Hurri etkisiyle Mezopotamya krallık anlayışının Anadolu'ya yayılmasına bağlı olabileceği gibi Mısır'la daha yakın bağlantılar"ın (*Age*, Sf: 85) etkisi olabilir. Fakat üretim ilişkilerindeki değişim her an dikkate alınmalıdır.

İmparatorluk Dönemi öncesi görsel sanat yapıları oldukça azdır. Fakat imparatorluk dönemine ait hayli fazla taş kabartma bulunmuştur. Bu kabartmalar döneminin Hurri etkisini yansıtır. Bu örneklerde sağlam ama incelikten yoksun bir üslup görülür. Geç Hitit sanatı ise Hitit, Suriye ve Asur öğelerinin karışımına dayanan üslup içerir ki bu belirgin bir farklılıktır. Ayrıca yer yer Fenike ve Mısır izlerine de rastlanır. Siyasi egemenliğinin oldukça geniş bir alanda sürmesi, ticari ilişkilerinin ise sınırlardan daha geniş bir alanda faaliyet göstermesi gibi faktörler düşünüldüğünde bunun nedenleri anlaşılır olmaktadır.

Gövdesinin şişkin yerinde bir 'kaburga' bulunan gaga ağızlı toprak kaylar tipik Hitit çömlekçilik ürünüdür. Ayrıca yüksek dairesel surlarla çevrili Hitit kentlerinde görkemli saray yapıları da özgünlükler içerir. Hitit başkenti Hattuşa'daki ilginç diyebileceğimiz sur ve tapınak kalıntıları dönemin mimarisini ele verir. Kentin dışındaki Açık Hava Tapınağı, Yazılı Kaya'daki kaya kabartmaları Hitit heykelcilğinde önemli yer tutar.

Bütün bunların dışında Gavurkale ve Fraktin Anıtları'ndaki kabartmalar İvriz Kaya Kabartması, Zincirli Höyük ve Karkamış Kalıntıları Hititlerin Anadolu'daki varlıklarına dair önemli sanatsal veriler sunar.

MİMARİ

Hitit mimarisinin öne çıkan örneklerini tapınaklar, saraylar ve şehri çevreleyen surlar oluşturur. Evler ise pek özellikli olmayıp genellikle kerpiçten olduğu için günümüze ulaşan örnekleri yok gibidir. Yine de Anadolu'da Hitit başkenti Hattuşa, Alacahöyük, Maşathöyük, Zincirli, Karatepe ve Karkamış'ta yapılan kazılar dönem yaşamına dair her bakımdan ipuçları verir.

Kuruluş dönemlerinde (MÖ. 2000 yılı başları) şehir kurulurken görüş alanı geniş bir ovada yüksek bir yer (kayalık ya da tepe) (platform) üzerine kurulur. Bu hem tarım açısından hem de güvenlik açısından önemli görülmüştür. Bütün yapılarda olduğu gibi şehrin güvenliğini sağlayan surların temellerinde de taş kullanılmıştır; üzeri ise kerpiçtendir. Surların güvenliğini artırmak için kulelerle destek verilmiştir. Surlar anıtsal niteliktedir. Özellikle şehre girişe imkan veren kapılara, hem saldırılarda en hassas yer olması hem de şehrin güç ve görkemini göstermesi açısından ayrıca önem gösterilirdi. Kapılar her iki yandan kulelerle desteklenir, iki kapı geçidi bulunan bir ortak mekanla güvenlik artırılmış olurdu. Hattuşa bu özelliktedir. Yine Hattuşa'da anıtsal özellik taşıyan Aslanlı Kapı, Sfenks Kapısı, Kral Kapı dönemin taş işçiliğindeki mahareti ortaya koyar biçimde kabartma ve yontularla süslüdür.

Surların altında "potern" diye adlandırılan geçit-tüneller bulunmuştur ki, bunların ne maksatla yapıldığı tam olarak bilinemese de savunma amaçlı olduğu düşünülmektedir.

Saray ise şehre hâkim bir tepeye kurulurdu. Buranın güvenliği de yine ayrı bir surla sağlanırdı ve yine bu surlar kulelerle desteklenmişti. Saray tek bir yapıdan oluşmayıp ana avlunun etrafına asimetrik olarak sıralanmış odalardan oluşmaktaydı. Kazılarda bulunan merdivenlerden hareketle saray kompleksinin genellikle iki ya da belki üç katlı olarak inşa edilmiş olduğu düşünülmektedir. Direkli galerilerle çevre-

lenmiş avlu etrafındaki irili ufaklı odaların her birinin işlevi farklıdır: Devlet arşivi, kabul salonu gibi resmi özellikler taşır. Ayrıca yaşamsal ihtiyaçlar için kullanılan odalar da çokçadır. Kompleks kral ailesinin yanı sıra saray memurları ve kralın özel askerleri (Hattuşa'da "Altın Mızraklılar" olarak adlandırılan nöbetçi askerleri gibi) barındırırdı.

Belirttiğimiz üzere yapıların temellerinde (belki su basmanı diyebileceğimiz kısmında) taş kullanılmıştır. Bunun üzerine kerpiç tuğla örülerek yapı inşa edilmiştir. Kerpiç duvarların içine hatıllar (ahşap direk) yerleştirilerek bir çeşit güçlendirme sağlanmıştır. Yapılan çatısız ve tavanları düzdür. Genellikle iki katlı inşa edilen yapılar dönem mimarisine özgü avlu etrafına dizilmiş 8-9 odalı olarak yapılmışlardır. Yine bir özellik olarak odalardan birinde ocak bulunurdu. Evlerin şehir içindeki dizilişleri bir planlama dahilinde değil gelişigüzel olarak bulunur.

Hitit mimarisinde tapınaklara değinmeden önce "Geç Hitit Dönemi"ne dair de bir şeyler söylemek lazım. "Kral II. Şuppiliuma (MÖ 1210-1200) döneminde Ege adaları üzerinden gelen 'Deniz Kavimleri' diye adlandırılanlar tarafından Hitit İmparatorluğu son bulur. Hitit halkları devletlerinin yıkılmasından sonra güneye doğru çekilirler ve Güneydoğu Anadolu ve Kuzey Suriye'de kurdukları küçük devletçiklerle yaşamlarını sürdürürler. Bu dönem tarihte 'Geç Hitit Dönemi' olarak adlandırılmaktadır." (Anadolu Uygurlukları ve Antik Şehirler, Selçuk Gür, Alfa Yay.)

İmparatorluk ortadan kalktıktan 500 yıl sonra uygarlıklarının güçlü mirasını sürdürdüler.

Bunlardan Sam'al Krallığı kalıntıları (Gaziantep'te bulunmuştur) arasında Geç Hitit Dönemi mimarisine dair önemli bulgular çıktı ortaya. Aşağı şehir olarak adlandırılan bölüm dairesel bir alana yayılmış ve iç içe geçen çifte surlarla çevrilidir. Şehre giriş üç kapıyla mümkündü. Şehrin

ortasında ise yine surlarla çevrelenmiş iç kale bulunurdu. Bu kalede avluların etrafına yerleştirilmiş bir dizi anıtsal yapı bulunur. Bu yapı türü Anadolu'da özgündür ve diğer Mezopotamya uygarlıklarından bu özelliğiyle ayrılır.

Ortak bir özellik olarak ise İÖ 2000'lerden tanıdığımız birkaç basamak ile çıkılan ve sütunlar arasından geçilen girişe sahip, ana mekanın ise hemen bu girişin arkasında çapraz olarak kurulduğu bir yapıdır. Benzeri yapılar Asur saraylarında da bulunur. Asur kaynaklarında bu tür yapılara "Hilani" denir. Hititlerde bu yapıların adlandırmasına dair bir ad belirtilmediği için benzeri yapıların hepsine "Hilani Tipi" denir. Bu yapılardan saray olarak bahsedilse de tapınak olarak kullanıldıkları düşünülür. Fakat tapınaklara özgü kült heykeller bulunmaz bu yapılarda.

Bazı hilanilerin girişlerinde, kapının ve bazı iç kalenin dış kapısında kabartmalı taş levhalar vardır. Bunların dışında çift aslanlı kaide üstünde bulunan bir devasa kral heykeli bazı hilanilerin sütunlarını taşıyan kaideler ile tek başına duran steller (dikili taş) mevcuttur. Ayrıca her kapı girişinde kapı aslanları ve sfenks bulunur. Bunlar, doğu halklarına özgü bir inanış olarak şehrin bekçiliğini yaparlardı. Kabartmalarda da bir Asur etkisi görülür. Yüz, kıyafet ve nesne detaylarının kusursuz işlenmesiyle verilmiş biçimi bir üslup birlikteliğini yansıtır.

Geç Hitit'e ait bir başka örnek de Çukurova'da (Kartaltepe-Aslantaş) bulunmaktadır. İÖ. 8-7. yy'a tarihlenen 195x375 bir alanı kaplayan Geç Hitit kalesi özelliklidir. Masif burçlar ile desteklenen yine bir çifte sur sistemlidir. İçeriye giriş iki anıtsal kapıyla gerçekleşir. Girişlerde, daha önceki kalelere özgü çifte odalar bulunur. Kapı yapısının iç duvarları bazalttan yapılmış kaideler üzerine yerleştirilmiş dik duran taş levhalar (orthostat) ile kaplıdır. Levhaların büyük kısmı kabartmalar ve kapı

heykelleriyle kaplıdır.

Kalenin içindeki en büyük yapı kaleyi yaptıran hükümdarın kullanımı için hazırlanan iç avlulu anıtsal yapıdır. Binanın yanında üç odadan oluşan bir yapı daha vardır. Ayrıca depo işlevi gören başka yapılar da bulunur.

Geç Hitit Dönemi'ne dair yazacaklarımızı özetle böyledir. Şimdi imparatorluk dönemine geçip tapınakların yapımına değinelim.

Hitit devleti, çok geniş bir coğrafyada hüküm sürmesi ve egemenlik altına aldığı farklı topluluklar nedeniyle de çok çeşitli din ve tanrıyı bünyesinde taşıdı. Oraya, yazılı kaynaklardan "bin tanrılı ülke" dendiğini öğreniyoruz. Bunun açıklaması şöyledir: Hititliler savaşta mağlup ettikleri komşularının tanrılarını kızdırmaktansa o tanrıyı kendi tanrılarıyla bir tutuyorlardı. "Alaca-höyük'te Alisharhöyük'te ve Tunç Çağı'nın diğer yerleşmelerinde görülen tanrılar ile Hitit tanrıları en azından heykelcik olarak benzerlik göstermektedir. Ayrıca Suriye şehirlerindeki yerel panteonlar Hitit panteonuna taşınmıştır. Hitit dini böylece tüm Anadolu, Suriye ve Mezopotamya'nın tanrı ve tanrıçalarını dağıtdıkları geniş coğrafyadaki kökenlerine bakmaksızın bünyesinde toplamış politeist bir dindir. Bu nedenledir ki bazı tanrılarının isimleri Hattice, bazılarının Hurrice, bazılarının ise Luwice veya Sümerce'dir." (Selçuk Gür, Anadolu Uygarlıkları ve Antik Şehirler, Alfa Yay, Sf: 20)

Hititlerde her şehrin kendi tanrısı vardı. Tabii böylece her şehrin bir tapınağı vardı. Tapınakların mimari yapıları handiyse saraylarıinkiyle aynıdır. Girişten sonra taş zeminli avlu etrafına sıralanan direkli galeri ve bunun da ardında kült odaları. Bu tapınaklardan en öne çıkanları Hattuşa'da ortaya çıkarılmıştır; toplam tapınak sayısı 31'dir. Hattuşa'da neden bu kadar çok tapınak olduğunun açıklaması, buranın sadece başkent olmakla değil bununla birlikte dinin de merkezi olmasında yatar.

Tapınaklar arazinin yapısına göre dizilip herhangi bir yön birliği gözetilmemiştir. Bütün tapınaklar ortak bir plan prensibine göre inşa edilmiştir. Yine de bazı tapınaklara daha bir özen gösterildiği belli olmaktadır. Bunlar anıtsal özellikler taşımaktadır. Taş temellerinin üzerinde bir nevi su basmanında ortostatlar yerleştirilmiştir.

Hattuşa'daki Büyük Tapınak, art arda sıralanan kapılar ve yan girişlere imkan sağlayan üç ayrı kapısı daha bulunması ayrıca tapınağı çevreleyen dinsel amaçlı olmayan ama tapınak kompleksine dahil olan mekanlarıyla diğerlerinden farklılaşır.

Büyük Tapınak kompleksinin asıl ana yapısı yani kutsal sayılan mekanı çevreleyen ekonomik faaliyetlere ayrılmış 80'den fazla dar ve uzun odalar halinde atölye, depo, işlik vb. vardır. Kazılarda bulunan erzak küpleri maden ve başkaca verilerden, buralarda farklı meslek gruplarının faaliyet gösterdiği anlaşılır. Böylece de ayrıca ekonomik merkez olduğu da düşünülmelidir.

Hititlerde mimari plan oldukça basit görülebilir. Ancak onlar yapı tekniklerinde yeni ve özgün çözümler üretmişlerdir. Örneğin toprakaltı tünelleri ve bindirme tekniği ile yapılan yan duvarları tek kilit taşı ile tutturulan bir uygulamayı bulmuşlardır. Ayrıca yapılarda Ege ve Ön Asya uygulamalarının aksine günışığı sağlayan pencereler yerleştirilmiştir.

Tapınaklar konusunda Eski Hitit Dönemine ışık tutan bir başka merkez de Ankara Çankırı yolu üzerindeki İnandıktepe'dir. Sırt sırta konumlandırılmış odalardan oluşan kompleks yapıda malzeme olarak; duvarlarda yontulmuş kalker taşı çatıda ise ahşap kullanılmıştır. Odalar badanalıdır. Odaların tabanları genellikle sıkıştırılmış topraktır ancak az sayıdaki odanın zemini taş döşelidir. Yangın dolayısıyla terk edildiği anlaşılan tapınak deposunda erzak küpleri ayrıca bir başka odada kerpiçle çevrili bir küpün içinde Akadça tabletler de bulunmuştur. Odalardan bi-

rinde bulunan boya bezemeli vazo, parlak astarlı gaga ağızlı testi ve kırmızı renkte bir sunağın bulunduğu kutsal bir oda olduğuna işaret eder.

Hititlerde tapınaklar çok odalıdır. (Kuşaklı-Sarissa'da Fırtına Tanrısı'na adanan tapınak 110 odalıdır.) Bu odalardan biri sadece krala özel işlevi yüzünden halka kapalıdır.

"*Dinsel törenlerin nasıl yapılacağı, kimlerin törenlere katılacağı, törenlerin finansmanı, törene katılanların neler yapacağı, kurbanın nasıl kesileceği, tören yemeğinde neler verileceği kurallarıyla yazıya dökülmüştür. Yazılı metinlerden edinilen bilgilere göre kutlamalar bereketli bir yıl için, bol yağış almak, av hayvanlarının üretimlerini artırmak için düzenlenir. Bu törenlere katılanlar tanrılar ile bağlantı kurmuş sayılırlar, bu törenlere katılan kral hem töreni kutlayan hem de töreni yöneten başrahip olup kendisine 'Tabarna' veya 'Labarna' denir. Törene katılan eşi kraliçeye de 'Tavananna' ünvanı verilirdi. Dinsel törene katılanlar ise rahip ve rahibeler, kültlerin erkek ve kadın bekçileri, demirciler, çobanlar ve avcılarının temsilcileri şarkıcılar, müzisyenler, dansçılar ve sakilerdir."* (Selçuk Gür, *Anadolu Uygarlıkları*, Alfa Yay, Sf: 20) Halka açık olmayan tapınağın odasında tanrıyı simgeleyen bir heykel bulunurdu. Buraya rahipler, kral ve kraliçenin dışında kimse giremezdi. Tanrıyı simgeleyen bu heykelin önünde o tanrıya adanan kurbanlar sunulurdu.

Tapınak yapıları olarak kapalı mekanların dışında açık hava tapınakları da yapılmıştır. Bu mekanlar çoğunlukla yeni yıl kutlamaları için kullanılırdı. Buralarda en önemli tanrı ve tanrıçalar alay halinde kabbartma olarak işlenirdi.

Tapınaklar sadece tanrının evi değil aynı zamanda kendi toprak ve işlikleri olan ve bunları kendi personeliyle işleten kurumlardı. Tıpkı Hattuşa'da olduğu gibi. Büyük Tapınak ve çevresindeki depo odalarından

oluşan büyük komplekse girişten geçtikten sonra 8 metre genişliğinde büyük taşlarla döşeli bir yol üstünden ana tapınağa ulaşıyordu. Depolarında hacimleri 2 bin litreyi bulan çok büyük "taşınamaz" küplerden yüzlercesi bulundu. Daha önce de söylediğimiz gibi tapınaklar aynı zamanda ekonomik merkezlerdi. Bu halleriyle de eski uygarlıkların tamamında olduğu gibi ülkenin geleceklelerini de şekillendiren güç merkezleridir.

Hititler, tapınak, saray ve diğer yerleşim alanlarının haricinde su ihtiyaçlarını karşılamak için büyük kapasiteli göletler ve barajlar da yapmışlardır. Ayrıca şehir halkından çok daha fazlasını besleyebilecek miktarda tahılı onlarca yıl saklayabilecek yer altı ambarları da inşa etmişlerdir.

HEYKELCİLİK

Hititlerde heykel, şehri koruma işlevi gören ve sur kapılarına yerleştirilen sfenks, aslan ve kral heykelleri; sur duvarlarına ve açık hava tapınaklarına işlenen kabartmalarla ve az olarak da fildişi ve bronzdan üretilmiş heykellerle gelişmiştir.

Heykel ve kabartmalarda tanrı ve kral, tanrıça ve kraliçe tasvirleri önemli yere sahiptir. Heykel ve kabartmalarda erkek ve kadın figürlerinin duruşları ortak özellikler gösterir. Kabartmalardaki figürlerin yüz ve bacakları yandan, gözler, göğüs ve vücudun üst kısmı cepheden gösterilmiştir.

Kabartmalarda tanrı ve kral figürlerinde bir kol öne doğru öteki kol göğüs hizasında yere paraleldir. Tanrıça ve kraliçelerde ise bir kol tam olarak diğer kol ise biraz öne uzatılmış ve yukarıya kıvrılmış olarak tasvir edilmiştir. Bütün figürlerde eller sürekli olarak yumruk şeklinde kapalıdır: Krallar, tanrılara tapınma sırasında iki elini yumruk şeklinde birleştirerek yüzleri hizasında tutarlar.

Hitit üslubunun kuralları insan şeklinde düşündükleri tanrı ve tanrıçalarının giysileri ve fizyonomilerinde belirgindir.

Tanrıçalar ve kraliçe disk başlık, uzun

etek, uzun kollu giysiler, ucu yukarı doğru sivrilen ayakkabılar giyiyorlardı. Ender olarak tanrıçalarda tepesi mazgallı, silindirik başlıklar da görülür.

Güneş tanrısı ve kralların takke başlıkları vardır. Erkek figürlerinde kıyafetler içe giyilen ve diz kapaklarını örtmeyen kısa etek, bazı hallerde şal ya da manto ifade edilen üstlük ve sivri uçlu ayakkabılar görülür.

Güneş tanrısı tarafından da taşınan ucu kıvrık baston, kral betimlemelerinde vazgeçilmezdi. Birçok erkek figürü omuzda yay, bir elde mızrak, bele sokulmuş, kabzası yarım ay biçiminde hançerle silahlanmış olarak betimlenmiştir. Her iki cinste de saçlar enseden sırtta doğru genellikle tek örgü halinde iner. Bu figürlerde dolgun bir yüz, irice burun, etli çene hatları fizyonomik özellikleri oluşturur. Bazı figürlerde hafifçe gülümseyen yüz ifadesi ise çok başarılı bir biçimde yansıtılmıştır.

Sanat eserlerinin büyük çoğunluğu dinsel amaçla yapılmışlardır. Figürler tek ya da dinsel kutsamayı anlatan kalabalık sahnelerde betimlenmiştir.

İmparatorluk dönemi heykelciliğinin temel özellikleri böyleyken Geç Hitit Dönemi heykelciliğinde farklılaşmalar görülür. Bazalt levhalar üzerine yontulmuş kabartmalar mimari bağların içinde bulunur. Üslup bakımından yerel özellikler taşıyan tasvirler bölgede çalışan farklı ustaların maharetlerini yansıtır. Genel olarak iki ana üslup barındıran bu eserler henüz başka benzerleri görülmemeyen konuların da bulunduğu geniş bir yelpazeyi barındırırlar. Yine de tasvirlerin büyük kısmını dini konu oluşturur. Ayrıca bazı tarihsel olaylardan da söz edilir.

Bu sanatta öne çıkan eserler, anıtsal yapılarda daha çok rastladığımız kabartmalar ve devasa boydaki insan görünümlü heykellerdir. "İÖ. 1. bin yılda sanat, modern sanatçı ile bağdaştırdığımız yaratıcılık ve ifade özgürlüğü gibi kavramlardan uzak, zanaatkarların ve ustaların elinde

yavaş yavaş şekillenen, aynı zamanda yapıtları ısmarlayan kişi ve kurumların beklentileri doğrultusunda gelişen bir olgudur. Sanat ile zanaatın henüz ayrılmadığı bu dönemde günümüzdeki anlayıştan uzak sanatçı kendi kimliğini ele vermez. Bu durum İÖ 2. bin yıl ile karşılaştırıldığında belki de en büyük değişiklik eskiden ağırlıklı olarak merkezi kurumların denetimindeki sanat ve zanaatın artık hem yerel güçler ve kişiler tarafından benimsenmesi hem de kurumların dışında kişisel amaçlar için de kullanılmasıdır." (Prof. Dr. Aslı Özyar, Arkeo. Atlas, Sayı: 4)

Böylece ilk defa halktan insanlar, kralar ve kraliçeler veya rahipler gibi tasvir edilmektedirler. Aile mezarlarında mezar stellerine rastlıyoruz. Bunlar kadın, erkek ve çocuklarıyla birlikte tasvir edilmişlerdir. Genellikle tasvirlerde kişiler, ölü ziyafeti için yiyeceklerin konulduğu masanın başında çoğu kez bir sandalyede oturarak profilden tasvir edilmişlerdir. Önden görünüşleri nadirse de örnekleri vardır. Ellerinde içki dolu kase ile dini inançları ve bağlı oldukları tanrıyı tanımlamak için seçtikleri ayna, üzüm, iğ, yazı levhası gibi simgeler bulunur.

Ağırlıklı olarak şehrin giriş kapılarına yerleştirilen aslan ve sfenksler ile başlayıp daha sonra gerek kral ve kraliçeyi gösteren dini törenler olsun, gerek bütün tanrıların tanıtıldığı resmi geçitler olsun, tümü dini içerikli olmak suretiyle giderek artar.

Hitit İmparatorluğunun yıkılmasından sonra da bu yapı kabartmaları çeşitlenip gelişerek yaygınlaştı. Çünkü görsel üretim ve bunun etkin alanlarda kullanımı merkezi yapının kontrolündeydi, tekelindeydi. Ama merkezi yapı dağılınca yeni yeni yerel güç odakları ortaya çıktı ve görsel malzemeler bu yeni iktidarların söylemini yansıtmaya başladı.

İÖ 1. bin yıldan önce kabartmalarla beraber Luvicede hiyeroglif yazıları kısa tanıtlar şeklinde görüyoruz. Fakat 1. bin

yıldan sonra tasvirlerle yazı sıkça yan yana kullanılarak etkisi artırılmaya çalışıldı. Hatta ikisi birbirini tamamlayan öğeler oldular. Mimaride özellikle de kale surlarının duvarlarına yapılan heykel ve kabartmalara sık rastlanır. Anıtsal kapılar ise ayrı bir özenlilik gösterir. Melid Kalesi'nin (Malatya-Aslanteppe) kapıları buna güzel örnektir. Kapı aslanları dolayısıyla aslanlı kapı olarak bilinen girişteki bu kabartmada elindeki testiden önündeki çanağa bir sıvı (muhtemelen şarap) dökerek güneş tanrısına libosyon sunuyor. Sağ elinde gaga ağızlı testi tutan kral diğer elini havaya kaldırarak tanrıyı selamlıyor. Tanrının ve yöneticinin (yönetici kraldır) aynı boyda yapıldıkları dikkat çeker. Bazı tasvirlerde tanrıya kurban edilecek koç, keçi veya boğa ve onu tutan kişi de yer alır. Ama onlar tanrı veya tanrıça ve kral veya kraliçeden ebatça daha küçük yapırlar.

İÖ 2. bin yıldan itibaren genellikle kabartmalarda ruhani konular, kral ve kraliçenin katıldığı kutsal törenler ve çeşitli mitolojik öyküler konu edilirken İÖ 1. bin yıldan sonra bunların yanı sıra dünyevi işler de konu edildi. Savaş sahneleri bunlardan en yaygınıdır. Ayrıca kral ve yüksek bürokratları bir arada gösteren sahneler de işlenmiştir.

Geç Hitit sanatında üslup değişikliklerini açıklamak her zaman tartışmaya açık bir konudur. Çünkü bu değişim, örneğin Yunan sanattan tanıdığımız, giderek tabiatı daha iyi ve ustalıkla taklit etmeye yönelik (mimesis) bir çizgide yorumlanabilecek bir gelişim göstermez. Dolayısıyla giderek gelişen grupların tasnifi zordur. Geç Hitit sanatında üsluk ilk önce üretim merkezleri, atölyeler ve ustalar arası bir farklılığı sergiler. Tabii farklı geleneklere dayanan yöresel farklılıklar da mevcuttur.

Hitit heykelciliğinde hammadde olarak volkanik bazalt kullanılırdı. Bu, oldukça zor işlenen bir malzemeydi.

Mimari bağlam dışında Geç Hitit Döne-

mi'ne ait tek başına duran kabartmalı steller de mevcuttur. Tasvir edilen konular mimari içerisinde kullanılanlardan ayrılmaz. Genellikle tanrı-tanrıça ve hükümdarlardır.

Heykeller arasında dev ebatlı tanrı ve hükümdar heykelleri de vardır. Bu büyük yontular genellikle ayakta ve oturur durumdadır. Tanrılar mutlaka çifte aslan veya çifte boğadan, hatta boğaların çektiği arabadan oluşabilen bir kaidenin üzerinde yer alırlar. İÖ. 2. bin yılda tanrıların tasvirlerinde mutlaka tanrıların özel başlıkları veya boynuzları olurdu. İÖ. 1. bin yılda bu kural yavaş yavaş değişti. Ölümlüler ile tanrıların görüntüleri bir yerde klasik Yunan'da olduğu gibi birbirine yaklaştı.

İÖ. 1. bin yılın Çukurova'sından kalma mimari kabartmaları ilginçtir. Bunlarda klasik Yunan sanatından tanıdığımız konulara rastlarız. Kadınların üzerinde bürümcük bez benzeri bir kumaştan yapılmış elbiseler vardır. Yarışmadan sonra yarışmayı kazanan iki kadın tarafından sunulmayı bekleyen çelenk gibi örneklerle rastlarız.

Kayseri yakınlarında bulunan büyük heykellerin kıyafetlerinde kumaş kıvrımlarının klasik Yunan üslubundan aşına olduğumuz tarzın öncüllerini görüyoruz. Hititlere özgü olan bir ifade biçimi de doğa içindeki kayalara olduğu yerde kabartmaların işlenmesidir.

Heykeller konusunda Yesemek Heykel Atölyesi (Gaziantep) bu konuda bize önemli veriler sunar. Şu anda açık hava müzesi olan atölyede 300 kadar heykel taslağı bulunmaktadır ve bunların hiçbiri tamamlanmamıştır. Bazalt damarlarından kesilen kayalara işlenen figür ve sahnelerin betimlendiğini görüyoruz. 500 kg ile 15 ton arasında değişen bloklardır bunlar.

Tasniflerde en kalabalık grubu aslan tasvirleri oluşturur. Bunlar boyları iki metreye yakın ve onu aşan boyuttadır. Uzunlukları iki-üç metreye yakındır. Genişlikleri ise 0.82-0.66 metredir. Bunlar koruma inancına uygun olarak kentin girişine konmak üzere yapılacaklardı. 100'e yakın aslan

ayakta veya çökmüş vaziyettedir. İkinci büyük grubu ise sfenksler oluşturur. Önasya toplumlarının inancına göre kadın başlı aslan gövdeli yaratığın kent kapılarının girişinde koruyucu özelliği vardı.

Ayrıca alçak kabartma levhalarında kollarını göğüs önünde kavuşturan fes benzeri bir şapka taşıyan eteklikli figürler de görülür.

Başkaca düz levhalar, insan figürleri, tek atın çektiği araba üzerinde savaşçı gibi figürler de vardır.

Burası İÖ. 950/850 arasında kullanılmıştır. Zengin bir bölge olduğu için bölge kentlerin kapılarını ve yapılarının duvarlarını süslemek için uygun yerlere bu tür atölyeler kurulurdu.

RESİM

Hitit resmi üzerine bize bilgi veren en önemli kaynaklar yine çömlekler olmaktadır. Bu yüzden Hitit çömlekçiliğine, çömlekler üzerine işlenen resimlere bakmak gerek.

Hititlerden önce de Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda çömlekçilik görülür. Bu çok renkli yüksek sanat geleneği Hitit çömlekçiliğini de etkiler. Hititler geleneğe bağlı kalmakla birlikte merkezi yönetimin tercihleri ve dönem koşullarına uygun örnekler yaratabilmişlerdir. Çömlekler genellikle çarkta yapılırdı. Kaplar parlak deve tüyü ile kırmızının tonlarındadır ve çoğunluğu oluşturulan tek renkli çanak-çömleğin yanı sıra geometrik ve çizgisel motiflerin uygulandığı boya bezekli örneklerle de rastlanır.

Dikkat çekici olanları kırmızı ağıllı ürünlerdir. Genelde üzerleri ince astarla kaplıdır. Bunlarla birlikte beyaz astarlı ve astarsız olanlarına da rastlanır. Hititlerde toprak kaplar genellikle az boyalıdır, tek renklidir.

Önde gelen kap çeşitleri, geniş tabaklar, küresel çanaklar fincan ve maşrapalar, çaydanlıklar, gaga ağızlı testiler, matara- lar, çömlekler ve kantharoslar sayılabilir (Resim 17).

Bazı çömleklerde kabartma örnekleri görülür. Bu frizler daha önceden kalıplar yardımıyla elde edildikten sonra kap yaş iken kabın yüzeyinde ayrılan yatay alanlara konuya uygun olarak yerleştirilmekteydi. Daha sonra da renklendirme ve ayrıntıların işlenmesi yapıyordu.

Kaplardaki frizlerde konuyu dinsel öğeler belirliyordu. Örneğin tanrıçanın evlenmesini konu alan "kutsal evlenme" zengin bir anlatımla sergilenir. Bu "kutsal evlenme" törenlerinin tüm aşamaları öyküsel bir anlatımla ele alınır.

Bunlar kırmızı üzerine krem rengi ve siyah boyalarla ölçülü bir düzen içinde boyanırdı. Daha sonraki dönemlerde genellikle devetüyü ve kahverengi tonlarında ya da portakal rengiyle sınırlanır. Bu dönemde seri üretime geçişle birlikte kalitede düşme ve önemin azaldığı görülür. Çömleklerde boya bezeme kırmızı, kahve tonlarda geometrik kafes motifi şeklinde oluşturulurdu. Çömlekler günlük kullanımın dışında, dini törenlerde kullanılan özellikli olanlar da vardır. Bunlar gaga ağızlı testiler ve boğa başlı vazolardır. Genellikle libasyonda (tanrılara sunulan sıvı) kullanılırdı ve tapınak depolarında özenle korunurdu.

Bunlarda kutsal evlenme törenlerine dair: yemeğin hazırlanması, lir ve saz çalanların eşliğinde sunağın iki yanına oturmuş tanrıların yemeği ve iki rahibin dansı betimlenir. İkinci friz, Fırtına Tanrısı'nın kaide üstünde duran kutsal hayvanının boğa heykelinin önünde kurban edilmesiyle başlar. Onu, arkasında lir çalan birinin eşliğinde dua eden kralın tanrıya boğa kanı sunmasıyla ilgili betimleme izler. Üçüncü friz, tanrı ve tanrıçayı temsilen kral ve kraliçenin kutsal evlenme sahnesi ile başlar. Yatakta karşı karşıya oturmaktadırlar. Ve kral kraliçenin duvağını açar. Dördüncü friz evlenme sahnesidir. Erkek başını arkaya çevirmiş, kendisine sırtını dönmüş çalpara çalan kadın müzisyene bakar. Bunu saz çalan erkek ve gösteri yapan iki akrobat, lir çalanlar izler.

Erken Hitit çömlekçiliğinde genellikle düz ve kalın dalgalı çizgilerle bezeli, dışı doğru yuvarlatılmış ağız kenarlı, yumurta gövdelidir.

Devamla, ince çizgilerle bezenmiştir. Biçim ve bezeme açısından çeşitlilik gösterirler; ince dalgalı çizgiler, düz çizgiler, dikey, birbirine koşut bandlar arasına yapılmış dalgalı çizgilerle bezelidir.

İçi taralı üçgen, eşkenar dörtgen gibi geometrik motiflere de rastlanır. Dikey bandlar arasına dalgalı çizgiler, içi yine dalgalı çizgilerle doldurulmuş zikzak motifler görülür.

Ayrıca hayvan resimleri de görülür. Su kuşları, kurt, geyik ve dağ keçileri bunlardandır. Genelde bej ve beyaz üzerine kırmızı ve siyah renklerden oluşan motifler işlenir.

Sanatçının marifeti geliştikçe figürlerde bir hareketlilik görülür. Özellikle de hayvan resimlerindeki hareketlilik ile sanatçı sanki hayvanlar arasındaki mücadeleyi canlandırır.

PERS

Bir imparatorluk düşünün ki, Ege'den Hindistan'a, Asya steplerinden Nil'e kadar çok geniş bir coğrafi alanda hüküm sürsün ve bünyesinde Sümer, Babil, Akad ve daha bir düzine yerel kültürü barındırsın ama bütün bunlara karşın hakkında pek az şey yazılsın, konuşulsun. Daha önceki sayfalarda da benzer şeyler söylemiştik ama kötü niyetli yaklaşımla, kendi tarihlerinin dışındaki bütün tarihi ve onun yaratımlarını görmezden gelen anlayış bazen insanı deli edecek kadar ayyuka çıkınca yine ve yine yazmak zorunluluk haline geliyor: Pers kültürü de bu kötü niyetli anlayışın ambargosuna en çok maruz kalanlardan biridir. Bunun nedeni "batı medeniyeti"nin dışındaki bütün medeniyetleri "gerici", "barbar" gören kapitalist kültür savunucularının görmezden gelme, hor görme alışkanlıklarıdır.

Açık ki, bu yaklaşım ideolojik bir temel taşıyor ve bu temelin gerektirdiği siyaset

pek çok akademisyen tarafından da yürütülüyor. Perslerle ilgili çalışmaların bu kadar az oluşu, olanların da bu kadar yavaş ilerliyor oluşu egemen sınıfların arkeolojiye ne derece önem verdiğini de gösteriyor. Ve arkeolojinin ne kadar etkin bir bilim olduğunu da. Buna karşın yapılan sınırlı sayıdaki arkeolojik faaliyet pek çok tarihçi tarafından hor görülüşü, sanki artık Helenizm dışındaki hiçbir verinin tarihe katkısı olmayacakmış gibi davranılmıştır. Tarihi Yunan ve Latin kökenlilerden başlatan bu zihniyet Persleri "barbar", "demokrasi kurucularının ezeli düşmanı", "Helenizm uygulama projesinin önünü kesenler" olarak saydılar. "Nuh Tufanı", "Sümer, Akad, Babil gibi uygarlıkların mirasına konup onların unutulmasına sebep olmuştur Persler" diyen de oryantalistlerdir. Tabii burada İran İslam Devrimi'nin dayandığı şeriat anlayışını da vurgulamak gerekir ki, tıpkı Taliban örgütünün Afganistan'daki Buda heykellerini "şeriata aykırı" diyerek yıkması gibi İran'daki şeriatçılar da Perslere ait pek çok tarihi eseri tahrip etmişlerdir.

Tarihi Yunan kültüründen itibaren başlatan gerici kafaların saldırgan, (bazen önyargılı) yaklaşımına rağmen kısıtlı olanaklarla, az sayıdaki araştırmacı Pers tarihine dair küçümsenmeyecek başarılarla ulaşmış bu tarihi günışığına çıkarmaya başlamıştır. Bizim bu çalışmamız açısından da Mezopotamya kültürünü bünyesine alması sebebiyle Perslere yer verilmesi bir gerekliliktir.

Pers imparatorluğu tarihin en büyük ve en zorba fatihlerinden biri olan II. Kyros tarafından (İÖ. 560-530) kuruldu. "Büyük Kyros II" bugünkü İran olan Persis'i yöneten Akamenid hanedan kralları soyundan geliyordu. Kyros ortaya çıkana kadar Persis Medlerin idaresi altındaydı. Fakat Kyros, ordusunu güçlendirip Medlere karşı ayaklandı ve Med ordularını yenip Medlerin egemenliğine son vermekle kalmayıp bu sefer Medleri kendine bağladı. Kyros'un niyeti sadece bağımsızlık kazanmak değildi

çevresindeki tehditlerden kurtulup kaynaklarından yararlanarak ticaret güzergahını kontrol eden Lydia'yı fethetti. Devamla Ege'nin Anadolu kıyılarındaki kentleri düzenli saldırı altında tutarak ele geçirdi. İÖ. 539'da Babil'i büyük savaşlar sonucunda kendine bağladı. Şimdi hem batının hem doğunun hükümdarıydı. Fakat sayısız farklı kültür, 10 milyonun üzerinde nüfus, altı milyon metrekare'den büyük bir alanı kontrol altında tutmak "Büyük Kyros'un despotluğunu aşan bir hüner gerektirirdi. Kyros bunu biliyordu ve bu yüzden de "Kralların kralı ve Pers tanrısı Ahura-Mazda olarak otoritesi tanındığı sürece yerel kültürler ve dinler rahatça gelişebileceklerdir." (Antik Akdeniz Uygarlıkları, Dost Yay, Charles Freeman, Sf: 91) Koşullar değerlendirildiğinde bu dahice bir yaklaşımdır. Hatta Babil'in egemenliği altında bulunan Yahudiler Kyros'un egemenliğini coşkuyla karşılamış ve "kurtarıcı" ilan etmişlerdi.

İlerleyen süreçte Kyros'tan sonra kralığa ardılı oğlu Kambyses geçti ve Kıbrıs ve Mısır'ı egemenlik altına aldı. Fakat, iç ayaklanmalar sonucu imparatorluk içinde huzursuzluk gitgide artınca 522'de general Rareios bir askeri darbeye tahtı ele geçirdi. Askeri ve örgütsel becerisiyle ayaklanmaları bastırıp sükuneti sağladıktan sonra geleneksel yayılma siyasetini devam ettirdi. Doğuda Afganistan, Pakistan'a batıda Trakya'ya seferler yaptı ve başarılı oldu.

Devlet sistemi şöyle özetlenebilir: Yönetim altındaki halkların bütün tanrılarına başkanlık eden Ahura-Mazda inancı hakimdi. İmparatorluk 20 idari bölgeye ayrılmıştı ve buralara imparatorlukça atanan birer yönetici idare ediyordu. Buralardaki zenginliklerin merkeze -Pasargad, Persepolis ve idari başkent olan Babil'e aktarılmasına olanak veren esnek bir yönetim.

Pers ordusu kuşkusuz çok güçlüydü. Daha önce de dediğimiz gibi imparatorluğun genişliği ve oldukça fazla ve farklı dil,

din ve kültürü, gelenekleri çok eskiye dayanan halkları görmezden gelerek sadece askeri tedbirlerle yönetmeye kalkışmak orduların güçlerinin ötesinde maharet gerektirir. Eğer politik ekonomik istikrar isteniyorsa askeri tedbirlerden fazlası gerekiyordu ki, Pers kralları da bunu yaptı, "hoşgörü" denen "kontrol stratejisi"ni uyguladı. Örneğin Büyük Kyros, bir silindik mührü üzerinde kendini şöyle tanımlar: "Ben Kyros'um, büyük kral, güçlü kral, Babil'in kralı, Sümer ve Akad'ın kralı, dünyanın dört bucağının kralı, Anşan'ın kralı..." Burada Anadolu, Mezopotamya devletlerinden bahsederek onların kralı olduğunu ilan ederken bir bakışla da o kültürleri sahiplendiğini, kültürlerin mirasını devraldığını da ilan eder. Fakat bunu "hoşgörü" siyaseti temelinde yapar. Bunun doğruluğunu şuradan anlıyoruz: Krallar, yerel halklara hitap ederken onların dilleriyle ve onların kültürlerine uygun davranışlarla yaparlardı bunu. İlginç bir örnek olarak I. Dareios'u Mısır firavunu olarak betimleyen heykel gösterilebilir. Susa'daki firavun heykeli, Pers kralının aynı zamanda o bölgenin de kralı olduğunu anlatmanın en etkili yolu olmaktadır.

Medler 7. yüzyılda Asur krallığını ortadan kaldırdınca Asur sanatı da Pers sanatıyla kaynaştı. Zaten farklı kültürleri bünyesinde tutma becerisini gösteren Pers kültürü bu koşula elverişliydi. Pek çok bakımdan, Pers sanatına bakarken bunun bir Mezopotamya sanatı olduğu düşünülmelidir.

İmparatorluğun en önemli kentleri Persopolis, Ekbatana, Susa, Bisütun, Babil'dir. Büyük kraliyet merkezlerindeki duvar resimlerinde yerel halkların Büyük Kral'a ülkelerinin en meşhur ürünlerini sunarken resmedilir: "Bütün halklar eğer Kyros'a topraklarının en güzel ürünlerini, en güzel hayvanlarını veya sanat ürünlerini göndermezse gözden düşeceklerine inanırlardı." (Arkeo. Atlas Dergisi, Sayı: 6)

Büyük İskender'in ordularınca yıkılan imparatorluğun görkemi, İskender'in kıs-

kançlıktan yağmalatıp yakıp yıktırmasına rağmen hala Persopolis'teki kalıntılarda görülmektedir.

MİMARİ

Pers mimarisinde öne çıkan yapılar kuşkusuz saraylardır. Burada, o görkemi anlatmayı "inşa kitabesi"ni yazan I. Dareios'a bırakalım:

"...süslemeleri çok uzaktan getirilen bu sarayı Susa'da inşa ettim. Dünyanın kayalıklarına varana kadar toprak aşağı doğru kazıldı. Cubit (dirsekten orta parmağın ucuna kadar olan uzunluğa 1 cubit denir) bir diğer kısım 20 cubit derinlikte. Toprağın aşağı doğru kazılması, kalıba dökülmesi ödevlerini Babilliler gerçekleştirdi. Sedir keresteler Lübnan denen bir dağdan getirildi; Asurlular Babilon'a getirdi; Babilon'dan Susa'ya Kariyalılar ve Yunanlılar (Yunanlılar büyük olasılıkla Anadolu'nun güneyinde yaşayan halk) getirdi. Yaka keresteleri Gandara ve Karmania'dan getirildi. Lydia ve Baktria'dan (Belh) getirilen altın, burada işlendi. Kıymetli taş lapis lazuli ve burada işlenen akik, sogdia'dan getirildi. Khrosmia'dan (Khiva) getirilen değerli taş firuze, burada işlendi. Gümüş ve abanoz Mısır'dan getirildi. Duvarları güzelleştiren süslemeler Yauna'dan getirildi. Burada işlenen fildişi, nubia, Hindistan ve Arochosia'dan (günümüzde Pakistan) getirildi. Taş sütunlar burada işlendi ancak Elam'daki Abiradu adlı bir köyden getirildi. Taşı işleyen taş kesiciler Yaunalılar ve Lydialılardı. Altını işleyen kuyumcular Medler ve Mısırlılardı. Fırınlanmış tuğlaları işleyenler Babillilerdi. Duvarı süsleyen adamlar ise Medler ve Mısırlılardı.

Kral Dareios der ki; Susa'da çok mükemmel bir iş buyuruldu, çok mükemmel bir iş tamamına erdi. Mazda beni, babam Hystaspes'i ve ülkemi korusun." (Bkz. Arkeo. Atlas, Sayı: 6, Sf: 40-41)

Yunanlı yazar Ksenophon'a göre Pers kralı kışın yedi ayını Babilon'da, baharda üç ayını Susa'da ve yazın iki ayını Ekbatana'da

geçirmiş. Böylece sürekli baharın canlılığını yaşamış.

Aristo'nun yazdığına inanılan "Kosmos üzerine" ve "İskender'e retorik" adlı incelemelerde şöyle yazar: "Kral... Susa yahut Ekbatana'da; altın, kehribar ve fildişi ile parlayan duvarlarla çevrili, piriç kapılar ve yüksek duvarlarda desteklenmiş bir dizi kapı kulesi ve birbirinden uzak mesafelerle ayrılmış ana kapıları olan ve her yerden görülen harikulade bir sarayda yaşar." (Bkz. Arkeo.Atlas, Sayı 6, Sf 38)

Palybius Ekbatana'daki sarayın çevresi yedi stad (1 stad 1300 metre) sedir ve servi ağaçlarından inşa edilen yapılar da altın kaplıydı der.

Heredot'un araştırmalarında inandırıcı bulunmayan yazılarında ise, kentten etrafını çevreleyen renkli yedi adet duvardan bahseder ve son iki duvarın siperlerinin gümüş ve altınla kapladığını söyler.

Heredot'un yazdıkları gerçek olmayabilir ama bugüne ulaşan pek az arkeolojik veriye dayanarak bile Pers imparatorluğunun oldukça görkemli yapılar inşa ettikleri gerçektir. Pek çok sır saklı duruyor. Belki hiç açıklanma fırsatı bulamayacaklar. Fakat maddi veriler ve dönem yazarlarının anlatımları da ihtişamı ele veriyor.

Araştırmacılar tarafından hemfikir olunan şey Pers imparatorluğunun altı tane merkezi olduğudur. Bunlardan Babilon bin yıllık geçmişle kültür başkenti olarak var oldu. İmparatorluğun diğer merkezleri ise Ekbatana Pasargadai, Persepolis ve Susa'dır.

Elam Krallığı'nın eski başkenti olan Susa'da Dareios'un "çok mükemmel iş buyuruldu" dediği saray, denildiği kadar görkemli olmalıydı. Üç avluda olan sarayın iki giriş kapısı vardı. Dışında 36, içinde 36 olmak üzere inşa edilen huzura kabul salonu oldukça büyüktü. Birinci avlunun duvarları kanatlı boğaların resmedildiği sırlı tuğlalarla süslüydü. İkinci avluya giriş ise Perslerin baştanrısı, Ahura Mazda'nın güneş diskinin altına yerleştirilmiş iki adet

taçlı muhafız sfenks bulunur. Kanatlı kırımı ejder panolarının çevirdiği üçüncü avlu ise en özel alandır. İki iç avludan kabul salonuna küçük odalardan geçilerek gidilebilirdi.

Geniş bir ovaya hakim tepeye kurulan Persepolis'teki saray kompleksi, yönetim meclisi, resmi karşılama ve merasim merkezi olarak planlanmıştı. Yapının boyutları 450x300 metreydi. Birkaç aşamadan geçerek kurulan şehrin Dareios tarafından temelleri atıldı. Zemini 15 metre yükseltilelen yapıya ilk önce ganimetler ve dini bir kutlama, aynı zamanda kralın yüceliğini yenileyen Yeni Yıl Festivali'nde gönderilen yıllık vergilerin depolanması için kullanılacak olan hazine odası eklendi. Dareios'dan sonra oğlu I. Kserkses huzura kabul salonunu tamamlayıp ayrıca babasının adını taşıyan bir de saray yaptırdı. Ayrıca kabul salonunu kuzeyine Bütün Ulusların Kapısı'nı yaptırdı. Kapının doğu tarafını sakallı insan şeklindeki boğa, batı tarafını ise bir çift devasa boğa figürü bekler. Kentin görkemini ele veren çift trabzanlı ön kapı merdivenleri mükemmeldir. Sarayın bulunduğu taraçaya çıkmayı mümkün kılan iki merdivenin yan duvarları kralın "rakiplerine gözdağı vermek ve gücünü göstermek için yaptırdığı devasa büyüklükteki kabartma heykellerle doldurulmuştur... Taht salonunda, her biri 20 metre yükseklikte olan ve üzerinde 2 metre yükseklikte başlıkları olan 100 sütundan şimdilerde birkaç tanesi ayakta kalabilmiş sütun başlıklarının çoğu boğa ve at başı şeklinde yapılmış. Sarayın iki büyük sütunla tutturulan kapısının yüksekliği 11 metreyi buluyor." (Mustafa Andıç, Birgün Gazetesi, 10.08.2008) Apadama adı verilen tören salonunun yapımında kullanılan blok taşlar Mısır'ın granit ocaklarından getirilmiş. Apadama o kadar görkemlidir ki aynı anda 10.000 kişinin törene katılmasına imkan verecek kadar mimari harikasıdır.

Ne var ki Persepolis saray kompleksi Büyük İskender tarafından önce yağma-

lanmış sonra yakılıp yıkılmıştır. Bunun bir kıskançlık dürtüsünün ürünü davranış olduğu tarihçilerin genel kanısıdır ki, mü-kemmel kelimesinin gerçek anlamını bulduğu bir sarayı Persepolis sarayı.

Pasargadai kenti ise dahiyane bir projeye sahiptir. Günümüzde de kullanılan etkin bir mühendisliği içerir. Bu "taban yalıtım sistemi"dir. Temelde iki ayrı tabaka oluşturularak elde edilerek oluşturulan bu yöntemle yapı yedi büyüklüğünde bir depreme bile dayanıklı hale gelir.

Saray yine bir komplekstir. Bünyesinde konut bölgesi ve sütunlu kabul salonunu bulundurur. Giriş yapısı bölgenin bütününe resmi olarak girişi sağlayan ancak diğer yapılardan bağımsız dikdörtgen şeklindedir. Merkezi revaklıdır ve dört kenarında da geçiş kapısı vardır. Bu kapıdan şehre girenlerin ilk göreceği 30 sütunlu kabul salonudur.

Perslerin taraçalarda sıkıştırılmış topraktan yararlandıkları ve bunu başkaca yapılarda da kullandıkları biliniyor. Düz ve özelliksiz köşeli sütunların yanı sıra öne çıkan sütun, yapıyı sırtlayan sfenksi taşıyan süsmeli başlığı taşıyan yivli olanlardır.

Yapıların damları düzdür, avlular ise geniştir. Giriş kapılarının özelliğini belirleyen kapının yapı yüksekliğine erişen büyük boyutudur.

HEYKEL

Pers kabartma ve heykelleri temel olarak mimari yapıya dayanarak kendini gösterir. Mimariden bağımsız olarak görülen örnekler pek azdır. Mimaride kullanılan kabartmalar sanatsal gelenek olmaları açısından Asur'a dayanır. Ancak Asur ile Persler arasında işlenen konular arasında fark vardır. Asur kabartmalarında kralın yüceliği hep şiddet öğeleriyle gösterilmekteydi: Ya kelle alıyor ya da bir yeri zapt ediyordur. Ama Pers kabartmalarında kral "hoşgörü" siyasetine uygun olarak imparatorluğunun dört yanından gelen farklı kültürlere mensup elçileri huzura kabul etmektedir. Elçi-

ler krallarına armağanlarını sunarken ona ittat etmekte ve memnuniyetlerini göstermektedirler. Şiddet unsuruna rastlanmaz. Persepolis'teki Dareios'un kabul salonunun basamaklarındaki kabartmalar bu türün bilinen en iyi örneğidir.

Pers süsleme sanatında boğa ve aslan öne çıkan figürlerdir. Boğa bolluğun, bereketin ve toprağın, aslan ise gücün ve güneşin sembolüdür. İkisi de çok sık olarak kullanılmıştır.

Boğa heykellerinde sakallı insanbaşı alt tarafı ise boğa biçimlerine (sfenks) rastlanır. Bu tür örnekleri büyük görüş kapılarında ve sütun başlarında görüyoruz. Heykeltci birebir gerçeğine benzetmek yerine daha karakteristik bir özellikle yaratmıştır eserini. Kırılganlıktan uzak daha sağlam ve güçlü bir duruş görülür heykellerde. Bununla birlikte sade değil motiflerle süslüdür. Böylece göze hoş görünmekle birlikte heybetli duruşa çeker dikkati.

İnsan figürlerinde ise iki ayağın yere sağlam basmasıyla görülen duruş biçimi burada da hakimdir. Bir ayak önde diğer geride adım atar vaziyettedir. Fakat vücudun üst kısmında harekete uygunluk görülür. Bir şekil bozukluğuna rastlanmaz. Başta ise yandan görünüşe karşın göz karşıdandır.

Heykellerde yapıya bağlı olmayan örnekleri az ise de mevcuttur. Altında ve lapis lazuli taşından yapılan heykeller gayet başarılıdır.

Bunların dışında sürahi vb. kapların genellikle kulplarında kullanılan hayvan ve insan betimlemeleri de bulunmaktadır. Mimari dışındaki kaya kabartmalarına pek az rastlansa da vardır. Bunlardan en ünlüsü Bisütün kabartmalarıdır. 15 metre yükseklikte ve 25 metre genişlikteki eserde üç dille yazılmış ve Dareios'un savaşını anlatan uzun bir yazıt da bulunmaktadır.

RESİM

Persler konusundaki araştırmaların henüz yeteri kadar yoğunlukta olmaması,

insanın ve zamanın tahripkarlığı vs. nedenlerden dolayı resim konusunda Perslerin ne kadar ne tür örnekler verdiğini net olarak bilemiyoruz. Fakat günışığına çıkartılmış örneklere bakılırsa resim konusunda oldukça yetkin bir aşamayı yakaladıkları görülüyor.

Perslerin kabartma, heykel ve ahşap boyama örnekleri gözalcıdır. Genellikle kahverengi, gri, siyah, beyaz, mavi ve sarı renkler yoğunlukla kullanılmıştır.

Resim konusunda kelimenin gerçek anlamıyla gözalcı olan örnek Tatarlı Tümülüs olarak bilinen ve Afyon'da bulunan Pers dönemine ait mezar odasındaki ahşap üzerine yapılan resimlerdir. Ahşap mezar odası 5x5 boyutlarında 50-60 santim derinliğinde açılan bir çukurluğun içine 2x2.50 metre boyutlarında, 1.85 metre yüksekliğinde sedir, ardıç ağacı kalaslarından oluşmaktadır. Odanın etrafı kesme taşlarla çevrelenmiştir.

Mezar 2 bin 500 yıllıktır. Ahşap üzerine yapılmış tasvirler karakteristik özelliklerine göre frizlerdeki genel savaş sahnesindeki Perslerin giysileri kompozisyon ve figürler daha çok arkaik çağın özelliklerini gösterir.

Figürler doğrudan astarsız ağaç zemin üzerine önce kazılarak çizilmiş ardından kırmızı, siyah, kahverengi, gri, beyaz, mavi ve sarı renklerde, ayrıca doğal toprak boyalarla boyanmıştır.

Duvarların birinde üçgen biçimli alınlık kalası üzerine karşılıklı duran, ancak başları kaybolduğu için aslan mı yoksa sfenks mi olduğu bilinmeyen iki aslan resmi yer alır.

Altındaki frizde ise simetrik olarak karşı karşıya duran dört savaşçı bulunur. Savaşçıların ellerinde kılıç mızrak ve kalkan bulunur. Savaşçıların dans ettikleri bellidir. Bu da Anadolu'ya özgüdür. (Kılıç kalkan oyunu gibi.)

Onun altındaki frizde ise önünde bulunan insanlardan daha küçük çizilmiş savaş arabaları bulunur.

Dördüncü frizde ise sola doğru koşan altı kanatlı boğa görülür. Onların ardında başını geriye çevirmiş panter ve yere doğru düşen (ya da uçan) iki kişi görülür ki, bu da bu frizin bir av sahnesini anlattığı, düşüncesini oluşturur. Panterin başını geriye çevirmesi bu sahnenin üstteki frizin devamı olabileceğini gösterir. Yani frizler soldan sağa ve sağdan sola doğru okunmalıdır.

Tahrip olan en alttaki frizde ise muhtemelen bir "toplantı" ya da huzura kabul sahnesi anlatılmış olabileceği düşünülmektedir.

Odanın bir diğer duvarında bir bölümü testereyle kesilerek yurtdışına (Münih-Almanya) kaçırıldığı bilinen kalasta kadın erkek at ve atlı arabalardan oluşan bir konvoy sahnesi yer alır.

Giyimleri atların Pers tipi semerleri, kadınların Pers kadınlarına özgü kıvrık saçlarıyla bunun bir Pers konvoyu olduğu açıktır. Herodot, Pers ordusunu anlatırken mızraklarını ters tutan askerlerin oluşturduğu olaydan "ölümsüzler" olarak bahseder. Bu frizdeki konvoyda da mızraklarını ters tutan üç asker görülür.

Mezar odasının bir başka duvarındaki kalasın üzerinde de çok figürlü bir savaş sahnesi tasvir edilir. İki grup savaşçı birbirlerine yaklaşır ve ortada çarpışma başlar. Soldakilerin piyadeleri Akamenidlerin dişli tacını, süvariler ise zikzaklı pantolonlarından giyer. Sağdaki askerlerin pantolonları da aynı olmakla beraber ayırıcı özellik olarak görülmüş olmalıdır ve İskitlerle bağdaştırılır. Sonuç: figürlerin işaret ettiği savaş Akamenid Persler ile İskitler arasında geçer. Sağdaki Pers ordusunun silahları karşısındakilere göre daha çeşitlidir. Sayıca da üstündürler ve savaştaki maharetleri düşman askerlerinin pek çoğunun öldürülmüş olarak yerde yatarken gösterilmesiyle verilir. Pers komutanı da düşman komutanının sakalından tutup diğer eliyle de komar hançerini karnına saplamaktadır.

Senin yalanlarınla şifelerimle
Buş eğilimdir, ki bana dert oldu.
Benle senin arasında ditz çökmedim,
Buda sana dert olsun...

SEYİT RIZA

PARTIZAN
SON SÖZ EMEKÇİLERİNİN

GÖREVLİ PARTIZAN

PARTIZAN
SON SÖZ EMEKÇİLERİNİN

GÖREVLİ PARTIZAN

GÖREVLİ PARTIZAN

PARTIZAN
SON SÖZ EMEKÇİLERİNİN

GÖREVLİ PARTIZAN

Kürt ulusunun kendi kaderini tayin hakkını savunuyoruz!

